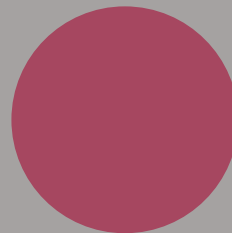

KAMIEŃ MIŁOWE POSTĘPU SPOŁECZNEGO

Zdobycze społeczne i emancypacyjne –
różne podłoże, własne drogi i indywidualne formy rozwoju
na przykładzie różnych krajów europejskich:
wybór tekstów źródłowych

European Federation
of Building
and Woodworkers

Bruksela, 2019 r.

EFBWW
Europejska Federacja Pracowników
Budownictwa i Przemysłu Drzewnego
Rue Royale 45
1000 Bruksela
Belgia
Tel. +32 2 227 10 40
info@efbww.eu
www.efbww.eu

ISBN 978-0-903109-70-3 (print)
ISBN 978-0-903109-71-0 (e-version)

Projekt realizowany przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej.

Niniejsza publikacja odzwierciedla jedynie poglądy autorów i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za wykorzystanie informacji w niej zawartych.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Żadna część niniejszej publikacji nie może być powielana, przechowywana w systemach wyszukiwania lub przesyłana, w jakiegokolwiek formie lub za pomocą jakichkolwiek środków elektronicznych, mechanicznych, poprzez kopiowanie, nagrywanie lub w inny sposób, bez zgody wydawcy. Informacje zawarte w publikacji uważane są za prawdziwe, mimo to, ani wydawca, ani autorzy nie ponoszą żadnej odpowiedzialności za jakiegokolwiek straty, szkody lub inne zobowiązania użytkowników lub innych osób wynikające z treści niniejszej publikacji.

PROJEKT: Beryl Natalie Janssen

DRUK: Drukkerij Schaubroeck

KAMIENIE MIŁOWE POSTĘPU SPOŁECZNEGO

Niniejsza broszura powstała w związku z projektem EFBWW.

Treść zawarta w niniejszej broszurze oraz jej publikacja to efekt współpracy między grupą sterującą projektem a naszymi kolegami z różnych oddziałów EFBWW, którzy przeprowadzili jej weryfikację, jak również współpracy z wieloma autorami kalendarików i artykułów w niej zgromadzonych, tj.:

Boyko Atanasov (Sofia/Bułgaria), Pia Bang Jensen (Kopenhaga/Dania), Hans Baumann (Gockhausen/Szwajcaria), Iwein Beirens (Dendermonde/Belgia), Edith Bergmann (Hannover/Niemcy), Thomas Birg (Hattingen/Niemcy), Toon Boeckx (Antwerpia/Belgia), Annick Cannaert (Bruksela/Belgia), Linda Clarke (Londyn/Anglia), Eva Detscher (Karlsruhe/Niemcy), Martin Fochler (Monachium/Niemcy), Rolf Gehring, (Bruksela/Belgia), Paola Giaculli (Berlin/Niemcy), Ulli Jäckel (Hamburg/Niemcy), Thorsten Jannoff (Gelsenkirchen/Niemcy), Jakub Kus (Warszawa/Polska), Alfred Küstler (Stuttgart/Niemcy), Mercedes Landolfi (Rzym/Włochy), Bill Lawrence (Newcastle upon Tyne/Anglia), Karl-Helmut Lechner (Norderstedt/Niemcy), Juhani Lohikoski (Helsinki/Finlandia), Pierre-Gaël Loréal (Paryż/Francja), Jesmond Marshall, (Sliema/Malta), Gyula Pallagi (Budapeszt/Węgry), Matthias Paykowski (Karlsruhe/Niemcy), Hanne Reiner (Berlin/Niemcy), Ida Ricci (Rzym/Włochy), María Ángeles Romero Cambra (Madryt/Hiszpania), Claus Seitz (San Sebastian/Hiszpania), Jan Voets (Sint-Genesius-Rode/Belgia), Laurent Vogel (Bruksela/Belgia).

Koordynator projektu

EFBH – Europejska Federacja Pracowników Budownictwa i Przemysłu Drzewnego

Grupa redakcyjna

Boyko Atanasov, Rolf Gehring, Mercedes Landolfi, Juhani Lohikoski, Ida Ricci, María Ángeles Romero Cambra

WSZYSTKIE DROGI, KTÓRE PROWADZĄ DO POSTĘPU SPOŁECZNEGO

Związki zawodowe w Europie mają do czynienia z wieloma różnego rodzaju stosunkami pracy, systemami negocjacji zbiorowych, różnymi formami uczestnictwa pracowników w życiu danego przedsiębiorstwa, systemami szkolenia zawodowego, jak również z wieloma innymi różnicami biorąc pod uwagę aspekty pracy zawodowej i życia w ogóle. Różnorodność ta dotyczy wielu osób, organizacji i instytucji.

W dużej mierze jest ona uwarunkowana sytuacją lokalną oraz historią kraju, w którym znajdują się wyżej wymienione organy, jak również praktykami stosowanymi obecnie i w przeszłości. Bardzo istotne jest przyjęcie odpowiedniej formy działalności już na samym początku funkcjonowania danej organizacji lub instytucji, ponieważ wywiera ona istotny wpływ na jej dalszy rozwój. Między innymi z tego powodu instytucje, które noszą podobną nazwę w wielu krajach, funkcjonują na różnych zasadach, dlatego dość trudno jest je między sobą porównać. Istnieje specjalne określenie, za pomocą którego można opisać wszystkie tego rodzaju interakcje społeczne – różnorodność kulturowa, przy czym nie jest to oczywiście wyrażenie pejoratywne. Podstawą idei różnorodności kulturowej jest szacunek wobec innych ludzi i ich odmiennych zwyczajów kulturowych. Obca kultura i tradycje mogą wzbogacić nasze życie, a nasze zwyczaje mogą z kolei stać się siłą napędową w życiu innych ludzi. Oczywiście problem pojawia się w momencie, gdy próbujemy wcielić teorię w życie oraz podjąć odpowiednie kroki mające na celu kształtowanie naszej wspólnej przyszłości. Ostatecznie nie możemy być pewni, w jaki sposób funkcjonuje instytucja w obcym kraju – nawet jeśli w tłumaczeniu jej nazwa jest identyczna z naszym lokalnym odpowiednikiem. Czy naprawdę się rozumiemy? Co inny człowiek może mieć na myśli? Co oznacza jego wyraz twarzy, jakie są jego myśli, jakie ma obawy? W jaki sposób podejmowane przez nas środki wpływają na poszczególne systemy stworzone w celu określenia stosunków pracy, reprezentacji zbiorowych interesów pracowników lub opracowania systemu zabezpieczenia społecznego?

W eseju na temat historycznej autentyczności naszych instytucji społecznych francuski socjolog Pierre Bourdieu stwierdził: „Środowisko społeczne i jego instytucje to suma zdarzeń historycznych.” To krótkie i zwarte zdanie pięknie podsumowuje istotny wpływ, jaki przeszłość wywiera na dzień dzisiejszy. W dalszej części swojej pracy Bourdieu jasno stwierdza, iż do pewnego stopnia historia jest również częścią nas samych, ponieważ oddziałuje na nasz sposób postrzegania i interpretowania świata. To, co dla jednej osoby jest oczywiste, może być zupełnie niezrozumiałe dla mieszkańca innego kraju.

Zakres obowiązków członków rady zakładowej, sposób ich wybierania oraz sposób funkcjonowania całej rady jest z konieczności jednym z najczęściej podejmowanych zagadnień wśród związków zawodowych.

Nie zawsze możliwe jest „przełożenie” różnego rodzaju tradycji i form protestów społecznych charakterystycznych dla danego kraju na język innego narodu.

Nie oznacza to jednak, że bardziej ogólne cele pracy związków zawodowych, takie jak dążenie do tworzenia Europy, w której dominują zasady solidarności społecznej i pokojowe nastawienie lub promowanie aktywnego uczestniczenia obywateli w demokracji nie mogą być wyrażane w stosunkowo szybki i przystępny sposób. Oznacza to, że nasze punkty wyjścia są różne, zatem ścieżki prowadzące do tych samych celów będą się również różnić, w zależności od miejsca, w którym prowadzone są działania. Dlatego niezwykle istotne jest, aby dostrzec człowieka wśród otaczających go okoliczności i

spróbować go zrozumieć – dopiero wtedy nasza praca przyniesie efekty na szczeblu europejskim. Dalszą perspektywą jest osiągnięcie porozumienia między związkami zawodowymi a naszymi kolegami z Europejskiej Rady Zakładowej. W ten sposób zyskamy solidną podstawę, na której będzie można budować wspólne cele i opracowywać sposoby na ich osiągnięcie.

Historia pokazuje, że pomimo wszystkich dzielących nas różnic na tle narodowościowym, kulturowym oraz społecznym granice między poszczególnymi państwami nie mogą zatrzymać przepływu ogólnych idei wyzwolenia oraz praktycznych działań mających na celu wcielenie tych idei w życie.

- Ogólny charakter funkcjonowania ludzkości oraz współistnienie istot ludzkich doprowadziło do powstania idei uniwersalnych praw człowieka. Dzięki niej każdy człowiek ma dziś prawo do układania sobie życia na swój własny sposób.
- Praca, rozwój techniczny, zarobki, zatrudnienie i międzynarodowy podział pracy stanowią dziś punkt odniesienia dla standardów kształtowania społeczeństwa i życia zawodowego, pracy, zasad BHP itd.
- Współczesny ruch feministyczny ukierunkowany jest na emancypację w sferze życia zawodowego i rodzinnego, przez co wywiera wpływ na całe społeczeństwo. Dziś powszechnie wiadomo, iż emancypacja nie dotyczy tylko i wyłącznie kobiet, lecz wszystkich członków społeczeństwa.

Pojęcia takie jak solidarność i sprawiedliwość oparta na godziwym wynagrodzeniu za osiągnięcia, jak również tolerancja oraz pluralizm stanowią podstawę idei emancypacji.

Mając na uwadze powyższe względy EFBWW podjęło decyzję o uruchomieniu projektu *Landmarks of Social Progress* (*Kamienie milowe postępu społecznego*), którego realizację rozpoczęto pod koniec 2017 roku i zakończono w lipcu 2019 roku. Niniejsza broszura stanowi podsumowanie projektu. Aby lepiej zrozumieć naszych kolegów z innych krajów, opracowaliśmy swego rodzaju *kalendaria*, dzięki którym czytelnicy mają wgląd w historię opisywanych krajów, jak również *karty z kalendarza*, ukazujące konkretne przykłady konfliktów społecznych i postępu. Każda karta z kalendarza składa się z jednego głównego artykułu i kilku krótszych tekstów, obejmujących określone aspekty historii, opisujących sylwetki konkretnych postaci lub ukazujących, w jaki sposób konkretne wydarzenia kształtowały kulturę danego kraju.

Kalendaria i *karty z kalendarza* zostały opracowane przez historyków-amatorów, o różnych poglądach politycznych oraz wyznających różne religie, co wpływa na zróżnicowany sposób oceniania zdarzeń historycznych. Krótko mówiąc, teksty zamieszczone w niniejszej broszurze mają charakter subiektywny. Dotyczy to również wyboru tematów, które zostały poruszone w artykułach oraz wyboru wydarzeń zamieszczonych w *kalendariach*.

Nie uważamy, aby subiektywny charakter tekstów wpływał negatywnie na całokształt

projektu. Wręcz przeciwnie – jest to zabieg celowy. Członkowie EFBWW to osoby o zróżnicowanych poglądach politycznych, różnych wyznaniach oraz ogólnie rozmaitym światopoglądzie. Możliwość wymiany zdań oraz konstruktywne, gorące debaty stanowią mocną stronę naszej organizacji, pomagają uszlachetniać nasze poglądy, jak również doskonalić i rozwijać sposób postrzegania świata. Jedną z podstawowych wartości, które wyznajemy, jest troska o upodmiotowienie (niezależność) pracowników oraz ogólnie członków społeczeństwa.

Dlatego, w pewnym sensie, broszura ta stanowi swego rodzaju zaproszenie. Artykuły i *kalendaria* są dla czytelników źródłem niezbędnej wiedzy i stanowią atut projektu. Jednocześnie mamy nadzieję, że prezentowane teksty zachęcą czytelników do dalszego zgłębiania poruszanych tematów.

Po zakończeniu projektu członkowie grupy sterującej mają zamiar nadal kontynuować swoją pracę na zasadzie dobrowolności, działając jako społeczność kierująca się wspólną sprawą. Pragniemy, by niniejsza broszura służyła jako podstawa do zachęcania Europejskich Rad Zakładowych do angażowania się w historię i rozwój wypadków w krajach, które reprezentują. Mamy jednak również nadzieję, że nasze materiały zostaną wykorzystane przy innych okazjach, na przykład przez związki zawodowe, decydentów, naukowców, pracowników oraz uczniów.

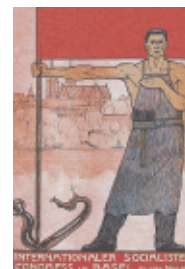
Pozyskane od Komisji Europejskiej wsparcie finansowe umożliwiło nam między innymi opracowanie broszury w ośmiu językach, co znacząco ułatwi jej rozpo-

wszechnianie. Grupa Sterująca projektem zamierza również umieścić materiały na stronie EFBWW, pełniącej funkcję otwartego forum, na którym dalej gromadzone będą *kalendaria* i *karty z kalendarza* poświęcone krajom nieuwzględnionym w niniejszej broszurze. Każdy przejaw zainteresowania aktywnym udziałem w projekcie jest mile widziany.

Mamy nadzieję, że broszura skłoni czytelników do przemyśleń, ale też stanowić będzie przyjemną lekturę. Naszym celem jest wspieranie lepszego wzajemnego zrozumienia we wspólnej europejskiej pracy związkowej, a tym samym przyczynienie się, chociażby w niewielkim stopniu, do tworzenia Europy, w której kluczowymi wartościami są solidarność społeczna, pokojowe nastawienie i sprawiedliwość.

Groups sterująca – 12.07.2019 r.

2019

S P I S T R E Ś C I

BELGIA

- 6 KALENDARIUM
- 10 1894 r.: Późnienie fundamentów pod system ubezpieczeń społecznych

BULGARIA

- 13 KALENDARIUM
- 15 1883 r.: Narodziny ruchu robotniczego i związków zawodowych w Bułgarii

DANIA

- 18 KALENDARIUM
- 20 1899 r.: „Porozumienie wrześniowe” – uzyskanie prawa do umów zbiorowych
- 23 1958 r.: Reforma duńskiej miejskiej szkoły podstawowej (*folkeskole*) – drogą do utworzenia kompleksowego systemu szkolnego

FINLANDIA

- 26 KALENDARIUM
- 29 1905 r.: „Czerwona Deklaracja” przyspiesza wprowadzenie praw wyborczych
- 32 1973 r.: Prawo do opieki nad dziećmi promowało równość na rynkach pracy

FRANCJA

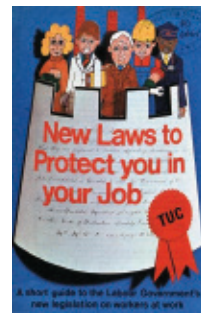
- 35 KALENDARIUM
- 39 1881 r.: Wolność prasy – nadal obowiązuje ustawa z 1881 roku
- 42 1981 r.: Zniesienie kary śmierci we Francji

NIEMCY

- 45 KALENDARIUM
- 48 1848 r.: Znaczenie wolności zgromadzeń

WĘGRY

- 52 KALENDARIUM
- 55 1921 r.: Węgierskie związki zawodowe w okresie międzywojennym

WŁOCHY

- 58 KALENDARIUM
- 61 1961 r.: Ustanowienie środków zapobiegawczych zapewniających bezpieczną i higieniczną pracę
- 64 1973 r.: „150 godzin” – włoska osobliwość

MALTA

- 66 KALENDARIUM
- 69 1943 r.: Narodziny Ogólnego Związku Zawodowego Pracowników

POLSKA

- 72 KALENDARIUM
- 76 1919 r.: 100 lat Polskiej Inspekcji Pracy

HISZPANIA

- 78 KALENDARIUM
- 81 1919 r.: Hiszpania była pierwszym krajem na świecie, który ustanowił 8-godzinny dzień pracy

SZWAJCARIA

- 84 KALENDARIUM
- 87 1848 r.: Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z 1848 roku

WIELKA BRYTANIA

- 91 KALENDARIUM
- 94 1842 r.: Pierwsze łaźnie i pralnie publiczne
- 97 1964 r.: Pierwsze wybory do Rady Wielkiego Londynu

EUROPA

- 100 1994 r.: Europejska rada zakładowa jest umocowana w prawie
- 103 2000 r.: Dyrektywy antydyskryminacyjne UE – pomoc prawna w walce z dyskryminacją
- 106 Odniesienie do źródła obrazu

Strajk (1886 r.), Robert Koehler

POWSTANIE PAŃSTWA BELGIJSKIEGO

Belgia powstała w 1830 r. w wyniku oddzielenia się od Królestwa Zjednoczonych Niderlandów. Nowe państwo proklamowało neutralność, było monarchią i demokracją parlamentarną.

UTWORZENIE PIERWSZEJ WSPÓLNEJ KASY CHORYCH SOLIDARNOŚĆ (LA SOLIDARITÉ)

Pierwsze socjalistyczne stowarzyszenie pomocy prawnej zostało założone w 1869 r. w Fayt-lez-Manage pod nazwą *La Solidarité*. Pierwsze regionalne socjalistyczne kasy chorych (federacje) powstały w Gandawie (1886 r.) i La Hestre (1891 r.). W 1894 r. wprowadzono pierwsze przepisy prawne regulujące funkcjonowanie kas chorych. W Belgii nadal istnieje silny system towarzystw ubezpieczeń zdrowotnych.

ZAŁOŻENIE ANTYSOCJALISTYCZNEGO ZWIĄZKU ZAWODOWEGO PRACOWNIKÓW PRZEMYSŁU BAWELNIANEGO (ANTISOCIALISTISCHE KATOENWERKERSBOND)

Wraz z utworzeniem Antysocjalistycznego Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Bawełnianego, belgijski ruch związkowy wkroczył na drogę podziału na tle przekonań religijnych. Była to odpowiedź katolików na strategię walki klasowej przyjętą przez ówczesny ruch związkowy. Z tej organizacji wyłoniła się później Konfederacja Chrześcijańskich Związków Zawodowych (*Algemeen Christelijk Vakverbond*, ACV-SC), obecnie największa centrala związkowa w Belgii.

1830

1857

1869

1885

1886

ZAŁOŻENIE BRACTWA TKACZY (BROEDERLIJK MAATSCHAPPIJ DER WEEVERS)

Pierwszy belgijski związek zawodowy został założony w Gandawie 4 marca 1857 roku. Początkowo zajmował on stanowisko umiarkowane i był otwarty na wszystkie światopoglądy i przekonania. Miesiąc później doszło do założenia Stowarzyszenia Braci w Potrzebie (*Maatschappij der Noodlijdende Broeders*), które reprezentowało pracowników belgijskich przedsiębiorstw.

ZAŁOŻENIE BELGIJSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ (BELGISCHE WERKLIEDENPARTIJ, BWP)

Spotkanie brukselskich robotników zaowocowało założeniem pierwszej partii socjalistycznej. Jej głównym celem było zapewnienie politycznej reprezentacji klasy robotniczej, z perspektywą uzyskania powszechnego, równego prawa wyborczego. W 1898 r. w ramach BWP utworzono Komisję Związków Zawodowych (*Syndicale Commissie*). W 1937 r. organizacja ta, zrzeszająca przedstawicieli różnych socjalistycznych związków zawodowych, uniezależniła się od BWP i przyjęła nazwę: Belgijska Federacja Związków Zawodowych (*Belgisch Vakverbond*, BVV). W 1945 r. utworzona została Generalna Belgijska Federacja Związków Zawodowych (*Algemeen Belgisch Vakverbond*, ABVV-FGTB), pełniąca rolę szerokiego, międzysektorowego, jednolitego związku zawodowego.

Rerum Novarum:
encyklika podejmująca
kwestie społeczne

KOMISJA ŚLEDZCA DO SPRAW PRACOWNICZYCH (COMMISSION D'ENQUÊTE DU TRAVAIL)

Powołanie parlamentarnej komisji śledczej było równoznaczne z uznaniem po raz pierwszy w sferze publicznej skarg składanych przez członków klasy robotniczej.

UTWORZENIE FUNDUSZU NA RZECZ POMOCY OFIAROM WYPADKÓW PRZY PRACY

Ubezpieczenie od wypadków przy pracy jest jedną z najstarszych gałęzi zabezpieczenia społecznego w Belgii. Od czasu utworzenia w 1890 r. funduszu zapomogowego (*Steun- en Voorzorgkas*), pracownikom przysługuje prawo do odszkodowania w razie wypadku. Pierwsza ustawa o wypadkach przy pracy została uchwalona w 1903 roku.

NIEDZIELA DNIEM USTAWOWO WOLNYM OD PRACY

Po kilku projektach, które nie zyskały akceptacji, w 1905 r. uchwalono ustawę, na mocy której niedziela stała się dniem ustawowo wolnym od pracy. Było to możliwe dzięki temu, że propozycję poparł zarówno ruch robotniczy, jak i katolicka strona konserwatywna.

USTAWA POULLETA

Obowiązkowa edukacja dla dzieci w wieku od 6 do 12 lat, z planowanym wydłużeniem obowiązku szkolnego do 14. roku życia w latach kolejnych. Edukacja była darmowa.

RÓWNE, POWSZECHNE PRAWO WYBORCZE DLA MĘŻCZYZN

Od 1893 r. obywatele Belgii płci męskiej posiadali ogólne prawo wyborcze przyznające im różną liczbę głosów. Ustawa z 1919 r. obniżyła wiek głosowania z 25 do 21 lat i data każdemu mężczyźnie jeden głos. Odpowiednia zmiana w konstytucji została wprowadzona w 1921 roku.

UCHYLENIE ZAKAZU STRAJKU (USTAWA Z 24.05.1921 r.)

Z kodeksu karnego usunięto pod presją ruchu robotniczego artykuł 310 mówiący o zakazie strajku (wprowadzony w 1866 r.). Nowe prawo zapewniło pracownikom wolność zrzeszania się we wszelkich formach. Tym samym de facto zniesiono zakaz strajku. Jednak ustawodawca nadal nie uznał wyraźnie prawa do strajku.

PRAWO KOBIET DO GŁOSOWANIA W WYBORACH LOKALNYCH

Od tej pory kobiety mogły głosować w wyborach lokalnych. Dalej idąca emancypacja polityczna kobiet została zablokowana przez liberałów i socjalistów, którzy obawiali się, że pozwoli to na uzyskanie większej liczby głosów przez Partię Katolicką.

1886

WIELKIE STRAJKI Z 1886 ROKU

Okres tradycyjnie uznawany za czas podziałów. Południową część kraju ogarniają masowe strajki i zamieszki. Po tym zrywie wzrasta liczba członków Belgijskiej Partii Robotniczej, a organizacja zyskała przekonanie o realnej mocy sprawczej. Z biegiem lat zaowocowało to wprowadzeniem pierwszego ustawodawstwa socjalnego.

1886

1889

USTAWA REGULUJĄCA PRACĘ KOBIET I MAŁOLETNICH

Wprowadzenie ograniczeń pracy w odniesieniu do dzieci i dziewcząt do 21. roku życia.

1890

1900

USTAWA O ŚWIADCZENIACH EMERYTALNYCH

Pierwsza ustawa o świadczeniach emerytalnych została podpisana 10 maja 1900 roku. Od tego czasu organy rządowe są zobowiązane do podejmowania działań zapewniających pracownikom wypłatę emerytur.

1905

1906

PIERWSZY UKŁAD ZBIOROWY

Przepisy dotyczące pracy w sektorze górnictwa (*Mijnreglement*) wprowadziły możliwość powoływania komitetów pracowniczych. Była to pierwsza regulacja prawna zezwalająca na wspólne podejmowanie decyzji przez pracowników.

1914

1919

Rok 1921: Akcja związków zawodowych mająca na celu utworzenie 8-godzinnego dnia pracy

1921

1921

OŚMIOGODZINNY DZIEŃ I CZTERDZIESTOOŚMIOGODZINNY TYDZIEŃ PRACY

Prawne wprowadzenie ośmiogodzinnego dnia i czterdziestoośmiogodzinnego tygodnia pracy nastąpiło w wyniku strajku generalnego i z obawy przed rewolucją.

1921

USTAWA O ZASIŁKU RODZINNYM

Wprowadzenie uprawnienia do świadczeń na dzieci do 14-ego/18-ego. roku życia. Pierwsze formy zasiłku rodzinnego wypłacono w 1915 roku. Fundusze wypłacające zasiłek rodzinny zaczęły powstawać w 1922 roku. W 1925 r. funkcjonowało ich już 12; należały do nich 773 przedsiębiorstwa zatrudniające łącznie ponad 130 000 pracowników. Doprowadziło to do powszechnego wprowadzenia zasiłku rodzinnego na podstawie prawnej.

STRAJK Z 1936 r.

Fala strajków została zainicjowana w porcie w Antwerpii i szybko rozprzestrzeniła się na całą Belgię. Proces rozjemczy doprowadził do nawiązania współpracy pomiędzy państwem, pracownikami a pracodawcami, co miało ostatecznie doprowadzić do wprowadzenia płatnego urlopu dla wszystkich sektorów i płacy minimalnej.

Strajk w 1936 r.

PRAWO WYBORCZE DLA KOBIET

Odtąd kobiety uzyskały prawo głosu i kandydowania w wyborach parlamentarnych. W kolejnych latach udział kobiet w życiu politycznym wprowadził do debaty publicznej szereg innych kwestii związanych z feminizmem, takich jak „równa płaca za taką samą pracę” i wolność podejmowania decyzji o aborcji.

BEZPIECZEŃSTWO I HIGIENA PRACY

Ustawa o zdrowiu i bezpieczeństwie pracowników oraz higienie i warunkach pracy. Utworzenie komisji ds. BHP i poprawy warunków pracy.

WPROWADZENIE PIĘCIODNIOWEGO TYGODNIA PRACY

Po strajku generalnym wprowadzono zasadę pięciodniowego tygodnia pracy. Do momentu jej rzeczywistego wprowadzenia w życie minęło jednak jeszcze kolejnych dziesięć lat.

1924-

1925

1930

1935

1936

1938

1939

1944

1948

1948

1952

1955

WPROWADZENIE OBOWIĄZKOWYCH SYSTEMÓW EMERYTALNO-RENTOWYCH

W 1924 r. wprowadzono obowiązkowy system emerytalny dla robotników. Rok później uchwalono analogiczny przepis w odniesieniu do pracowników najemnych. Oba systemy zostały przeniesione do Ogólnego Funduszu Oszczędnościowo-Emerytalnego (ASRK).

UTWORZENIE KRAJOWEGO URZĘDU DS. POŚREDNICTWA PRACY I BEZROBOCIA

W dniu 27 lipca 1935 r. w Monitorze belgijskim opublikowano dekret królewski ustanawiający Krajowy Urząd ds. Pośrednictwa Pracy i Bezrobocia. Z biegiem lat przekształcił się on w Krajowy Urząd ds. Tworzenia Miejsc Pracy (*Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening*, RFA), ważną instytucję w belgijskim systemie zabezpieczenia społecznego.

POWSZECHNE PRAWO DO PŁATNEGO URLOPU

Już w 1936 r., po gwałtownych strajkach, rząd belgijski przyznał pracownikom portowym prawo do płatnego urlopu w wymiarze sześciu dni rocznie. W 1938 r. prawo do płatnego urlopu zostało rozszerzone na wszystkich pracowników w Belgii. Jego wymiar był zwiększany w kolejnych latach, m.in. do 3 tygodni w roku 1963 i 4 tygodni w roku 1971. Stopniowo wprowadzano również podwójny ekwiwalent urlopowy.

UTWORZENIE LIBERALNEGO ZWIĄZKU ZAWODOWEGO

Oprócz socjalistycznego i katolickiego związku zawodowego, własną organizację posiadał odtąd również ruch liberalny. Nosi ona nazwę Powszechnej Centrali Liberalnych Związków Zawodowych Belgii (*Algemene Centrale der Liberale Vakverbonden van België*, ACLVB).

PIERWSZY PAKT SPOŁECZNY

Każdy pracownik uzyskał prawo do dochodu zastępczego w przypadku bezrobocia, choroby, inwalidztwa i podeszłego wieku. Od tej pory wysokość dochodu ustalana była w drodze negocjacji między pracodawcami i pracownikami. Emerytury, zasiłki rodzinne, urlop doroczny, świadczenia z tytułu choroby i inwalidztwa oraz zasiłki dla bezrobotnych zostały połączone w jeden system.

WPROWADZENIE W ŻYCIE USTAWY O ORGANIZACJI PRZEDSIĘBIORSTW

Wprowadzenie rady zakładowej na poziomie przedsiębiorstwa.

Z myślą o poszerzaniu zakresu praw pracownika w miejscu pracy

USTAWA O NEGOCJACJACH ZBIOROWYCH I POROZUMIENIU MIĘDZY PRACODAWCĄ A PRACOWNIKAMI

Formalny początek trójstronnych konsultacji pomiędzy rządem, pracodawcami i pracownikami. Ustawa ta doprowadziła do utworzenia parytetowych komitetów i organizacji negocjacji zbiorowych.

WPROWADZENIE PRZEDSTAWICIELA ZWIĄZKU ZAWODOWEGO W RAMACH UKŁADÓW ZBIOROWYCH PRACY

Układ zbiorowy nr 5 z 1971 r. oznaczał uznanie przez pracodawców faktu funkcjonowania związków zawodowych w zakładzie pracy. Przedstawiciel związku zawodowego reprezentuje wyłącznie tych pracowników, którzy są członkami związku zawodowego. Przedstawiciele związków zawodowych ustalają własną politykę i mogą stawiać żądania pracodawcy.

GWARANTOWANA PŁACA MINIMALNA

Model zabezpieczenia społecznego wprowadzony ustawą o minimum socjalnym z 1974 r. zapewnia wsparcie finansowe dla obywateli, którzy nie są w stanie zaspokoić swoich podstawowych potrzeb poprzez pracę.

OBOWIĄZEK SZKOLNY DO 18-EGO ROKU ŻYCIA

Młodzież jest zobowiązana do kontynuowania nauki do 18-ego roku życia.

USTAWA O RÓWNYM STATUSIE PŁCI

Ustawa zwalczająca dyskryminację mężczyzn i kobiet.

USTAWA ANTYDYSKRYMINACYJNA

Ustawa mająca na celu zwalczanie dyskryminacji ze względu na rasę, religię itp.

Antydyskryminacja
otwiera możliwości...

1958

NOWELIZACJA PRAWA MAŁŻEŃSKIEGO

Do tego czasu prawo małżeńskie opierało się na Kodeksie Napoleońskim, który opierał się na władztwie małżeńskim mężczyzny i braku zdolności prawnej zamężnej kobiety.

1968

Rok 1958 – Kobiety walczące o równouprawnienie w pracy, społeczeństwie i rodzinie/1958 r.

1971

1973

ZAKOŃCZENIE STOSOWANIA USTAWY ZAKAZUJĄCEJ STOSOWANIA ŚRODKÓW ANTYKONCEPCYJNYCH

Przestały obowiązywać przepisy zakazujące rozpowszechniania informacji na temat środków antykoncepcyjnych i ich dystrybucji.

1974-

1975

1981

USTAWA O ZWALCZANIU RASIZMU

Ustawa z dnia 30 lipca 1981 r. o karaniu określonych czynów na tle rasistowskim lub ksenofobicznym.

1983

1996

DOBROSTAN W MIEJSCU PRACY

Ustawa stanowi podstawę gruntownej reformy prawodawstwa w zakresie BHP.

1999

2003

MAŁŻEŃSTWA JEDNOPŁCIOWE

W Belgii dopuszczono zawieranie małżeństw bez względu na płeć.

2003

2007

USTAWA W SPRAWIE WŁĄCZENIA ZASADY RÓWNOŚCI SZANS KOBIET I MĘŻCZYZN W GŁÓWNY NURT ŻYCIA SPOŁECZNEGO I POLITYCZNEGO

Ustawa przyjęta w celu wprowadzenia obowiązku uwzględniania problematyki płci we wszystkich belgijskich federalnych strukturach politycznych w celu promowania równości płci.

POŁOŻENIE FUNDAMENTÓW POD SYSTEM UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

23 czerwca 1894 roku, w roku, w którym wszyscy mężczyźni w Belgii w wieku powyżej 25 lat po raz pierwszy zostali dopuszczeni do udziału w wyborach parlamentarnych, uchwalono ustawę o utworzeniu *funduszy ubezpieczeń zdrowotnych* (*mutualiteiten / mutualités*) zwiastującą koniec przedłużającego się politycznego przeciągania liny. Po raz pierwszy instytucje utworzone przez pracowników uzyskały odpowiednią osobowość prawną, pozwalającą im na dalsze zarządzanie tymi organizacjami bez obawy o ingerencję z zewnątrz.

Wspomniana ustawa zmieniła krajobraz polityczny i uutorowała drogę do postępu społecznego. Członkowie tych organizacji wybierali swoje rady administracyjne, a spełniające określone warunki fundusze ubezpieczeń zdrowotnych otrzymywały również dotacje rządowe. W rezultacie ich członkostwo stale się zwiększało. Razem ze związkami zawodowymi i ściśle powiązanymi z nimi partiami politycznymi, fundusze ubezpieczeń zdrowotnych zyskały większą siłę polityczną w debatach publicznych prowadzonych na temat formy, jaką powinny przyjąć systemy socjalne oraz możliwości przedstawiania lub wpływania na proponowane ustawodawstwo. Stały się one częścią tak zwanej „filaryzacji” belgijskiego systemu zabezpieczenia społecznego, w

którym filary: socjalistyczny, chrześcijański i liberalny posiadały – i nadal posiadają – własne ubezpieczenie zdrowotne, związek zawodowy, partię polityczną i ruch społeczno-kulturalny.

KONTEKST – 1830 r.: POWSTANIE BELGII

Zaawansowana technologia górnicza oraz budowy maszyn (Walonia) jak i tradycyjne, głównie zdominowane przez cechy rzemiosło (Flandria) stworzyły podstawy dla powstania Belgii jako państwa, co dokonało się w 1830 roku. Cechy, zorganizowane lokalnie w grupy zawodowe, silnie wpłynęły na rozwój gospodarczy i społeczny w Europie. Cechy niewątpliwie wywarły pozytywny wpływ dzięki surowej kontroli jakości produktów. Dbały również o to, by kształcenie zawodowe w Belgii było wymagające i miało

1894

szeroki zakres. Majątki cechów, a już na pewno ich dochody, zapewniły środki, które można było wykorzystać na wsparcie członków i ich rodzin w razie wypadku przy pracy, choroby lub śmierci. Ta ochrona socjalna zniknęła wraz z likwidacją tych zrzeszeń.

Z punktu widzenia nowego przemysłu, który zyskiwał na znaczeniu w coraz większej liczbie sektorów działalności gospodarczej, cechy jawiły się jako konserwatywne instytucje, spowalniające rozwój gospodarczy. Nie byłoby szans na wprowadzenie innowacyjnych pomysłów w strukturach cechowych, gdyby modernizacja metod produkcji została opóźniona. W niektórych częściach Europy Zachodniej (w tym w Walonii) zniesienie cechów w okresie francuskiej dominacji na początku XIX wieku spowodowało szybką industrializację i rozwój gospodarczy. Koniec końców w 1818 r., w nowo utwo-

Constantin Meunier (1831 r.), *Górnika z toporkiem*

INDUSTRIALIZACJA W OCZACH ARTYSTÓW BELGIJSKICH

Malarze i rzeźbiarze w tym, co obecnie znajduje się w Belgii, szybko dostrzegli przemiany i wstrząsy społeczne wywołane industrializacją, a przede wszystkim ich wpływ, który radykalnie zmienił ich sposób patrzenia na świat i przykuł ich uwagę. CONSTANTIN MEUNIER był jednym z przedstawicieli tego ruchu. Jako malarz zaczął przedstawiać wstrząsy mające miejsce w świecie pracy, a następnie zwrócił się bardziej ku pracy z rzeźbami, które w jego odczuciu lepiej nadawały się do podkreślania realiów społecznych. Jego rzeźby nie

tylko emanują realizmem, ale także idealizują pracę i pracowników. Nie bez powodu jest on uważany za pioniera realizmu socjalistycznego w sztuce. Malarz ANTO CARTE wybrał inną drogę. Jego *Pieta* (to i inne dzieła można obejrzeć na stronie www.artnet.com) przypomina nam o cierpieniu Chrystusa, gdzie wymiar symboliczny jest kolejną formą gloryfikacji robotniczej. Jest to dobry przykład przekształcania kwestii społecznych i relacji międzyludzkich w ramy chrześcijańskie, charakterystyczne dla większości ruchu zawodowego (nie tylko dla związków chrześcijańskich) i jego koncepcji solidarności.

ROLF GEHRING

rzonym Królestwie Niderlandów cechy zostały ostatecznie rozwiązane. To sprawiło, że rzemieślnicy i pracownicy byli zdani tylko na siebie. Związki zawodowe były uważane za „cechy pod przykrywką”, a ich działalność była zakazana aż do początku XX wieku.

To torowało drogę do pierwszej rewolucji przemysłowej i było jednym z głównych powodów, dla których w XIX wieku poruszano kwestie społeczne. Rewolucja przemysłowa wprowadziła również nowy sposób organizacji produkcji. Praca wykonywana była w zamian za wynagrodzenie, a pracownicy tracili niezależność i wpływ na organizację pracy. Duża część pracy wykonywanej w fabrykach wymagała niewielkiej wiedzy i umiejętności, zatem zaistniała możliwość ich nieskrępowanej wymiany. Bez żadnych ograniczeń prawnych, mężczyźni byli coraz częściej zastępowani przez kobiety i dzieci. Większość prac odbywała się w tragicznych warunkach, w brudzie i bez zapewnienia ochrony zdrowia, a średnia długość życia obniżyła się. Robotnicy mieszkali w zatoczonych slumsach bez urządzeń sanitarnych, byli niedożywieni, a nadużywanie alkoholu obejmowało coraz szersze kręgi społeczeństwa.

OD ZAKAZANIA DO PRAWNEGO UZNANIA – OD KAS ZAPOMOGOWYCH DO USTAWOWEGO UTWORZENIA FUNDUSZY UBEZPIECZEŃ ZDROWOTNYCH

Belgijskie centra przemysłowe to Ganda, Verviers, Liège, Mons i Charleroi. Dążąc do poprawy warunków pracy i życia pracownicy zapisywali się do kas zapomogowych i organizowali się w socjalistyczne, anarchistyczne lub wyznaniowe związki zawodowe i partie polityczne. Doprowadziło to do powstania różnych lokalnych funduszy pomocy i opieki społecznej tworzonych dla każdego sektora. Fundusze te były zazwyczaj finansowane ze składek członków, a w niektórych sektorach (górnictwo i żegluga) również przez pracodawców. Ustawa przyjęta w dniu 3 kwietnia 1851 r. prawnie uznała ich istnienie.

W latach osiemdziesiątych XIX wieku podjęto pierwsze kroki w celu utworzenia związków, takich jak „Bractwo Tkaczy” i „Stowa-

rzyszenie Ubogich Braci”. Artykuł 310 belgijskiego kodeksu karnego wykluczał możliwość prowadzenia działalności związkowej. Obowiązujący wówczas cenzus wyborczy wykluczał możliwość prowadzenia polityki parlamentarnej przez pracowników. W latach 70-tych XIX wieku, w okresie wielkich starć i obaw związanych z ekspansją socjalizmu i marksizmu, ojciec Adolf Daens bronił interesów społecznych robotników opierając się na encyklice *Rerum Novarum*. Utworzona przez niego Chrześcijańska Partia Ludowa (CVP) uczestniczyła m.in. w opracowaniu ustawy o regulacji pracy dzieci i kobiet (1889 r.), w zapewnieniu powszechnego prawa wyborczego (1893 r.) oraz w opracowaniu pierwszej ustawy o funduszach ubezpieczeń zdrowotnych (1894 r.), ustawy o ochronie wynagrodzeń (1896 r.), ustawy o wypadkach przy pracy (1903 r.) i ustawy o odpoczynku w niedzielę (1905 r.).

STABILIZACJA SYSTEMU ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO PO 1944 r.

Pod koniec II wojny światowej, 28 grudnia 1944 r. uchwalono kolejną ustawę, która położyła podwaliny pod dzisiejszy system ubezpieczeń społecznych i potwierdziła ustanowiony w 1894 r. system samorządu terytorialnego. W latach 1944–1948 odbyło się osiem ogólnokrajowych konferencji pracowniczych. To właśnie tam określono struktury belgijskiego państwa opiekuńczego. Doprowadziło to do ustanowienia różnych organów doradczych, w tym Krajowej Rady Pracy (CNT/NAR) i Centralnej Rady Gospodarczej (CCE/CRB). Organy te, skupiające związki zawodowe i pracodawców odegrały ważną rolę w dalszym rozwoju systemów zabezpieczenia społecznego.

Belgijskie fundusze ubezpieczeń zdrowotnych są nadal samorządne i finansowane ze składek pracodawców, pracowników i akcji posiadanych przez państwo. Wszelkie plany polityczne, jakie rząd może mieć wpływ na te fundusze musi najpierw omówić z nimi. W międzyczasie grupa osób objętych takim ubezpieczeniem została rozszerzona o osoby pracujące na własny rachunek.

JAN VOETS

FILM: DAENS – KAPŁAN POZBAWIONYCH PRAW OBYWATELSKICH

Film opowiada historię belgijskiego „robotniczego kapłana” Adolfa Daensa, który pod koniec XIX wieku walczył z trudnościami społecznymi i warunkami w fabrykach. Jest rok 1890. Ludzie z Aalst pracują w zniszczonych fabrykach włókienniczych, generując duże zyski dla bogatych właścicieli fabryk. Mężczyźni są zwalniani, ponieważ zatrudnienie kobiet okazuje się tańsze. Dzieci pracują w dzień i w nocy. Zmęczone zasypiają przy maszynach i giną przygniecione przez krosna. Adolf Daens był świadkiem takiej sytuacji po konflikcie, jaki miał z biskupem Stillemansem po powrocie do rodzinnego miasta Aalst. Dyrektor fabryki Stéphane Borremans zwalnia połowę swoich pracowników, co popiera przewodniczący Partii Katolickiej.

Ale Daens sprzeciwia się takim nadużyciom, najpierw mówiąc z ambony, ale później również w parlamencie, do którego jest wybierany po ciężkiej walce. W artykule opublikowanym w *Het Land Van Aelst* Daens skarży się na nadużycia w fabrykach. Opowiadając się po stronie ubogich, Daens wchodzi w konflikt z bogatymi kierownikami fabryk i Kościoła katolickiego. Kościół patrzy z przerażeniem, gdy Daens staje się głową bezkompromisowej walki o wolność robotników. Kiedy papież w końcu narzuca mu polityczną powściągliwość, zrzuca sutannę księdza. Film doskonale nakręcony jako dramat społeczny, którego postacie przedstawiane są w całej swojej złożoności, mimo wyraźnego zaangażowania w sprawy uciskanych.

ROLF GEHRING

Kompleks *Grand-Hornu*: jeden z najwcześniejszych przykładów osiedli robotniczych zakładanych przez firmy. Osiedla stwarzały lepsze warunki życia, często jednak wymuszały określone zachowania społeczne, ingerowały w przyzwyczajenia oraz nawyki pracowników i ich rodzin.

Kartka pocztowa z widokiem na tereny przemysłowe w *Grand-Hornu*

Grand-Hornu – obecnie muzeum i światowe dziedzictwo kultury

KOMPLEKS PRZEMYSŁOWY *GRAND-HORNU*

Życie milionów ludzi we wczesnej fazie industrializacji charakteryzowały nie tylko okropnie trudne warunki pracy, ale także nędzne warunki życia i mieszkania. Prawdopodobnie pierwszą próbę zastosowania przez pewnego przemysłowca filantropijnej koncepcji i zapewnienia humanitarnych warunków życia i pracy podjęto w Hornu, w Walonii, blisko granicy francuskiej, w pobliżu Mons. Henri De Gorge, syn rolnika z północnej Francji, w innowacyjny sposób wykorzystał dostępną w jego czasach technologię do dalszego rozwoju technik wydobywania węgla. W 1810 r. przejął kopalnię w Hornu. Następnie odkryto tam nowe, bogate w rudy pokłady, ale w tym słabo zaludnionym regionie trudno było zmobilizować siłę roboczą, której potrzebował do pracy. De Gorge wpadł na pomysł zaprojektowania osady zorientowanej społecznie, z budynkami mieszkalnymi położonymi bardzo blisko miejsca pracy, przynosząc w ten sposób postęp społeczny.

Kompleks został zbudowany w latach 1820-1830 według planów Bruno Renarda.

Grand-Hornu jest wzorem funkcjonalnego planowania urbanistycznego. W jego sercu

znajduje się kompleks przemysłowy w kształcie owalnym. Wokół niego znajdują się domy dla pracowników (425 domów w mieście-ogrodzie), biura, sklepy, szopy na siano, budynki stajenne, warsztaty, cukrownia i magazyn. Wszystkie stanowią część kompleksu. Wcześniej założono również szkołę.

Elementy neoklasyczne charakteryzują architekturę kompleksu murowanego. Pomieszczenia mieszkalne pracowników miały powierzchnię mieszkalną 23 m² i kuchnię o powierzchni 9 m². Domy były wyposażone w kanalizację i zaopatrywane w ciepłą wodę za pomocą silnika parowego. Każdy dom miał mały ogródek, a w co czwartym można było założyć bar.

Po zamknięciu kopalń w rejonie Borinage w Walonii w latach 50-tych, kompleks popadł w ruinę. *Grand-Hornu* jest własnością obecnie w belgijskiej prowincji Hainaut. W 2012 r. został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, a obecnie mieści się w nim muzeum.

ROLF GEHRING

Źródła: Yves Robert – *The Grand-Hornu Industrial Complex*; Edition Scala, Paryż 2002 r.

WYZWOLENIE BUŁGARII

Wyzwolenie spod panowania Imperium Osmańskiego było wynikiem wojny rosyjsko-tureckiej prowadzonej w latach 1877-1878.

Powstało niepodległe państwo bułgarskie. Zwołano Zgromadzenie Konstytucyjne, które 16 kwietnia 1879 roku przyjęło pierwszą bułgarską konstytucję, zwaną Konstytucją Tyrnowską, przygotowaną na wzór modelu konstytucji belgijskiej. Rozpoczęła się stopniowa industrializacja kraju, dlatego też w latach 1879-1891 podjęto pierwsze kroki zmierzające do organizowania robotników w związki zawodowe. Pierwszymi organizatorami takich związków byli drukarze i nauczyciele.

1 maja – święto w Szumen

PIERWSZY UKŁAD ZBIOROWY PRACY

W 1905 r. podpisano pierwszy układ zbiorowy pracy – dla drukarzy, z udziałem przedstawicieli zarówno centrali związków zawodowych, jak również związków pracodawców. Na uwagę zasługuje stosunkowo wysoki poziom uzgodnionych standardów: w zakresie czasu pracy, pracy w godzinach nadliczbowych i nocnych, dni odpoczynku i urlopów, a także wypłacania dodatków.

BUŁGARIA STAJE SIĘ CZŁONKIEM MOP

W 1919 r. Bułgaria zostaje członkiem Ligi Narodów i uczestniczy w pracach Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP).

1878

Delegaci pierwszego (konstytucyjnego) kongresu Zjednoczonych Związków Zawodowych, Płowdiw, 21 – 22 lipca 1904 r.

1904

UTWORZENIE GENERALNEGO ZWIĄZKU ZAWODOWEGO ROBOTNIKÓW

W dniu 7 lipca 1904 r. powstał Główny Związek Zawodowy Robotników (WGTU). W tym samym roku powstał również Liberalny WGTU. Na ten podział miał wpływ podział Partii Socjaldemokratycznej, znany jako podział na frakcję „wąską” i „szeroką”. Od czasu utworzenia związków zawodowych do początku lat 30-tych ubiegłego wieku doszło do wielu strajków przedstawicieli różnych zawodów: drukarzy, kolejarzy, pracowników przemysłu tytoniowego, pracowników przemysłu tekstylnego. Największy był strajk robotników zakładów tytoniowych w 1929 roku (wzięto w nim udział 27 000 osób).

1905

Pracownice w fabryce tytoniu Zakaro, Płowdiw, 1906 r.

1919

1938

WYBORY LOKALNE

Wybory lokalne odbyły się na warunkach systemu bezpartyjnego – zakazano działalności partii politycznych, a kandydaci pochodzili tylko z dwóch bloków – rządu i opozycji. Po raz pierwszy pozwolono głosować kobietom, ale tylko zamężnym, wdowom lub rozwiedzionym.

INDYWIDUALIZACJA I REPREZENTACJA

W latach 80-tych podejmowano próby zreformowania ruchu związkowego, głównie w drodze decyzji podejmowanych przez „górną”: próby zwrócenia większej uwagi na poszczególnych pracowników i grupy pracowników, nie tylko na „kolektyw”; zaangażowanie związków zawodowych w kampanię „samorządności robotników” w latach 1986-1988 (zawieszono ją na początku 1989 r.).

ŚWIT NIEZALEŻNEGO RUCHU ROBOTNICZEGO

W lutym 1989 r. powstał Krajowy Związek Zawodowy *Podkrepa* (później Konfederacja Pracy *Podkrepa*) – związek, którego do początku 1990 r. traktowano jak odszczepieńców (doszło do aresztowań jego przywódców).

REWITALIZACJA RUCHU ZWIĄZKOWEGO

W 1990 r. powstała Konfederacja Niezależnych Związków Zawodowych w Bułgarii (CITUB), do której przeszli niektórzy członkowie starych związków zawodowych. Od 1990 r. związki zawodowe aktywnie działają w strukturach MOP. Powołano Krajową Radę Współpracy Trójstronnej (NCTC); następuje ożywienie prawdziwych organizacji pracodawców. Od 1990 r. do chwili obecnej miało miejsce wiele strajków – w sektorach (górnicy, pracownicy kolei, nauczyciele, itp.) oraz w przedsiębiorstwach, głównie przemysłowych, transportowych, niektórych organizacjach budżetowych itp. Najdłuższy strajk prowadzili nauczyciele. Miał on miejsce w 2007 roku i trwał około 45 dni.

PRZYWRÓCENIE NEGOCJACJI ZBIOROWYCH I DIALOGU SPOŁECZNEGO

System współpracy trójstronnej został powołany na stałe. Wznowiono negocjacje zbiorowe na różnych szczeblach, nawiązano współpracę trójstronną w podziale na branżę i sektor, a także współpracę regionalną.

UTWORZENIE RADY SPOŁECZNEJ

Radę Społeczno-Gospodarczą Bułgarii utworzono przy udziale organizacji pracodawców, związków zawodowych i organizacji reprezentujących różne interesy.

1944-

1989

Lata
80

1989

1989

1990

1990-

1991

1992

1993

1995

2003

2007

CZAS UCISKU O NIEJEDNOZNACZNYM CHARAKTERZE

W tym okresie, w warunkach reżimu totalitarnego (komunistycznego), powstawały nowe państwowe związki zawodowe, całkowicie podporządkowane Bułgarskiej Partii Komunistycznej i państwu. Przyznano im zewnętrzną rolę „pośredniczenia” między Bułgarską Partią Komunistyczną a robotnikami. Pracę uznano za obowiązek. Wprowadzono również pracę przymusową. Jednakże z drugiej strony ustanowiono możliwe do przyjęcia standardy pracy i polityki społecznej, w tym równouprawnienie płci. W przedsiębiorstwach obowiązywał układ zbiorowy pracy, ale istniał on raczej „na papierze”. Strajki były praktycznie zakazane. Związki zawodowe pełniły szereg funkcji społecznych w przedsiębiorstwach, sektorach i regionach. Na poziomie krajowym i regionalnym przekazano im funkcje państwowe – kontrolę bezpieczeństwa i higieny pracy, prawodawstwo w zakresie prawa pracy, zarządzanie zabezpieczeniami społecznymi oraz opieką społeczną. W tym okresie sporadycznie podejmowano próby organizowania strajków.

WOLNE DEMONSTRACJE

10 listopada 1989 roku członkowie Komitetu Centralnego Bułgarskiej Partii Komunistycznej zwolnili swojego przywódcę, później pozbawionego funkcji przewodniczącego Rady Państwa. Po nich miały miejsce pierwsze wolne wiece i demonstracje. Dano początek wolnej prasie i innym mediom. Utworzono Związek Sił Demokratycznych – związek formacji opozycyjnych.

NOWA KONSTYTUCJA WZMACNIA PLURALIZM

Zwołano Wielkie Zgromadzenie Narodowe, które przyjęło nową konstytucję. Potożyła podwaliny i dała szansę na demokratyczną zmianę. Usunięto fragment gwarantujący przywództwo Bułgarskiej Partii Komunistycznej w państwie.

UMOCNIENIE PRAW CZŁOWIEKA

W 1992 r. Bułgaria ratyfikowała Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i została członkiem Rady Europy. Konfederacja Pracy *Podkrepa* została członkiem Międzynarodowej Konfederacji Wolnych Związków Zawodowych (ICFTU).

BUŁGARSCY ROBOTNICY PRZYŁĄCZAJĄ SIĘ DO MIĘDZYNARODOWEGO RUCHU ROBOTNIKÓW

W 1995 roku Konfederacja Niezależnych Związków Zawodowych w Bułgarii i Konfederacja Pracy *Podkrepa* zostały członkami Europejskiej Konfederacji Związków Zawodowych. CITUB została członkiem ICFTU.

BUŁGARIA ZOSTAŁA CZŁONKIEM UNII EUROPEJSKIEJ

Od czasu przystąpienia Bułgarii do Unii Europejskiej przedstawiciele związków zawodowych uczestniczą w europejskich strukturach dialogu społecznego (wielosektorowego i sektorowego) oraz w Europejskim Komitecie Ekonomiczno-Społecznym.

NARODZINY RUCHU ROBOTNICZEGO I ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH W BUŁGARII

Bułgaria została wyzwolona z jarzma otomańskiego w 1878 roku. Był to wtedy biedny, przeważnie rolniczy kraj, w którym przemysł i klasa robotnicza niemal nie istniały. Z tego powodu bułgarski ruch związkowy musiał powstać i formować się organizacyjnie od zera na przełomie XIX i XX w.

W czasach formacji wykorzystane zostały struktury niemieckich związków zawodowych — związki zawodowe jednocyfry pracowników jednej profesji, podczas gdy pracownicy pomocniczy w fabrykach nie byli akceptowani jako członkowie związków zawodowych. Dlatego też nomenklatura i zasady organizacyjne były zaczerpnięte z doświadczeń „importowanych” z zagranicy, głównie od Butgarów pracujących za granicą.

Pod wpływem czeskich i niemieckich drukarzy pracujących w Bułgarii na początku 1883 r. powstały pierwsze stowarzyszenia drukarskie w Sofii i Płowdiwie. Z inicjatywy czeskiego drukarza Jaroslava Šolby 2 marca 1883 r. powstało Bułgarskie Stowarzyszenie Typografów, wykorzystujące doświadczenia ruchu robotniczego w Austro-Węgrzech i Niemczech. Początkowo związki

1
były zorganizowane jako organizacje, w których wykwalifikowani pracownicy oferowaliby sobie wzajemnie wsparcie. Członkowie zostali sklasyfikowani jako: założyciele, faktyczni, wspierający, uhonorowani. Mieli różne prawa, doświadczenie zawodowe i opłacali składki członkowskie w różnej wysokości. 1 marca 1883 r. w Płowieidzie powstało Towarzystwo Poligraficzne *Edinstvo* [Jedność].

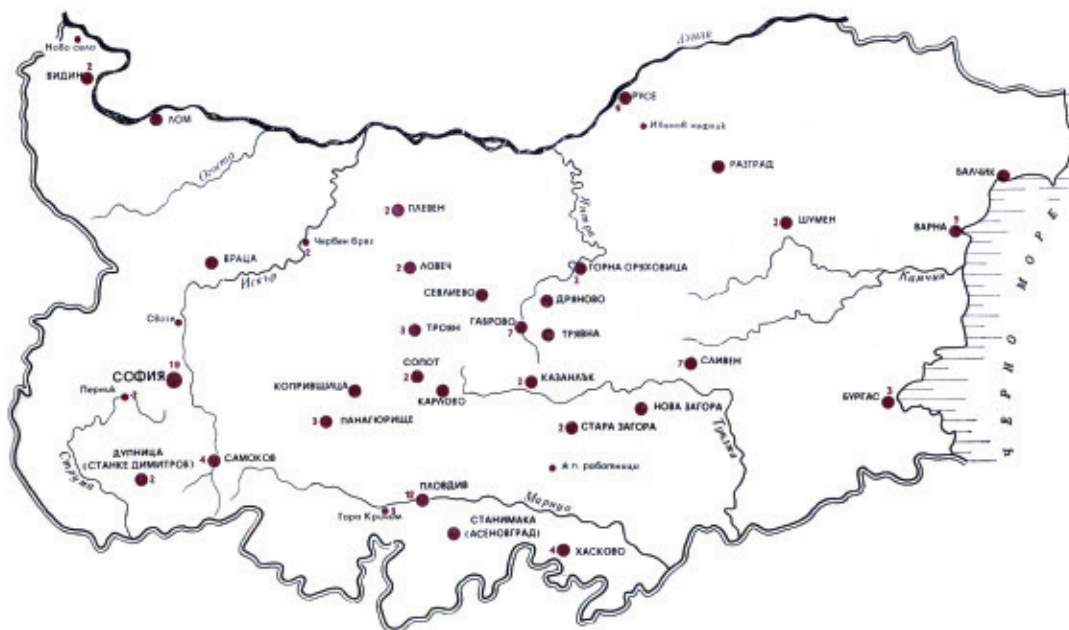
W latach osiemdziesiątych XIX w. podjęto pierwsze próby utworzenia ogólnokrajowej organizacji nauczycielskiej.

Ruch związkowy w Bułgarii rozpoczął się i rozwinął później niż w innych krajach europejskich. Z tego powodu wpływ na niego miały zagraniczne doświadczenia i tradycje. Zaczęły pojawiać się pierwsze znaki naro-

1883

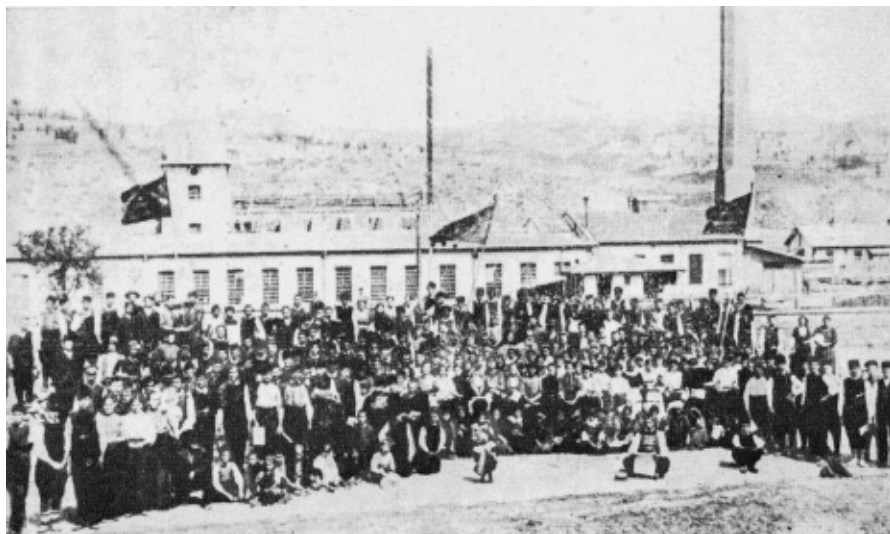
dowe i specyfikacje. W Bułgarii wszystkie formy związków zawodowych rozwinęły się w takim czy innym stopniu: lne związki zawodowe, związki zawodowe powiązane z partiami politycznymi, archizm syndykalistyczny (anarchosyndy-izm), chrześcijańskie związki zawodowe, istwoswe związki zawodowe.

W swoim rozwoju bułgarski ruch związkowy był w dużej mierze odzwierciedleniem różnych tendencji w światowych ruchach robotniczych, a także różnych społecznych, politycznych i ideologicznych zmagani w kraju. Zawsze znajdował się pod silnym wpływem różnych frakcji politycznych lub pod silną presją innych sił politycznych, których celem było podporządkowanie sobie lub zniszczenie związków zawodowych.

Proporzec grupy pracowników
przemysłu tytoniowego
w mieście Dupnica, 1885 r.

Strajki w Bułgarii (1901–1903 r.)

Od 26 lipca do 6 grudnia 1909 r. pracownicy fabryki zapatek w mieście Kostenec prowadzili bohaterską walkę przeciwko zagranicznemu kapitałowi monopolistycznemu, wspieranemu przez państwo. Walczyli o swoje prawa do tworzenia organizacji związkowych oraz przeciwko ekstremalnym formom wyzysku. Kiedy rząd zdecydował się na zakup zapatek z Francji i ich transport statkami do Bułgarii, pracownicy portu w Marsylii w geście solidarności z bułgarskimi pracownikami przystąpili do strajku i odmówili załadunku towaru.

Znaczek pocztowy wypuszczony przez bułgarską Socjaldemokratyczną Partię Roboczą w celu zbiórki pieniędzy, by wesprzeć strajkujących pracowników cukrowni.

Główną cechą bułgarskiego ruchu związkowego w okresie do dojścia partii komunistycznej do władzy w 1944 r. był jego *podział na gruncie politycznym*. Od samego powstania był związany z ideą socjaldemokratyczną, ale po rozpadzie socjaldemokracji w Bułgarii w 1903 r. powstały dwa różne ośrodki związkowe. Znajdowały się one pod wpływem ideologicznym i organizacyjnym dwóch frakcji Bułgarskiej Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej (BRSDP) — „wąskich” socjalistów, czyli bolszewickiego skrzydła oraz „szerokich” socjalistów, czyli

reformatorskiego skrzydła bułgarskiej socjaldemokracji. W lipcu 1904 r. powstał Główny Związek Zawodowy Pracowników (ORSS). Był ściśle związany z „wąskimi” socjalistami (bolszewickie skrzydło) i łączył się głównie z proletariatem w fabrykach, podczas gdy utworzony w sierpniu 1904 r. Wolny Powszechny Związek Zawodowy Pracowników (SORSS) był związany z „szerokimi” socjalistami (reformistami) i współpracował z tzw. proletariatem rzemieślniczym. Dużo energii zostało spożytkowane i zmarnowane w walce pomiędzy oportunistycznymi reformatorami i marksistowsko-rewolucyjnymi skrzydłami ruchu robotniczego. Istnienie dwóch ośrodków związkowych było nieuniknionym skutkiem rozwoju ruchu socjalistycznego w kraju.

Dwie partie socjaldemokratyczne w Bułgarii na początku XX w. były najbardziej aktywnymi formacjami politycznymi walczącymi o władzę polityczną i zmianę systemu społeczno-politycznego i gospodarczego. W celu realizacji tych celów mieli oni różne plany działania, w których wykorzystywali powiązane z nimi związki zawodowe do zdobywania mas i osiągania swoich celów strategicznych. W tym okresie, z kilkoma wyjątkami, burżuazyjne partie w Bułgarii niechętnie tworzyły lub organizowały związki zawodowe.

BOYKO ATANASOV

Pracownice – delegatki 10. Kongresu United Workers' Trade Union, maj 1914 r.

ODRODZENIE ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH W BUŁGARII W LATACH 1989–1990

WIATR ZMIAN w Europie Wschodniej nie ominął ani Bułgarii, ani bułgarskich związków zawodowych. Niezadowolone ze społecznej i ekonomicznej porażki systemu, wymuszonej zmiany nazwisk mułtanów i wynikającej z tego izolacji międzynarodowej oraz silny wpływ idei „pierestrojki” doprowadził do pojawienia się w Bułgarii grup i organizacji dysydenckich.

Jedną z nich była *Podkrepa*, utworzona 8 lutego 1989 r. przez zwolenników dr Konstantyna Trenczewa, która w przeciwieństwie do innych grup dysydenckich nie identyfikowała się jako organizacja polityczna, a raczej jako związek zawodowy. To uczyniło z niej, de jure, jedyną legalną grupę opozycyjną, ponieważ zgodnie z Kodeksem Pracy tworzenie związków zawodowych poza związkiem oficjalnym nie było formalnie zabronione. W przypadku organizacji politycznych tak nie było. Ale de facto nikomu nie zależało na jego legalności. W rzeczywistości, w pierwszym roku swojego istnienia, *Podkrepa* była organizacją para-polityczną działającą jako związek zawodowy. Po 10 listopada 1989 r. *Podkrepa* stała się członkiem–założycielem Związku Sił Demokratycznych, ale ponieważ przewodziła spontanicznym protestom robotników, zaczęła stopniowo

Rok 2004 – Ogólnokrajowy strajk ostrzegawczy Konfederacji Niezależnych Związków Zawodowych KNSB w Bułgarii (CITUB) i Konfederacji Pracy CL *Podkrepa*

Rok 2007 – Strajk nauczycieli zorganizowany przez Konfederację Niezależnych Związków Zawodowych KNSB w Bułgarii (CITUB) i Konfederację Pracy CL *Podkrepa*

prowadzić działalność związkową i bronić praw pracowników najemnych.

Jednocześnie oficjalnymi bułgarskimi związkami zawodowymi wstrząsnął kryzys wartości i motywacji. 18 listopada 1989 r. *Podkrepa* ogłosiła swoją niezależność od Bułgarskiej Partii Komunistycznej. W grudniu całe kierownictwo podało się do dymisji. Nowe kierownictwo Niezależnych Bułgarskich Związków Zawodowych zostało wybrane na czele z prof. Krasztjo Petkowem. Głównym celem organizacji było przygotowanie nadzwyczajnego kongresu, niemniej jednak musiała ona wziąć udział w dziesiątkach strajków, w obradach Okrągłego Stołu, w pierwszych negocjacjach z rządem i siłami politycznymi oraz zająć się zastąpieniem niekompetentnych przywódców na najniższych szczeblach. Wszystko to nie tylko powstrzymało rozpad bułgarskich związków zawodowych, ale także stworzyło atmosferę do zorganizowania nadzwyczajnego kongresu. 18 lutego odbył się kongres konstytucyjny Konfederacji Niezależnych Związków Zawodowych w Bułgarii. W Bułgarii rozpoczęła się nowa era związków zawodowych.

Na rozwój bułgarskiego systemu stosunków przemysłowych oraz na działalność głównych partnerów społecznych duży wpływ miał efekt przejścia do gospodarki rynkowej i demokracji, a także przystąpienie do UE. W rzeczywistości dialog społeczny w Bułgarii to niemal biała karta, bez tradycji i doświadczeń z przeszłości,

bez ram prawnych. Niemniej jednak, jednym z niekwestionowanych osiągnięć rozwoju demokracji w kraju była transformacja z gospodarki scentralizowanej, nastawionej przez państwo na stosunki przemysłowe, do zbudowanej na zasadach nowoczesnego dialogu społecznego i współpracy społecznej oraz budowanie instytucji dialogu społecznego na różnych szczeblach w stosunkowo krótkim okresie.

Ze względu na specyficzną sytuację w kraju na początku transformacji, spowodowaną liberalizacją gospodarki i charakteryzującą się masową falą strajków w przedsiębiorstwach, uwagę skupiono na negocjacjach trójstronnych oraz na opracowaniu ram prawnych stosunków przemysłowych.

BOYKO ATANASOV

Obraz olejny *Agitator* autorstwa Erika Henningsena przedstawiający jedno z największych zgromadzeń solidarnościowych pod koniec roku 1899

POROZUMIENIE WRZEŚNIOWE

Nowo utworzone kluczowe organizacje (LO) oraz Duńskie Stowarzyszenie Pracodawców i Technik (DA) zgadzają się na ugodę (*Septemberforliget*) po trzech miesiącach blokady. Pracodawcy podkreślili swoje prawo do zarządzania i dystrybucji pracy. W zamian uznali związki zawodowe i ich prawo do wspólnego zabezpieczania interesów swoich członków (pracowników). Uгода ta ma zasadnicze znaczenie dla przyszłej regulacji płac i warunków pracy na duńskim rynku pracy.

Karykatura przedstawiająca negocjacje między pracownikami i pracodawcami podczas lockoutu w roku 1899

NOWELIZACJA KONSTYTUCJI Z 1915 r.

Kobiety i pracownicy uzyskali prawo do głosowania i tym samym mają bezpośredni wpływ na przyszłe decyzje polityczne.

KRYZYS WIELKANOCNY

Kryzys parlamentarny nastąpił, gdy król Christian X zebrał się przeciwko większości parlamentarzystów i odwołał ministerstwo Zahle II, mając nadzieję na rozpoczęcie wyborów powszechnych, które dadzą większości głosów na włączenie Flensburga do Danii.

Lata
70

POCZĄTEK ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH W DANII

Utworzenie federacji związków zawodowych (*De samvirkende Fagforbund*), zwanej obecnie LO, która przyłączyła się do ogólnokrajowego związku niezależnych niegdyś lokalnych związków zawodowych.

M. C. Lyngsie – założyciel Związków Zawodowych Pracowników Niewykwalifikowanych (SID – *Specialarbejderforbundet*), dzisiejszego 3F – największego związku zawodowego w Danii

1891

PIERWSZA USTAWA EMERYTALNA W DANII

Ustawa ta opierała się na finansowaniu podatkowym bez obowiązkowych składek.

1898

USTAWA O UBEZPIECZENIU WYPADKOWYM

Wdrożenie ustawy o ubezpieczeniu od następstw nieszczęśliwych wypadków. Ponadto ustawa ta ustanowiła zasadę odpowiedzialności finansowej i odpowiedzialności pracodawcy za wypadki przy pracy.

1899

1907

USTAWA DOTYCZĄCA ZATWIERDZONYCH PRZEZ RZĄD FUNDUSZY UBEZPIECZEŃ NA WYPADEK BEZROBOCIA

Umożliwiła uzyskanie rządowych dotacji na zasiłki dla bezrobotnych, które związki zawodowe uczyniły, aby pomóc bezrobotnym członkom zarówno finansowo, jak i w czasie konfliktu.

Zdjęcie wykonane podczas II Międzynarodowej Konferencji w Danii, w roku 1910, w której udział wzięło 100 socjalistów ze wspólnot międzynarodowych

1915

1920

Karl Kristian Steinke (1880–1963 r.)
– socjaldemokrata, znany i ceniony
za wkład w prace nad tworzeniem
reform społecznych z roku 1933

EMERYTURA PAŃSTWOWA

Ustawa ta gwarantuje, że wszyscy obywatele w wieku powyżej 67 lat są uprawnieni do otrzymania emerytury. Umożliwiła wszystkim obywatelom, niezależnie od ich statusu i dochodów, otrzymanie emerytury państwowej.

PRAWO UBEZPIECZAJĄCE ZASIŁEK RODZICIELSKI DLA WSZYSTKICH PRACUJĄCYCH KOBIET NA CZAS URLOPU MACIERZYŃSKIEGO

Przyjęto nową ustawę dotyczącą zasiłku chorobowego dla wszystkich pracowników w Danii. Po raz pierwszy prawo objęło również zasiłek rodzicielski dla wszystkich kobiet wykonujących pracę zarobkową.

REFORMA ŚWIADCZEŃ DLA BEZROBOTNYCH I ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA BEZROBOCIE

Rząd przejmuje marginalne ryzyko wzrostu bezrobocia, a tym samym rząd ponosi dodatkowe koszty. Zasiłek dla bezrobotnych stanowi maksymalnie 90% poprzedniego dochodu.

DUŃSKIE WSPARCIE EDUKACYJNE, SU

W związku z obawami dotyczącymi przyszłych niedoborów siły roboczej rząd proponuje SU (Zasiłek dla Studentów), którego celem jest zrekomensowanie nierówności społecznych poprzez zaoferowanie młodym ludziom z umiejętnościami kontynuowania nauki z minimalnymi przerwami.

WSPÓLNA DEKLARACJA

Wspólna deklaracja stanowi trójstronne porozumienie zawarte pomiędzy ówczesnym rządem a centralnymi organizacjami rynku pracy (DA i LO oraz FTF i AC). Wspólna deklaracja jest najdalej idącym przykładem współpracy między partnerami społecznymi i systemem politycznym. Był to początek wprowadzenia emerytury pracowniczej, która była realizowana poprzez system negocjacji zbiorowych w sektorze publicznym (1989 r.) i sektorze prywatnym (1991 r.), który stał się centralnym elementem duńskiego systemu opieki społecznej.

1933

REFORMA SPOŁECZNA

Podstawowa zasada form praw przysługujących obywatelom do otrzymywania wsparcia rządowego bez obawy utraty niektórych uprawnień. Reforma obejmowała poprawę funkcjonowania funduszy ochrony zdrowia, funduszy dla bezrobotnych oraz poprawę warunków dla osób pobierających renty inwalidzkie i emerytury państwowe. Reformę uznaje się za kluczowy krok w rozwoju duńskiego modelu systemu opieki społecznej.

1956

1958

REFORMA SYSTEMU EDUKACJI

Reforma zapewniła 7 lat obowiązkowej nauki w szkole podstawowej, dając jednocześnie uczniom możliwość uczęszczania do szkoły o 1-2 lata dłużej dla potrzeb dalszego kształcenia.

1960

Pracownicy z Calsberg
– demonstracja rok
1960 mająca na celu
wynegocjowanie
wyższych wynagrodzeń
i lepszych warunków
pracy

1967-

1969

1970

REFORMA GMIN Z 1970 r.

Kommunalreformen (reforma gmin) stanowi największą do tej pory przeprowadzoną reformę. Ze względu na poważne zmiany w dystrybucji zawodowej, a tym samym na rynku pracy w Danii, niektóre miasta zwiększyły liczbę obywateli, podczas gdy w innych miastach doszło do stagnacji lub ich spadku. Rozwiązaniem było zmniejszenie liczby gmin i powiatów w drastyczny sposób.

1970

1976

PRAWO O ŚWIADCZENIACH SOCJALNYCH

Ustawa ta uprościła system socjalny, ponieważ obywatele nie musieli już zwracać się do kilku organów władzy, ale tylko do jednej w sprawie świadczeń socjalnych: administracji miejskiej. Prawo charakteryzowało się przejściem od zasady prawnej do podejścia uznaniowego poprzez skupienie się na rzeczywistych potrzebach indywidualnych.

1987

1998

USTAWA O AKTYWIZACJI JAKO REKOMPENSATA Z TYTUŁU ŚWIADCZEŃ SOCJALNYCH

W latach 90-tych głównym żądaniem było uzyskanie rekompensaty od obywateli za otrzymywanie różnego rodzaju form wsparcia rządowego. Ustawa z 1998 r. nakłada na wszystkich obywateli, niezależnie od ich sytuacji i stanu zdrowia psychicznego i fizycznego, obowiązek aktywnego kompensowania poprzez różne programy aktywizujące, aby mogli otrzymywać świadczenia socjalne. Zasada ta obowiązuje do dzisiaj.

„POROZUMIENIE WRZEŚNIOWE” – UZYSKANIE PRAWA DO UMÓW ZBIOROWYCH

Piątego września 1899 r., po trzech miesiącach lockoutu, zostało zawarte tak zwane „porozumienie wrześniowe” pomiędzy Duńską Konfederacją Związków Zawodowych (*De samvirkende Fagforbund – DsF*) oraz Konfederacją Pracodawców Duńskich (*Dansk Arbejdgiver- og Mesterforening – DA*).

Porozumienie zakończyło jeden z najbardziej złożonych sporów między pracownikami a pracodawcami w historii Danii, który miał miejsce podczas burzliwej fazy rozwoju nowo powstałych związków zawodowych. Rok wcześniej założona została Duńska Konfederacja Związków Zawodowych, w celu zasilenia funduszu strajkowego oraz umożliwienia akcji strajkowej poprzez przekazanie społeczeństwu inicjatywy udzielenia wsparcia finansowego protestującym. Był to czas wielkich niepokojów na rynku pracy, w wyniku których doszło do dużej liczby pomniejszych strajków. Popularne wówczas socjalistyczne idee tworzenia stowarzyszeń, okazywania solidarności oraz zmiany hierarchii społecznej zostały entuzjastycznie przyjęte przez duńską klasę robotniczą. Pracodawcy prowadzili walkę ze związkami zawodowymi, natomiast agresywna kampania rekrutacyjna była kwestią sporną między pracodawcami a Konfederacją Duńskich Pracodawców.

KWIECIEŃ 1899 r.: DROGA DO POWAŻNEGO KONFLIKTU

Lockout rozpoczęła seria pomniejszych strajków stolarzy w siedmiu miastach w regionie Jutlandii. 1 kwietnia 1899 r. 400 praktykantów wystosowało umiarkowane roszczenia płacowe. Po kilku nieudanych próbach negocjacji, 2 maja Konfederacja Pracodawców Duńskich dokonała tak zwanego lockoutu, uniemożliwiając praktykantom pracę.

Warunkiem wstępnym powrotu pracodawców do rozmów była ośmiopunktowa lista, której postulaty dotyczyły nie tylko relacji służbowych między przełożonymi a pracownikami. Owa lista była również pierwszą wysuniętą przez pracodawców propozycją w sprawie wzoru umowy ramowej, według założeń której główna odpowiedzialność za przestrzeganie postanowień wszelkich zawartych umów leżała po stronie Konfederacji Duńskich Pracowników. Pracodawcy utrzymywali również, iż porozumienia zawarte między organizacją-matką nie powinny podlegać głosowaniu

członków organizacji podległych. Ponadto, domagali się oni prawa do nadzoru oraz odpowiedniego podziału pracy w przedsiębiorstwach. Wszystkie wcześniejsze umowy miałyby wygasać w dniu 1 stycznia wraz z końcem trzymiesięcznego okresu wypowiedzenia.

Postulaty te zostały stanowczo odrzucone przez Konfederację Duńskich Pracowników. Jej przedstawiciele uważali, iż jest to „ktoś dla kogoś”. Reakcją pracodawców było rozszerzenie lockoutu na wiele innych sektorów. Skutki odczuło 40 000 pracowników, czyli ponad połowa związkowców. Cała przerwa w pracy trwała 100 dni, od maja do początku września 1899 roku.

„POROZUMIENIE WRZEŚNIOWE” – SZCZEGÓŁOWE INFORMACJE

Ostatecznie porozumienie zostało zawarte i znacznie przyczyniło się do rozwoju rynku pracy w Danii, dając początek podstawom prawa pracy, które obowiązują w Danii do dziś.

1899

Pracownicy podczas lokoutu w Ulvedalene na północ od Kopenhagi, 1899 r.

Murarze – powrót do pracy po trwającym niemal pięć miesięcy konflikcie

Cele lockoutu były następujące:

- uzyskanie prawa do nadzoru oraz odpowiedniego podziału pracy w przedsiębiorstwach;
- podważenie strategii związków zawodowych, dążących do poprawy sytuacji pracowników poprzez prowadzenie zdecentralizowanych negocjacji oraz korzystanie z prawa do strajku na szczeblu lokalnym w pojedynczych przedsiębiorstwach (strajki selektywne i ukierunkowane);
- ustanowienie scentralizowanego systemu negocjacji; ponadto, podczas negocjacji pracownicy powinni funkcjonować według normalnego trybu pracy, a wszelkie konflikty w stosunkach przemysłowych powinny być rozwiązywane przez odpowiednie organy, w celu zapobiegania dalszemu występowaniu stron przeciwko sobie nawzajem.

Konfederacja Pracodawców Duńskich osiągnęła swój główny cel: robotnicy uznali prawo pracodawców do instruowania zatrudnionych przez siebie osób oraz zaakceptowali następujące warunki dotyczące sporów na linii pracodawca-pracownik:

- obowiązek utrzymania normalnego trybu pracy podczas prowadzenia negocjacji musiał zostać odwołany;
- przed rozpoczęciem strajku konieczne jest jego uznanie przez zgromadzenie obradujące w danej organizacji;
- przed rozpoczęciem strajku konieczne jest, aby pracownicy wystosowali wcześniejsze ostrzeżenie.

Konfederacja Pracodawców Duńskich (DA) i Duńska Konfederacja Związków Zawodowych (DsF) uzgadniają niniejszym prawo drugiej strony do organizowania lub zatwierdzania sporów pracowniczych.

Żadna ze stron nie może ogłosić ani zatwierdzić lockoutu lub strajku, chyba że w wyniku głosowania zorganizowanego podczas oficjalnego posiedzenia zwołanego przed daną organizację zgodnie z jej statutem, wygrywając większością co najmniej trzech czwartych głosów.”

Cytat z „porozumienia wrześniowego”
(str. 1, od 4 do 8 linijek).

SØREN KIERKEGAARD: ALBO-ALBO

W TEKSTACH duńskiego filozofa Søren Aabye Kierkegaarda (1813–1855 r.) zderzają się ze sobą banały codzienności, poetycka wzniosłość, osobiste ubóstwo oraz wszechobecność nieba i piekła. Dla niego, wszystko „pomiędzy” nie było warte filozoficznych rozważań. Dlatego też żadnego z dzieł Kierkegaarda nie można nazwać konwencjonalnym. Według niego, życie to tak naprawdę samotne dusze stojące przed obliczem Boga. Jego poglądy uczyniły go prekursorem współczesnego indywidualizmu chrześcijańskiego. Nie pytał, „co powinien uczynić człowiek”, ale „co JA powinienem uczynić”? Kierkegaard stworzył termin „problemy egzystencjalne” i od lat 20-tych ubiegłego wieku zarówno przedstawiciele teologii dialektycznej, np. Karl Barth (1886–1968 r.), jak i egzystencjalizmu ateistycznego, jak Jean-Paul Sartre powoływali się na jego filozofię. Poglądy obu tych mężczyzn stanowiły duchowe podstawy oporu przeciwko faszyzmowi i okupacji.

Kierkegaard bardzo poważnie podchodził do idei chrześcijaństwa jako poświęcenia się naukom Jezusa. Posługując się ciętym dowcipem i gorzką ironią przeciwstawiał się ówczesnemu Kościołowi Ewangelicko-Luteranickiemu Danii, ośmieszając jego „protestancką przeciętność” i zepsucie, utrzymując, że jego przedstawiciele zredukowali cierpienie i śmierć Chrystusa do źródła dochodów dla księży.

Luteranizm według Kierkegaarda jest mroczny i pełen melancholii. W swoim najbardziej znanym utworze *Albo-albo* z 1843 r. lamentuje: „Co się wydarzy? Co niesie ze sobą przyszłość? Nie wiem, nie umiem tego przewidzieć. Gdy pajak opuszcza się po sieci z bezpiecznej przystani w dół ku nieznanemu, widzi przed sobą niekończącą się pustą przestrzeń, bez żadnego oparcia, niezależnie od tego, jak bardzo rozciągnie nić. Tak samo jest ze mną; przede mną jest nieskończona pustka, a mnie w ruch wprawiają przypadkowe zdarzenia na mojej drodze. To życie całkowicie straciło sens i stało się nieznośnym koszmarem”. „Każdego ranka budzę się i decyduję od razu wrócić

Vilhelm Marstrand (1818–1873 r.):
Søren Kierkegaard

do łózka”. „Nadejść, śnie i śmierci, nic nie obiecujesz, a niesiesz ze sobą wszystko”. Jego inne dzieła noszą równie niepokojące tytuły, np.: *Bojaźń i drżenie* (1843 r.); *Pojęcie lęku* (1844 r.), *Choroba na śmierć* (1849 r.).

Kierkegaard odrzucał triadę dialektyki heglowskiej (teza, antyteza i synteza). Dialektyka według Kierkegaarda to podwójne anty-logos, jedynie *tak-nie* i *albo-albo*, a synteza nie istnieje. Kierkegaard uznał system wymyślony przez Hegla za abstrakcyjny, ponieważ według niego sprzeczności rozwiązywane są zawsze na poziomie abstrakcyjnym, a w prawdziwym świecie są one dokładnie zdefiniowane – lektura Kierkegaarda jest zaiste fascynująca.

KARL-HELMUT LECHNER

Kadra kierownicza danego przedsiębiorstwa mogła przystąpić lub odmówić przystąpienia do organizacji, do której należeli pracownicy.

W zamian pracodawcy uznali związki zawodowe i ich prawo do zbiorowego reprezentowania interesów swoich członków. Jednym z podstawowych warunków „porozumienia wrześniowego” było stwierdzenie, iż płaca oraz warunki pracy powinny być regulowane przez umowy zbiorowe, co zostało później nazwane „modelem duńskim”. Uregulowany został sposób organizowania zbiorowych akcji protestacyjnych, takich jak strajki i lockouty.

W miarę możliwości spory powinny być rozstrzygane w drodze negocjacji i mediacji. Jeżeli nie uda się osiągnąć porozumienia, sprawa powinna zostać skierowana do sądu. Zapoczątkowało to rozwój obowiązującego obecnie w Danii sektorowego systemu prawnego, który obejmuje sektorowy

sąd polubowny oraz sektorowe prawo pracy. Takie rozwiązanie odpowiadało obu stronom sporu. Ponadto utworzono centralny system negocjacji.

POWAŻNE KONSEKWENCJE DLA DUŃSKIEGO RYNKU PRACY

Efektom podpisania porozumienia była instytucjonalizacja walki klasowej, w wyniku której związki zawodowe zyskały swoje miejsce w obowiązujących warunkach społecznych i gospodarczych. Niektórzy uważają, iż to właśnie „Porozumienie wrześniowe” doprowadziło do uporządkowania stosunków w przemyśle oraz odegrało zasadniczą rolę w procesie regulacji wysokości płacy i warunków pracy na całym rynku. Początkowo wydawało się, iż „Porozumienie wrześniowe” jest odpowiedzią na wszystkie żądania pracodawców, lecz w

rzeczywistości dokument przyczynił się do promowania związków zawodowych. Nowy, uregulowany system negocjacji stał się skutecznym narzędziem, dzięki któremu związki zawodowe mogły negocjować zwiększenie płacy oraz poprawę warunków pracy, jak również zabezpieczyć swoje wpływy polityczne.

„Porozumienie wrześniowe” zyskało miano konstytucji stosunków przemysłowych i obowiązywało przez ponad pół wieku – pierwsze poprawki do porozumienia wprowadzono w 1960 r., podstawowe założenia porozumienia zostały jednak utrzymane, również po wprowadzeniu późniejszych poprawek.

PIA BANG JENSEN

BAŚNIE HANSA CHRISTIANA ANDERSENA – SZKOŁA WSPÓŁCZUCIA

NA POCZĄTKU XIX WIEKU w wielu europejskich krajach wyrażenie krytyki na tematy polityczno-społeczne mogło skończyć się wyrokiem lub nawet utratą życia. W Danii Hans Christian Andersen postanowił więc ubrać swoje przemyślenia w formę baśni.

Obserwator staje się bowiem postacią tła, a fabuła zostaje przeniesiona w świat fikcji, gdzie wszystko można powiedzieć, a nikt nie musi czuć, że to uderza bezpośrednio w niego. Klasyczne baśnie zapoznają bowiem dzieci z konwencjami, a ich autorzy korzystają w tej formy by wyrazić krytykę i zakwestionować porządek otaczającego świata oraz powszechnie panującą bezdusznosc: dlaczego dziewczynka z zapalkami umarła z zimna? Władza i konwencja zaślepiają, a niewinne oczy dziecka widzą prze-

cież, że cesarz w swoich nowych szatach jest nagi. Czy nieodwzajemniona miłość jest bezcelowa? Co się stało z matką syrenką? Inteligentne baśnie mogą poruszyć wiele tematów.

Dzieci wysłuchują baśni i zadają właściwe pytania. Hans Christian Andersen porusza temat problemów współczesnego świata, ale ponieważ przedstawia je w formie baśni czytanych dzieciom w zaciszu domowego ogniska, niespodziewanie zmusza nas do stawiania im czoła. Prowokuje do rozmowy na temat norm i standardów, podkreślając jak wielkie znaczenie dla świata ma współczucie. W ten sposób Andersen torował drogę dla ruchów politycznych opartych na idei solidarności.

MARTIN FOCHLER

Dziewczynka z zapalkami, ilustracja autorstwa Hansa Tegnera (1852–1932 r.)

REFORMA DUŃSKIEJ MIEJSKIEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ (FOLKESKOLE) – DROGĄ DO UTWORZENIA KOMPLEKSOWEGO SYSTEMU SZKOLNEGO

1958

Nauczanie w szkole wiejskiej w Thyborøn, Północna Jutlandia, czerwiec 1951 r.

Zanim Ustawa o Edukacji z 1958 r. doprowadziła do reformy systemu szkolnictwa w Danii, silne emocje w kraju wzbudzał temat obowiązkowego nauczania. Po wejściu w życie powyższej Ustawy zlikwidowano „gimnazja” (*mellem-skole*) i obowiązek systemowego podziału po szóstym roku nauki na klasy ogólne lub akademickie, w zależności od umiejętności uczniów. W 1960 r. Komisja programowa sporządziła wytyczne dotyczące programu nauczania w rozporządzeniu wykonawczym mającym na celu wdrożenie Ustawy o Edukacji, zwanym „Niebieskim Raportem”. Od tego momentu celem szkół podstawowych stało się stworzenie „ludzi szczęśliwych i prawidłowo funkcjonujących w społeczeństwie”.

POLE BITWY POLITYCZNEJ

Ustawa o szkołach podstawowych z 1958 roku zastąpiła ustawę z 1937 roku. Debata na temat edukacji poprzedzająca wprowadzenie powyższej ustawy dotyczyła głównie braku struktury systemu szkolnictwa. Pojawiły się trzy różne koncepcje. Organizacje nauczycielskie i Konserwatywna Partia Ludowa (DKF) reprezentowały typowy konserwatywny, pogląd elit, zgodnie z którym konieczne jest zróżnicowanie edukacji pod kątem wybieranych dróg zawodowych. Ich przeciwnicy, którzy byli zwolennikami szkół ogólnokształcących, opowiadali się za ideą *folkeskole* w formie i wdrożeniu proponowanym przez N. F. S. Grundtviga (patrz artykuły towarzyszące). Jednym ze zwolenników tego projektu był Jørgen Jørgensen (1888-1974 r.) i jego Partia Społeczno-Liberalna (SLP), tak samo jak większość Partii Liberalnej. Niektóre ugrupowania Socjaldemokracji (SD) poparty ideę szkół ogólnokształcących, więc ta partia polityczna silnie

opowiadała się za kompromisem. Dla Juliusza Bomholta (1896-1969 r.), kluczowej postaci partii Socjaldemokratycznej, głównym celem było zapewnienie równości między społecznościami miejskimi i wiejskimi, co według niego można było osiągnąć poprzez istniejący system struktury szkolnictwa lub poprzez jego zniesienie.

WPROWADZENIE SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH

To polityczne starcie zakończyło się porozumieniem pomiędzy Partią Socjalno-Liberalną, Partią Socjaldemokratyczną i Partią Liberalną. Ustawa o szkołach podstawowych z 1958 r. doprowadziła do zniesienia „gimnazjów” i ujednolicenia standardów nauczania w szkołach miejskich i wiejskich. Ustalono, że nauka w szkołach podstawowych trwać będzie siedem lub osiem lat, po czym uczniowie będą mogli ukończyć dodatkową, nieobowiązkową ósmą lub dziewiątą klasę lub dodatkowe trzy lata szkoły realnej (*realskole*). Wspomniany powyżej podział na ścieżkę edukacji ogólnej i akademickiej był efektem kompromisu pomiędzy partiami. Obie ścieżki oferowały uczniom możliwość dodatkowych trzech lat w szkole ponadpodstawowej w celu kształcenia w zakresie językowym lub matematyczno-naukowym. Po ukończeniu pierwszego roku uczniowie mogli wybierać pomiędzy różnymi specjalizacjami.

„Celem szkoły jest rozwijać i pobudzać talenty dzieci, wzmacniać ich charakter i przekazać im przydatną wiedzę”.

Preambuła do ustawy o szkołach podstawowych

OŚRODKI KSZTAŁCENIA DOROSŁYCH W DANII – MIESIĄCE RELAKSUJĄCEJ NAUKI

Duńskie ośrodki kształcenia dorosłych mają tylko jedną wspólną cechę z ich niemieckimi odpowiednikami – nazwę: *folkehøjskole* (po niemiecku *Volkshochschule*). Młodzi ludzie wyjeżdżają na wieś, gdzie spędzają miesiące na wspólnej nauce w mitej atmosferze i bez konieczności uzyskiwania świadectwa ukończenia szkoły. Uczniowie wybierają sobie zajęcia według uznania, bez przymusu wykonania określonych zadań i kończą naukę nie otrzymując nawet żadnego dokumentu potwierdzającego ich pobyt w ośrodku. W Niemczech to byłoby nie do pomyślenia, ale w Danii jest to okres, w którym młodzi dorośli odkrywają swoje prawdziwe ja.

W Niemczech, podczas jednego kursu wieczorowego (składającego się z bloku 10 zajęć) można się nauczyć nieco hiszpańskiego albo podstaw fotografii. Ale Duńczycy przyjmują bardziej radykalne podejście, utrzymując, że edukacja jest koniecznością i na mocy prawa mogą poświęcić tyle czasu ile chcą, by ją zdobyć. W Danii osoby, które po ukończeniu szkoły lub w trakcie studiów chcą odroczyć decyzję o ich podjęciu lub kontynuacji, mogą pojechać do centrum kształcenia dorosłych. Każdego roku około 3500 młodych ludzi na koszt państwa wyjeżdża więc na wieś, gdzie mogą zdobywać wiedzę w wybranej przez siebie dziedzinie. Najczęściej wybierane są kierunki artystyczno-kreatywne. Podczas gdy większość młodych ludzi w Niemczech po skończeniu szkoły chce jak najszybciej rozpocząć studia, Duńczycy są zdecydowanie bardziej zrelaksowani:

- Po ukończeniu szkoły dużo podróżowałam. W Danii to zupełnie normalne, że bierze się kilka lat wolnego. Trzeci rok przerwy spędziłam w *folkehøjskole*, próbując w końcu dowiedzieć się, co naprawdę chcę w życiu robić.

Tłumaczenie na język polski z języka niemieckiego audycji Deutschlandfunk z dnia 1.8.2015 r.

EVA DETSCHER

PREambuła DO USTAWY O SZKOŁACH PODSTAWOWYCH

Preambuła została bezpośrednio skopiowana z ustawy o szkołach podstawowych z 1937 r.: „Celem szkoły jest rozwijać i pobudzać talenty dzieci, wzmacniać ich charakter i przekazać im przydatną wiedzę”. W takiej formie preambuła obowiązywała do przyjęcia w 1975 r. Ustawy o Edukacji. Reforma z 1958 r. doprowadziła do powstania nowych programów nauczania, publikacji „Niebieskiego Raportu” (dotyczącego szkół podstawowych) i „Czerwonego Raportu” (dotyczącego szkół ponadpodstawowych) oraz budowy nowych szkół w terenie całej Danii.

NIEBIESKI RAPORT I REFORMATORSKA TEORIA EDUKACJI

Niebieski Raport został opublikowany w latach 1960-61 i zawierał szereg przepisów, porad, instrukcji i wytycznych dydaktycznych dla szkół. Raport nie odnosił się właściwie do preambuły do Ustawy o szkołach podstawowych, ale podkreślał cele nauczania danego rodzaju szkoły. Jego zawartość była ostrzeżeniem przed porzuceniem tradycyjnych idei i praktyk dotyczących systemu edukacji w Danii. Ustanowiono nowy przedmiot zwany „orientacją”, mający na celu przedstawienie uczniom środowiska społecznego i przekazywanie wiedzy na temat różnych profesji, handlu i życia prywatnego oraz zawodowego. Dzięki temu podstawą opracowania programów pedagogicznych stały się zasadnicze potrzeby i interesy dzieci. Punktem wyjścia dla wszelkich rozważań pedagogicznych stały się kompetencje społeczne, umiejętność życia we wspólnocie i poszanowanie dla innych. Podkreślano również, że szkoły powinny oferować dzieciom możliwość uczestniczenia w życiu społecznym i zawodowym. Zakwestionowano system oceny uczniów na podstawie testów i wykonywania zadań, co doprowadziło do formowania nowych metod nauczania, przereformowania podręczników, nauczania audiowizualnego oraz wprowadzenia różnorodnych sposobów pracy: pracy grupowej i zajęć interdyscyplinarnych.

PO REFORMIE: UGRUNTOWANIE SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCEJ I PODKREŚLENIE KOMPETENCJI DEMOKRATYCZNYCH

W latach 60-tych przyjęto zwyczaj, że nie rozdzielano klas, nawet po piątym roku. Większość uczniów zdecydowała się na kontynuowanie edukacji po ukończeniu obowiązku szkolnego. Ze względu na to, że dalsza edukacja stała się normą, w 1972 i 1975 roku wprowadzono kolejne reformy: wydłużenie obowiązku szkolnego i zmianę programów nauczania. Szkoła podstawowa obejmowała 9 lat nauki, nieobowiązkową 10 klasę oraz jeden rok nieobowiązkowego przedszkola. Uczniowie mogli podejść do egzaminu końcowego po ukończeniu 8, 9 lub 10 klas. Reforma z 1975 r. zmieniła również treść preambuły, dodając do niej między innymi takie pojęcia jak kompetencje demokratyczne, promowanie gotowości do nauki, współpracę między szkołą a domem, ale nie odnosząc się do powiązania z kościołem narodowym (czyli Kościołem Danii). Ustawa umożliwiła podział uczniów na dwa poziomy nauczania: nauczanie ogólne (tj. mniej zaawansowane) oraz zaawansowane w zakresie matematyki, fizyki i języków obcych. Kolejna reforma edukacji w 1993 r. zniósła ten podział. Można powiedzieć, że *folkeskole* stała się szkołą ogólnokształcącą, zbudowaną na rozróżnieniu między edukacją a rozwojem personalnym, której celem jest dostosowanie sposobu nauczania do umiejętności jednostki.

PIA BANG JENSEN

NOWA LITERATURA Z OKRESU REFORMY EDUKACJI

Klaus Rifbjerg (1931–2015 r.): Jego pierwsza powieść *Den kroniske uskyld* (Chroniczna niewinność) ukazała się w 1958 roku i od razu stała się głośna. Opowieść o matce, która uwodzi narzeczonego swojej córki, co doprowadza ją do samobójstwa? To trochę za dużo dla duńskich czytelników. Szeroko

omawiano nonszalancki styl powieści, dyskutowano o kwestiach moralności lub jej braku, jak również o dramatycznych zwrotach i wątkach patetyczno-sentymentalnych. Dzieło było wyraźnie zainspirowane literaturą amerykańską, zwłaszcza „Buszującym w zbożu” J. D. Salinger’a. (*Neue Zürcher Zeitung* [NZZ] 27/4/2015 r.). Była to powieść o rozwoju psychologicznym, obrazująca trudności codziennego życia młodych ludzi w Danii w latach 50-tych.

PIA BANG JENSEN, EVA DETSCHER

NICOLAI SEVERIN FREDERIK GRUNDTVIG z całą pewnością jest postacią budzącą kontrowersje.* Nawet naziści początkowo wypowiadali się o nim pozytywnie, dopiero później odcinając się od jego przekonań i twierdząc, że Grundtvig „nienawidził Niemców”.

Urodził się w 1783 roku w Udby w Danii i był między innymi pisarzem, poetą, nauczycielem i politykiem. Z całą pewnością był godnym przedstawicielem nurtów intelektualnych swoich czasów, prezentując przekonania racjonalizmu i oświecenia, często zmieniając swoje poglądy i kierunek działań – między innymi w wyniku nauk pobieranych w Anglii.

Jego poglądy na temat polityki i edukacji miały silny wpływ na rozwój kraju i porzucenie głęboko zakorzenionych, przestarzałych przekonań i praktyk. Jeszcze jako pastor głośno omawiał zmianę swoich poglądów, twierdząc że *Menneske først og kristen så* (Przede wszystkim człowiek, potem chrześcijanin).

Prowadził kampanię na rzecz wolności edukacji i wyznania oraz wspierał dopiero kształtujący się ruch wyzwolenia kobiet. Jednak w centrum jego zainteresowania była „liberalizacja życia społecznego”, więc jak na dzisiejsze standardy byłby zwolennikiem emancypacji. Klęska Danii w wojnie przeciwko Niemcom (tzw. II wojna o Szlezewik) otworzyła drogę do wykorzystania jego poglądów w przyszłych konfliktach politycznych.

NICOLAI SEVERIN
FREDERIK GRUNDTVIG,
1783–1845 r.

W owym czasie Dania była przede wszystkim krajem rolniczym: 97% populacji stanowili rolnicy. Nie mieli oni możliwości kształcenia, ponieważ państwo nie popierało idei edukacji niższych warstw społecznych. Koncept Grundtviga dotyczący szkolnictwa opierał się na praktyce, która miała prowadzić do rozwoju samodzielnego myślenia. Grundtvig twierdził, że system edukacji oparty na ocenach nie miał przyszłości. Jego metody nauczania opierały się na prowadzeniu rozmowy, a nie na wykładach. Samowystarczalność i świadomość historyczna miały wzmocnić wiarę w siebie i świadomość wartości własnej osoby, a rozpowszechnione szkolnictwo ogólne miało prowadzić do większego zaangażowania w życie polityczne, podczas gdy szkoły z internatem służyłyby budowaniu właściwych zachowań społecznych. W 1844 r. w Rødding otwarto pierwszy uniwersytet ludowy (*folkehøjskole*).

Szkoły tego rodzaju szybko rozpowszechniły się w Danii i istnieją po dziś dzień.

Otwarcie pierwszego uniwersytetu ludowego doprowadziło do udoskonalenia uprawy zbóż i hodowli zwierząt, utworzenia spółdzielni oraz szybkiego wzrostu eksportu towarów na rynek angielski. Duńscy rolnicy stali się znacznie bardziej produktywni niż ich niemieccy koledzy. Prawdopodobnie był to również jeden z czynników, które skłoniły południowego sąsiada Danii do bliższego przyjrzenia się uniwersytetom ludowym, a następnie do ich założenia w Niemczech – w szczególności na północy (szkoły te nadal istnieją – i to w różnych formach).

ROLF GEHRING

* Norbert Vogel: Niemieckie spojrzenie na koncepcję szkoły według Grundtviga: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/grs/article/viewFile/16026/13868>

PRAWO O WOLNOŚCI GOSPODARCZEJ

Zniesiono Instytucję Cechową, a wolność gospodarcza rozszerzono ustawą w 1868 r. i uzupełniono w 1879 r. Pracownikom przysługiwało prawo do samodzielnej pracy i przenoszenia się z jednej prowincji do drugiej. Narodziła się również odpowiedzialność za utrzymanie siebie.

USTAWA O UBEZPIECZENIU OD WYPADKU

Pracodawca był zobowiązany do ponoszenia odpowiedzialności za wypadki przy pracy. Ustawa wymagała ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków dla pracowników przemysłu i budownictwa, z wyjątkiem niektórych przypadków. Prawo zapewniło pracownikowi odszkodowanie za trwałą niezdolność do pracy spowodowaną wypadkiem przy pracy. W przypadku śmierci wdowa i dzieci miały prawo do niewielkiego zasiłku. Głównym mankamentem tej ustawy było to, że nie rozszerzyła ona obowiązku wypłaty odszkodowania za czasowe obrażenia, a jedynie za obrażenia stałe.

Pierwsze kobiety w parlamencie, 1907 r.

PRAWO DO GŁOSOWANIA

Porażka Imperium Rosyjskiego w wojnie z Japonią w 1905 r. zapoczątkowała rewolucję w Rosji, a car Mikołaj II zgodził się na wydanie Manifestu Październikowego, w którym zobowiązał się do ustanowienia parlamentu ustawodawczego wybieranego w oparciu o prawo wyborcze ustanowione w szerokich granicach. W Finlandii wybuchł wielki strajk, w trakcie którego ruch robotniczy przeforsował swoje żądania dotyczące prawa do głosowania. Manifest Listopadowy wydany cara dla Finlandii zawierał mandat dla Senatu do przygotowania porządku konstytucyjnego w oparciu o wybory powszechne i równe. Było to ustępstwo ze strony konstytucjonalistów i władz rosyjskich wobec ruchu robotniczego i mas. Wyjątkowo przytłaczająca sytuacja umożliwiła przeprowadzenie reform, które wcześniej były niemożliwe, a z drugiej strony partie konserwatywne uznały za konieczne ugięcie przed radykalnymi żądaniami. Finlandia była trzecim państwem na świecie i pierwszym w Europie, które w 1906 r. przyznało kobietom prawo głosu w wyborach powszechnych i równych. W tym samym czasie kobiety mogły również kandydować w wyborach, a pierwsze kobiety parlamentarzystki wybrano do parlamentu w 1907 roku.

1868

1889

1895

1905

1906

1907

ROZPORZĄDZENIE W SPRAWIE OCHRONY PRACOWNIKÓW W ZAWODACH PRZEMYSŁOWYCH

Szybka industrializacja zapoczątkowała debatę na temat statusu siły roboczej, a w lutym 1880 r. parlament fiński przeprowadził badania dotyczące warunków pracy w zawodach przemysłowych. Wyniki doprowadziły do przyjęcia w 1889 r. rozporządzenia w sprawie ochrony pracowników w zawodach przemysłowych. Minimalny wiek pracy wynosił 12 lat, dzienny czas pracy dla dzieci 6,5 godziny, a dla młodzieży 12 godzin, praca w nocy dla dzieci i młodzieży była zabroniona, a także praca w górnictwie dla dzieci i kobiet. Państwo zatrudniło pierwszych profesjonalnych inspektorów dla celów monitorowania zgodności.

STRAJK GENERALNY

Klasa robotnicza, wraz ze swoimi związkami zawodowymi wzrosła na poważną siłę podczas protestów przeciwko reżimowi rosyjskiego cara w Finlandii. Jako że klasa wyższa promowała niezależność, klasa robotnicza chciała uznania jej statusu i prawa do głosowania. Demonstracja potęgi klasy robotniczej zapoczątkowała erę działalności organizacyjnej. Rozpoczęta pod koniec XIX wieku działalność związków zawodowych ustabilizowała się w latach 1906-1907.

Komitet strajkowy w Tampere, 1905 r.

POWOŁANIE ORGANIZACJI RYNKU PRACY

Pierwsze kroki w zakresie umów o pracę podjęto w momencie utworzenia Fińskiej Federacji Związków Zawodowych i Fińskiego Związku Pracodawców. Pierwszy układ zbiorowy został zawarty w 1890 r. między „Fińskim Związkiem Księgarskim” a „Konfederacją Drukarni”.

USTAWA O 8-GODZINNYM DNIU PRACY (EIGHT-HOUR WORKDAY ACT)

W listopadzie tego roku parlament uchwalił nową ustawę o czasie pracy. Zgodnie z nią czas pracy nie przekraczał 8 godzin dziennie i 47 godzin tygodniowo. Tło tego wydarzenia tworzyły duże demonstracje i strajk generalny, który w listopadzie zatrzymał cały kraj, a także obawa ze strony burżuazyjnych decydentów, że w Finlandii będzie podobna rewolucja, jaka miała miejsce w Rosji, gdzie bolszewicy pod przywództwem Władimira Lenina wcześniej doszli do władzy. Ośmiogodzinny dzień pracy był jednym z głównych celów ruchu robotniczego od końca XIX wieku.

Manifestacja popierająca
8-godzinny dzień pracy,
Helsinki, 1917 r.

USTAWA O ZASIŁKU NA DZIECKO

W ustawodawstwie fińskim zasiłki na dziecko przyznano w 1948 r. według modelu nordyckiego. Była to pierwsza kompleksowa forma zabezpieczenia dochodów. Przed tymi świadczeniami na dzieci, zasiłki na dzieci były wypłacane pracownikom administracji rządowej już w latach dwudziestych XX wieku.

UMOWY W SPRAWIE POLITYKI DOTYCZĄCEJ PIERWSZEGO DOCHODU

Rozpoczął się okres obowiązywania umów o politykę dochodową. Podkreśliła kluczową rolę stowarzyszeń pracodawców i związków zawodowych jako reformatörów społecznych. Pierwsze umowy podpisano w latach 1968, 1970, 1972 i 1974. Umowy te miały wpływ na życie zawodowe (odnowienie ustawy o umowach o zatrudnieniu: wolność zgromadzeń, rozszerzenie prawa do strajku, prawa mężów zaufania, organizacja, zakaz dyskryminacji i równe wynagrodzenie), a także na mieszkalnictwo, podnoszenie zasiłków na dzieci, urlop macierzyński i inne obszary polityki społecznej.

Plakat z 1967 r.
– Zalóż helm

1917

1922

USTAWA O UMOWIE O PRACĘ

W ustawie o umowie o zatrudnieniu po raz pierwszy uwzględniono urlopy roczne. W tym czasie były to 4-7 dni, dobrowolnie dla pracodawcy. Pod koniec lat 30 ubiegłego wieku w ustawie o urlopach wypoczynkowych przewidziano urlop dla pracowników zatrudnionych na stałe w wysokości od 5 do 12 dni.

USTAWOWY, BEZPŁATNY POSIŁEK SZKOLNY I USTAWA O KLINIKACH POŁOŻNICZYCH I OŚRODKACH ZDROWIA DZIECI

Ustawowe, bezpłatne posiłki szkolne (1943 r.) oraz ustawa o ośrodkach położniczych i zdrowia dzieci (1944 r.) stworzyły równość i wzmocniły status kobiet w społeczeństwie.

Plakat z okazji 40. rocznicy uzyskania
przez kobiety praw do głosowania

1943

1944

1948

40 GODZINNY TYDZIEŃ PRACY W 1965 r.

[Organizacje pracownicze] Związki zawodowe i organizacje pracodawców zgodziły się na przejście na 40 godzinny tydzień pracy. Mniej niż dziesięć lat wcześniej (1958 r.) standardowy tygodniowy czas pracy wynosił 45 godzin.

1965

1968

1969

POROZUMIENIE W SPRAWIE MĘŻÓW ZAUFANIA

Określając przynależność zawodową pod koniec lat sześćdziesiątych, wzmocniła się pozycja mężów zaufania, która wcześniej uległa poprawie dzięki protokołowi podpisanemu między organizacjami rynku pracy w 1955 roku. W 1969 r. Konfederacja Związków Zawodowych podpisała umowę w sprawie przedstawicieli związków zawodowych. Na przełomie lat 60 i 70 ubiegłego wieku pracodawcy i centralne organizacje zawarły wiele porozumień związkowymi w zakresie informacji, edukacji, wykorzystania pracy zewnętrznej i racjonalizacji.

1973

USTAWA O NADZORZE NAD BEZPIECZEŃSTWEM I HIGIENĄ PRACY

Rola bezpieczeństwa pracy w miejscu pracy została wzmocniona ustawą o nadzorze nad bezpieczeństwem i higieną pracy. Powołano administrację ds. bezpieczeństwa i higieny pracy, a przedstawiciele ds. bezpieczeństwa pracy rozpoczęli pracę.

WESZŁA W ŻYCIE USTAWA O OPIECE DZIECIEJCĘJ

W kontekście postępującej urbanizacji ustawa o opiece dziecięcej zobowiązywała gminy do zapewnienia dostępności ośrodków opieki dziennej, a w ciągu kilku lat liczba ośrodków opieki dziennej zwiększyła się ponad dwukrotnie. W 1990 roku weszło w życie prawo dzieci poniżej 3 roku życia do miejskiej opieki dziennej.

USTAWA O URLOPACH STUDENCKICH

Celem ustawy była poprawa możliwości kształcenia i uczenia się ludności pracującej poprzez wykorzystanie systemu urlopów studenckich.

POPRAWIONO PRAWODAWSTWO W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY W MIEJSCU PRACY ORAZ WZMOCNIONO RÓWNOŚĆ

Ustawodawstwo dotyczące bezpieczeństwa pracy zostało zmienione w taki sposób, że Urząd ds. Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Miejscu Pracy zyskał prawo do zawieszenia niebezpiecznych prac. Ustawa o umowach o zatrudnieniu zakazuje dyskryminacji przy naborze, a ustawa o równości wchodzi w życie.

INTERNACJONALIZACJA

Zostaje zmieniona Ustawa o współpracy: pojawiła się współpraca na szczeblu europejskim. Poprawie uległy warunki pracy pracowników zagranicznych i zwrócono uwagę na zabezpieczenie emerytalne w nietypowych stosunkach pracy.

USTAWA O INICJATYWIE OBYWATELSKIEJ

Inicjatywa obywatelska jest konstytucyjnym prawem, które weszło w życie w marcu 2012 r., zgodnie z którym obywatele fińscy posiadający prawo wyborcze mogą otrzymać projekt ustawy lub wniosek ustawodawczy skierowany do parlamentu, jeżeli co najmniej 50 000 obywateli, czyli około 1,2% wyborców opowiada się za nią.

USTAWA O MAŁŻEŃSTWIE NEUTRALNYM POD WZGLĘDEM PŁCI

W grudniu 2014 r. fiński parlament zatwierdził zmianę ustawy o małżeństwach, aby umożliwić małżeństwom tej samej płci zawieranie małżeństw w przyszłości. „Inicjatywa Obywatelska na rzecz Równych Małżeństw” mająca na celu zmianę prawa, podpisana przez ponad 166 000 osób, wniosła sprawę do Parlamentu.

1973

1978

1979

1987

USTAWA O WSPÓŁPRACY

W celu poprawy funkcjonowania i warunków pracy przedsiębiorstw oraz wzmocnienia współpracy pomiędzy pracodawcą a pracownikami, a także pomiędzy pracownikami, przedstawiciele pracowników mieli większe uprawnienia do wpływania na sprawy dotyczące ich pracy i miejsca pracy dzięki ustawie o współpracy. Początkowo dotyczyło to miejsc pracy zatrudniających powyżej 30 pracowników. Później ustawa objęła również miejsca pracy zatrudniające powyżej 20 pracowników. W 2010 r. weszła w życie ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich ds. współpracy oraz urząd Rzecznika Praw Obywatelskich.

Strajk pracowników hoteli i restauracji, 1991 r.

1995

1996

2006

2012

USTAWA O OBOWIĄZKACH I ODPOWIEDZIALNOŚCI WYKONAWCY W PRZYPADKU ZLECANIA PRACY NA ZEWNĄTRZ

Ustawa o obowiązku zgłaszania i odpowiedzialności kontrahenta w przypadku korzystania z zewnętrznych zasobów ludzkich zobowiązuje kontrahenta do zaświadczenia, że jego kontrahenci wywiązują się ze swoich ustawowych obowiązków jako wykonawcy i pracodawcy. Prawo ma na celu zwalczanie czarnego rynku i ma na celu promowanie uczciwej konkurencji między przedsiębiorstwami i przestrzegania warunków pracy. Regionalna Administracja Państwowa Finlandii Południowej nadzoruje przestrzeganie prawa w Finlandii. W 2015 r. ustawa została odnowiona i poprawiona.

2012

NUMER IDENTYFIKACJI PODATKOWEJ NA TERENIE BUDOWY

Numer podatkowy został wprowadzony w sektorze budowlanym w celu połączenia przepisów podatkowych z bezpieczeństwem pracy i prawem pracy oraz zapobieżenia szarej strefie.

2015

„CZERWONA DEKLARACJA” PRZYSPIESZA WPROWADZENIE PRAW WYBORCZYCH

Strajk powszechny, jaki miał miejsce od października do listopada 1905 r., zakończył się rewolucją na terenie carskiej Rosji oraz Wielkiego Księstwa Finlandii, będącego w owym czasie pod rosyjskim zwierzchnictwem. W Finlandii zryw ten był zarówno powszechnym powstaniem Finów przeciwko carskiej Rosji, jak i pierwszą prawdziwą demonstracją potęgi społecznej klasy robotniczej. Strajk powszechny zakończył pierwszą fazę „rusyfikacji” i doprowadził do przekształcenia społeczeństwa podzielonego według posiadanego majątku w parlamentarne społeczeństwo obywatelskie.

Wykształcona klasa średnia z Finlandii próbowała złożyć petycję przeciwko carskiemu programowi rusyfikacji, ale ich starania spęły na niczym. Dopiero gdy do strajku przyłączyły się organizacje pracownicze, rząd zaczął odczuwać presję zaistniałej sytuacji. Klasa robotnicza nie zadowolona się uprzednio wysuwanymi roszczeniami, ale domagała się podniesienia swojej pozycji w społeczeństwie.

Żądania ruchu robotniczego zawarte w „Czerwonej Deklaracji” zostały odczytane z balkonu ratusza w Tampere 1 listopada 1905 r., podczas trwania strajku generalnego. Przed ratuszem zebrało się 40 000 robotników, którzy głośnymi okrzykami wyrazili zadowolenie z przyjęcia ich żądań.

Deklaracja składała się z czterech punktów. Po pierwsze i najważniejsze, robotnicy wezwali rząd autonomicznego Wielkiego Księstwa do ustąpienia. Po drugie, zażądali wyborów o charakterze powszechnym i

1905

równym. Po trzecie, domagali się zakończenia rosyjskiej opresji. Po czwarte i ostatnie, zażądano zniesienia ograniczenia wolności zrzeszania się, zgromadzeń i wypowiedzi.

Dwa dni później Deklaracja została przyjęta w Helsinkach i zgromadzenie ustawodawcze, w skład którego wchodziło przedstawicieli robotników wybrało rząd tymczasowy. Następnego dnia car podpisał manifest sporządzony przez rząd tymczasowy, który zwoływał posiedzenie poprzedniego rządu oraz ustanawiał nowy Senat, czyli nowy parlament.

20 lipca 1906 r. Car Mikołaj II potwierdził nowe prawo wyborcze oraz porządek rządów w Wielkim Księstwie Finlandii, tworząc nowoczesny, jednoizbowy parlament.

Pierwsze w historii kraju wybory powszechne, oparte na powszechnych i równych prawach wyborczych, odbyły się w dniach 15-16 marca 1907 roku. Prawo do głosu

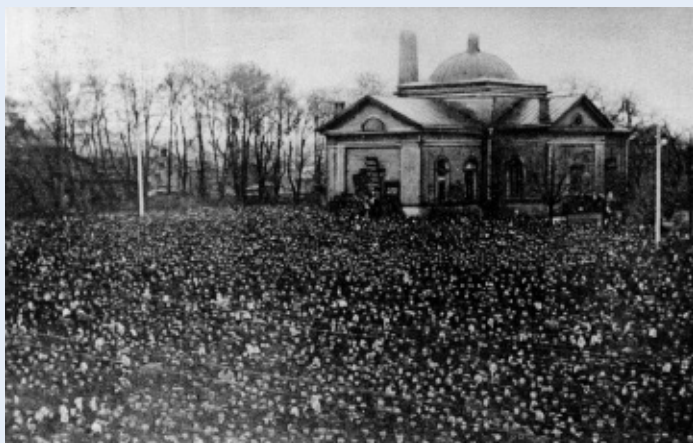
uzyskiwało się po ukończeniu 24 lat. Po przednio prawo wyborcze mieli wyłącznie mężczyźni, czyli 126 000 osób w Finlandii – zgodnie z nowymi zasadami, do urn poszły również kobiety, tym samym zwiększając liczbę wyborców do 1 273 000. Fińskie kobiety stały się pierwszymi przedstawicielami swojej płci w Europie, które uzyskały prawo do głosowania i kandydowania w wyborach. W wyniku pierwszych wyborów w parlamencie zasiadło 19 kobiet.

„TYLKO RAZEM MOŻEMY DOCHODZIĆ SWOICH PRAW”

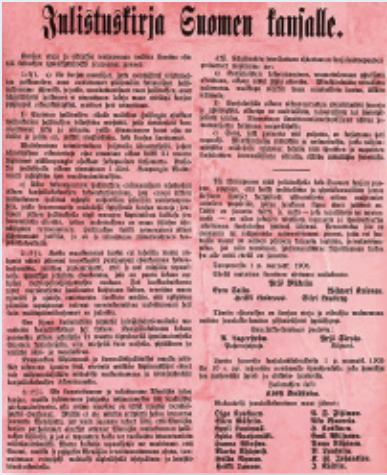
W Finlandii przebudzenie społeczne wystąpiło w tym samym czasie, gdy kształtujący się w kraju kapitalizm przemysłowy nakładał na klasę robotniczą wiele ograniczeń. W porównaniu z innymi krajami Europy Zachodniej, uprzemysłowienie Finlandii nastąpiło późno i choć miało stosunkowo szybki przebieg, jego skala nie była imponująca. W drugiej połowie XIX wieku liczba pracowników przemysłowych wzrosła dziesięciokrotnie, wzrastając w tempie 5% na rok.

SUKCES BURŻUAZJI PRZEMYSŁOWEJ

Przyjęte przez Senat reformy ekonomiczne mające na celu liberalizację działań przedsiębiorstw stały się początkiem procesów industrializacji. Powyższe reformy były owocem długiej, ciężkiej walki klasy średniej żyjącej w miastach z arystokratyczną burżuazją, która trzymała się tradycyjnych wartości Finlandii i przekładała czystość obszarów wiejskich nad kominy fabryk w miastach.

Strajk powszechny w 1905 roku

Rozwijająca się burżuazja przemysłowa dążyła do zdobycia nowej potęgi gospodarczej, sprowadzając odnoszących sukcesy – często zagranicznych – mistrzów rzemiosła i mechaników, którzy przemycali do kraju najnowocześniejsze technologie. James Finlayson, założyciel fabryki wyrobów włókienniczych w Tampere nazwanej od jego nazwiska, był jednym z tysięcy Brytyjczyków, którzy przywieźli na kontynent techniczne know-how z Wielkiej Brytanii, zwanej „warsztatem świata”. Wiele innych osób z całej Europy sprowadzono do Finlandii, gdzie wkrótce zakładali kolejne fabryki.

**PRZKSZTAŁCENIE
LUDNOŚCI WIEJSKIEJ
W KLASĘ ROBOTNICZĄ**

Drugim istotnym czynnikiem była większa mobilność niższej klasy społecznej. We wcześniejszych latach, ludność żyjąca na danym obszarze była zazwyczaj z nim związana na dłuższy okres czasu – w szczególności na obszarach wiejskich – i prawnie zmuszona do szukania ochrony prawnej u właścicieli ziemskich, swoich pracodawców lub w parafiach. Zazwyczaj oznaczało to pracę za pensję roczną i podporządkowanie się poleceniom właściciela gruntu. Ta struktura miała na celu ograniczenie ludności wiejskiej i wykorzystywania ich jako taniej siły roboczej. Mieszkańcy miast mieli więcej wolności.

Okres Wielkiego Głodu („Wielkie Lata Głodu”) w latach 1867–1868 pochłonął 150 000 istnień na terenie całej Finlandii. Chociaż epidemie chorób niewątpliwie również odcisnęły swoje piętno, główną przyczyną zwiększonej śmiertelności był niedobór żywności. Słabe zbiory na przestrzeni zaledwie kilku lat szybko wyczerpały zapasy ziarna. Główną przyczyną tragedii był fakt, że podczas gdy właściciele gospodarstw rolnych i gruntów posiadali zasoby żywnościowe, ich robotnicy nie mieli takiego szczęścia. Chleb stał się więc wyznacznikiem władzy. W tego powodu wielu ludzi poszukiwało dodatkowej pracy i byli zmuszeni żebrać o jedzenie.

Ciągająca się latami klęska głodu skłoniła Senat do zmiany ustawodawstwa w celu przyspieszenia procesu udzielania swobody gospodarczej i usunięcia ograniczeń w zakresie przemieszczania się. Na mocy prawa przyjętego w 1872 r. jedynie osoby nieletnie, starsze lub schorowane miały możliwość ubiegania się o zapomogę. Od tego momentu obowiązywała zasada, że każdy ma prawo do wyżywienia się jako następstwa wykonywanej pracy – co stało się też obowiązkiem ze strony pracodawców.

Zmiany w ustawodawstwie sprawiły, że stosunek pracy zawierany był za pomocą indywidualnej umowy między pracodawcą a pracownikiem i każda ze stron mogła ją unieważnić w terminie dwóch tygodni. Chociaż ustawa zachowała swój patriarchalny charakter, jej aneks prawnie stworzył ideę „pracownika wolnorynkowego”.

WOLNOŚĆ I UTRZYMANIE

Nadzieje na lepsze życie i większą wolność skłoniły ludność wiejską do poszukiwania pracy w fabrykach. Pod koniec XIX wieku dzięki czterokrotnemu wzrostowi liczby pracowników, miasta fabryczne zaczęły się szybko rozwijać.

Dla ludności pracującej w miastach kapitalistyczny system gospodarczy oznaczał zmiany odnośnie sposobów zarabiania na utrzymanie, zmianę tradycyjnego systemu bazującego na układach barterowych. Pomimo występujących niedogodności, oferowana stawka umożliwiała wielu ludziom poprawę warunków życia. Szacuje się, że w okresie pomiędzy Wielkimi Latami Głodu a I Wojną Światową dochód krajowy (tj. PKB) i średnie wynagrodzenie realne pracowników fizycznych się podwoiło.

Młode kobiety porzucały pracę jako służące, by zatrudnić się w fabrykach, dzięki czemu standard ich życia wzrastał najszybciej. Pracownicy fizyczni postrzegali industrializację w jak najlepszym świetle, ponieważ w porównaniu ze starym systemem, w którym społeczeństwo podzielone było według posiadanego majątku, uprzemysłowienie miast oferowało im wolność i nowoczesność.

Należy jednak podkreślić, że pracujący poza miastami mieszkańcy wsi nie odczuli żadnych znaczących zmian; lepiej powodziło się jedynie tym setkom tysięcy osób, które przeniosły się do rozwijających się przemysłowo miast w Finlandii, Rosji i Ameryce.

**UPOLITYCZNIE NIE
KLASY ROBOTNICZEJ**

W jaki sposób doszło do upolitycznienia klasy robotniczej? Wyglądałoby na to, że fińska klasa robotnicza powstała według klasycznego wzoru: najpierw, kapitalistyczna industrializacja prowadzi do powstania pracowników wolnorynkowych; następnie, aby zabezpieczyć swoją pozycję, tacy pracownicy opierają się władzy i tworzą klasę świadomą socjalistycznych celów. Jednak według profesora historii Pertti Haapali, w Finlandii stało się inaczej.

Wykształcona klasa średnia dowiedziała się o strajkach robotniczych w Europie i podjęła wspólny wysiłek, aby „ucywilizować” klasę

Pracownicy fabryk wyrobów włókienniczych Finlayson w 1896 roku

robotniczą. Głównym pomysłem było zorganizowanie programów edukacyjnych na temat tego, co właściwie znaczy bycie Finem, co miało na celu utrzymanie społecznego porządku, umocnienie swojej własnej władzy poprzez zawarcie porozumienia z robotnikami, ale również utworzenie idealnego społeczeństwa demokratycznego.

Ten model współpracy zaczął się sypać w momencie, gdy pracownicy, którzy byli członkami „przyjaznych stowarzyszeń” weszli w konflikt z inteligencją odnośnie prawa do głosowania. Robotnicy otrzymali

pewne wolności, ale wśród nich nie uwzględniono prawa do głosowania w wyborach krajowych. Nawet na szczeblu lokalnym tylko niektórzy robotnicy otrzymali prawo do wzięcia udziału w głosowaniu – i często wynikało ono z posiadanego przez nich majątku. Robotnicy karmieni byli ideami równości i sprawiedliwości, ale po zderzeniu się z brutalną rzeczywistością, uznali że utworzenie niezależnej organizacji to jedyny sposób na poprawienie swojej sytuacji. Pracownicy zorganizowali stowarzyszenia handlowe i w 1899 r. utworzyli Fińską Partię Pracy (obecnie SDP). W 1905 r.

to upolitycznienie klasy robotniczej zakończyło się strajkiem generalnym, z którego wyłoniła się silne ugrupowanie społeczne.

Wyglądało również na to, że uformowana przez system kapitalistyczny w XIX wieku grupa pracowników wolnorynkowych nie postrzega kapitalizmu jako zagrożenia. Klasa robotnicza zaczęła się więc organizować, aczkolwiek głównie po to, by pewnego dnia samemu stać się burżuazją, a nie ją obalić. Uczestnicząc w rozwijającym się społeczeństwie obywatelskim, klasa robotnicza starała się doprowadzić do równoprawienia w społeczeństwie podzielonym według posiadanego majątku. Według Haapali, można przyjąć się, że fiński ruch robotniczy odzwierciedlał proces przejścia przez robotników idei narodu w momencie, gdy bariery klasowe starego społeczeństwa miały jeszcze zastosowanie i podczas gdy zarówno państwo narodowe oraz burżuazja w fińskim zakątku cesarstwa rosyjskiego nadal się kształtowały. Jak wynika z powyższego, to właśnie połączenie tych czynników wyjaśnia siłę fińskiego ruchu robotniczego, a nie zmiany spowodowane uprzemysłowieniem.

JUHANI LOHIKOSKI

AURA KIISKINEN: ZABEZPIECZENIE RÓWNOŚCI PRAW

Fińska Federacja Związków Zawodowych (SAJ) została utworzona w kwietniu 1907 r. Powstała ona na fali wydarzeń z 1905 r. i strajku powszechnego w Finlandii, w wyniku którego uwaga społeczeństwa skupiła się głównie na klasie robotniczej. Zlikwidowany został system również dzielący społeczeństwo według posiadanego majątku oraz ustanowiono równe i powszechne wybory. Podczas wyborów w 1907 r. partia socjaldemokratyczna uzyskała najwyższą liczbę głosów – 37% poparcia.

W poprzednich latach szybko powstawało wiele związków zawodowych, a więc konieczne było ustanowienie solidnych struktur organizacyjnych. Początkowo związki zajmowały się głównie organizacją strajków. W spotkaniu inauguracyjnym SAJ wzięło udział blisko 400 delega-

tów reprezentujących stowarzyszenia pracownicze i spontanicznie powoływane komitety. Na posiedzeniu przyjęto zasadę równości politycznego i związkowego ruchu zawodowego. W ciągu pierwszego roku działalności SAJ, jego liczba członków wzrosła do 25 000.

Aura Kiiskinen była jednym z agitatorów SAJ. Zwiedziła kraj, rozmawiając (miedzy innymi) o konieczności zakładania orga-

Aura Kiiskinen

nizacji kobiecych. Kiiskinen uczęszczała do szkoły podstawowej w Wyborgu i odkąd skończyła 16 lat pracowała jako pokojówka w różnych gospodarstwach domowych. Należała do Związku Pokojówek, przekształconego później w Związek Służących i głośno opowiedziała się za ośmiogodzinnym dniem pracy personelu domowego.

Do czasu wojny domowej w Finlandii Aura Kiiskinen pełniła funkcję deputowanego podczas kilku sesji parlamentarnych. Była również członkiem Fińskiego Komitetu ds. Bezrobocia. Ponadto Kiiskinen reprezentowała interesy kobiet, uczestnicząc w Kongresie Kobiet w Kopenhadze w 1910 r., gdzie ustanowiono Międzynarodowy Dzień Kobiet.

JUHANI LOHIKOSKI

PRAWO DO OPIEKI NAD DZIEĆMI PROMOWAŁO RÓWNOŚĆ NA RYNKACH PRACY

Od 1960 r. urbanizacja w Finlandii postępuje bardzo szybko. W tym samym czasie podjęto świadome próby wzmocnienia fińskiego modelu państwa opiekuńczego. Jedną z kluczowych innowacji w tym zakresie była ustawa o opiece dziecięcej przyjęta na początku lat 70-tych.

Spółeczeństwo fińskie lat sześćdziesiątych charakteryzowały poważne wstrząsy. Zaledwie dwie dekady wcześniej Finlandia była przede wszystkim krajem rolniczym. Mniej więcej połowa wszystkich Finów pracowała w ramach produkcji podstawowej, a około trzy czwarte ludności kraju mieszkało na obszarach wiejskich.

Kluczowymi sektorami przemysłu w Finlandii były leśnictwo, obróbka metali i tekstylia. Jednakże urbanizacja stwo-

rzyła wiele miejsc pracy w przemyśle budowlanym, a sektor usługowy potrzebował pracowników w dziedzinie transportu, handlu i administracji. Między innymi, we wciąż jeszcze skromnym sektorze publicznym zatrudniano nauczycieli, lekarzy i policjantów. Fiński operator kolejowy był wówczas również bardzo dużym pracodawcą.

Jednakże mechanizacja rolnictwa i leśnictwa zmniejszyła zapotrzebowanie na siłę roboczą, a przez to wiele małych przedsiębiorstw stało się nierentowne. W tym samym czasie przemysł zaczął przyciągać do miast pracowników z terenów wiejskich. W miarę osłabiania się pozycji małych przedsiębiorstw, młodzi ludzie zaczęli migrować ze wsi do miast i miasteczek w poszukiwaniu pracy. W rezultacie w latach 1950-1960 liczba ludności wiejskiej w Finlandii zmniejszyła się o całe miliony. Do 1970 r. mniej niż połowa ludności Finlandii żyła na wsi.

1973

KOBIETY ZAJMUJĄ SILNIEJSZĄ POZYCJĘ NA RYNKU PRACY

Fińskie państwo opiekuńcze ukształtowało się zasadniczo w latach 1950-1970. W tym okresie wprowadzono obowiązkowe składki na ubezpieczenie społeczne oraz znacznie zwiększono podaż usług socjalnych i zdrowotnych.

Po długotrwałych podziałach, odmłodzenie systemu okazało się możliwe, gdy ruch związkowy osiągnął konsensus, a pod koniec lat 60 partie lewicowe zwyciężyły w wyborach powszechnych.

Zaowocowało to stworzeniem jednego z najważniejszych innowacyjnych rozwiązań w polityce rodzinnej lat 70-tych: ustawą o opiece dziecięcej z 1973 roku.

Kobiety funkcjonowały na rynku pracy i pracowały zarobkowo od początku procesu

Demonstracja w Helsinkach dla lokalnych usług opieki nad dziećmi w 1968 roku.

industrializacji, czyli od końca XIX wieku. Dziedziny zdominowane przez kobiety obejmowały produkcję zapatek i przemysł włókienniczy. Jednak we wczesnej fazie industrializacji kobiety zazwyczaj wycofywały się z życia zawodowego, kiedy zakładały rodzinę. Restrukturyzacja społeczna i urbanizacja spowodowały wzrost zapotrzebowania na siłę roboczą w sektorach usług i sektorach gospodarki, które zatrudniały głównie kobiety, a także w sektorze publicznym. Stworzyło to potrzebę ustanowienia systemu opieki nad dziećmi umożliwiającego wydłużenia okresu pracy kobiet.

Różne partie polityczne miały odmienne poglądy na to, jak należy zorganizować taką opiekę nad dziećmi. Wiele dyskusji dotyczyło kwestii spornych obejmujących problem tego, kto powinien być uprawniony do korzystania z opieki nad dziećmi proponowanej przez władze lokalne. Niektórzy uważali, że poziom dochodów powinien odgrywać rolę w określeniu, czy rodziny otrzymają propozycję miejsca w lokalnej placówce opieki dziennej nad dziećmi, podczas gdy inni z drugiej strony starali się zmusić matki do powrotu do domów. Dlatego też partie lewicowe zdecydowanie poparły finansowaną ze środków publicznych opiekę nad dziećmi, Partia Centrum opowiadała się za zasiłkami na opiekę nad dziećmi dla matek opiekujących się dziećmi w domu, a prawicowo-konserwatywna partia zaproponowała ulgi podatkowe na finansowanie pomocy domowej.

Organizacja opieki nad dziećmi stanowiła palący problem dla rodzin z klasy robotniczej, gdzie oboje rodzice wykonywali pracę zarobkową, ale ich fundusze nie wystarczały na płacenie za opiekę nad dziećmi. Naciśkano na kobiety, aby o ile to możliwe pozostały w domu i opiekowały się dziećmi. Różne zawody i stowarzyszenia obywatelskie zwróciły uwagę na tę nieszczęśliwą sytuację, organizując szereg petycji i demonstracji pod koniec lat sześćdziesiątych.

To właśnie na tym tle społecznym narodził się fiński system opieki nad dziećmi. Zapewnianie opieki nad dziećmi stało się jednym z kluczowych środków społeczno-politycznych służących stworzeniu bardziej sensownych podstaw dla społeczeństwa szybko urbanizującego się kraju. Silny wpływ na ideologię stojącą za pojawieniem się usług opieki dziennej nad dziećmi wy-

Protest mający na celu utworzenie większej liczby miejsc w przedszkolach, 1972 r.

Reforma legislacyjna dała początek nowej idei polegającej na tym, że kobiety mają również prawo do kariery zawodowej i że dzieci mają również prawo do dobrej, opiekuńczej, wysokiej jakości opieki poza środowiskiem domowym.

wierała zarówno polityka pracy i polityka społeczna, jak i względy związane z ochroną dzieci.

Rozwój systemu opieki nad dziećmi zaprojektowany przede wszystkim w odpowiedzi na potrzeby podyktowane polityką zatrudnienia wpłynął na wzrost gospodarczy społeczeństwa fińskiego, a zwłaszcza na udział kobiet w życiu zawodowym i tworzenie możliwości szkoleniowych. Tak więc system promował równość płci w społeczeństwie fińskim.

Przed reformą legislacyjną liczba placówek opieki nad dziećmi była ograniczona, co utrudniało kobietom przejście do pracy zarobkowej. Ustawa o opiece dziecięcej, która weszła w życie w 1973 r., zobowiązała władze lokalne do zapewnienia dostępności miejsc opieki nad dziećmi. W ciągu zaledwie kilku lat środek ten zwiększył ponad dwukrotnie liczbę dostępnych miejsc w placówkach opieki nad dziećmi.

Ustawa o opiece dziennej zakończyła również kolejny etap w historii wczesnej edukacji w Finlandii: tradycyjne nazwy placówek opieki dziennej dla różnych grup wiekowych, takich jak przedszkole czy żłobek, zastąpiono terminem *päiväkot*, co w przybliżeniu odpowiada terminowi „żłobek”. Jednocześnie poprawiły się warunki świadczenia opieki, które przez długi czas nie były jednakowo uregulowane i różniły się znacznie pod względem jakości. Na przykład żaden urząd nie sprawdził jakości prywatnej opieki świadczonej przez „rodziców dziennych”, znanych jako *perhepäiväkot*. Wcześniej ustawa o ochronie dzieci przewidywała jedynie, że władze lokalne mają obowiązek zapewnienia opieki dziennej w celu zaspokojenia pojawiających się potrzeb.

JUHANI LOHIKOSKI

YHDISTYS 9 DOMAGA SIĘ DEBATY NA TEMAT RÓWNOŚCI PŁCI

W Finlandii lata sześćdziesiąte są ściśle związane z ożywioną debatą na temat równości płci.

„Latem 1965 roku Kati Peltola i Ritva Majuri zamierzały udać się na piwo do restauracji pod nazwą Vanha. Jednak portier znał instrukcje: nie wpuszczać żadnych kobiet, którym nie towarzyszą mężczyźni! W tym czasie niezliczone grupy kobiet systematycznie testowały nerwy takich „bramkarzy”, ubierając się bardzo elegancko i klócąc się z nimi jawnie i zawzięcie. W tym przypadku portier również krzyczał na nich, aż kobiety w końcu dały za wygraną. Ale Kati stwierdziła, że ma tego dość. Coś trzeba było z tym zrobić. – „Musieliśmy stworzyć stowarzyszenie!””.

W swoich wspomnieniach* Johan von Bonsdorff żywo opisuje, jak w latach 60-tych powszechne były uprzedzenia wobec kobiet. Chociaż świat zmieniał się na wielu płaszczyznach, wiele przestarzałych idei nadal trwało i trzymało się mocno w umysłach ludzi, a w szczególności w kłuiarach kręgów rządzących. Osobiste doświadczenia kobiet skłoniły je do utworzenia nowej organizacji społeczno-politycznej.

W czasopiśmie i magazynie nowego ruchu lewicowego toczyły się ożywione dyskusje na temat ról płci, a w lutym 1966 roku w wypełnionym po brzegi pomieszczeniu w Helsinkach powstała organizacja Yhdistys 9.

Yhdistys 9 wzywała do pełnej równości społecznej mężczyzn i kobiet. Stowarzyszenie odrzuciło nie tylko podporządkowanie kobiet, ale także specjalne zwolnienia i przywileje, stanowczo odrzucając ideę proponowaną przez organizacje polityczne kobiet, że w polityce powinny istnieć specjalne „sprawy kobiet”. Tradycyjne organizacje kobiece nie tolerowałyby jednak żadnego przypadku dekonstrukcji archetypu matki. Ich zdaniem prerogatywa matki w wychowaniu dzieci była niekwestionowana.

W miarę jak toczyła się debata na temat równości płci, organizacje kobiece, które powstały zarówno w ramach ruchu pracowniczego, jak i w szerszym społeczeństwie obywatelskim zabierały głos, aby mogły działać na rzecz poprawy równości.

Nowy ruch lewicowy prowadził długą dyskusję na temat tego, czy istnienie różnych organizacji kobiecych okazało się rzeczą dobrą. Kwestia tego, w jaki sposób mężczyźni, którzy również chcieli promować równość, mogliby w niej uczestniczyć była postrzegana jako problematyczna.

Zasada Yhdistys 9 od samego początku polegała na umożliwieniu mężczyznom przyłączenia się do tej organizacji. W rzeczywistości chciała mieć członków płci męskiej, więc prośby mężczyzn były zawsze przychylnie przyjmowane. W rezultacie stanowili oni jedną trzecią członków stowarzyszenia. Zasiadali również w zarządzie, a czasami nawet pełnili funkcję przewodniczącego.

Yhdistys 9 również koncentruje się na życiu zawodowym. Zaplanowała ściślejszą współpracę ze związkami zawodowymi w celu nawiązania kontaktów ze zorganizowaną siłą roboczą. Celem było wzmocnienie pozycji kobiet zarówno w życiu zawodowym, jak i w ruchu związkowym.

Równość płci i życie zawodowe znalazły się w centrum uwagi podczas demonstracji w Helsinkach pod koniec lat 60-tych XX wieku, kiedy to działacze Yhdistys 9 wezwali do zapewnienia lokalnej rodzinnej opieki dziennej.

Yhdistys 9 nieco stonował swoje działania, gdy okazało się, że przynoszą rezultaty, a żądania zostały uwzględnione w manifestach partyjnych i społecznych procesach decyzyjnych. Wielu działaczy ruchu zaczęło wówczas angażować się w politykę partyjną. W 1972 r. powołano Państwową Radę Równości (TANE) w celu dalszego promowania równouprawnienia.

JUHANI LOHIKOSKI

W dniu 15 lutego 1966 roku stowarzyszenie Yhdistys 9 pojawiło się na pierwszej stronie fińskiej gazety socjaldemokratów. Kimmo Leppo, Kati Peltola, Ritva Turunen, Klaus Mäkelä i Margaretha Mickwitz reprezentują stowarzyszenie na jego pierwszej konferencji prasowej.

* Bonsdorff, Johan: *Kun Vanha vallattiin*. Tammi, Helsinki 1986 r., str. 166

Eugène Delacroix:
Wolność wiodąca lud na barykady, 1830 r.

DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA I OBYWATELA

Deklaracja ta określała podstawowe prawa, które nadal wpływają na prawa we Francji: wolność, równość wobec prawa, braterstwo i własność. Zgodnie z nią ich przestrzeganie zagwarantuje jedynie podział władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej.

PRAWO USTANAWIAJĄCE NIEDZIELE JAKO DZIEŃ ODPOCZYNKU

Po uchwaleniu tej ustawy odpoczynek w niedzielę zniesiono w 1880 roku, a przywrócono w 1906 roku.

DEKRET Z DNIA 27 KWIEŚNIA 1848 r.: ZNIESIENIE NIEWOLNICTWA W KOLONIACH FRANCUSKICH

Niewolnictwo zostało skutecznie zakazane dopiero od 1870 r. ze względu na zmiany w dekreście lub jego niekonsekwentne wdrażanie.

USTAWA OLLIVIERA Z 25 MAJA 1864 r.: ZNIESIENIE PRZESTĘPSTWA KOALICJI

Zgodnie z ustawą Le Chapelier z 1791 r., która zabraniała wszelkich form koalicji, każda forma stowarzyszenia w dziedzinie pracy była nielegalna (np. strajki, korporacje i związki zawodowe). Ustawa Olliviera uznawała jedynie tymczasowe koalicje, takie jak strajki, ale w rzeczywistości związki były następnie tolerowane i rozwijane. Ustawa ta była zatem pierwszym etapem w zakresie prawa związkowego.

USTAWA PROMOWA Z DNIA 28 MARCA 1882 r. O SZKOLNICTWIE OBOWIĄZKOWYM

Prawo to wymagało bezpłatnej, świeckiej, obowiązkowej edukacji do 13 roku życia dla chłopców i dziewcząt. Limit wiekowy został podniesiony do 14 lat w 1936 roku, a następnie 16 lat w 1959 roku.

USTAWA Z DNIA ŚRODA, 2 LISTOPADA 1892 r.: UTWORZENIE INSPEKCJI PRACY

Dzięki tej ustawie Inspekcja Pracy przybrała obecną formę w postaci organu inspektorów będących urzędnikami państwowymi. W rzeczywistości Inspekcja Pracy została utworzona w 1874 r., ale prawo z 1874 r. nie zezwalało na utworzenie organu inspektorów.

KODEKS CYWILNY Z 1804 r.

Kodeks ten nadal reguluje prawo cywilne we Francji. Kodeks ustanowiony przez Napoleona Bonaparte (czasami nazywany kodeksem napoleońskim), miał wpływ system prawny kilku krajów (Obie Sycylie, Holandia, Rumunia, Włochy, Portugalia i Hiszpania).

UTWORZENIE PIERWSZEGO TRYBUNAŁU PRACY W LYONIE

Trybunał ten został powołany w celu rozstrzygania sporów między producentami jedwabiu a pracownikami sektora produkcji tego rodzaju włókna. Drugi trybunał pracy utworzono dopiero w 1845 r. (przemysł metalurgiczny) i w 1847 r. i jego zakres rozszerzono na wszystkie branże.

USTAWA Z DNIA 22 MARCA 1841 r.: ZAKAZ WYKONYWANIA PRACY PRZEZ DZIECI PONIŻEJ 8 ROKU ŻYCIA

Ustawa ta została uchwalona po tym, jak Dr Villermé wydał pracę „Studium stanu fizycznego pracowników [Study of the Physical Condition of workers]”, która ujawniła, że nieletni pracowali w przerażających warunkach. Prawo to ogranicza również zmianyienne dla dzieci w wieku od 8 do 12 lat do 8 godzin oraz zmiany nocne. Późniejsze przepisy stopniowo ograniczały pracę dzieci i kobiet w XIX wieku (np. ustawa z 1892 roku, która ograniczała dni pracy kobiet do 11 godzin i zabraniała im pracy w nocy). W celu monitorowania stosowania tej ustawy z 1841 r. utworzono również jednostkę ds. kontroli pracy nieletnich (utworzenie inspektoratu pracy).

USTAWA Z DNIA 29 LIPCA 1881 r. O WOLNOŚCI PRASY

Za jej pomocą uznano wolność prasy, z zastrzeżeniem pewnych ograniczeń. Po raz pierwszy podleganie do nienawiści rasowej zostało zakazane i ukarane.

USTAWA WALDECK-ROUSSEAU O ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH

Związki zawodowe zostały oficjalnie uznane.

Pierre
Waldeck-Rousseau

USTAWA WALDECK-ROUSSEAU O STOWARZYSZENIACH

Gwarantuje ona wolność stowarzyszania się
i zapewnia osobowość prawną stowarzyszeniom.

UZNANIE PRAWA KOBIEŃ ZAMĘŻNYCH DO DOSTĘPU DO ICH WYNAGRODZENIA

Wnętrze fabryki w miejscowości Rousset, warsztat krawiecki, koniec XIX wieku

USTAWA O 8-GODZINNYM DNIU PRACY

Dzień pracy został ograniczony do 8 godzin.

UZNANIE PRAWA KOBIEŃ DO GŁOSOWANIA

Kobietom po raz pierwszy zezwolono na udział w wyborach lokalnych w 1945 roku, a następnie w wyborach do Zgromadzenia Konstytucyjnego w następnym roku (Zgromadzenie to było odpowiedzialne za przygotowanie konstytucji Czwartej Republiki Francuskiej, która miała zostać przyjęta w drodze referendum).

KONSTYTUCJA IV REPUBLIKI

Jej preambuła, która zostanie dołączona w 1958 r. do Konstytucji V Republiki, zanim jej konstytucyjna wartość zostanie prawnie uznana 16 lipca 1971 r., przyznaje obywatelom szereg praw: prawo do strajku; równe prawa dla mężczyzn i kobiet; prawo azylu dla cudzoziemców; prawo do pracy (i obowiązek pracy); prawo do uzyskania od społeczeństwa odpowiednich środków do życia; równy dostęp do edukacji, nauki, szkoleń zawodowych i kultury; prawo do ochrony zdrowia; prawo do uczestnictwa w zbiorowym określaniu warunków pracy oraz do zarządzania przedsiębiorstwami; prawo do odpoczynku i wypoczynku itp.

KONSTYTUCJA Z DNIA 4 PAŹDZIERNIKA 1958 r. (PIĄTA REPUBLIKA):

Powtórzyła preambułę konstytucji z 1946 r. oraz Deklarację praw człowieka i obywatela z 1789 r. Konstytucja ta wzmocniła władzę wykonawczą (w szczególności prezydent republiki musi być wybierany bezpośrednio w wyborach powszechnych), aby umożliwić przetrwanie niestabilności rządu, która miała miejsce w III i IV Republice.

1898

USTAWA O ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA WYPADKI PRZY PRACY

Zostanie ona później uzupełniona w 1919 r. poprzez ustawę o postępowaniu z chorobami zawodowymi, która stworzyła dwie pierwsze tabele dotyczące skutków zdrowotnych związanych z narażeniem na działanie otowiu i rてci.

1901

1905

USTAWA Z DNIA 9 GRUDNIA 1905 r. O ROZDZIALE KOŚCIOŁÓW I PAŃSTWA

Ustawa gwarantuje zachowanie zasady wolności myśli i wolności wyznania. Stwierdza jednak, że Republika „nie może uznawać, wykonywać ani subwencjonować żadnej religii”. Jedynie region Alzacji -Mozeli do dziś ignoruje tę ustawę i przestrzega konkordatu z 1801 r.

1907

1909

USTAWA ENGERANDA O UTWORZENIU URLOPU MACIERZYŃSKIEGO

Prawo do 8-tygodniowego urlopu macierzyńskiego dla kobiet. Prawo to nie przewidywało jednak żadnych świadczeń finansowych podczas urlopu. W 1929 roku świadczenie finansowe podczas urlopu macierzyńskiego zostało przyznane wszystkim kobietom pracującym w dowolnym sektorze.

1919

1936

UMOWY Z MATIGNON Z DNIA 7 CZERWCA 1936 r. (PO ZWYCIĘSTWIE FRONTU LUDOWEGO W WYBORACH PARLAMENTARNYCH)

W umowach ustalono 40 godzinny tydzień pracy i zasadę płatnego urlopu. Wówczas przyznano również dwa tygodnie płatnego urlopu. Prawo przyznało trzeci tydzień płatnego urlopu w 1956 r., następnie czwarty tydzień w 1963 r. i wreszcie piąty tydzień w 1982 r. W ramach umów z Matignon zawarto również układy zbiorowe.

1944

1945

ROZPORZĄDZENIE Z DNIA 4 I 19 PAŹDZIERNIKA 1945 r.: USTANOWIENIE ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO

To ono stworzyło system zabezpieczenia społecznego we Francji. System ubezpieczenia społecznego został podzielony na cztery oddziały, z których każdy pokrywał określone ryzyko: oddział chorobowy (odpowiedzialny za opiekę zdrowotną, koszty leczenia i rekompensatę z tytułu zwolnienia chorobowego), oddział ds. wypadków przy pracy i chorób zawodowych, oddział ds. emerytur oraz oddział rodzinny (dodatki rodzinne, świadczenia mieszkaniowe).

1946

1950

USTALENIE MINIMALNEJ GWARANTOWANEJ PŁACY MIĘDZYBRANŻOWEJ (SMIG)

W dniu 2 stycznia 1970 r. zmieniono jej nazwę na „płatę minimalną w zakresie wzrostu międzybranżowego” (SMIC), ale jej cel pozostał ten sam: zagwarantowanie płacy minimalnej dla wszystkich zatrudnionych pracowników.

1958

1965

REFORMA MAŁŻEŃSKIEGO USTROJU MAJĄTKOWEGO Z DNIA 13 LIPCA 1965 r.:

Mężowie przestali być „głową rodziny”. Żony mogłyby teraz wykonywać swój zawód i otwierać konta bankowe bez zgody swoich mężów.

USTAWA Z DNIA 17 STYCZNIA 1975 r.

Ustawa ta umożliwiła dokonywanie aborcji w pewnych okolicznościach. Od 1982 r. aborcja była refundowana ze środków systemu ubezpieczeń społecznych.

USTAWA Z DNIA 11 LIPCA 1975 r.: REFORMA INSTYTUCJI ROZWODU

Rozwód na zgodny wniosek małżonków. Wcześniej był możliwy tylko wtedy, gdy wina leżała po stronie jednego z małżonków.

Praca nie może wiązać się z ryzykiem utraty życia i zdrowia – ten cel od zawsze przyswierał związkowi zawodowemu. Zamieszki we Francji w roku 1982 doprowadziły do ustanowienia zakładowego komitetu ds. pracy, zdrowia i higieny, w skład którego wchodził również pracownicy.

USTAWY Z AUROUX Z 1982 r.

Były to cztery ustawy uchwalone w 1982 r., dotyczące praw pracowników w przedsiębiorstwach. Zmiany obejmowały: stworzenie prawa pracowników do omawiania swoich warunków pracy; roczne zobowiązanie do negocjowania wynagrodzeń, czasu trwania i organizacji pracy; ustanowienie prawa pracownika do wycofania się w przypadku poważnego i bezpośredniego zagrożenia; zakaz karania lub zwalniania pracownika z powodu poglądów politycznych, działalności związkowej lub przekonań religijnych; przydzielenie środków na komitet pracowniczy; utworzenie Komitetu ds. Zdrowia, Bezpieczeństwa i Warunków pracy (CHSCT).

USTANOWIENIE PRZESTĘPSTWA MOLESTOWANIA SEKSUALNEGO

Uzupełnieniem będzie ustawa z 2 listopada 1992 r. poświęcona molestowaniu seksualnemu w miejscu pracy. Ustawa z dnia 22 lipca nakłada również kary za przemoc domową, stwierdzając, że status małżonka lub partnera ofiary stanowi okoliczność obciążającą „ataki na integralność osoby”.

REFORMA PRAWA SPADKOWEGO Z DNIA 3 GRUDNIA 2001 r.

W odniesieniu do praw do dziedziczenia dzieci urodzone z cudzołóstwa korzystają z tych samych praw, co dzieci urodzone z małżeństwa lub te uznane.

1975

1975

USTAWA HABY'EGO: UPOWSZECHNIENIE RÓŻNORODNOŚCI PŁCI W EDUKACJI

Koedukacyjne szkoły i klasy zostały wprowadzone na wszystkich poziomach nauczania.

1975

1980

GWALT JEST PRZESTĘPSTWEM Z MOCY PRAWA

Prawo przewiduje 15 lat kary pozbawienia wolności.

1981

USTAWA BADINTER Z DNIA 9 PAŹDZIERNIKA 1981 r.: ZNIENIE KARY ŚMIERCI.

Ostatnia osoba skazana na śmierć przez gilotynę (dekapitacja) została skazana we wrześniu 1977 roku. Dożywotnie więzienie stało się najwyższą karą, na jaką można skazać człowieka według francuskiego prawa karnego.

1982

ROZPORZĄDZENIE W SPRAWIE WPROWADZENIA 39-GODZINNEGO TYGODNIA PRACY

(Oraz piątego tygodnia płatnego urlopu).

1982

ROZPORZĄDZENIE Z DNIA 25 MARCA 1982 r.: USTALENIE USTAWOWEGO WIEKU PRZEJŚCIA NA EMERYTURĘ NA POZIOMIE 60 LAT

Poprzednio, a także od czasu utworzenia ubezpieczenia społecznego w 1945 r., ustawowy wiek emerytalny wynosił 65 lat. Jendak ustawa z 2010 roku stopniowo obniżyła ten wiek do 62 lat.

1982

1983

USTAWA ROUDY Z DNIA 13 LIPCA 1983 r.: RÓWNOŚĆ ZAWODOWA KOBIECI I MĘŻCZYZN

Prawo zakazuje wszelkiej dyskryminacji zawodowej ze względu na płeć.

1988

USTANOWIENIE PODSTAWOWEGO DOCHODU GWARANTOWANEGO (RMI)

Prawo zezwala wszystkim obywatelom na korzystanie z podstawowego dochodu, jeśli nie pracują lub nie otrzymują dochodu. W latach 2007-2009 podstawowy dochód gwarantowany (RMI) zastąpiono świadczeniami pracowniczymi (RSA), aby zachęcić osoby bezrobotne do znalezienia pracy.

1992

2000

USTAWA AUBRY II Z DNIA 19 STYCZNIA 2000 r.

Ustawowy tydzień pracy zmienił się na 35 godzin. Późniejsze przepisy dały firmom trochę większe pole do działania (na przykład ustawa TEPA z 2007 r. zezwalała na pracę w godzinach nadliczbowych, po przekroczeniu 35 godzin).

2001

2013

USTAWA Z DNIA 17 MAJA 2013 r.

Prawo to pozwala parom homoseksualnym na zawieranie małżeństw.

WOLNOŚĆ PRASY – NADAL OBOWIĄZUJE USTAWA Z 1881 ROKU

Pierwsza połowa XIX wieku to zarówno czas cenzury, jak i walki o zniesienie ograniczeń nałożonych na słowo drukowane. Zmagania o wolność prasy ciągnęły się również przez drugą połowę stulecia. Wreszcie, w 1881 r. uchwalono ustawę, która obowiązuje do dziś.

W czasach II Cesarstwa obowiązywały rządy autorytarne. Nie było mowy o wolności prasy, ponieważ władza nie miała za grosz zaufania do dziennikarzy. Gazety zostały ponownie objęte cenzurą. Przed opublikowaniem jakiegokolwiek treści, obowiązkiem wydawcy było wpłacenie depozytu, stanowiącego swego rodzaju środek dyscyplinarny. Ponadto, utworzony został system administracyjny, który sprawował nadzór nad słowem drukowanym. Procedura oficjalnego ostrzeżenia lub nagany przewidywała trzy etapy nakładania sankcji: pierwszym z nich było ostrzeżenie i wezwanie do zachowania porządku, drugim czasowe zawieszenie możliwości publikacji, a trzecim – nieodwołalny zakaz drukowania gazet (często stosowany w celu zachęcenia dziennikarzy do ćwiczenia autocenzury).

Niemniej jednak, zwycięstwo armii francuskiej pod wodzą Napoleona III podczas wojny francusko-austriackiej w 1859 r. poskutkowało zmianą nastrojów. Rok 1860 uważa się za początek nowego okresu świetności, w czasie którego zwiększono nakład oraz różnorodność francuskiej prasy. Szybkie tempo rozwoju – w szczególności pojawianiem się na rynku lepszych maszyn i technologii oraz rozwój linii kolejowych i poczty – a także wynalezienie telegrafu, znacznie przyczyniły się do skrócenia czasu potrzebnego do rozpowszechniania informacji. Ważną rolę w odegraniu tu również spadek analfabetyzmu. W tamtych latach założonych zostało kilka dzienników, które zyskały sławę w późniejszym okresie. Były to między innymi założony w 1860 roku i publikowany do dziś *Le Monde* oraz *Le Temps* z 1861 roku. Za punkt kulminacyjny tego okresu uważa się ustawę z 11 maja 1868 roku, która zastąpiła wcześniejsze rozporządzenie w sprawie publikacji prasy oraz zniósła system sankcyjny.

Działania związane z Komuną Paryską, radykalnym rządem socjalistycznym, który

od 18 marca do 28 maja 1871 roku sprawował kontrolę nad stolicą Francji, skierowane były zarówno przeciwko arystokracji zamieszkującej zachodnie dzielnice Paryża, której przedstawiciele opowiadali się za zawarciem pokoju z Prusami i uznaniem ich zwycięstwa (frakcja zwana ówczesznie „Wersalem”), jak i ludowi ze wschodnich dzielnic stolicy, który odmawiał złożenia broni. W okresie Komuny Paryskiej ustanowiono samorządną polityczną jednostkę organizacyjną oraz znacznie zwiększono liczbę wydawanych gazet i czasopism. Na rynku pojawiło się wiele nowych gazet, choć większość z nich nie przetrwała próby czasu. Do najbardziej znanych publikacji wydawanych w okresie Komuny Paryskiej należą *Le Cri du Peuple* (Krzyk ludu) – prawdopodobnie najbardziej rozpoznawalna pozycja z tego okresu – oraz *Le Père Duchêne* (Ojciec Duchesne), z podtytułem *La Republique ou la mort* (Republika śmierci).

Po upadku Komuny Paryskiej, w czasach rządu Adolpha Thiersa nastąpił powrót do określonego porządku prawnego i moralnego. Lęk przed przywróceniem monarchii okazał się bezpodstawny, czego dowodem była nieudana próba przywrócenia na tron dynastii Burbonów, przeprowadzona w 1873

roku przez francuskiego generała i polityka Patrice’a de MacMahona.

III Republika Francuska została oficjalnie ustanowiona w 1875 roku poprzez uchwalenie konstytucji. Republikanie jeszcze bardziej wzmocnili swoją pozycję zdobywając większość głosów w wyborach przeprowadzonych w 1876 roku. Po roku 1879, Jules Ferry stał się dominującą postacią wszystkich kolejnych rządów we Francji (aż do 1885 roku), przewodnicząc serii reform z zakresu szkolnictwa, wymiaru sprawiedliwości oraz promując swobody kluczowe dla republikanów, takie jak wolność prasy. To właśnie w tym okresie (1877–1883 r.) powstał *l’Egalité*, pierwszy po upadku Komuny Paryskiej dziennik robotniczy, redagowany przez Julesa Guesde’a. *l’Egalité* często uważa się za pierwszą gazetę marksistowską we Francji.

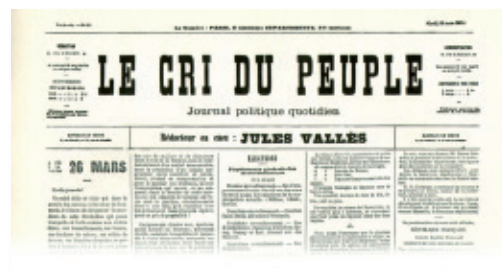
PRAWO Z 29 LIPCA 1881 r.

29 lipca 1881 r., prawie sto lat po ogłoszeniu Deklaracji praw człowieka i obywatela z 1789 roku, przyjęta została ustawa o wolności prasy, która obowiązuje we Francji do dziś. Ostatecznie zniesiono konieczność uzyskania wcześniejszej zgody na publika-

1881

Le Père Duchêne, 10 marca 1871 r.

Le Cri du Peuple, 28 marca 1871 r.

Wolność prasy –
Ustawa z dnia 29 lipca 1881 r.

cję; od tej pory teksty mogą być kontrolowane dopiero po wydrukowaniu. Mimo to, wydawca wciąż był zobligowany do wydania deklaracji publikacji – wymóg ten został nałożony już za czasów Drugiego Cesarstwa, w 1868 roku. Zniesiono również konieczność wpłacania depozytu przed wydaniem gazety. Co najważniejsze, od wprowadzenia ustawy, prawo do wolności prasy jest chronione licznymi procedurami zabezpieczającymi: skrócono (do okresu od trzech miesięcy do roku, w zależności od rodzaju wykroczenia) termin przedawnienia w przypadku naruszenia prawa przez przedstawicieli prasy, przy czym za konieczne uznano, aby wszelkie wezwania określały oraz szczegółowo opisywały charakter wykroczenia. Zakazano przetrzymywania oskarżonych w oczekiwaniu na proces oraz wprowadzono ograniczenia dotyczące nakazu przeszukania. Wreszcie, w przypadku niektórych wykroczeń, takich jak pomówienie lub zniesławienie, ustanowiono, iż przed wszczęciem postępowania sądowego ofiara musi złożyć oficjalną skargę.

Ustawa jasno definiuje, jaki czyn popełniony przez przedstawiciela prasy może być uważany za wykroczenie. Pierwszym z nich było podleganie do przestępstw i nieodpowiedniego zachowania. Postawiono granicę między wykroczeniem związanym ze sprawami publicznymi, jak na przykład publikacją fałszywych informacji czy przestępstwem przeciwko prezydentowi Republiki (zapis ten został zniesiony w 2015 roku) a wykroczeniem przeciwko jednostkom, na przykład naruszeniem honoru lub integral-

ności obywatelskiej, pomówienie lub zniesławienie. Co ciekawe, ustawa o wolności prasy z 1881 r. uznawała rasizm za przestępstwo, traktując każde pomówienie lub zniesławienie skierowane przeciwko osobie lub grupie osób „z tytułu przynależności do określonej grupy etnicznej, narodowości, rasy lub religii” jako niezgodne z prawem. Wreszcie, ustawa z 29 lipca 1881 r. jasno określa kto jest odpowiedzialny za przestępstwa prasowe: w pierwszej kolejności są tą kierownicy i wydawcy danego pisma, następnie autorzy i instytucje drukarskie, a w dalszej kolejności sprzedawcy i dystrybutorzy prasy.

Podsumowując, podczas gdy ustawa z 29 lipca 1881 r. stanowi swego rodzaju punkt kulminacyjny w stuleciu zmian i walk społecznych; w XXI wieku ustawa nie straciła na znaczeniu, mimo iż nie udało jej się zapobiec okazjonalnemu powrotowi cenzury w określonych, mniej lub bardziej krytycz-

nych momentach historii. Jednym z przykładów są tzw. „niegodziwe prawa” (fr. *lois scélérates*) przyjęte w 1893 i 1894 r. w odpowiedzi na serię anarchistycznych ataków. Prawa te doprowadziły do czasowego zniknięcia z rynku niemal wszystkich skrajnie liberalnych publikacji prasowych. Wybuch I wojny światowej wiązał się z przyjęciem ustawy z 5 sierpnia 1914 r., zakazującej wszelkich publikacji, które „mogą mieć niekorzystny wpływ na poglądy wojska i ludności cywilnej”, która ograniczyła wolność prasy. W okresie okupacji i pod rządami Vichy (1940-1944 r.) przywrócono cenzurę prewencyjną. Natomiast podczas toczącej się w latach 1954-1962 wojny algierskiej, powszechną praktyką było konfiskowanie prasy, również ze względu na „szkodliwy wpływ na morale wojska”, zwłaszcza w przypadkach, gdy prasa opisywała tortury, które miały miejsce.

PIERRE-GAEL LOREAL

ROZWÓJ LITERATURY, PRASY I DZIENNIKARSTWA W DZIEWIĘTNASTOWIECZNEJ FRANCJI

Na początku XIX wieku, rzemieślnicza produkcja książek stopniowo zaczęła ustępować produkcji przemysłowej. Prasa – nowe medium – również przyczyniła się do uprzemysłowienia procesu produkcji książek. Gazety stawały się coraz bardziej popularne. Nakłady dzienników paryskich wzrosły z około 36 tysięcy egzemplarzy wydawanych na początku XIX wieku do miliona egzemplarzy wydawanych pod koniec stulecia.

W 1800 roku, gazeta *Journal des débats* wydzieliła w swoim piśmie specjalną sekcję zarezerwowaną dla artykułów dotyczących teatru i utworów literackich. Był to pierwszy dział poświęcony kulturze i sztuce. Pomysł został przyjęty przez większość najważniejszych gazet; z czasem dział artystyczny stał się swego rodzaju lustrem, za pośrednictwem którego czytelnicy mogli przyrzeć się różnym aspektom życia kulturalnego i towarzyskiego. Sekcja poświęcona kulturze i sztuce stał się kolejnym miejscem, gdzie można było skrytykować cenzurę oraz dopuścić do głosu opozycję.

Założone w 1836 roku *La Presse* oraz *Le Siècle* obniżyły cenę abonamentu o połowę, zyskując większe grono czytelników. Aby tego dokonać, wydawcy zamieszczali w swoich gazetach więcej reklam, czerpiąc z tego dochody (podobne praktyki stosowano w Anglii). Z perspektywy czasu bardziej istotnym okazał się jednak fakt, iż gazety zaczęły drukować powieści

Słynne wynalazki: maszyna drukująca

J'ACCUSE! – OSKARŻAM!

List otwarty Emila Zoli do francuskiego prezydenta Félixa Faure'a jest nadal uważany za jedną z największych sensacji dziennikarskich XIX wieku.

Artykuł został opublikowany 13 stycznia 1898 r. na łamach nowego czasopisma literackiego *L'Aurore*; był to ostatni z całej serii artykułów na temat „Sprawy Dreyfusa” publikowanych na łamach gazetach i w broszurach¹. W swoim liście otwartym Zola wyraża krytykę skandalu sądowego oraz narastającego antysemityzmu. W ciągu kilku godzin sprzedanych zostało 200 tysięcy egzemplarzy czasopisma, natomiast w ciągu zaledwie dwóch dni liczba ta wzrosła do 300 tysięcy.

W swoim długim artykule Zola szczegółowo opisuje osoby zaangażowane w sprawę,

w swoich działach poświęconych kulturze i sztuce. Niemal każdy ze najśłynniejszych ówczesnych pisarzy francuskich pisywał powieści w odcinkach. Publikowane na łamach prasy codziennej, generowały gwałtowny wzrost nakładu. We Francji, rozwój prasy był ściśle związany z rozwojem literatury. Wprowadzenie do gazet działu poświęconego kulturze i sztuce oraz drukowanie powieści w odcinkach jeszcze bardziej zacieśniło ten związek.

Prasa codzienna stała się jednym z najważniejszych produktów branży drukarskiej we Francji, a regularne publikowanie treści nie tylko zmobilizowało dziennikarzy i pisarzy do systematycznej pracy, lecz również zwiększyło tempo życia w całym kraju. Wcześniej to zmieniające się pory roku oraz święta kościelne stanowiły punkt odniesienia w czasie – wraz z rozwojem prasy stały się nim kolejne wydania gazety codziennej. Czytanie publikowanych na łamach prasy powieści w odcinkach było prawdziwym wydarzeniem towarzyskim oraz umożliwiano (nawet przedstawicielom niższych klas) zapoznanie się z najnowszymi utworami literackimi.

MATTHIAS PAYKOWSKI

metody stosowane przez administrację oraz udział Ministerstwa Wojny oraz sądu wojennego – instytucji, które doprowadziły do skazania Alfreda Dreyfusa oraz wygnania go na Wyspę Diabelską. Pisarz przeanalizował również wypaczenia wymiaru sprawiedliwości, który uniewinnił majora o prawicowych poglądach Ferdinanda Walsina-Esterházy'ego. Przeprowadzona przez pisarza dogłębna analiza pozwoliła na postawienie śmiałych oskarżeń; część z nich została przytoczona poniżej:

„Oskarżam generała Billota o [...] zbrodnie przeciwko ludzkości i sprawiedliwości [...]”

„Oskarżam urzędników Ministerstwa Wojny o to, że wykorzystali oni prasę (...) do przeprowadzenia obrzydliwej kampanii mającej na celu wprowadzenie opinii publicznej w błąd oraz zatuszowanie własnych wykroczeń.”

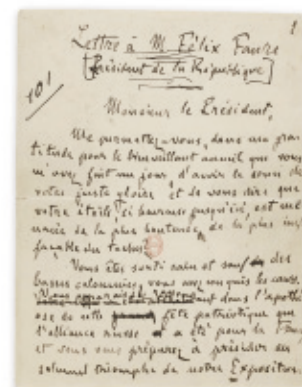
„I wreszcie, oskarżam sąd wojenny pierwszej instancji o naruszenie prawa poprzez skazanie oskarżonego na podstawie materiału dowodowego utrzymywanego w tajemnicy; sąd wojenny drugiej instancji oskarżam o zatuszowanie tej bezprawności, poprzez popełnienie przestępstwa sądowego polegającego na oczyszczeniu oskarżonego z wszelkich zarzutów, będąc w pełni świadomym jego winy.”

Pisarz zakończył list tymi słowami: „Wnosząc te oskarżenia jestem świadomy, iż narażam się na skutki art. 30 i 31 ustawy o wolności prasy z 29 lipca 1881 r. [...]”². Konsekwencją listu było wytoczenie Zoli oraz wydawcy Georgesowi Clemenceau procesu sądowego, który zakończył się wyrokiem skazującym. Zola zmuszony został uciec do Londynu; niecały rok później został ułaskawiony i wrócił do ojczyzny.

Sympatycy skazanego Dreyfusa nie byli jedynymi, którzy skorzystali z prawa do

Wydanie *L'Aurore* z dnia 13 stycznia 1898 r.

Pierwsza z 32 stron listu otwartego *J'Accuse!*, styczeń 1898 r.

wolności prasy we Francji. Frakcje antysemickie, klerykalne, monarchistyczne i militarne również korzystały z tego prawa, świadomie publikując oszczerstwa oraz drukując sensacyjne raporty kosztem prawdy. W tamtych czasach gazety francuskie były tylko częściowo finansowane z reklam, a sensacyjne rewelacje były gwarancją zwiększonego nakładu. Artykuł Zoli również wywołał sensację, jednak był on partyjny a faktach.

Dziś większość historyków utrzymuje, iż prasa odegrała kluczową rolę zarówno w rozpoczęciu, jak i zakończeniu całej afery.³

HANNE REINER

Komentarze i źródła:

1 Termin „Sprawa Dreyfusa” jest nazwą używaną w odniesieniu do wyroku za rzekomą zdradę (szpiegowanie na rzecz Cesarstwa Niemieckiego), którą miał popełnić francuski oficer artylerii Alfred Dreyfusa, wydanego w 1894 r. przez sąd wojskowy w Paryżu oraz wieloletniego postępowania sądowego będącego rezultatem wyroku, które wywołało burzliwą reakcję opinii publicznej. Wyrok skazujący mieszkającego w Alzacji oficera żydowskiego pochodzenia został oparty na nielegalnych [i częściowo sfalszowanych] dowodach oraz analizach pisma przeprowadzonych przez wątpliwych ekspertów. Sprawa zakończyła się dopiero 19 września 1899 r., kiedy to Dreyfus został ułaskawiony. Sprawa stała się punktem odniesienia dla filozofów i pisarzy, takich jak Anatole France, Marcel Proust, Franz Kafka, Hannah Arendt i oczywiście sam Émile Zola (1840-1902 r.)

2 Patrz: Pirntke, Gunter: *Justice oder J'accuse ...! Gerechtigkeit oder Ich klage an!*, Brokatbook Verlag 2015 r.

3 Patrz: https://en.wikipedia.org/wiki/Dreyfus_affair

ZNIESIENIE KARY ŚMIERCI WE FRANCJI

Zniesienie kary śmierci po przyjęciu ustawy nr 81.908 w dniu 9 października 1981 r. oznaczało pomyślny koniec 190-letniej walki o zniesienie kary śmierci we Francji.

Po tym, jak w maju 1981 r. Francois Mitterrand został wybrany na prezydenta z zamiarem zniesienia kary śmierci, we wrześniu, po sensacyjnych debatach w Zgromadzeniu Narodowym (większością trzech czwartych głosów) i w Senacie, podjęto decyzję stanowiącą dotrzymanie tej obietnicy. Głównym bohaterem i siłą napędową był Strażnik Pieczęci i Minister Sprawiedliwości Robert Badinter, który, jako prawnik, wcześniej przez wiele lat walczył o zniesienie kary śmierci.

Krytyka najwyższego wymiar kary pojawiła się po ujawnieniu nieludzkich praktyk jej wykonywania, opisanej w XVIII wieku w pismach włoskiego kryminologa Cesarego Beccaria, czytanych i komentowanych między innymi przez Jeana le Rond d'Alemberta i Woltera.

W debacie odbytej w Konstytuancie w 1791 r., Maximilien Robespierre był jednym z tych, którzy sprzeciwiali się karze śmierci:

„Ustawodawca, który woli śmierć i okrutne kary od łagodniejszych środków w swojej władzy obraża uczucia społeczne i osłabia nastroje moralne wśród ludzi.”

Niemniej jednak zdecydowana większość zgromadzenia zdecydowała się utrzymać karę śmierci, choć odtąd jedynie poprzez ścięcie głowy, i znieść tortury. Egzekucja Ludwika XVI (znanego również pod imieniem „Obywatel Ludwik Kapet”), którą Robespierre również zatwierdził, w okresie Rządów Terroru w latach 1793-94, w trakcie którego zamordowano 35 000 osób przez ścięcie gilotyną. Zarówno Robespierre, jak i Louis Antoine de St. Just spotkała taka sama śmierć. Następnie, w 1795 r. Konwent Narodowy po raz pierwszy zniósł karę śmierci, chociaż tylko „w dniu ogłoszenia pokoju ogólnego”. To warunkowe zniesienie zostało uchylone w 1810 r. na mocy prawa napoleońskiego, chociaż kara śmierci nigdy

nie została wykonana w czasach panowania tego ustroju.

W następstwie licznych bezowocnych inicjatyw parlamentarnych i petycji kierowanych przeciwko karze śmierci w czasie istnienia Monarchii Lipcowej w latach 1830-48, w 1848 r. rząd tymczasowy Drugiej Republiki zniósł karę śmierci za przestępstwa polityczne. Jesienią tego samego roku Zgromadzenie Konstytucyjne odrzuciło inicjatywę na rzecz całkowitego zniesienia kary śmierci, popieraną przez Victora Hugo. Jego apel do Zgromadzenia był następujący:

„Właśnie uznano zasadę, że prywatne mieszkание człowieka powinno być nienaruszalne; prosimy teraz o uznanie zasady o wiele wyższej i bardziej świętej: nienaruszalność ludzkiego życia. (...) Od lutego ludzie mają w głowie jedną rzecz: dzień po spaleniu tronu chcą również spalić szafot! „

Hiszpański polityk i katolicki rojalista Juan Donoso Cortés, który był ambasadorem najpierw w Berlinie, a następnie w Paryżu, podsumował poglądy na temat reakcji na karę śmierci w następujący sposób:

„Gdziekolwiek zniesiono karę śmierci z każdego poru ciała, jakim jest społeczeństwo zamiast potu płynęła krew. Po jej zniesieniu w królestwie Saksonii doszło do poważnych, ciężkich starć, które doprowadziły państwo na skraj zniszczenia, aż do momentu, w którym dla jego uratowania konieczna była interwencja z zewnątrz.”
[Przypis autora: jest to odniesienie do powstania majowego w Dreźnie z 1848 r., stłumionego przez wojska pruskie]

„Po jej zniesieniu przez rząd tymczasowy Republiki Francuskiej nastąpiły te straszne czerwcowe dni, które w całej swojej potworności na zawsze pozostaną w pamięci ludzi [co jest nawiązaniem do krwawo stłumionego masowego powstania w Paryżu w 1848 r.]. (...) Cóż, jeśli jedna rzecz jest dla mnie oczywista, to jest to, że po zniesieniu jednej kary śmierci [za przestępstwa polityczne] wkrótce po jej zniesieniu. (...) Każdy, kto znieśli karę śmierci jako zbyt skrajną w obu przypadkach, znieśli również wszelką odpowiedzialność karną za drobniejsze przestępstwa”

1981

Théodore Géricault czuł odrazę do kary śmierci. Jego portrety odciętych głów straconych skazańców uchwyciły nierealny moment między życiem a śmiercią.

www.schirn.de/magazin/kontext/die_koepfe_rolen/

Cesare Beccaria, *Dei delitti e delle pene* (O przestępstwach i karach), 1764 r., Okładka

„Z przyjemnością biorę topór, aby na niosącym hańbę szafowie rozszerzyć nacięcie wykonane 66 lat temu przez Beccarię.”

Wiktory Hugo

W czasie istnienia II Cesarstwa Francuskiego pod rządami Ludwika-Napoléona Bonapartego, wszystkie inicjatywy i petycje przeciwko karze śmierci zostały odrzucone, ale jej zniesienie za przestępstwa polityczne zostało potwierdzone. W okresie III Republiki (1870-1940 r.) inicjatywy legislacyjne zakończyły się niepowodzeniem. Jednak w pierwszym roku swojej kadencji (1906-1913 r.) prezydent Armand Fallières systematycznie utaskawiał wszystkich skazanych na śmierć. Spektakularna sprawa morderstwa i ostra kampania prasowa zniweczyły sukces inicjatywy ustawodawczej zaproponowanej przez ministra sprawiedliwości Aristide'a Brianda, którą poparł lider Socjalistów Jean Jaurès. Jego głównym przeciwnikiem był nacjonalistyczny polityk i pisarz Maurice Barrès, który był główną postacią w kampa-

nii przeciwko Dreyfusowi. W 1909 r. wznowiono egzekucje. Po zgilotynowaniu mordercy – Niemca Eugena Weidmanna w czerwcu 1939 r., z uwagi na zachowanie widzów i prasy, zaprzestano praktyki publicznych egzekucji.

We Francji Vichy ponownie zaczęto dokonywać egzekucji na kobietach – w tym na niektórych aborcjonistkach – po raz pierwszy od 1887 roku, ze względu na to, że generał Pétain nie chciał ich utaskawiać. Jeden z takich przypadków stał się podstawą filmu Claude'a Chabrola „Une Affaire de Femmes” (Historia kobiet) z 1988 roku. W Czwartej Republice (1946-1958 r.) osiem inicjatyw ustawodawczych w sprawie zniesienia kary śmierci zakończyło się niepowodzeniem. W Piątej Republice (od 1958 r.) krytyka kary śmierci nasiliła się, ale nie udało się poko-

POWIEŚĆ WICTORA HUGO LE DERNIER JOUR D'UN CONDAMNÉ (OSTATNI DZIEŃ SKAZAŃCA)

Wiktory Hugo opublikował „Ostatni dzień skazańca” w 1829 roku. Składa się on z przedmowy, dodanej przez autora do wydania opublikowanego 15 marca 1832 r., oraz narracji pierwszej osoby skazanego.

Czytelnik nie dowiaduje się nic o nazwisku lub czynie skazańca skazanego na śmierć, który był więziony w podziemnym więzieniu Bicêtre przez ponad pięć tygodni i stracił poczucie czasu. Zgodnie z przepisami, jego egzekucja została zaplanowana na szósty tydzień. Przejmujący i porywający opis oraz myśli skazańca czynią z powieści lekturę pełną dramatyzmu, ciągle powracających nadziei na unieważnienie wyroku i utaskawienie; snów i wspomnień, które nieustannie przesładować go w jego celi.

We wstępie, napisanym w 1832 roku, Wiktory Hugo pisze: „Ostatni dzień skazańca jest jedynie błaganiem ... o zniesienie kary śmierci. ... Nie znam bardziej honorowego, szlachetniejszego celu niż zniesienie kary śmierci” Wyraża głębokie ubolewanie, że rewolucja lipcowa z 1830 roku nie doprowadziła do zniesienia kary śmierci. „Gmach struktury społecznej spoczywał na trzech kolumnach: kaptana, króla i kata. Minęło sporo czasu, odkąd głos zawołał: „Bogowie odeszli!” Ostatnio inny głos zawołał: „Królowie odeszli!”. Nadszedł najwyższy czas, aby podnieść trzeci głos, by powiedzieć: „Kata musi odejść!” Potrzeba było prawie 150 lat sporów, zanim we Francji zniesiono karę śmierci.

MATTHIAS PAYKOWSKI

nać większości składającej się partii gaulistowskiej i konserwatywnej. Jednym z wpływowych tekstów był *Réflexions sur la guillotine* (Rozważania o Gilotynie), esej Alberta Camusa krytykujący karę śmierci.

„Odwet związany jest z naturą i instynktem, a nie z prawem. Prawo, z definicji, nie może przestrzegać tych samych zasad co natura. Jeżeli zabójstwo leży w ludzkiej naturze, prawo nie ma na celu jej naśladowania ani odtwarzania. Ma na celu jej korygowanie. Teraz, odwet nie czyni nic więcej, jak tylko ratyfikuje i nadaje status prawa czystemu impulsowi natury.”

W 1972 roku, gdy został stracony Roger Bontems, mimo że nie popełnił morderstwa, o które on i jego współnicy zostali oskarżeni, jego prawnik Robert Badinter stał się zagorzałym przeciwnikiem kary śmierci. W sensacyjnym procesie w 1977 roku, udało mu się przekonać ławę przysięgłych, aby nie oddawała losu skazanego

Robert Badinter podczas przemówienia w parlamencie

mordercy dzieci Patricka Henry'ego gilotynie. Jednak po ocaleniu innych oskarżonych przed karą śmierci, stanął przed obliczem rosnącej wrogości względem jego osoby, w tym o charakterze antysemitycznym. [W czasie

okupacji hitlerowskiej jego ojciec został deportowany i ostatecznie zamordowany w obozie koncentracyjnym w Sobiborze w 1944 roku. Reszta jego rodziny zdołała zbiec.] Dopiero w 1981 r., po wyborze Mitterranda na prezydenta udało mu się wreszcie „znieść” karę śmierci, gdy został mianowany ministrem sprawiedliwości w rządzie socjalistycznym kierowanym przez premiera Pierre'a Mauroya. W tym czasie, po upadku reżimu Franco w Hiszpanii, Francja była ostatnim krajem w Europie Zachodniej, który zachował karę śmierci. W 2002 r. Francja podpisała protokół nr 13 do Europejskiej konwencji praw człowieka dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach. W 2005 r. zakaz stosowania kary śmierci został zapisany we francuskiej konstytucji.

ULLI JÄCKEL

EUROPEJSKA KONWENCJA O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI.

EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA

W dniu 4 listopada 1950 r. Rada Europy, powołując się wyraźnie na Powszechną Deklarację Praw Człowieka ogłoszoną przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r., przyjęła *Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*. [Europejska Konwencja Praw Człowieka]. Artykuł 2 chroni prawo do życia, a od 2002 r., odpowiednio zmieniony, wyraźnie zakazuje stosowania kary śmierci.

„Historia zniesienia kary śmierci służy jako opowieść o bolesnym odrodzeniu Europy, która odzyskała swoją rolę przywódcy moralnego i nie może nigdy więcej zrezygnować z tak boleśnie nabytej wiedzy” – pisze w jednym z badań Armin Heinen. „Prawdziwe znaczenie porozumienia nadeszło w 1989 r. wraz z przewrotami w Europie Wschodniej. Żaden inny akt prawny nie mógł wyrazić nadejścia nowej ery i przewagi jednostki nad bezkarnością państwa, podobnie jak

rezygnacja z kary śmierci”. „Odstąpienie się kary śmierci symbolizowało zerwanie z totalitarną przeszłością, ograniczoną władzę państwa. Od tego momentu system sędziowski zaakceptował omylną istot ludzką, zarówno przestępców, jak i sądów, a zakaz wykonywania kary śmierci stanowił wolę przynależności do Europy”.

EVA DETSCHER

Źródło Armin Heinen: *Das „neue Europa“ und das „alte Amerika“*. Die Geschichte der Todesstrafe in Deutschland, Frankreich und den USA und die Erfindung der zivilisatorischen Tradition Europas („Nowa Europa“ i „Stara Ameryka“ Historia kary śmierci w Niemczech, Francji i USA oraz wynalezienie europejskiej tradycji cywilizacyjnej). Zob. tematyczny portal historii europejskiej (2006 r.), URL: <http://www.europa.clio-online.de/essay/id/artikel-3313>

Z protokołu nr 13 o całkowitym zniesieniu kary śmierci (2002 r.)

„Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego Protokołu (...) Uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1 – Zniesienie kary śmierci.

Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę, ani nie może nastąpić jej wykonanie.

Artykuł 2 – Zakaz uchylania stosowania zobowiązań.

Żadne z postanowień niniejszego Protokołu nie może być uchylone na podstawie art. 15 Konwencji.

Artykuł 3 – Zakaz składania zastrzeżeń.

Niedopuszczalne jest jakiejkolwiek zastrzeżenie wobec postanowień niniejszego Protokołu składane na podstawie artykułu 57 Konwencji.

https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P13_ETS187E_ENG.pdf

NARODZINY NOWOCZESNEGO RUCHU SPÓŁDZIELCZEGO

W Niemczech w 1847 r. założono zarówno kasy pożyczkowe Raiffeisena, aby wesprzeć ludność wiejską, jak i liberalne spółdzielnie samopomocy Schulze-Delitzscha (1847 r. pierwsze *Rohstoffassoziation* stolarzy i szewców), których celem była samopomoc i samorządność w zakładach produkcyjnych. W tym samym czasie powstały spółdzielnie konsumenckie, a niektóre z nich istnieją do dziś.

Ruch ten był odbierany częściowo entuzjastycznie, a częściowo bardzo krytycznie przez rodzący się socjalistyczny ruch robotniczy. Spółdzielnie zlokalizowane pomiędzy inicjatywą prywatną i państwową również dzisiaj, a w niektórych przypadkach znów, odgrywają ważną rolę w życiu gospodarczym.

WOLNOŚĆ ZGROMADZEŃ

Po marcowej rewolucji w Niemczech w 1848 r. Zgromadzenie Narodowe we Frankfurcie ogłosiło w Deklaracji Praw Podstawowych Ludu Niemieckiego:

„Niemcy mają prawo gromadzić się pokojowo i bez broni; nie jest wymagana specjalna zgoda. Zgromadzenia na wolnym powietrzu mogą być zakazane w przypadku bezpośredniego zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego”. W 1849 r. zapis ten został co prawda usunięty, ale pojawił się na krótki czas.

Ferdinand Lassalle
(1825–1864 r.)

POWSTANIE ADAV

Allgemeine Deutsche Arbeiterverein [Niemiecki Związek Robotniczy] został założony przez Ferdynanda Lassalle 23 maja 1863 roku w Lipsku.

Była to pierwsza masowa organizacja ruchu robotniczego.

ZAWARCIE UKŁADU ZBIOROWEGO DLA DRUKARNI

W 1873 r. osiągnięto pierwszy układ zbiorowy o dużym zasięgu. Do 1913 r. istniało 10 885 układów zbiorowych dla prawie 1,4 mln pracowników.

KONGRES ZJEDNOCZONEJ PARTII W GOCIE (ZAŁOŻENIE SAP)

Na Kongresie Zjednoczonej Partii w Gocie w maju 1875 r. zjednoczyły się Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza (SDAP) i Niemiecki Związek Robotniczy (ADAV), tworząc Socjalistyczną Partię Pracy (SAP).

1847

1848

1848

1849

1863

1869

1873

1875

Wystawienie trumien z poległymi w czasie rewolucji marcowej, obraz olejny autorstwa Adolph Menzel, 1848 r.

MARCOWA REWOLUCJA NA ZIEMIACH NIEMIECKICH

Między marcem 1848 r. a lipcem 1849 r. w Konfederacji Niemieckiej doszło do protestów przeciwko majątkom szlacheckim. Powstania były częścią liberalnych, burżuazyjno-demokratycznych i narodowych walk o zjednoczenie i niepodległość w dużej części Europy Środkowej. Żądania obejmowały m.in. wolność prasy, prawa człowieka i obywatela oraz powstanie niemieckiego państwa narodowego z konstytucją i parlamentem narodowym. Rewolucja została stłumiona w lipcu 1848 r. przez wojska pruskie i austriackie.

PIERWSZE EGZEKWOWANIE WOLNOŚCI PRASY

W 1774 r. termin „wolność prasy” pojawił się w kontekście oburzenia przeciwko brytyjskiej praktyce prasowej. Po raz pierwszy Akt Związku Niemieckiego z dnia 8 czerwca 1815 roku, traktat międzynarodowy w sprawie ustanowienia Konfederacji Niemieckiej gwarantuje wolność prasy. W roku 1819 w Postanowieniach karlsbadzkich ponownie wprowadzono cenzurę. Podczas Rewolucji w 1848/49 r. w Niemczech znów domagano się wolności prasy, a cenzura nie została na razie ponownie wprowadzana. W 1854 r. uchwalono pierwszą ustawę federalną o wolności prasy – z ograniczeniami. Ustawa prasowa z 1874 r. po raz pierwszy w Niemczech zagwarantowała w jednolity sposób wolność prasy.

POWSTANIE SDAP

Sozialdemokratische Arbeiterpartei [Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza] powstała w Eisenach 8 sierpnia 1869 r. z inicjatywy Augusta Bebla i Wilhelma Liebknechta.

August Bebel
(1840–1913 r.)

MONACHIUM WPROWADZA „OBOWIĄZKOWE ZAWODOWE SZKOŁY DOKSZTAŁCAJĄCE”

Kolegium miejskie stolicy kraju związkowego Bawarii, Monachium, jednogłośnie postanowiło „zastąpić poprzednią obowiązkową szkołę ogólnokształcącą obowiązkową zawodową szkołą dokształcającą”.

Można to rozumieć jako początek kształcenia zawodowego z naciskiem na naukę umiejętności praktycznych.

AKTYWNE I BIERNE PRAWO WYBORCZE DLA KOBIET W NIEMCZECH

Po długiej walce socjaldemokratów i burżuazyjnego ruchu kobiet, 19 stycznia 1919 r. kobiety po raz pierwszy w Niemczech mogły głosować na konstytuujące się Zgromadzenie Narodowe Niemiec.

O urząd ubiegało się 300 kobiet. Wybrano 37 kobiet spośród 423 deputowanych, większość z SPD.

„Równe prawa – równe obowiązki.
Wybierz socjaldemokratycznie”,
plakat wyborczy SPD, 1919 r.

SAMOWYZWOLENIE OBOZU KONCENTRACYJNEGO W BUCHENWALDZIE

Tuż przed zakończeniem II wojny światowej około 40 000 osób było nadal więzionych w Buchenwaldzie koło Weimaru, jednym z największych nazistowskich obozów koncentracyjnych. Wiedząc, że wojska amerykańskie są w drodze, nielegalny Międzynarodowy Komitet Obozowy był w stanie sabotować planowaną przez SS ewakuację i przeprowadzić zbrojne powstanie, zając wieże strażnicze i schwytać strażników. Kiedy przybyły wojska amerykańskie, obóz został wyzwolony.

DZIEŃ ZWYCIĘSTWA (W NIEMCZECH ZNANY JAKO DZIEŃ WYZWOLENIA SPOD WŁADZY FASZYSTOWSKIEJ)

8 maja 1945 r. niemiecki Wehrmacht skapitulował.

II wojna światowa i rządy nazistowskie z ponad 55 milionami zamordowanych przez nazistów terror, holokaust i wojnę na wyniszczenie zostały zakończone.

PRZYJĘCIE USTAWY O UKŁADZIE ZBIOROWYM PRACY

Ustawa o układach zbiorowych reguluje autonomię układów zbiorowych i wzmacnia rolę związków zawodowych w społeczeństwie i przedsiębiorstwach.

1900

1918

1919

1920

RUCH NARODOWY W BAWARII

W cesarskich Niemczech demokratyczne idee i cele leżały w gestii opozycji i stały się decydujące dopiero wraz z nagłym upadkiem Rzeszy, który wymagał szybkiej reakcji politycznej. Przeprowadzono wybory parlamentarne – zabezpieczono wolność zrzeszania się i prawa kobiet.

PIERWSZA USTAWA O RADZIE ZAKŁADOWEJ W NIEMCZECH

Po rewolucji listopadowej 1918 r. i porażkach Ruchu na rzecz Rad Robotniczych i Rad Żołnierzy, wiosną 1919 r. w Zagłębiu Ruhry i w Niemczech Środkowych rozwinął się ruch strajkowy, co doprowadziło rząd do przedstawienia projektu ustawy o radach zakładowych: firmy zatrudniające ponad dwudziestu pracowników musiały wybrać Rady zakładowe, prawa uczestnictwa były nadal ograniczone do kwestii społecznych.

1920

PUCZ KAPPA-LÜTTWITZA I POWSTANIE RUHRY

Zamach stanu pod przywództwem generała von Lüttwita i generalnego dyrektora Wschodniopruskiego Ziemstwa Wolfganga Kappa miał na celu wyeliminowanie demokratycznych osiągnięć Republiki Weimarskiej. Pracownicy odpowiedzieli strajkiem generalnym. W Zagłębiu Ruhry utworzono liczącą 50 000 mężczyzn Armię Czerwoną Zagłębia Ruhry i „rady egzekucyjne”, które przejęły władzę w części Zagłębia Ruhry. W kwietniu powstanie zostało stłumione przez Reichswehrę, odbyły się masowe egzekucje.

1945

Uzbrojeni żołnierze Komunistycznej Armii Czerwonej Zagłębia Ruhry w Dortmundzie, 1920 r.

1945

1945

PROCES NORYMBERSKI – OTWARCIE POSTĘPOWANIA GŁÓWNEGO

Po raz pierwszy w historii, czołowi przedstawiciele państwa, będący osobiście winnymi, zostają postawieni przed sądem. Pierwszy z trzynastu procesów przeprowadziły wspólnie cztery zwycięskie mocarstwa alianckie, później tylko Stany Zjednoczone. 209 osób z wojska, administracji, polityki i biznesu zostało oskarżonych i skazanych. Procesy przed trybunałem „Czterech Mocarstw” są uznawane za decydujące dla rozwoju nowoczesnego międzynarodowego prawa karnego oraz dla ustanowienia Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze.

1949

USTAWA ZASADNICZA REPUBLICI FEDERALNEJ NIEMIEC

W trzech zachodnich strefach okupacyjnych Rada Parlamentarna w Bonn przez dziewięć miesięcy obradowała nad rodzajem konstytucji dla nowego państwa niemieckiego: ustawą zasadniczą, która weszła w życie 8 maja 1949 r., wyciąga wnioski z niemieckiego faszystwu, wzmacnia rolę parlamentu wobec prezydenta oraz wprowadza struktury federalistyczne i konstytucyjne. W centrum uwagi znajduje się godność ludzka i wolność jednostki oraz prawa podstawowe.

UZNANIE DUŃCZYKÓW ZA MNIEJSZOŚĆ

Po zakończeniu drugiej wojny światowej „Deklaracja Kilońska z 1949 r.” Landtagu Szlezwik-Holsztyn i „Deklaracje Bonn-Kopenhaskie” z 1955 r. stworzyły podstawy do ciągłej poprawy stosunków niemiecko-duńskich. Zawierają one zasadę „wolności wyznania”, czyli prawa do utożsamiania się z mniejszością narodową bez konieczności sprawdzania tego z urzędu.

PIERWSZY MARSZ WIELKANOCNY

Pierwszy marsz wielkanocny w Niemczech odbył się w 1960 r., dotychczas tym samym do międzynarodowego ruchu. Najważniejsze wydarzenia to lata sześćdziesiąte i osiemdziesiąte, kiedy w marszach uczestniczyły setki tysięcy osób.

Marsz wielkanocny w Hamburgu, 1960 r.

REZYGNACJA Z KAR ZA HOMOSEKSUALIZM

Art. 175 niemieckiego kodeksu karnego stanowi, że mianość homoseksualna jest przestępstwem karnym, zagrożonym więzieniem i pozbawieniem praw obywatelskich (prawo do głosowania). W latach 1950-1965 w Republice Federalnej Niemiec na podstawie art. 175 skazano około 45 000 osób. Z pomocą ruchu międzynarodowego ustęp ten został również skreślony w 1994 r.

1949

Hans Böckler – pierwszy prezes Federacji Niemieckich Związków Zawodowych (DGB) założonych w roku 1949; prowadził szeroko zakrojone działania na rzecz zalegalizowania możliwości tworzenia przez pracowników związków zawodowych.

1955

1956

KONTYNUACJA WYNAGRODZENIA W RAZIE CHOROBY

18 000 pracowników przemysłu metalurgicznego w 15 spółkach w Szlezwiku-Holsztynie rozpoczęło strajk w dobrze zorganizowanych stoczniach i fabrykach maszyn. Podczas gdy pracownicy biurowi otrzymali uprawnienia do ciągłej wypłaty wynagrodzenia w przypadku choroby już w 1861 r., pracownicy przemysłu metalurgicznego musieli strajkować przez 114 dni, aby osiągnąć równość z urzędnikami zgodnie z układami zbiorowymi. W 1957 r. Bundestag przyjął ustawę o poprawie bezpieczeństwa ekonomicznego robotników w przypadku choroby. Jednak dopiero po uchwaleniu „Ustawy o kontynuacji wynagrodzenia w razie choroby” w 1970 r. osiągnięto 6-tygodniowy okres ciągłego wypłacania wynagrodzeń i pełną równość z pracownikami biurowymi.

„Choroba nie wybiera, dlatego ważna jest kontynuacja wypłaty wynagrodzenia podczas choroby pracownika”, plakat z kampanii z roku 1956

1960

1990

UZNANIE SERBOTUŻYCZAN ZA MNIEJSZOŚĆ

Na mocy traktatu zjednoczeniowego między NRD a Republiką Federalną Serbotużycanie zostali uznani za mniejszość w 1990 roku. Serbotużycanie to lud słowiański mieszkający na Łużycach. Chociaż Serbotużycanie nie byli celem reżimu narodowosocjalistycznego, egzekwowano jasną politykę asymilacji, zakazującą używania języka serbotużycznego i praktykowania kultury serbotużycznej oraz zakazującą serbotużycznych stowarzyszeń i organizacji.

1994

2000

ZNIESIENIE KARY CIELESNEJ – PRAWO DO WYCHOWANIA BEZ UŻYCIA PRZEMOCY

„Prawo do karania” męża wobec żony zostało zniesione w Niemczech już w 1928 r., w NRD 1949 r. W Republice Federalnej Niemiec w 1973 r. „prawo do karania” rodziców wobec ich dzieci oraz kar cielesnych w szkołach zostało zniesione i zakazane ustawowo dopiero w 2000 r., a dzieciom przyznano wyraźne „prawo do wychowania bez użycia przemocy”. Cytat: „Kary fizyczne, urazy psychiczne i inne poniżające środki są niedopuszczalne.”

Demonstracja na zamku w Hambach – *Hambacher Fest*. Flagi przedstawiają wybrane barwy narodowe: czarny, czerwony i złoty.

ZNACZENIE WOLNOŚCI ZGROMADZEŃ

Żądana w 1848 roku konstytucja została odrzucona: Obywatele niemieccy uzyskali prawo do pokojowego gromadzenia się, bez noszenia broni. Nie było do tego wymagane żadne specjalne pozwolenie.

Na poziomie koncepcji, nowoczesne konstytucje są podstawowymi tekstami prawnymi, na których opiera się system sędziowski państwa. Historycznie rzecz biorąc, idea stojąca za takimi konstytucjami pojawiła się w czasach przed wprowadzeniem demokracji jako prawo do ochrony przed władzami stojącymi ponad prawem. Taka potencjalna arbitralność mogła zostać ograniczona jedynie przez prawo, które obowiązywało również rządzących.

Chcąc, aby tak się stało, poddani władcy musieli łamać prawo, ponieważ władcy nie zawsze przyznawali prawo do zgromadzeń. Aby formułować poglądy polityczne i wyrażać swoje poglądy, obywatele zmuszeni byli spotykać się nielegalnie, w tajemnicy.

Działo się to w czasach, gdy duże grupy ludności dążyły do zmian politycznych i społecznych. Dla osób, którym nie wolno angażować się politycznie, zwłaszcza tych bezsilnych, spotkania służyły jako okazja do interaktywnego wyrażania wspólnych po-

głądów. Były to motory zmian, co z perspektywy władcy czyniło je zagrożeniem.

W epoce oświecenia koncepcje konstytucji i demokracji oraz walki o prawa podstawowe zaczęły się rozprzestrzeniać w Europie wraz z rewolucją francuską z 1789 roku oraz Deklaracją praw człowieka i obywatela. Na przykład w 1792 r. francuskie siły rewolucyjne wniosły do Niemiec nie tylko idee polityczne, ale także symboliczne działania, takie jak sadzenie drzew wolności.

Podobnie jak w innych systemach ładu społecznego, w Niemczech na długo przed polityczną walką o wolność zgromadzeń i jej prawne uznanie istniały możliwości zgromadzeń zwotywowanych z inspiracji oddolnych. Prawo średniowieczne zezwalało już cechom na prowadzenie działalności i planowanie własnych spotkań. Jednak z tego nie wywodzi się żadna ogólna wolność zgromadzeń. Jeśli jednak mimo wszystko zgromadzenia odbywały się, władcy reagowali zakazem działalności konsorcjów i stowarzyszeń. Rozporządzenie Cesarskie z 1555 r. przekazało prowadzenie takich spraw właściwym regionalnym organom policji, tak jak ma to miejsce do dziś.

Poza stowarzyszeniami zamkniętymi, w XVIII i XIX wieku spotkania nabierały coraz większego znaczenia jako spotkania zwotywowane w celu omówienia spraw publicznych.

1848

FESTIWAL W HAMBACH

Festiwal w Hambach, w którym nowe klasy społeczne zajmowały przestrzeń publiczną i symboliczne place, był do pewnego stopnia centralnym punktem walki o sferę publiczną, a konkretnie o jej ponowne zajęcie w sytuacji dynamicznego przewrotu społecznego.

Wolności obywatelskie, tworzenie się państw narodowych i idea zjednoczonej Europy były wówczas głównymi ideami i celami, ale pierwsze oznaki intelektualnego i społecznego zróżnicowania w społeczeństwach burżuazyjnych również wymagały form wyrazu i nowych praktyk, które można było zapewnić jedynie poprzez prawa jednostki, czyli wolności obywatelskie.

Od 20 000 do 30 000 mężczyzn i kobiet z całych Niemiec i innych krajów przyjechało do Neustadt, aby uczcić święto 27 maja 1832 roku.

ROLF GEHRING

J. W. von Goethe (1792 r.), Drzewo wolności z czapką frygijską na tle rzeki Mozela

TRADYCJA DRZEWY WOLNOŚCI JAKO ŻYWEGO SYMBOLU WOLNOŚCI JEDNOSTKI I PRZECIWKO TYRANII (....)

wraca do wiązu w Bostonie, który służył jako miejsce spotkań dla rosnącego oporu wobec angielskiej reguły na krótko przed wybuchem rewolucji amerykańskiej. Następnie tradycja została przeniesiona do Europy i ukarana przez władze jako znak protestu i zaangażowania w ideały rewolucji. Do pewnego stopnia był on symbolem okupacji (czym jest obecnie) przestrzeni publicznej, pojawienia się grupy społecznej i publicznej prezentacji interesów społecznych.

THOMAS BIRG

Towarzyszyło temu dążenie do dokonania zmian społecznych i politycznej emancypacji na tle zastąpienia średniowiecznych organizacji społecznych i coraz bardziej widocznych konfliktów społecznych.

Władze, które nadal były w dużej mierze absolutystyczne, starały się temu przeciwstawić za pomocą ustawodawstwa policyjnego, jako środka autorytarnego oporu, przewidującego, że wszelkie napływy osób w nietypowych czasach i w nietypowych miejscach, zwłaszcza w nocy, oraz zamieszki mieszkańców danego miejsca miały być kontrolowane za pomocą poważnych środków zastosowanych przez nie.

Tak zwane „prześladowania demagogów” w późniejszej Konfederacji Niemieckiej służyły również tłumieniu wysiłków na rzecz zapewnienia różnego rodzaju wolności. *Dekrety Carlsbad* z 1819 r. scementowały strategię monitorowania i zwalczania tendencji narodowych i liberalnych oraz wyrażały obawę przed rewolucją w wielu sądach królewskich w Niemczech.

Wyjaśnia to również reakcję rządu bawarskiego, który w 1832 roku dążył do zakazania pierwszego ważnego wydarzenia politycznego w historii niemieckiej demokracji.

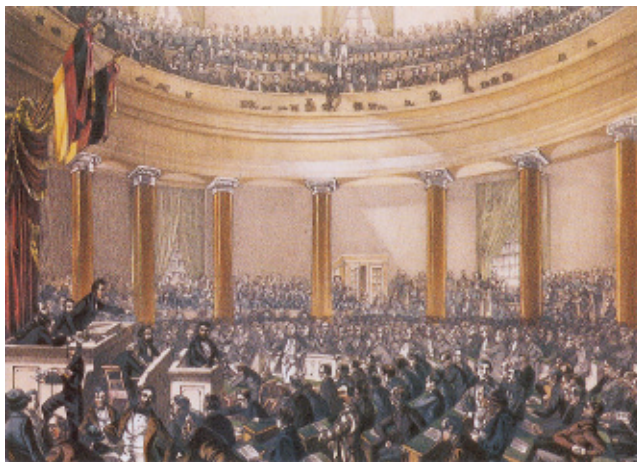
Władze uznały, że zaproszenie na festiwal w Hambach było w tym coś o charakterze podżegającym. Jednak poważna burza

protestów zmusiła rząd do uchylenia tego zakazu.

W południowych Niemczech i w kilku środkowoniemieckich krajach związkowych przyjęto następnie pierwsze konstytucje, które jednocześnie miały na celu wzbudzenie zaangażowania obywateli w nowe państwo. Poszczególne konstytucje zawierały również prawa podstawowe, czego przykładem jest konstytucja Badenii z 1833 roku. Lecz ogólnie rzecz biorąc, władze działały zbyt wolno i w sposób despotyczny, torując w ten sposób drogę rewolucji w postaci gwałtownych przewrotów i wyzwolenia z ucisku w całej Europie.

Po marcowej rewolucji w Niemczech w 1848 r., w Deklaracji praw podstawowych narodu niemieckiego, parlament we Frankfurcie ogłosił, że: obywatele niemieccy mają prawo do pokojowego gromadzenia się bez broni. Nie było do tego wymagane żadne specjalne zezwolenie. Jednakże zgromadzenia publiczne odbywające się pod gołym niebem mogłyby zostać zakazane, gdyby istniało poważne zagrożenie dla porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Rewolucje niemieckie roku 1849 zakończyły się klęską, a projekt konstytucji Cesarstwa Niemieckiego został odrzucony przez króla pruskiego i resztę książąt. Jednak walka polityczna i praktyczne korzystanie z prawa do zgromadzeń pozostały w porządku

POSIEDZENIE ZGROMADZENIA NARODOWEGO WE FRANKFURCIE

w Kościele Świętego Pawła. Prezentuje prace nad przyszłą konstytucją Niemiec, podczas których dochodziło do sporów różnych nurtów politycznych w kwestii kształtowania struktur demokratycznych. Projekt konstytucji został odrzucony.

dziennym. Dopiero uchwalona w 1919 r. Konstytucja Weimarska była ustawą, w której wymieniono prawa podstawowe ostatecznie wdrożone w Niemczech. Kiedy jednak do władzy doszli narodowi socjaliści i uchwalono dekret „O ochronie narodu i państwa” z 1933 roku, ustawa ta została zniesiona.

Drogę do odnowionej ochrony mieszkańców Niemiec utorowało wyzwolenie od narodowego socjalizmu w dniu 8 maja 1945 r. W dniu 23 maja 1949 r. Rada Parlamentarna przyjęła ustawę zasadniczą (*Grundgesetz*, w skrócie GG) dla Republiki Federalnej Niemiec, a właściwie dla trzech stref okupacyjnych na zachodzie, co doprowadziło do podziału, który zakończył się po 40 latach zwotywania zgromadzeń przez ludzi.

W wyroku wydanym w 1985 r., znanym jako „orzeczenie w sprawie Brokdorf”, Federalny Trybunał Konstytucyjny (BVG) potwierdził znaczenie tej wolności obywatelskiej. Przyznał, że w demokratycznym procesie decyzyjnym występują zaktócenia w kontekście warunków społeczno-gospodarczych. Obywatele w różnym stopniu wtoczyli się w proces decyzyjny. Bezsilni obywatele stanęli w obliczu nadrzędnej siły dużych stowarzyszeń, potężnych środków finansowych lub środków masowego przekazu. Jedynym sposobem wywierania zbiorowego wpływu, poza zorganizowanym udziałem w partiach i stowarzyszeniach, pozostało wykorzystanie wolności zgromadzeń do przeprowadzania demonstracji.

Uzasadniając podstawowe prawo do wolności zgromadzeń jako istotny element funkcjonującej wspólnoty demokratycznej, sąd uznał, że ustawodawca powinien przestrzegać tej wolności obywatelskiej przy wydawaniu przepisów ograniczających prawa podstawowe. Przepis ten odnosi się również do interpretacji i stosowania przepisów przez władze i sądy, przewidując podejście „pro-zgromadzeniowe”.

Szczególnie dziś warto sobie o tym przypomnieć. Kontynuowane są spory dotyczące równowagi prawa osoby prawnej do ochrony i obrony z obowiązkiem ochrony ze strony władz.

THOMAS BIRG

ROBERT BLUM

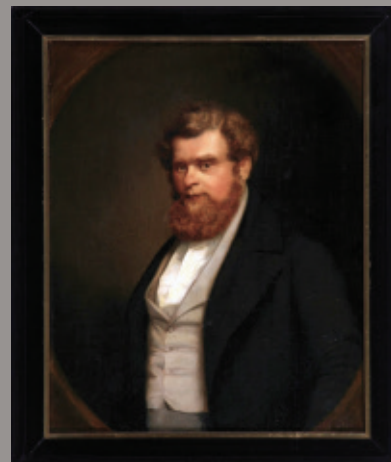
Robert Blum urodził się 10 listopada 1807 roku w Kolonii. Był bardzo utalentowany, ale pochodził z ubogiej rodziny, kontynuował więc swoją formalną edukację, ucząc się na własną rękę. Po ukończeniu szkoły średniej podejmował różne prace dorywcze.

Był wędrownym mosiężnikiem. Zatrudnił się w fabryce latarni Schmitz’a i ostatecznie przeprowadził do Berlina. Chociaż nie był studentem, uczęszczał na wykłady, aż do dnia, gdy został powołany do służby wojskowej. Ze względu na wrodzony słaby wzrok szybko został z niej zwolniony, a z powodu sytuacji ekonomicznej stracił pracę i wrócił do Kolonii.

W 1832 r. przeprowadził się do Lipska, gdzie pracował jako sekretarz w teatrze i rozpoczął również pracę jako dziennikarz i wydawca. Przed rewolucją marcową działał politycznie w stowarzyszeniach liberalno-demokratycznych, a na początku lat czterdziestych XIX wieku wydawał opozycyjną publikację *Sächsische Vaterlands-Blätter*. Kiedy gazeta ta została zakazana, opublikował *Constitutionelle Staatsbürgerzeitung*, publicznie krytykując małe państwa i środki represji podjęte przez władze. Początkowo jeszcze jako zwolennik liberalizmu, rozwinął swoje poglądy jako republikanin i demokracja, a w 1845 r. współtworzył ruch zwany Niemieckimi Katolikami.

W 1848 r., jako poseł do parlamentu wstępnego we Frankfurcie i niemieckiego Zgromadzenia Narodowego, stał się niezależnym rzecznikiem postów lewicowych i liderem demokratycznego skrzydła grupy *Deutscher Hof*.

Jego działalność polityczna (odrzućcenie monarchii konstytucyjnej, emancypacja klasy robotniczej poprzez edukację i udział w podejmowaniu decyzji politycznych, sprzeciw wobec supremacji narodów i poparcie dla wolnej Europy) doprowadziło do ataków sił liberalnych i konserwatywnych, ale Blum, sprzeciwiając się przemocy, zawsze dążył do politycznych kompromisów.

Robert Blum, obraz autorstwa August Hunger (między rokiem 1845 a 1848)

„Chrześcijaństwo, reformacja, jakkolwiek rewolucja narodowa, rzeczywiście żadna dobra ani wielka rzecz nigdy nie miałyby miejsca, gdyby wszyscy zawsze myśleli: Nic nie zmienisz!”

List do siostry, 1844 r.

Powstanie wiedeńskie z dnia 6 października doprowadziło Bluma do miasta jako przewodniczącego delegacji. Osobiście wziął udział w obronie Wiednia. Po zwycięstwie wojsk cesarskich aresztowany, 8 listopada został skazany na śmierć, mimo że posiadał immunitet. Wyrok został wykonany następnego dnia.

„Idea wyzwolenia i odkupienia ludzi.... Celem bratania się z wolnym lub wkrótce wyzwolonym Zachodem, temu właśnie pożyczam swój głos. Kiedy cel ten zostanie osiągnięty, wolność i pokój w Europie zostaną zapewnione. Osiągnięcie tego celu umocni największą i najbardziej inteligentną grupę europejskiej rodziny narodów w niezwykłej unii [....].”

22 lipca. 1848 r., kościół św. Pawła, Frankfurt nad Menem

THOMAS BIRG

STOWARZYSZENIE ROBOTNIKÓW

Pierwsze dokumenty dotyczące Stowarzyszenia Wsparcia Kamieniarzy w Peszcie – najstarszego stowarzyszenia tego rodzaju na Węgrzech.

PIERWSZY UKŁAD ZBIOROWY PRACY NA WĘGRZECH

„Zasada wyceny” ustalona przez drukarzy może być nazwana pierwszym układem zbiorowym pracy, negocjowanym z właścicielami oraz rządem.

POCZĄTEK ISTNIENIA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Powstanie pierwszego węgierskiego związku zawodowego – Związku Zawodowego Drukarzy.

STOWARZYSZENIE ROBOTNIKÓW

Utworzenie Generalnego Stowarzyszenia Robotników, pierwszej socjaldemokratycznej organizacji węgierskich robotników.

ZNIESIENIE CECHÓW

ZJAZD MSZDP

Pierwszy zjazd MSZDP (Socjaldemokratycznej Partii Węgier). Partia i ruch związków zawodowych były ze sobą mocno związane; prawie wszyscy posłowie Partii byli liderami związków zawodowych.

POWSTANIE ZWIĄZKU PRACOWNIKÓW BUDOWLANYCH

Utworzenie MÉMOSZ (Krajowego Stowarzyszenia Węgierskich Pracowników Budowlanych), poprzednika ÉFÉDOSZSZ.

WĘGERSKIE STOWARZYSZENIE ROBOTNICZE KOBIET

Aby stać się członkiem stowarzyszenia, należało uiścić przedpłatę na rzecz nowo opublikowanego magazynu dla kobiet w szeregach robotniczych.

1818

1848-

1849

1848

1862

1867

1868

1869

1872

1874

1890

1899

1903

1903

1904

POWSTANIE I WOJNA O NIEPODLEGŁOŚĆ

W wyniku powstania, które miało miejsce na ziemiach węgierskich w latach 1848-49, ustanowiona została pierwsza republika na Węgrzech. Już w trakcie powstania wdrożono reformy społeczne ustanawiające bezpośrednie, jednostopniowe wybory, w których zwycięzca wyłaniany był względną większością głosów. W wyborach mogli brać udział jedynie mężczyźni pochodzenia węgierskiego w wieku powyżej 20 lat o określonym statusie majątkowym (ok. 6% społeczeństwa). Powstanie zostało ostatecznie stłumione przez Habsburgów wspomaganych przez Rosję i przywrócona została monarchia.

KOMPROMIS AUSTRO-WĘGERSKI

Na pierwsze lata ery dualizmu przypada początek powszechnej industrializacji. Liczba pracowników przemysłowych w 1873 r. wynosiła ok. 560 tysięcy osób, a w 1900 r. – 700 tysięcy. Maksymalny dobowy wymiar czasu pracy wynosił 16 godzin, jednak średnio pracowano 12 godzin dziennie; często pracowano również w niedziele. Warunki mieszkaniowe w tamtym okresie były wyjątkowo złe.

PIERWSZA PUBLIKACJA SKIEROWANA DO ROBOTNIKÓW

Wydanie Typografii, pierwszej gazety związkowej stworzonej przez Związek Zawodowy Drukarzy (gazeta wydawana jest po dziś dzień).

PRAWO GŁOSU

Zmiana systemu wyborczego; wprowadzenie prawa głosu w oparciu o wysokość podatku oraz głosowania jawnego. System głosowania jawnego został zniesiony dopiero w 1938 roku.

PIERWSZY OGÓLNOKRAJOWY KONGRES ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Zakład przemysłowy na początku XX wieku

USTANOWIENIE LEGALNOŚCI STRAJKÓW

POWSZECHNE PRAWA WYBORCZE

„Krwawy czwartek”, masowa demonstracja mająca na celu uzyskanie powszechnych praw wyborczych oraz poprawę warunków życiowych.

ULTIMATUM AUSTRIO-WĘGIER WOBEC SERBII – POCZĄTEK I WOJNY ŚWIATOWEJ

REWOLUCJA ASTRÓW

Rewolucja przeprowadzona podczas I wojny światowej przez żołnierzy i cywilów niezadowolonych z przedłużających się walk. Rewolucję rozpoczęły uliczne demonstracje, marsze i strajki, które miały miejsce na terenie Budapesztu i innych dużych miast. Sukces rewolucji przyczynił się do rozpadu monarchii Austro-Węgierskiej i utworzenia republiki.

REPUBLIKA SOCJALISTYCZNA

W związku z roszczeniami terytorialnymi Ententy, rząd cywilny złożył rezygnację. Do władzy doszli komuniści; przez następne 133 dni Węgry znalazły się pod rządami partii socjalistycznej. Czasy „czerwonego terroru”, istotnych reform społecznych oraz międzynarodowej interwencji zbrojnej.

KONTRREWOLUCJA

Miklós Horthy okupuje Budapeszt i doprowadza do zwycięstwa kontrrewolucji. Początek okresu „białego terroru” – działań skierowanych przeciwko socjalistom, związkom zawodowym i liberatom. Węgry były wówczas królestwem bez króla, w którym Horthy był dyktatorem.

TRAKTAT W TRIANON

Terytorium Węgier zostaje pomniejszone z 288 000 km² do 93 000 km², a liczba ludności zmniejszyła się z 18,2 mln do 7,6 mln. Decyzja podjęta w Trianon miała istotny wpływ na politykę wewnętrzną i zagraniczną Węgier.

STRAJK GÓRNIKÓW

Dziewięciodzienne strajk górników; górnicy strajkowali w trakcie 8-godzinnego czasu pracy.

DUŻA DEMONSTRACJA

Doszło do starcia z policją w wyniku czego zginął jeden pracownik budowlany.

Demonstracja i zamieszki z 1 września 1930 r.

1912

1914

1918

1919

1919

1919

1920

1920

1921

1925

1930

1937

Gazeta dzienna Népszava stanowiła narzędzie w rękach Partii Socjaldemokratycznej. Numer przedstawiony na zdjęciu poświęcono proklamacji republiki w 1918 roku.

RZĄD ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Krótkotrwały rząd socjaldemokratyczny podjął próbę umocnienia republiki, jednak jego plany zostały wkrótce pokrzyżowane przez zewnętrzną interwencję zbrojną.

PRAWO WYBORCZE KOBIET

Po raz pierwszy kobiety mogły zagłosować w wyborach parlamentarnych.

ZWIĄZKI ZAWODOWE JAKO SYMBOLE WALKI O RÓWNOŚĆ SPOŁECZNĄ

Wśród porozumień zawartych między rządem a związkami zawodowymi znalazł się pakt Bethlen-Peyer. Zadecydowano, iż MSZDP i związki zawodowe nie mogą mieć w swoich szeregach urzędników państwowych, kolejarzy i listonoszy, organizować dużych strajków ani powstrzymywać propagandy republiki. Partia została ponownie zalegalizowana, a związki zawodowe mogły wznowić działalność organizacyjną. Partia MSZDP miała prawo do wzięcia udziału w wyborach krajowych i lokalnych, jednak liczba ich mandatów w parlamencie została ograniczona do 10%.

WPROWADZONO NOWE PRZEPISY na mocy których tygodniowy wymiar czasu pracy wynosić miał 48 godzin. Ustanowienie płatnych nadgodzin, płatnych urlopów, 15-minutowej przerwy obiadowej i dodatku z tytułu opieki nad dzieckiem.

HORTHY PODEJMUJE BEZSKUTECZNE PRÓBY MAJĄCE NA CELU UNIKNIĘCIE UDZIAŁU WĘGIER W WOJNIE;

Niemcy zmuszają Horthy'ego do rezygnacji i ustanawiają faszystowski rząd marionetkowy

„WYZWOLENIE” KRAJU PRZEZ ZWIĄZEK RADZIECKI

Wojska radzieckie „tymczasowo” pozostają w Węgrzech.

UPAŃSTWOWIENIE PRZEDSIĘBIORSTW

Aktywiści powstania węgierskiego w roku 1956 na ulicach Budapesztu

POWSTANIE I WOJNA O NIEPODLEGŁOŚĆ

Powstanie i wojna o niepodległość miały na celu demokratyzację polityki wewnętrznej i osiągnięcie niezależności państwowej. Była to walka między zwolennikami różnych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. 1 listopada Imre Nagy ogłosił wystąpienie Węgier z Układu Warszawskiego. 4 listopada János Kádár ogłasza ustanowienie Rewolucyjnego Rządu Robotniczo-Chłopskiego i sprowadza do kraju radzieckie oddziały zbrojne. Powstanie zostaje stłumione i następuje bezprecedensowy, krwawy odwet panującego rządu.

WĘGRY PONOWNIE STAJĄ SIĘ REPUBLIKĄ**WOJSKA RADZIECKIE OPUSZCZAJĄ KRAJ****PIERWSZE WOLNE WYBORY**

Pierwsze wolne wybory przeprowadzone na Węgrzech miały miejsce od 25 marca do 8 kwietnia.

WĘGRY PRZYSTĘPUJĄ DO UE

1941

WYPOWIADAJĄC WOJNĘ ZWIĄZKOWI RADZIECKIEMU, WĘGRY PRZYSTĘPUJĄ DO DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

1944

Manifestacja 1 maja 1950 r.

1945

1948

1948

SYSTEM JEDNOPARTYJNY I DYKTATURA KOMUNISTYCZNA

„Rok zwrotu” – połączenie partii komunistycznej i socjaldemokratycznej, początek okresu stalinizmu. Związki zawodowe zostały upaństwowione, straciły swoją rolę polityczną, a członkostwo stało się niemal obowiązkowe. Silne dążenia do centralizacji; zamiast ochrony interesów robotników, głównym celem związków zawodowych stał się narodowy interes gospodarczy.

1950

CENTRALNA KONTROLA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Zgodnie z polityką centralizacji, MÉMOSZ zostało połączone ze Związkiem Zawodowym Pracowników Przemysłu Drzewnego; prezydium Krajowej Konfederacji (SZOT) postanowiło zmienić nazwę związku na *Építő-, Fa-és Építőanyagipari Dolgozók Szakszervezete* (ÉFÉDOSZ).

1956

1981

MNIEJ GODZIN PRACY

Ustanowienie wolnych sobót oraz pięciodniowego tygodnia pracy składającego się z 42 godzin. W 1984 roku wymiar pracy został zmniejszony do 40 godzin w tygodniu.

1984

1987

NOWY IMPULS DLA RUCHU ZWIĄZKOWEGO

Rozpoczęcie organizacji nowych niezależnych związków zawodowych. Związki zawodowe dążyły do osiągnięcia prawdziwej niezależności i ochrony faktycznych interesów swoich członków. Ten oddolny ruch został zainicjowany przez pracowników naukowych. Wieloletni przywódcy partyni nie mieli możliwości zignorowania tego ruchu. W kolejnych latach powstawały nowe związki, federacje i konfederacje, stopniowo tworząc funkcjonującą obecnie, rozdrobnioną strukturę organizacji pracowniczych.

1989

1990

1990

Parada 1 maja 1983 r.

2004

Obchody z okazji święta płonów – robotnicy budowlani w Debreczyn, 1923 r.

WĘGIERSKIE ZWIĄZKI ZAWODOWE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Na początku lat 20-tych, związki zawodowe i ruch robotniczy na Węgrzech znajdowały się w rozpaczliwej sytuacji. Tragiczna przegrana w pierwszej wojnie światowej, upokarzające warunki pokoju, interwencja zagranicznych sił wojskowych, która stłumiła rewolucję republikańską, a następnie rozwiązała Węgierską Republikę Rad doprowadziły do powołania nowego rządu, kierowanego przez Miklósa Horthy'ego, dyktatora panującego w królestwie bez króla. Swoją politykę nazwał „kontrrewolucją”, a opozycję nazwał go – „białym terrorem”. Działalność lewicowych partii politycznych – zarówno socjaldemokratycznych, jak i komunistycznych – została zakazana. Jednocześnie zamartwiał jakikolwiek ruch robotniczy ze względu na zakaz zrzeszania oraz likwidację wielu związków zawodowych, głównie związków zrzeszających urzędników państwowych.

Za względu na tragiczny stan gospodarki, wiele zasobów naturalnych było eksportowanych poza granicę kraju, a stopa bezrobocia i inflacja szybko rosła. W szczytowym

momencie, czyli w lipcu 1923 r., stopa inflacji wyniosła 98% w ciągu miesiąca.

Przedstawiciele związków zawodowych stwierdzili, że ich istnienie jest „historyczną koniecznością” i skoncentrowali się na niesieniu pomocy w ramach działalności związkowej. W latach dwudziestych największym problemem kraju było rosnące bezrobocie i zubożenie klasy robotniczej.

Dla wielu rodzin taką pomoc była jedynym źródłem dochodu, wzmacniała więzy solidarności, dawała poczucie przynależności, a także przyczyniała się do rosnącej popularności ruchu robotniczego wśród najbiedniejszych.

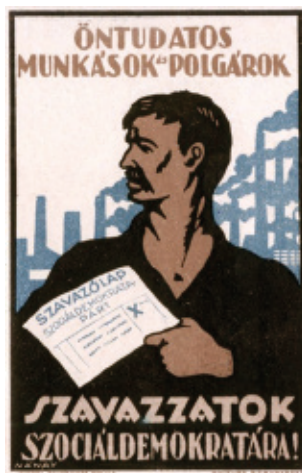
Jednak wszelkie próby uciszenia MSZDP – Socjaldemokratycznej Partii Węgier – zakończyły się sromotną porażką, ze względu na fakt, iż partia cieszyła się dużą popularnością wśród pracowników fabryk, przedstawicieli związków zawodowych i urzędników państwowych takich jak listonosze i kolejarze. Ta warstwa społeczna stała się stałą grupą zwolenników socjaldemokratów. Wraz z rosnącym poparciem dla partii zmieniła się również rola związków zawo-

dowych. Siedmiu z jedenastu członków kierownictwa MSZDP było liderami związków zawodowych. Pomimo prześladowań, liczba członków nie zmniejszyła się, a kierownictwo partii ogłosiło podjęcie konstruktywnej, stopniowej walki w formie strajków i demonstracji.

Sytuację tę obserwował premier, hrabia István Bethlen, „tętniak”, który doszedł do władzy w kwietniu 1921 r., i który ze względu na swoje plany stworzenia partii konserwatywnej został zmuszony do prowadzenia dwutorowej walki pomiędzy skrajną prawicą oraz opozycją złożoną z socjaldemokratów i liberatów.

Tajne rozmowy między rządem a przywódcami związków zawodowych rozpoczęły się 8 grudnia 1921 r., a dwa tygodnie później, 22 grudnia, podpisany został tajny dokument o „pojednaniu”. Dokument ten zwany był paktem Bethlen-Peyer. Partia MSZDP została zalegalizowana, podobnie jak związki zawodowe, które mogły wznowić działalność organizacyjną. Partia MSZDP miała prawo do wzięcia udziału w wyborach krajowych i lokalnych, jednak liczba ich manda-

1921

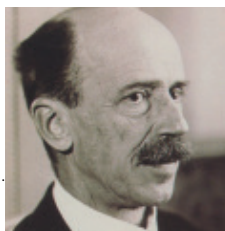
Świadomi pracownicy i obywatele,
Głosujcie na socjaldemokratów!

tów w parlamencie została ograniczona do 10%.

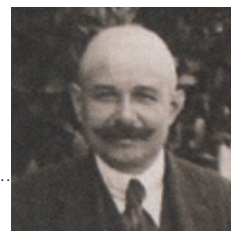
Za zawarcie paktu Károly Peyer zapłacił bardzo wysoką cenę: ruch związkowy musiał zrezygnować ze zrzeszania urzędników i rolników. W praktyce oznaczało to, iż skuteczność działalności związków zawodowych oraz organizowanych przez nie strajków – czyli głównej broni, jaką związki dysponowały – znacznie spadła. Związki zawodowe musiały zadeklarować, iż nie będą tworzyć nowych organizacji zrzeszających rolników oraz zobowiązać się do porzucenia radykalnej propagandy republikańskiej wymierzonej przeciwko rządowi, jak również do zaprzestania krytykowania oficjalnej polityki zagranicznej. W zamian rząd Bethlena zagwarantował partii możliwość pełnego udziału w węgierskim życiu politycznym. Socjaldemokraci wystartowali w wyborach w 1922 r., a dzięki Paktowi byli reprezentowani w parlamencie aż do

1944 r., jednak liczba ich mandatów w parlamencie została ograniczona do dziesięciu procent. W dalszej części Konwencji przywrócono prawo do zgromadzeń, zniesiono depozyty bankowe stowarzyszeń i związków zawodowych oraz ograniczono zakres nadzoru nad partią socjaldemokratyczną. Należy wspomnieć również, iż premier zobowiązał się także do zapewnienia pracownikom stabilnych warunków życia i do uchwalenia ustawy o opiece nad osobami starszymi, wdowami i sierotami oraz do wprowadzenia ubezpieczenia na wypadek inwalidztwa. Treść Konwencji pozostała tajna do końca 1923 roku.

Pakt Bethlen-Peyer został uznany przez socjaldemokratów za wielki sukces taktyczny, dzięki któremu udało im się wprowadzić do parlamentu swoich przedstawicieli (obecnych w parlamencie od 1922 r. do 1944 r.), jak również umożliwić im legalne, niezakończone prowadzenie działalności.

István Bethlen

Károly Peyer

BETHLEN UND PEYER

Za sprawą Wielkiego Kryzysu, wszystko, co Bethlen budował przez prawie dziesięć lat, legło w gruzach. Gospodarka została zrujnowana, partia rządząca rozpadła się; w 1931 roku Bethlen został zmuszony do rezygnacji. Mimo to, jako lider partii, a później jako doradca Horthy'ego, wciąż odgrywał ważną rolę w polityce. Po wydaniu dekretów wiedeńskich, Bethlen sprzeciwiał się jednostronnemu sojuszowi z Niemcami oraz przerwaniu stosunków z krajami anglosaskimi. Przystąpienie Węgrów do drugiej wojny światowej uznał za błąd oraz potępił wprowadzenie praw antyżydowskich. W latach 1943-44 Bethlen wspierał próby wyjścia Węgier z konfliktu oraz próbował zawrzeć odrębne porozumienie pokojowe z Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi.

W czasie okupacji niemieckiej był poszukiwany przez władze. Podczas ukrywania się

dwukrotnie doznał udaru mózgu. W grudniu 1944 r. Bethlen został schwytany przez Rosjan, a następnie przewieziony do Związku Radzieckiego w celu zapobieżenia dalszym próbom zjednoczenia sił antykomunistycznych. 5 października 1946 roku zmarł w szpitalu więziennym w Butyrki (Moskwa) w wyniku zawału serca. W czerwcu 1994 r. został symbolicznie pochowany na cmentarzu Kerepesi w Budapeszcie.

Károly Peyer był posłem do parlamentu w latach 1922-1944; od roku 1931 był przywódcą Socjaldemokratycznej Partii Węgier, a od 1927 r. sekretarzem generalnym Rady Związków Zawodowych i delegatem Międzynarodowej Konferencji Pracy.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej, Peyer sprzeciwiał się sojuszowi z Węgierską Partią Komunistyczną (reaktywowaną jesie-

nią 1944 roku). Z tego powodu, latem 1947 roku został wykluczony z Socjaldemokratycznej Partii Węgier. Następnie wstąpił do Węgierskiej Partii Radykalnej, a krótko potem wyemigrował do USA. Pod jego nieobecność, 16 lutego 1948 r. Sąd Ludowy skazał Peyera na osiem lat więzienia za szpiegostwo. 14 grudnia 1989 r., 33 lata po jego śmierci, wyrok został unieważniony przez Radę Prezydencji Sądu Najwyższego ponieważ nie stwierdzono popełnienia przestępstwa.

25 października 1956 roku, dwa dni po wybuchu Powstania, słuchając wiadomości radiowych Károly Peyer dostał zawału serca, w wyniku którego zmarł.

GYULA PALLAGI

Siedziba główna strajku pracowników budowlanych 1935 r.

Tymczasem organizacje komunistyczne (które pozostały nielegalne i zakazane) zarzucały paktowi, iż stanowi swego rodzaju porozumienie zawarte między „arystokracją wśród robotników” a kapitalistami, wyzywając liderów związków zawodowych od zdrajców.

W drugiej połowie lat 20. ubiegłego wieku, skutki rosnącego bezrobocia były odczuwalne nawet dla osób zatrudnionych. Pracodawcy zaczęli obcinać płace oraz dążyć do ograniczenia istniejących praw pracowników. Ze względu na ogromne bezrobocie, ilość strajków i konfliktów o stawki znacznie spadła. Pod koniec dekady skutki kryzysu gospodarczego zmusiły liderów związków zawodowych i partii socjaldemokratycznej do skupienia się na walce z bezrobociem. Żądali oni zasiłków dla bezrobotnych, uregulowania kwestii czasu pracy (w celu zwiększenia zatrudnienia), powszechnej wolności zrzeszania się oraz zaprzestania prześladowań przez policję. Wybuchły strajki, przeprowadzono marsze głodowe i demonstracje. Główny slogan brzmiał:

Pracy! Chleba! – co stanowiło podstawowe cele ruchu robotniczego.

Wiosną i latem 1930 r. rząd i władze nie przeprowadziły żadnych działań mających na celu zmniejszenie bezrobocia. Przygotowania do wielogodzinnego strajku i demonstracji ulicznej, która miała odbyć się w Budapeszcie i na terenie całego kraju rozpoczęły się na początku sierpnia. 11 sierpnia 1930 r. Komitet Związków Zawodowych podjął decyzję o zorganizowaniu demonstracji w dniu 1 września. Jednak w ten poniedziałek fabryki pozostały zamknięte. GYOSZ (Węgierski Związek Przemysłowców) zarządził dzień wolny, aby nie można było ustalić, ile osób zdecydowało się przystąpić do demonstracji. Pomysł okazał się fatalny w skutkach. Około godziny 10:00 na Nagykörút tłum zaczął formować się tłum, który następnie zaczął kierować się w stronę Alei Andrássy'ego i w południe dotarł do Placu Bohaterów, gdzie został odparty przez policję.

Nieznany uczestnik demonstracji rzucił w policjantów kamieniem brukowym, a inni wkrótce zaczęli go naśladować. Przed Zamkiem Vajdahunyad protestujący ścignęli policjantów z koni. – Celujcie w tłum! Ognia! – rozkazał komendant policji Károly Nagy. János Darnyik, bezrobotny pracownik budowlany, padł martwy u stóp pomników przedstawiających węgierskich królów. Tego dnia rannych zostało trzynaście osób. W zamieszkach wzięto udział około 150 000 obywateli. Poza stolicą, demonstracje, starcia i aresztowania odbywały się w większych ośrodkach przemysłowych i w większych miastach.

Starcie między demonstrantami a policją 1 września 1930 r.

W kolejnym roku Rada Związków Zawodowych zorganizowała kongres nadzwyczajny, na którym Peyer stwierdził, iż ponad milion osób w kraju żyje w ubóstwie z powodu nieodpowiedniego programu gospodarczego realizowanego przez rząd. Beznadziejna sytuacja ekonomiczna prowadziła do coraz większej frustracji, której skutkiem była seria strajków głodowych. Z tego względu, poparcie dla partii komunistycznej (wówczas nielegalnej) stale rośnie. Niektóre związki branżowe – górniczy, robotnicy budowlani, szewcy – zadeklarowały poparcie dla bardziej radykalnych działań proponowanych przez organizacje komunistyczne, co wywołało spore napięcie wśród organizacji związkowych.

W 1933 r. stopa bezrobocia zaczęła spadać, podczas gdy produkcja przemysłowa wzrastała. Ten powolny rozwój gospodarczy przyczynił się również do wzrostu liczby członków związków zawodowych. Związki zawodowe zaczęły koncentrować się na bieżących problemach – roszczenia dotyczące stawek stały się kwestią kluczową, jednakże bardzo istotna była również dla nich wolność zrzeszania się i wzmocnienie prawa do strajków. Ruch strajkowy robotników budowlanych wkroczył w szczytowy okres rozwoju w 1935 roku. Po poprawkach wprowadzonych przez rząd w 1937 r. wydane zostało rozporządzenie w sprawie stosunku pracy. Dla związków zawodowych był to ogromny sukces. Jednakże rząd, który coraz bardziej sympatyzował z poglądami charakterystycznymi dla skrajnej prawicy, nigdy nie porzucił idei całkowitego zlikwidowania instytucji związków zawodowych poprzez zastosowanie systemu korporacyjnego, z państwowymi izbami pracowniczymi i pracowniczymi organizacjami sportowo-wypoczynkowymi. Ze względu na wybuch wojny, plany te nigdy nie zostały wprowadzone w życie. W tym okresie węgierski ruch zawodowy oraz przepisy dotyczące praw pracowników były bardzo zbliżone do ruchu zawodowego oraz przepisów obowiązujących w Europie Zachodniej, jednak wybuch drugiej wojny światowej oraz powojenna okupacja radziecka zmieniły losy Węgier, a związki zawodowe rozwinęły się w innym kierunku.

GYULA PALLAGI

Zdjęcie pamiątkowe sekcji mediolańskiego „Stowarzyszenia murarzy, górników, pracowników dniówkowych i pomocników budowlanych” założonego w roku 1886 w celu poprawy warunków pracy

POWSTANIE „LIG OPORU” I FEDERACJI SEKTOROWYCH

Początek tej dekady odznaczył się utworzeniem dwóch kluczowych forów organizacji i reprezentacji pracowników w ramach działalności zawodowej: lig oporu (początkowo zorganizowanych na szczeblu terytorialnym) domagających się poprawy płac, regulacji godzin pracy i prawodawstwa – w razie potrzeby poprzez strajki – oraz federacje sektorowe (począwszy od np. pracowników budowlanych, typograficznych i tekstylnych), naciskające na standaryzację warunków pracy poprzez podpisywanie układów zbiorowych dla wszystkich pracowników należących do danej branży.

ZNIESIENIE KARY ŚMIERCI

Nowy kodeks karny znoszący karę śmierci w całym Królestwie Włoch (reżim faszystowski wprowadził ją dla ludności cywilnej ponownie w 1926 r., po czym zostanie na zawsze uchylony w 1947 r. w odniesieniu do wszystkich przestępstw wojskowych i cywilnych popełnionych w czasie pokoju) zostaje przyjęty przez włoski parlament.

WPROWADZENIE OBOWIĄZKOWEGO UBEZPIECZENIA OD WYPADKÓW PRZY PRACY

Pierwsza ustawa przewidująca obowiązkowe ubezpieczenie od wypadków przy pracy, choć ograniczona do kilku sektorów produkcyjnych, wprowadza podstawowy mechanizm zabezpieczenia społecznego w celu zwalczania rosnącej plagi wypadków tego typu.

WPROWADZENIE W ŻYCIE USTAWODAWSTWA CHRONIĄCEGO WŁOSKICH EMIGRANTÓW

Uchwalenie pierwszej ustawy organicznej chroniącej emigrantów, ustanawiającej jeden organ nadzorczy dla wszystkich kwestii związanych z emigracją włoską, komisje zapewniające zgodność ze standardami zdrowotnymi na statkach oraz komisje arbitrażowe w przypadku sporów z krajem docelowym. Całe ramy prawne zostaną później zreorganizowane przez skonsolidowane ustawodawstwo z 1919 r., które oficjalnie wyznacza koniec masowej emigracji, która rozpoczęła się po zjednoczeniu Włoch, kiedy to miliony Włochów wyjechały do innych krajów w poszukiwaniu lepszych warunków życia i pracy.

Lata
40

ROZPOWSZECHNIANIE SIĘ PRACOWNICZYCH TOWARZYSTW UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH

Po rozwiązaniu dawnych cechów lub zrzeszeń rzemieślników (*corporazioni di arti e mestieri*), pracownicy łączą siły, aby stworzyć ogromny ruch solidarnościowy skoncentrowany na towarzystwach pomocy wzajemnej pracowników (*società operaie di mutuo soccorso* [SOMS]). Głównym celem tych podmiotów, których liczba wzrosła w ciągu bieżącej dekady, jest zapewnienie wsparcia finansowego ich członkom chorym, niepełnosprawnym lub bezrobotnym.

1866

WPROWADZENIE W ŻYCIE USTAWODAWSTWA CHRONIĄCEGO PRACĘ DZIECI

Zostaje uchwalona pierwsza w państwie włoskim ustawa organiczna, która chroni pracę dzieci, powtarzając minimalny wiek dziewięciu lat, przy czym wiek ten wzrasta do 10 lat w przypadku pracy w kamieniołomach i kopalniach oraz do 15 lat w przypadku niebezpiecznych dla zdrowia lub niebezpiecznych miejsc pracy.

Lata
70

1877

WPROWADZENIE W ŻYCIE USTAWODAWSTWA DOTYCZĄCEGO KSZTAŁCENIA OBOWIĄZKOWEGO

Ustawa Coppino wydłużyła okres nauki w szkole podstawowej do pięciu lat i wprowadza obowiązek szkolny przez pierwsze trzy lata tego okresu. W 1904 r. ustawa Orlando rozszerzyła obowiązek szkolny do 12 roku życia, ustanawiając „kurs popularny” lub corso popolare (składający się z piątej i szóstej klasy szkoły, włączony do systemu bezpośredniego po szkole podstawowej), zapewniając uczniom cenne podstawowe szkolenie zawodowe.

1889

1891

UTWORZENIE PIERWSZYCH „IZB PRACY” I ROZWÓJ KATOLICKIEGO RUCHU ZWIĄZKOWEGO

Powstają pierwsze izby pracy. Są to organizacje terytorialne i międzysektorowe zarządzające zatrudnieniem, zapewniające szkolenia i wsparcie oraz pełniące rolę arbitra w sporach. W tym samym roku encyklika *Rerum Novarum* wzywa do rozwoju ruchu katolickiego i powstania stowarzyszeń ochrony pracowników, takich jak „białe” ligi (działające głównie na obszarach wiejskich) i mechanizmy wsparcia społecznego, takie jak banki wiejskie.

1898

1901

Strajkujący,
Emilio Longoni, 1891 r.

WEZWANIE DO PIERWSZEGO STRAJKU GENERALNEGO

Pierwszy strajk generalny włoskich pracowników został zorganizowany przeciwko represjom i zabójstwom pracowników w tym samym roku w czasie powstania robotników i zademonstrować poprawę warunków pracy i wyższe płace.

PIERWSZE WYBORY OBEJMUJĄCE QUASI-UNIERSALNE PRAWO WYBORCZE DLA MĘŻCZYZN

Odbijają się pierwsze wybory, w których mogą głosować wszyscy mężczyźni w wieku powyżej 30 lat, a także mężczyźni w wieku powyżej 21 lat posiadający określony poziom wykształcenia lub kapitału. Prawo do głosowania zostanie rozszerzone na wszystkich dorosłych mężczyzn w 1918 roku.

PONOWNE POWSTANIE DEMOKRATYCZNYCH ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Demokratyczne związki zawodowe powracają po dwóch dekadach faszystowskich rządów, a główne ruchy związkowe (komunistyczne, chrześcijańsko-demokratyczne i socjalistyczne) tworzą jedną konfederację reprezentującą pracowników. Włoska Generalna Konfederacja Pracy (*Confederazione Generale Italiana del Lavoro*, lub CGIL) po czterech latach podzieliłaby się wśród ówczesnego klimatu zimnej wojny i wynikającego z niego podziału politycznego we Włoszech. W 1950 r. zostanie utworzona Włoska Konfederacja Związków Zawodowych (*Confederazione Italiana Sindacati Lavoratori*, lub CISL) oraz Włoski Związek Zawodowy (*Unione Italiana del Lavoro*, lub UIL).

UCHWALENIE KONSTYTUCJI REPUBLIKI WŁOSKIEJ

Wchodzi w życie Konstytucja Republiki Włoskiej, zapewniając równość obywateli wobec prawa, bez względu na płeć, rasę, język, religię, poglądy polityczne lub warunki osobiste i społeczne. Praca stanowi podstawę nowej republiki; w rzeczywistości Konstytucja zawiera zasady wolności związkowej i stosunków pracy regulowane układami zbiorowymi ustalonymi przez związki zawodowe.

WPROWADZENIE PRZEPISÓW PRAWNYCH CHRONIĄCE PRACUJĄCE MATKI

Ta pierwsza systematyczna interwencja legislacyjna mająca na celu zapewnienie ochrony fizycznej i ekonomicznej pracujących matek ma szerszy zakres niż pierwotne prawodawstwo z 1902 i 1934 r. i rozszerzyła zakazy wykonywania ciężkiej pracy w okresie karmienia piersią oraz zakazy zwalniania pracownic w okresie ciąży lub obowiązkowego urlopu macierzyńskiego.

ZNIESIENIE „UMOWNEGO OBOWIĄZKU CELIBATU” I DOSTĘP KOBIET DO WSZYSTKICH ZAWODÓW

Ustawa nr 7 oznacza, że małżeństwo nie jest już dopuszczalnym powodem zwolnienia pracowników płci żeńskiej. W tym roku wprowadzono również ustawę nr 66, która dała kobietom dostęp do wszystkich stanowisk i zawodów publicznych oraz zatrudnienia w sektorze publicznym (w tym w sądownictwie) w różnych rolach, ścieżkach kariery i kategoriach zawodów.

1904

1906

1918

1913

1919

1944

1946

1948

1950

1955

1956

1963

POWSTANIE SOCJALISTYCZNYCH I CHRZEŚCJAŃSKICH KONFEDERACJI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Rozprzestrzenianie się i rozwój reprezentatywnych, jednolitych struktur prowadzi do utworzenia konfederacji związków zawodowych, której podstawą jest reformatorski socjalizm: Włoskiej Generalnej Konfederacji Pracy (*Confederazione Generale del Lavoro*, lub CGdL). W 1918 r., wraz z rozwojem katolickich związków zawodowych, nastąpiło założenie konfederacji o chrześcijańskich korzeniach: Włoskiej Konfederacji Pracowników (*Confederazione Italiana dei Lavoratori*, lub CIL).

WPROWADZENIE OBOWIĄZKOWEGO UBEZPIECZENIA NA WYPADEK NIEZDOLNOŚCI DO PRACY I UBEZPIECZENIA EMERYTALNEGO

Ubezpieczenie na wypadek niezdolności do pracy i emerytalne staje się obowiązkowe dla wszystkich zatrudnionych pracowników, a dla osób w wieku 65 lat i starszych, które pracowały przez co najmniej 12 lat, wprowadza się system renty inwalidzkiej i emerytalnej.

WPROWADZENIE PRAWA GŁOSOWANIA NA KOBIETY

Kobiety uczestniczą w wyborach po raz pierwszy (począwszy od wyborów administracyjnych i politycznych, a następnie tych, które odbywają się przy okazji referendum w sprawie utrzymania monarchii lub ustanowienia republiki). Około 2000 kandydatek wybieranych jest do rad miejskich i 21 do zgromadzenia konstytucyjnego nowo powstałej Republiki Włoskiej.

Plakat promujący poprawę bezpieczeństwa pracy oraz wprowadzenia działań zapobiegawczych

PRZEPISY DOTYCZĄCE BEZPIECZEŃSTWA I HIGIENY PRACY

Zostają opublikowane pierwsze organiczne ramy bezpieczeństwa i higieny pracy, jako że ustanowione zostają normy i cechy charakterystyczne właściwych środowisk pracy oraz różnego rodzaju podstawowe obowiązki pracodawców, w szczególności w zakresie wdrażania środków bezpieczeństwa i higieny pracy, obowiązku informowania pracowników o zagrożeniach, zapewnienia sprzętu ochronnego oraz wymogu monitorowania przestrzegania przez poszczególnych pracowników przewidywanych środków bezpieczeństwa i higieny pracy. Obowiązywały one do 2008 r., kiedy to skonsolidowane przepisy prawne dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy dostosowywały poprzednie regulacje w tej dziedzinie do rozwoju technologicznego i zmian w organizacji pracy.

PRZEPISY ZAPEWNIAJĄCE OCHRONĘ PRACY DZIECI I MŁODZIEŻY

Nowe prawodawstwo wprowadzające ochronę pracy dzieci i nastolatków określiła wiek 15 lat jako minimalny wiek produkcyjny i oddzieliła ramy prawne dotyczące pracy nieletnich od pracy kobiet (zgrupowane razem jako równoważne na mocy dotychczasowego prawodawstwa).

WPROWADZENIE 40-GODZINNEGO TYGODNIA PRACY

Po ciężkiej walce robotników i związków zawodowych, odnowienie krajowych układów zbiorowych w 1969 i 1970 r. przynosi im skrócenie godzin pracy do 40 godzin tygodniowo dla praktycznie wszystkich sektorów.

WPROWADZENIE ROZWODÓW I PRAW KOBIET

Po długiej walce toczzonej przez radykatów i osoby świeckie, wchodzi w życie prawo ustanawiające rozwody we Włoszech. Dekadę tę cechują również wielkie osiągnięcia zdobyte w wyniku walki o emancypację kobiet: ochrona pracujących matek (1971 r.) poprzez wprowadzenie rozwiązań legislacyjnych, ekonomicznych i opiekuńczych, umożliwiających pracującym kobietom uniknięcie kompromisu w zakresie opieki nad dziećmi; ustanowienie miejskich przedszkoli (1971 r.); reforma prawa rodzinnego (1975 r.), pozwalająca włoskiemu społeczeństwu porzucić hierarchiczną konceptualizację rodziny i wyeliminować niesprawiedliwe rozróżnienie między dziećmi naturalnymi i prawowitymi; oraz pojawienie się równego traktowania w pracy (1977 r.). Ponadto, w 1978 r. zalegalizowano aborcję.

„Koniec z wypadkami śmiertelnymi na placach budowy”. Demonstracja na rzecz poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy, 15 kwietnia 1973 r.

USTAWODAWSTWO DOTYCZĄCE IMIGRACJI Z ZAGRANICY

Ustawa Turco-Napolitano reguluje kwestię imigracji z zagranicy, promując legalną imigrację i zniechęcając jej nielegalny odpowiednik poprzez wspieranie nabywania obywatelstwa, praw rodzinnych, leczenia oraz prawa do edukacji. Ustawa ta (włączona do ujednolitego tekstu przepisów dotyczących przepisów imigracyjnych i przepisów dotyczących statusu prawnego cudzoziemców) zastępuje poprzednią ustawę Martelli z 1990 r., która, napędzana nagłymi potrzebami tamtego okresu, jako pierwsza ustanowiła ramy prawne dla kwestii uchodźców.

1967

Czterodniowy strajk pracowników budowlanych w ramach krajowego układu zbiorowego. Cel: liczba godzin pracy, konstruktywne negocjacje, uznawanie kwalifikacji i praw związkowych, wrzesień 1969 r.

1969

1970

STATUT PRACOWNICZY

Po „Gorącej Jesieni” z 1969 r., kiedy to zwołano strajki w celu odnowienia układów zbiorowych, przedstawienia przez pracowników żądań w miejscach pracy i inne zgromadzenia, które przyciągnęły ogromne ilości uczestników, następuje publikacja „przepisów dotyczących ochrony wolności i godności pracowników oraz wolności związkowej i działalności związkowej w miejscu pracy, a także przepisów dotyczących publicznych służb zatrudnienia”, znanych pod nazwą „Statutu Robotniczego”. Statut ten chroni niektóre prawa podstawowe pracowników (obejmujące wolność opinii, regulację uprawnień nadzorczych i dyscyplinarnych, zadań i transferów) oraz wspiera i promuje działalność związków zawodowych w miejscu pracy.

Lata 70

1973

PRAWO PRACOWNIKÓW DO 150 GODZIN PŁATNEGO URLOPU W PRZYPADKU STUDIÓW

Krajowy układ zbiorowy pracy dla pracowników przemysłu metalurgicznego otwiera pracownikom otrzymującym 150 godzin płatnego urlopu, możliwość wzięcia udziału w szkoleniach zawodowych lub zamiennie nawet w kursach niezwiązanych bezpośrednio z ich pracą, w celu uzyskania dyplomu. Po raz kolejny, w drodze negocjacji zbiorowych prawo do studiowania szybko rozprzestrzeniono się na inne sektory.

1978

UTWORZENIE WŁOSKIEJ NARODOWEJ SŁUŻBY ZDROWIA

Przyjęto ustawę o reformie systemu opieki zdrowotnej tworzącą włoską krajową służbę zdrowia, której zadaniem jest zapewnienie profilaktyki chorób wśród obywateli oraz ich leczenia i powrotu do zdrowia. Reforma wprowadziła system oparty na zasadach równości i powszechności opieki nad całą ludnością.

1998

2016

USTAWA W SPRAWIE OSÓB ZATRUDNIAJĄCYCH PRACOWNIKÓW TYMCZASOWYCH

Wprowadzono ustawę skierowaną przeciwko sprawcom winnym nielegalnemu zatrudnianiu pracowników i wykorzystywaniu siły roboczej (lub osobom zatrudniającym w takich charakterze), przestępstw bardzo rozpowszechnionych zwłaszcza w sektorze rolniczym i budowlanym, a w 2011 roku przestępstwa te dodano to kategorii zagrożonych karą na mocy kodeksu karnego. Ustawa nr. 199/2016 rozszerzyła odpowiedzialność i kary na pracodawców korzystających z nielegalnego zatrudniania pracowników. Wprowadziła ona nowe środki karne, takie jak konfiskata towarów i zatrzymanie obywatelskie (w tym w przypadku powtarzającego się nie stosowania krajowych układów zbiorowych pracy).

USTANOWIENIE ŚRODKÓW ZAPOBIEGAWCZYCH ZAPEWNIAJĄCYCH BEZPIECZNĄ I HIGIENICZNĄ PRACĘ

W latach 60-tych XX wieku we Włoszech pracownicy, specjaliści z zakresu BHP, działacze i związkowcy starali się opracować oraz wdrożyć w przedsiębiorstwach nowe zasady mające na celu polepszenie panujących warunków pracy, zamiast zgadzać się na otrzymywanie odszkodowania za pracę w warunkach zagrażających życiu i zdrowiu.

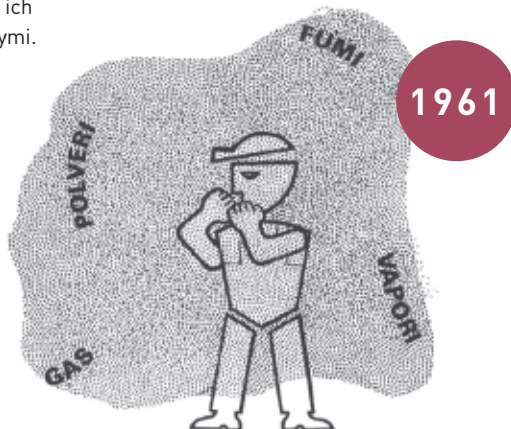
Szybko postępująca industrializacja kraju, szczególnie w okolicach Mediolanu i Turynu, doprowadziła do napływu ogromnej ilości nowej siły roboczej, głównie z rolniczych terenów Włoch południowych. Nowi pracownicy znaleźli zatrudnienie przede wszystkim w fabrykach specjalizujących się w masowej produkcji dla branży samochodowej i innych dziedzinach przemysłu. Tym samym nowo powstała siła robocza była pod wieloma względami bardzo niejednorodna. Zazwyczaj pracownicy pochodzący z południowych regionów Włoch nie dotychczas do związków zawodowych i nie przejawiali chęci ich zawiązywania. Jednocześnie nie wykonywali wyłącznie jednego zawodu, a nawet nie wiązali się tylko z jednym przedsiębiorstwem. Niezaprzeczalnie, ich silny opór stał się jednym z głównych przyczyn powstania w tym okresie we Włoszech wielu niezależnych, pozazwiązkowych organizacji (tzw. „komitetów szeregowych”), często kojarzonych z wydarzeniami rewolty 1968 r.

Na początku lat 60. ubiegłego wieku w Settimo Torinese, niedaleko Turynu, w fabryce Farmitalia zajmującej się wytwarzaniem produktów farmaceutycznych, wybuchły ostre spory na tle złych warunków pracy, w szczególności narażenia na działanie substancji niebezpiecznych. To skłoniło pracowników, lekarzy medycyny pracy i związki zawodowe do wszczęcia dochodzenia w sprawie określonych zagrożeń, sporządzenia listy substancji niebezpiecznych znajdujących się w obiegu i zażądania ich zastąpienia substytutami nieszkodliwymi. To zainteresowanie warunkami pracy doprowadziło do sformułowania żądań odnośnie oceny ryzyka i określania właściwych warunków pracy. Wcześniej takie czynności przeprowadzane były wyłącznie przez pracodawców lub instytucje rządowe. Teraz pracownicy domagali się swojego udziału w ocenie ryzyka w miejscu pracy, a także w organizacji

pracy, która była dla nich źródłem stresu i zagrożenia. Nowe zasady zostały przyjęte także przez pracowników innych przedsiębiorstw, w tym w fabryce Fiat-Mirafiori w Turynie, i wkrótce wprowadzono je również w innych regionach Włoch. We wrześniu 1961 r. w Settimo Torinese, gminie w prowincji Turyn, odbyła się konferencja, na której przedstawiono żądania pracowników Farmitalii oraz wyniki ich badań. Na swój sposób, to wydarzenie doprowadziło do utworzenia środków zapobiegawczych zapewniających bezpieczną i higieniczną pracę. Powyższy wzorec stopniowo stawał się coraz bardziej popularny i wkrótce zyskał nawet moralne i praktyczne poparcie najbardziej szanowanych obywateli, np. Ivary Oddone, znanego psychologa pracy.

Wzorec został również przyjęty w innych krajach, gdzie stanowił podstawę dla formułowania żądań odpowiednich dla ich sytuacji. Pierwsze hasło *La salute non si vende* (Zdrowie nie jest na sprzedaż!) stało się doskonale znane w różnych formach w niemalże każdym zakątku Europy.

Spory w fabryce Fiata doprowadzały do opracowania poradnika na temat badania warunków pracy, dzięki któremu pracownicy mogliby przeprowadzić je samodzielnie, nie dysponując nawet rozległą wiedzą w tym zakresie. Każde ryzyko zostało odpowiednio zilustrowane, ponieważ niektórzy pracownicy z południowych Włoch byli praktycznie

Podręcznik federacji branżowych trzech konfederacji związków zawodowych we Włoszech (FIM - FIOM - UILM): „Otoczenie pracy nie może stanowić czynnika szkodliwego dla zdrowia”.

„Grupa 1 ryzyka – temperatura, hałas, oświetlenie, wilgotność, powietrze w pomieszczeniach” (czynniki fizyczne)

„Grupa 4 ryzyka – wyczerpujące tempo pracy, monotonia, powtarzające się zadania, wysoka odpowiedzialność, inne czynniki wywołujące zmęczenie”

analfabetami. Określony powyżej poradnik został po raz pierwszy wydany w 1969 r. przez Włoską Generalną Konfederację Pracy i Włoską Federację Pracowników Branży Metalowej (CGIL-FIOM), a dwa lata później został wykorzystany jako dokument wspólny przez wszystkie trzy ustanowione federacje związkowe, a następnie opublikowany w nakładzie ponad 130 000 egzemplarzy. W 1972 r. w Rimini odbyło się spotkanie, w którym wzięto udział 3 000 osób aby omówić kwestie zatrudnienia w fabrykach, ryzyka zawodowe i sposoby poprawy warunków pracy. Tylko w 1971 r. 4 567 przedsiębiorstw zawarto umowy, które obejmowały około 50% pracowników przemysłowych. Niezwykle istotnym było, że pracownicy samodzielnie oceniali swoje warunki pracy, tym samym otwierając sobie drogę do „walki emancytacyjnej”. Kolejne hasło brzmiało: „Zdrowie nie może zostać powierzone innym!”.

Te działania miały zdecydowanie bezpośredni wpływ na spisanie nowego prawa pracy, zwanego Statutem Pracowników, który został przyjęty przez Parlament 20 maja 1970 r. Artykuł 9 uprawniał pracowników do sprawdzenia swojego miejsca pracy pod kątem zgodności z przepisami BHP. Artykuł 18 zapewniał pracownikom ochronę przed zwolnieniem (w rozszerzonym stopniu). Ponadto, nowy statut gwarantował również ich wolność do wypowiedzi. Zakazana została dyskryminacja pracowników na tle religijnym bądź politycznym w procesie rekrutacji bądź przydziału obowiązków. W następnym roku przyjęto ustawę mającą na celu ochronę kobiet w ciąży, w tym m.in. zakazano zwalniania ich oraz przyznano im urlop macierzyński: dwa miesiące przed i trzy miesiące po porodzie.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci, silny nacisk kładziony na zapobieganie wypadkom oraz bezpośrednie zaangażowanie ze strony pracowników doprowadziły do pozytywnej zmiany zasad BHP w niemalże każdym kraju Europy.

ROLF GEHRING, LAURENT VOGEL

Artykuł dotyczący powyższego tematu w języku angielskim znaleźć można pod następującym adresem (materiały z seminarium z lutego 2016 r.): <https://www.etui.org/Topics/Health-Safety-working-conditions/News-list/The-struggle-for-health-at-work-the-Italian-workers-model-of-the-1970s-as-a-source-of-inspiration>

W 1982 r. krytyka bezwzględного wyzysku i niedociągnięć w zakresie bezpieczeństwa podczas przeprowadzania prac w zastosowaniach przemysłowych doprowadziła do jednej z pierwszych inicjatyw UE w dziedzinie BHP, tzw. dyrektywy Seveso I (82/501/EWG), która ustanowiła standardy zapobiegania poważnym wypadkom.

NIEKTÓRE Z NAJWIĘKSZYCH W HISTORII KATASTROF CHEMICZNYCH

21 września 1921 r. Niemcy: Wybuch w zakładzie produkcji nawozów azotowych w Oppau, skutkujący śmiercią co najmniej 561 osób.

28 lipca 1948 r. Niemcy: Wybuch cysterny w zakładzie BASF, w wyniku którego śmierć poniosło co najmniej 207 osób.

10 lipca 1976 r. Włochy: Katastrofa w Seveso – niekontrolowana reakcja chemiczna uwalniła do atmosfery ogromne ilości dioksynu.

19 września 1984 r. Meksyk: Ponad 400 (według innych obliczeń 500 – 600) osób zmarło po serii wybuchów gazu mających miejsce tuż za Mexico City (katastrofa w

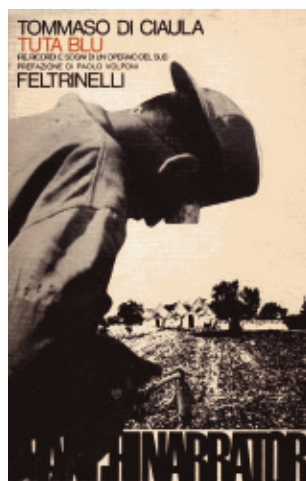
San Juanico). Eksplozja zbiornika doprowadziła do całej serii wybuchów. W wyniku katastrofy w San Juanico oparzeń doznało tysiące osób.

3 grudnia 1984 r. Indie: Katastrofa w Bhopalu – niekontrolowana reakcja chemiczna uwalniła toksyczny izocyjanian metylu do atmosfery, zabijając co najmniej 3800 osób.

23 października 1989 r. USA: W kompleksie chemicznym Phillipsa w pobliżu Houston Ship Channel w Pasadenie w Teksasie po wybuchu i następującym po nim pożarze do atmosfery uwolniony został polietylen, w wyniku czego śmierć poniosły co najmniej 23 osoby i 314 zostało rannych.

21 września 2001 r. Francja: 31 osób zginęło w wyniku wybuchu w fabryce nawozów w

TUTA BLU – PAMIĘTNIK SYNA FARMERA Z POŁUDNIOWYCH WŁOCH, KTÓRY STAŁ SIĘ PRACOWNIKIEM PRODUKCYJNYM!

W 1978 r. Tommaso di Ciaula (urodzony w Andelfi, w pobliżu Bari w regionie Apulia w 1941 r.) opublikował powieść *Tuta blu* (Niebieski kotnierzyk), stanowiący pamiętnik syna włoskiego farmera, który stał się pracownikiem produkcyjnym. Niemiecki tytuł książki, *Der Fabrikaffe und die Bäume* (Matka produkcyjna i drzewa) odnosi się do jednego z dialogów: „Na co czekamy? Dlaczego nie umieścimy przy maszynach matki? To właśnie zasugerowałbym rodzinie Agnelli: matki w fabryce, a robotnicy na drzewach. Czasami odnoszę wrażenie, że jesteśmy nawet głupszy niż matki”. W książce ukazana została ciężka praca, cynizm zarządu fabryki, strajki oraz fala niezadowolenia, jaka w tym okresie załata cały kraj. Ponadto zawierała przemyslenia na temat związków zawodowych oraz ruchów politycznych, wspomnienia dziadka oraz obraz życia na wsi: światło, morze i zapach powietrza poza fabryką – wszystkie te elementy razem stworzyły żywy obraz Calabrii tamtych lat. Każdy, kto kiedykolwiek widział betonową dżunglę tego regionu wie, jak realistyczny był obraz stworzony przez Ciaulę. Rolnicy nie mają innego wyjścia jak pójść do fabryki,

Tuluzie, w wyniku wycieku płynnego amoniaku.

25 grudnia 2003 r. Chińska Republika

Ludowa: W Chuangdonbei gaz ziemny i siarkowodor zostały uwolnione do atmosfery po wybuchu w odwiercie gazowym, zabijając co najmniej 191 osób.

12 sierpnia 2015 r. Chińska Republika

Ludowa: Dwie eksplozje w Tiancin doprowadziły do uwolnienia cyjanku sodu, węgla wapnia oraz prawdopodobnie innych substancji, w wyniku czego śmierć poniosły 173 osoby, a 797 zostało rannych.

5 września 2015 r. Brazylia: Katastrofa zapory górniczej w Bento Rodrigues: Katastrofalne w skutkach złamanie zapory na złożu rudy żelaza wywołało lawinę błota, która doprowadziła do zalania lokalnych rzek toksycznymi odpadami i zabijając co najmniej 16 osób i dziesiątkując zasoby rybne w rzece Doce.

ROLF GEHRING

dotkliwie oszpecających krajobraz, gdzie zmuszeni są pracować w niegodnych człowieka warunkach. Ciaula nie ogranicza się tylko do tego aspektu ich życia, ale pokazuje ich codzienność – to, że nie są przecież jedynie pracownikami fabryki.

Sam Ciaula jest piszącym pamiętnik pracownikiem, wnukiem chłopów i synem *karabiniera* (członka żandarmerii wojskowej). W *Tuta blu*, Ciaula pokazał więcej niż tylko codzienne życie. Każdy fragment książki to wołanie o zmianę. Gniew Ciauli, dotyczący wielu różnych elementów przedstawionej sytuacji, pochodzi z samego serca, a jednocześnie pomaga czytelnikom zrozumieć sytuację społeczną w południowych Włoszech. W 1987 r. ukazała się ekranizacja książki w reżyserii Floriana Furtwänglera pod tytułem „Tommaso Blu” z Alessandro Haberem w głównej roli. W swojej recenzji z tego samego roku na łamach *Die Zeit* Claudius Seidl powiedział: „*Tommaso Blu* to nie tylko opowieść o wolności, ale daje ją swoim widzom, by sami mogli stworzyć obraz tego czasu”. Taką samą wolność oferuje powieść.

EVA DETSCHER

BEZ PYTANIA O POZWOLENIE!

(ORYGINALNY WŁOSKI TYTUŁ *SENZA CHIEDERE PERMESSO!*)

Pod koniec stycznia 2017 r. w kilku miastach w Niemczech wyświetlano film dokumentalny *Senza chiedere permesso!* o sporach przemysłowych w fabryce Fiata. W 1969 roku zakład Fiat-Mirafiori był największą fabryką w Europie, zatrudniającą 60 000 osób.

W pokazach wzięli udział twórcy filmu, Pier Milanese i Pietro Perroti. W latach 1969-1985 Perroti pracował jako inżynier ds. ogrzewania i wentylacji w zakładzie Fiata, co umożliwiło mu dostęp do wszystkich budynków wchodzących w skład fabryki producenta samochodów, rozmieszczonych na 3200 hektarowej działce.

Film opowiada poruszającą historię społecznych zmagających, jakie ciągnęły się w fabryce Fiata we Włoszech od 1969 roku aż do końca 35-dniowego strajku, jaki miał miejsce w 1980 roku i zakończył ponad 10-letni spór. Strajk dotyczył zatrudnienia przez zarząd Fiata ponad 24 000 osób na niepełnym etacie i na podstawie umowy niezapewniającej minimalnej liczby godzin. Dzięki negocjacjom prowadzonym przez związek zawodowy strajk zakończył się kompromisem, postrzeganym przez robotników jako sromotną porażkę.

W filmie przedstawiono niestandardowe, niepodlegające żadnym zasadom rozmowy z robotnikami, problemy pracownicze i spontaniczny wybuch strajku.

Bohaterem filmu jest Pietro Perroti, który jako młody człowiek przenosi się do Turynu, aby pracować dla Fiata i szybko angażuje się w polityczną walkę. Kupuje małą kamerę wideo, którą przemyca do fabryki, aby uchwycić swoją robotniczą codzienność. Perroti przedstawił poruszający materiał filmowy ukazujący manifestacje, strajk i pikietę przed bramami fabryki. Filmowanie tego zdarzenia było dla niego kreatywnym sposobem wsparcia tej walki – dokument pokazuje, jaka atmosfera panowała w fabryce w tym czasie; przedstawia masowy udział w strajku pracowników fabryki, wsparcie ze strony studentów i wpływ tego wydarzenia na społeczeństwo i ich codzienne życie. Film pokazuje również konflikty z różnymi instytucjami i elementy zaangażowania prasy.

EDITH BERGMANN

„150 GODZIN” – WŁOSKA OSOBLIWOŚĆ

Jednym z największych osiągnięć włoskiego ruchu robotniczego, jaki miał miejsce pod koniec lat 60-tych i 70-tych było zagwarantowanie tzw. prawa 150 Ore („150 godzin”), umożliwiającego wzięcie urlopu w celu (ciągłego) kształcenia się. W tym czasie na kapitalistycznym zachodzie Włochy były jedynym krajem, który wprowadził takie prawo.

„150 godzin” nie stanowiło jedynie ciężko wywalczonego prawa pracowników. Był to również przełom w ruchu robotniczym, który na zawsze zmienił społeczeństwo kapitalistyczne. Pracownicy uświadomili sobie bowiem, jaką ważną rolę odgrywają w istniejącym systemie. Prawo 150 godzin doprowadziło również do gruntownego przekształcenia placówek edukacyjnych i zmieniło rolę, jaką pełniły we wdrażaniu podstawowych praw określonych we włoskiej konstytucji.

19 kwietnia 1973 r. włoskie związki zawodowe – CGIL, CISL i UIL – wywalczyły prawo do edukacji dla wszystkich pracowników na mocy międzysektorowego układu zbiorowego pracy – na początku wyłącznie dla sektora metalowego, a następnie (między czerwcem 1973 r. a październikiem 1974 r.) dla wszystkich pozostałych. Na mocy powyższego układu pracownicy fizyczni byli uprawnieni do 150 płatnych godzin przeznaczonych na edukację na przestrzeni trzech lat (które można wykorzystać również w ciągu jednego roku), oraz do 150 godzin urlopu. W tamtym czasie ponad dwie trzecie robotników nie posiadało nawet świadectwa ukończenia szkoły; nawet więcej nie ukończyło szkoły ponadpodstawowej, biorąc pod uwagę, że obowiązkowe nauczanie obejmowało jedynie 8 klas szkoły podstawowej. To, co początkowo wydawało się małą istotnym żądaniem, okazało się prawdziwym przełomem, któremu organizacji pracodawców silnie się sprzeciwiały – na próżno. Wcześniej przewidywano jedynie „czas wolny” dla dzieci, które nie ukończyły jeszcze obowiązkowej nauki. Ich czas wolny przewidywał jedynie przerwę w świadczeniu pracy w celu umożliwienia przygotowania się do testów lub egzaminów.

„Po raz pierwszy w historii związków zawodowych, przedsiębiorstwa i system szkol-

1973

3 nictwa państwowego stanęły po tej samej stronie barykady”¹ Innymi słowy, po raz pierwszy ambicje niższych klas społecznych odnośnie hegemonii kulturowej w społeczeństwie kapitalistycznym zostały określone w układzie zbiorowym. Celem takiego działania było zapewnienie, że edukacja pracowników fizycznych nie będzie dyktowana jedynie interesem firmy lub zyskiem ale że będzie wynikać również z ich własnych potrzeb. Chodziło o prawo do niezależnego uczenia się, które zostało uznane i zapisane w układzie zbiorowym. Pracodawcy daremnie próbowali wykazać „absurdalność” tego roszczenia, pytając, czy robotnicy uzyskali również prawo do nauki gry na klawiesynie (patrz zdjęcie). – Oczywiście! – odrzekły związki zawodowe.²

*Più polvere in casa –
Meno polvere nel cervello.
(Im więcej kurzu w domu,
tym jaśniej w głowie.)*

Hasło gospodyni domowej na ulotce

Setki tysięcy pracowników skorzystało z prawa do edukacji. Jak ujął to jeden z beneficjentów tego rozwiązania, głównym celem, oprócz uzyskania świadectwa ukończenia szkoły, było wspieranie „rozwoju kulturowego klasy robotniczej i jej spójności. Chciałem zdobyć świadectwo ukończenia szkoły nie po to, by zarabiać więcej lub by zostać kierownikiem departamentu, ale by zaspokoić potrzeby kulturalne, czego nie mogłem zrobić wcześniej, bo pochodząc z klasy robotniczej, nie miałem na to środków”. Jeden z nauczycieli stwierdził, że zapal do nauki klasy robotniczej wynikał z przekonania, że tradycyjna edukacja to przywilej klasy rządzącej. Bazując na swoich własnych doświadczeniach robotnicy starali się zrozumieć, jak działa rzeczywistość, czyli społeczeństwo kapitalistyczne. Nawiązali relacje ze swoimi nauczycielami i ośrodkami kształcenia, których rola oraz programy nauczania były kwestionowane. „Robotnicy zaczęli zdobywać wiedzę na temat organizacji fabryki i społeczeństwa kapitalistycznego, dzięki czemu granica między życiem zawodowym a społecznym zaczęła się zacierać.

Ośrodki kształcenia i władze lokalne, we współpracy ze związkami zawodowymi, były zobowiązane do zorganizowania kursów w ogólnodostępnych budynkach szkolnych. Zatrudniono dodatkowych nauczycieli. Uczestnicy kursów mogli również decydować, czego chcą się dowiedzieć. Jednym z najbardziej istotnych dla nich tematów były zagrożenia w miejscu pracy. Innym ważnym celem było zdobycie wśród lekarzy znajomości w walce o prawa pracownicze.

Co pracodawcy z tego wyciągnęli. Ich pytanie: „Czy mamy teraz płacić również za lekcje klawesynu dla pracowników?” stało się metaforą udanego wdrożenia prawa do edukacji. (Okładka specjalnego wydania czasopism *Inchiesta* i *Fabbrica e stato* lipiec/sierpień 1973 r.).

Prawo 150 godzin stało się pomostem między pracą a nauką. Dzięki niemu pracownicy fizyczni mogli spojrzeć na kształcenie z nowej perspektywy i zatrzeć granice między wiedzą zdobywaną tradycyjnie, a tą pochodzącą z nieoficjalnych źródeł. Demokratyzacja dostępu do edukacji zmieniła społeczeństwo. Profesorowie uniwersyteccy i inni pracownicy umysłowi również udostępnili swoje zajęcia dla pracowników fizycznych i przeprowadzili szkolenia dla związków zawodowych. Byli studenci, którzy podczas demonstracji maszerowali obok robotników, sami stali się nauczycielami prowadzącymi kursy w ramach prawa 150 godzin. „Te 150 godzin kształcenia stanowi początek ruchu, którego bohaterami najpierw byli pracownicy fizyczni, następnie kobiety, pragnące zmian studenci i feministki (...). To nie był program przypominający kształcenie dorosłych w krajach angielsko-

języcznych; to był eksperyment społeczny przeprowadzony przez nieszablono-wo myślących członków związków zawodowych”.³

Kluczowymi warunkami przyjęcia 150 godzin była, z jednej strony, jednolita klasyfikacja płac (*inquadramento unico*) opracowana przez związki zawodowe pracowników z branży metalowej w 1972 r. oraz usunięcie wyraźnej granicy między pracownikami fizycznymi i biurowymi (oraz tzw. technikami) oraz, z drugiej strony, zdecentralizowanie negocjacji zbiorowych. Pierwsze postanowienie zakwestionowało hierarchiczną organizację pracy, podczas gdy drugie umożliwiło związkowcom i przedsiębiorstwom wspólne planowanie lokalnej organizacji pracy (system zmian itp.), a tym samym zapewnienie praw indywidualnych pracowników do 150 godzin edukacji.

PAOLA GIACULLI

FEMINISTKA LEA MELANDRI (nauczycielka przeprowadzająca kursy w ramach prawa 150 godzin) opowiada o swoim zaskoczeniu, gdy po przybyciu na zajęcia odbywające się na przedmieściach Mediolanu odkryła, że w kursie biorą udział wyłącznie kobiety – gospodynie domowe! Teoretycznie rzecz biorąc, prawo do edukacji zarezerwowane było dla pracowników fizycznych, ale ponieważ zajęcia były otwarte dla wszystkich, zjawily się na nich kobiety zajmujące się prowadzeniem domu. Zdjęcia z kursu w ramach prawa 150 godzin (Lea Melandri)

1 Cytaty z filmu dokumentalnego *Le 150 ore* (1974 r.) na temat negocjacji zbiorowych, w tym rozmowy i wywiady ze związkowcami i pracownikami oraz wymiana doświadczeń (w języku włoskim)
<http://patrimonio.aamod.it/aamod-web/film/detail/IL8600001490/22/le-150-ore.html?startPage=0&idFondo=>

2 Lipiec-sierpień 1973 r. wydanie czasopism *Fabbrica e Stato* – *Inchiesta* ironicznie zatytułowane *150 ore suonata per i padroni*, Gra słów w języku włoskim sugerująca „grę dla szefów”.

3 Paola Melchiori, *Le 150 ore, un esperimento di vita e di cultura* (150 godzin, eksperyment życia i kultury),
http://www.universitadelledonne.it/le_150_ore.htm.

OTWARCIE TEATRU

PIER PAOLO PASOLINI pozostawił po sobie imponujący dorobek artystyczny, głównie w formie filmów. W swoich działach literackich, filmach i sztukach analizował struktury burżuazji, jego czołowe postacie, dezintegrację struktur społecznych, jaką miał szansę zaobserwować we Włoszech w latach 60-tych i 70-tych oraz tendencje faszystowskie – nową formę wyrazu ukierunkowaną na hamowanie inności i różnic kulturowych. Jego twórczość jednak przede wszystkim obrazuje zainteresowanie trudnościami, z jakimi każdego dnia mierzą się osoby wypchnięte poza marginesy społeczeństwa.

Pod koniec lat 60. Pasolini stworzył serię przedstawień stanowiących projekt nowej formy teatru który, w przeciwieństwie do książek i filmów, nie mógłby zostać zaadaptowany przez środki masowego przekazu. W 1968 roku przedstawił 43-punktowy manifest dotyczący nowej formy teatru. Interesu-

jące jest to, że pozwolił, by teatr zachował swoją (wybitnie elitarną) funkcję w społeczeństwie, ale zinterpretował go na nowo. Miałby stanowić wymianę między inteligencją, a klasą robotniczą. Sztuki mogłyby być wystawiane w fabrykach, szkołach lub dla określonych kręgów kulturowych. Pasolini uważał, że istnieje zapotrzebowanie na teatr słów (*teatro di parola*), który nie podaje żadnych rozwiązań, a tylko omawia problemy. Inscenizacja sztuki powinna stanowić tło, nie omawiając żadnych wad lub zalet, a stawiając analizę w centrum. Z dydaktycznego punktu widzenia, Pasolini postrzegał teatr jako forum, miejsce dyskusji lub przynajmniej jako czynnik mający skłonić do dalszego rozmyślenia, analizując swój własny punkt widzenia.

Niezależnie od tego, czy założenia teoretyczne Pasoliniego są zrozumiałe, otworzył on drzwi prowadzące do edukacji w obszarach

Pier Paolo Pasolini
(urodzony dnia
5 marca 1922 r.
w Bolonii;
zamordowany
2 listopada 1975 r.
w Ostii)

społecznych, które wcześniej pozostawały zamknięte. Nie bagatelizując znaczenia teatru, ten środek przekazu również powinien być dostępny dla każdego. W pewnym sensie, układ zbiorowy o 150 godzin edukacji stał się jednym z najtańszych do niego biletów.

ROLF GEHRING

Źródło: Indywidualne interpretacje włoskiego teatru XX wieku. Berlin 2008 r.

OBOWIĄZKOWE NAUCZANIE

Edukacja stała się obowiązkowa do 14 roku życia, w każdej wsi otwierano szkoły, a według modelu brytyjskiego była ona bezpłatna.

POCZĄTEK BIURA PRACY (LABOUR BUREAU)

Brak ram prawnych dla rokowani zbiorowych i bezrobocia skłonił Ministerstwo Poczty, Rolnictwa, Pracy i Emigracji do przeprowadzenia względnej analizy sytuacji. Badanie to doprowadziło do utworzenia Biura Pracy.

USTAWA O ODSZKODOWANIACH DLA PRACOWNIKÓW

Ustawa ta przyznała wypłatę świadczenia z tytułu uszczerbku na zdrowiu tym pracownikom, którzy odnieśli obrażenia podczas pełnienia obowiązków służbowych. Składki na ten system były obowiązkowe i wpłacane na zasadzie trójstronnej, przy czym pracodawcy, pracownicy i państwo wpłacają równy udział do funduszu, tak aby system pozostał rentowny. Pojęcie ubezpieczenia społecznego zostało zatem wprowadzone na Malcie po raz pierwszy.

Pierwsze wyjątkowo liczne spotkanie Ogólnej Konfederacji Związków Zawodowych (GWU) zorganizowane na wolnym powietrzu

OGÓLNY ZWIĄZEK ZAWODOWY PRACOWNIKÓW

Utworzenie Generalnego Związku Pracowników (GWU), do którego w ciągu roku dołącza 22 000 członków. Reggie Miller, urzędnik cywilny Admiralicji, z powodzeniem przekonał małą grupę pracowników do utworzenia silnego związku zawodowego, który w przyszłości odcisnąłby swoje piętno na najnowszej historii kraju.

1846

1885

PIERWSZY W HISTORII RZĄD WPROWADZIŁ ZASIŁEK SOCJALNY PRZYSŁUGUJĄCY Z MOCY PRAWA

Pierwszymi beneficjentami byli członkowie policji maltańskiej, w odniesieniu do których powołano do życia system emerytalno-rentowy. Następni na liście byli członkowie maltańskiej służby cywilnej.

1920

1927

WSPARCIE DLA WDÓW I SIEROT

Nowa ustawa przewidywała przyznawanie rent wdowom i dzieciom zmarłych urzędników państwowych.

1929

1929

UŻYWANIE JĘZYKA MALTAŃSKIEGO

Ten nowy akt prawny zapewnił, że zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych, można wnioskować o wystuchanie sprawy w języku maltańskim.

1933

BIURO PRACY STAJE SIĘ DEPARTAMENTEM PRACY

To właśnie za pośrednictwem Departamentu Pracy nadal obowiązywały ustawy o pracy, takie jak ustawa o odpoczynku tygodniowym (piekarzy i fryzjerów) z 1933 r., rozporządzenie o godzinach pracy z 1936 r., rozporządzenie o robotnikach portowych z 1939 r. oraz rozporządzenie o fabrykach z 1940 r.

1940

ROZPORZĄDZENIE FABRYCZNE

Powstałe rozporządzenie fabryczne w oparciu o brytyjską ustawę o fabrykach z 1937 r., wprowadziło zasady BHP w fabrykach, niestety kilka miejsc pracy zostało z niego wykluczonych, ponieważ nie były one objęte ścisłą interpretacją terminów „fabryka” i „miejsce pracy”.

1943

1945

ROZPORZĄDZENIE O ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH I SPORACH HANDLOWYCH Z 1945 r.

O uchwalenie tego prawa poprosił sekretarz Generalnego Związku Pracowników, Reggie Miller. Było to ważne osiągnięcie dla mechanizmów stosunków przemysłowych na Malcie, ponieważ przyznawało ono związkom zawodowym zwolnienie z odpowiedzialności za wszelkie przestępstwa popełnione w ramach rozważań lub w celu pogłębienia sporu handlowego.

ROZPORZĄDZENIE O OBOWIĄZKOWYM NAUCZANIU

Rozporządzenie o obowiązkowym nauczaniu (*Compulsory Education Ordinance*) wprowadziło obowiązek szkolny dla dzieci w wieku od 6 do 14 lat.

USTAWA O EMERYTURACH I RENTACH Z 1948 r.

Ustawa o emeryturach i rentach z tytułu starości została wprowadzona w życie i przewidywała wypłatę świadczeń emerytalnych osobom powyżej 60 roku życia. W przeciwieństwie do „Ustawy o odszkodowaniach dla pracowników”, nie opierała się ona na składkach, lecz na badaniu środków finansowych osoby ubiegającej się o taką emeryturę. Wraz z tą ustawą rząd laburzystowski wprowadził podatek dochodowy na finansowanie tych emerytur.

WPROWADZENIE SZKÓŁ SPECJALNYCH

Pierwsze szkoły specjalne dla osób niewidomych, głuchych i niepełnosprawnych umysłowo otwarto w 1956 roku. Do 1955 r. osoby niepełnosprawne były trzymane w ukryciu w domu, nigdy nie wychodziły na zewnątrz.

STRAJK GENERALNY I ZAMIESZKI

Ogólny Związek Zawodowy Pracowników ogłasza strajk narodowy, który kończy się zamieszkami i starciami między pracownikami, policją, a brytyjskimi żołnierzami. Pracowników złośliwie sposób, w jaki brytyjski rząd kolonialny traktował ich kraj i kwestię pracy. Groźby zwolnienia pracowników ze służb i zamknięcia Stoczni, która zatrudniała ponad 12 000 osób, wystarczyły, aby pracownicy potoczyli się i stanęli w obliczu arogancji rządzących. Po strajku generalnym Dom Mintoff zrezygnował z funkcji premiera, a dr Giorgio Borg Olivier odmówił utworzenia alternatywnego rządu. Gubernator kolonialny przejmuje bezpośrednią administrację pod rządami brytyjskimi. W ten sposób powstał Ruch na rzecz Wolności z Imperium Brytyjskiego.

ZNIESIENIE KARY ŚMIERCI

Kara śmierci za morderstwo została na Malcie zniesiona, ale aż do jej całkowitego zniesienia w dniu 21 marca 2000 r. nadal stanowiła część krajowego kodeksu wojskowego.

SYSTEM RENT INWALIDZKICH Z 1974 r.

Wprowadzono system nieskładkowych rent inwalidzkich.

1945

1946

1948

1952

1956

1956

1958

1964

1971

1973

1974

PRAWO DO GŁOSOWANIA NA KOBIETY I ZNIESIENIE PRAWA DO GŁOSOWANIA W LICZBIE MNOGIEJ

Zostaje wprowadzona koncepcja głosowania: jedna osoba – jeden głos. Kobiety otrzymały prawo do głosowania z pomocą Ruchu Pracy w 1945 roku. W październiku 1947 roku, odbyły się wybory, w których kobiety mogły głosować po raz pierwszy. W wyniku tych wyborów Agata Barbara została pierwszą kobietą wybraną do maltańskiego parlamentu. 1982 r. Agata Barbara została pierwszą kobietą-prezydentem Republiki Malty.

Agatha Barbara – pierwsza kobieta wybrana na prezydenta Malty w roku 1982

WPROWADZENIE W ŻYCIE WARUNKÓW ZATRUDNIENIA

Uchwalenie ustawy z 1952 r. o warunkach zatrudnienia (CERA), która zastąpiła rozporządzenie o związkach zawodowych i sporach handlowych z 1945 r. Ustawa o warunkach zatrudnienia przewidywała m.in. ochronę płac, urlopów wypoczynkowych i niesprawiedliwego zwolnienia. CERA przewidywała również utworzenie Komisji Płac.

USTAWA O POMOCY NARODOWEJ

Powołano do życia „Ustawę o pomocy narodowej”. Dotyczyło to kwestii pomocy społecznej i medycznej (tej ostatniej, zarówno w gotówce, jak i w naturze) głowom gospodarstw domowych, którzy byli bezrobotni i poszukujący pracy lub niezdolni do wykonywania jakiegokolwiek pracy z powodu określonej choroby, pod warunkiem, że środki finansowe ich rodzin spadły poniżej pewnego poziomu.

Uroczystości z okazji Dnia Niepodległości, 1964 r.

DZIEŃ NIEPODLEGŁOŚCI

Malta zyskuje niepodległość. Po jej uzyskaniu, Malta nadal służyła jako baza wojskowa siłom brytyjskim i NATO. Królowa Anglii pozostała głową państwa.

DEKRYMINALIZACJA AKTYWNOŚCI SEKSUALNEJ OSÓB TEJ SAMEJ PŁCI

Dekryminalizacja tej samej aktywności seksualnej rozpoczyna długą drogę do praw osób LGBTIQ.

PŁACA MINIMALNA

Na mocy ustawy o warunkach zatrudnienia wprowadzono minimalne wynagrodzenie w wysokości 23,29 EUR/tygodniowo. Obecnie płaca minimalna wynosi 175,84 € tygodniowo.

USTAWA O STOSUNKACH PRZEMYSŁOWYCH

Ustawa ta przewidywała wolność zrzeszania się, negocjacje zbiorowe i stosunki pracy; ustawa ta przewidywała również prawo do strajku.

KOBIETY OTRZYMUJĄ RÓWNE WYNAGRODZENIE

W Parlamencie przyjęto przepisy znoszące dysproporcje płacowe ze względu na płeć. Dzięki temu prawu zapewniono otrzymywanie jednakowej płacy za tę samą pracę przez kobiety i mężczyzn.

DWIE TRZECIE EMERYTURY

Wprowadzenie nowego systemu składkowego dla wypłaty emerytury związanej z wynagrodzeniem/dochodami. System emerytalny dla wdów obliczony na podstawie wynagrodzenia/dochodów ich zmarłego męża oraz krajowa emerytura minimalna.

Wraz z wprowadzeniem świadczeń socjalnych zostają zagwarantowane lepsze warunki życia dla osób starszych.

WPROWADZENIE ZASIŁKU MACIERZYŃSKIEGO

Kobietom w ciąży przysługuje 13 tygodni płatnego urlopu. Zasiłek ten był wypłacany wszystkim ciężarnym kobietom, a płatność względna obejmowała ostatnie 8 tygodni przed porodem i pierwsze 5 tygodni po porodzie.

POWOŁANIE MALTAŃSKIEJ RADY ROZWOJU GOSPODARCZO-SPOŁECZNEGO

Rada Rozwoju Gospodarczo-Społecznego Malty (MCESD): jest organem trójstronnym, w skład którego wchodzi przedstawiciele rządu, związków zawodowych i organizacji pracodawców. MCESD stale dąży do poprawy dialogu społecznego i obywatelskiego na Malcie.

USTAWA O ZWIĄZKACH CYWILNYCH (CIVIL UNIONS ACT)

Na mocy tej ustawy przyznano parom tej samej płci i parom płci przeciwnych możliwość zawarcia związku cywilnego, nadając im te same prawa, obowiązki i obowiązki co małżeństwo, w tym prawo do wspólnej adopcji.

1974

1974

1976

1976

1979

1979

Lata 80

1981

2001

2011

2014

2017

REPUBLIKA MALTY

Malta staje się Republiką. Królowa Anglii nie jest już głową Wypł Małtańskich. Po raz pierwszy w swojej historii państwo ma głowę państwa wyłonioną spośród rodaków. Sir Anthony Mamo zostaje mianowany pierwszym prezydentem Republiki Malty.

Dzień Republiki, 13 grudnia 1974 r., wicepremier Anton Buttigieg, pierwszy prezydent Malty, Jego Wysokość Sir Anthony Mamo oraz premier Dom Mintoff (od lewej do prawej)

DZIEŃ WOLNOŚCI

Ostatnie jednostki brytyjskich sił zbrojnych opuszczają Maltę. Był to pierwszy raz w historii Malty, kiedy to żaden cudzoziemiec nie znajdował się na niej, występując z pozycji władzy.

NARODOWA SŁUŻBA ZDROWIA

Maltańska Narodowa Służba Zdrowia w swojej obecnej formie, powstała na początku lat 80-tych. Jest to kompleksowa służba zdrowia, finansowana z podatków i bezpłatna dla obywateli Malty i Unii Europejskiej.

Konferencja prasowa podczas referendum w sprawie prawa do uzyskania rozwodu

WPROWADZENIE INSTYTUCJI ROZWODU

Rozwód został wprowadzony na Maltę po tym, jak w referendum przeprowadzonym w maju 2011 roku zdecydowana większość zagłosowała za nim. Do tej pory była jednym z zaledwie trzech krajów na świecie, w których rozwód nie był dozwolony.

MAŁŻEŃSTWO OSÓB TEJ SAMEJ PŁCI

Małżeństwa osób tej samej płci stają się legalne po uchwaleniu ustawy przez parlament maltański.

NARODZINY OGÓLNEGO ZWIĄZKU ZAWODOWEGO PRACOWNIKÓW

1943

W 1942 r., w czasie II wojny światowej, po zakończeniu oblężenia Malty, jej mieszkańcy stanęli przed groźbą wzrostu kosztów utrzymania i niedoborów żywności. Wiele produktów żywnościowych było w niewielkich ilościach lub było gorszej jakości. Pokój przyniósł bezrobocie w stoczniach. Pracownicy maltańscy nie otrzymywali takich samych zarobków za taką samą pracę w stoczniach lub usługach, jak ich koledzy z Wielkiej Brytanii. Wszystko to wywołało wielkie niezadowolenie wśród Maltańczyków. Podczas gdy Brytyjczycy mogli żyć przyzwoicie, ci drudzy żyli we własnym kraju w ubóstwie i to pomimo, iż w czasie wojny doświadczali tych samych trudności, co Brytyjczycy. Od 1800 roku Malta rządili Brytyjczycy, a w 1814 roku stała się ona kolonią Imperium Brytyjskiego.

Pod koniec 1942 r. Reggie Miller, urzędnik cywilny w British Naval Ship Yard, namówił niewielką grupę pracowników do utworzenia silnego związku zawodowego. Pierwsze zgromadzenie Związku odbyło się w marcu 1943 roku, podczas którego, przy licznie zgromadzonych uczestnikach Reggie Miller został mianowany sekretarzem generalnym. Wybrano również komisję tymczasową w celu sporządzenia projektu statutu Związku, który został zatwierdzony kilka dni później. Inne zgromadzenia odbywały się na całej Malcie. Miały na celu nakłonić większą liczbę pracowników do wstąpienia do Związku; pierwsi członkowie zaczęli zapisywać się od 1 lipca 1943 roku. W pierwszym roku istnienia Związku przystąpiło do niego 22 000 członków. Ogólny Związek Zawodowy Pracowników [General Workers' Union – GWU] został oficjalnie powołany dnia 5 października 1943 roku. Ten moment w historii Malty zjednoczył robotników w skali nieznaną do tej pory. Dzięki jedności w ramach GWU pracownicy zaczęli nabywać prawa, o których mogli tylko marzyć i na które mieli nadzieję.

Pomnik na ścianie budynku będącego siedzibą Ogólnej Konfederacji Związków Zawodowych Malty

GWU wezwało do uchwalenia ustawodawstwa związkowego. Żądanie to zostało przyjęte w marcu 1945 r. wraz z przyjęciem rozporządzenia o związkach zawodowych i sporach handlowych. Ustawa ta przewidywała obowiązkową rejestrację związków zawodowych i mianowanie rejestratora związków zawodowych. Było to znaczące

osiągnięcie dla mechanizmów stosunków przemysłowych na Malcie, ponieważ przyznawało ono związkom zawodowym immunitet od wszelkich naruszeń prawa popełnionych w sporze zbiorowym.

Związek odegrał również zasadniczą rolę w uchwaleniu ustawy o uregulowaniu warunków zatrudnienia (CERA) z 1952 r. Ustawa ta ustanowiła Komisje Płacowe, które dały równe szanse pracownikom wykonującym tę samą pracę. Wprowadzono środki, które chroniły osoby starsze i niepełnosprawne w pracy. Pracownik maltański zauważył, że jego warunki pracy zbliżają się do warunków pracy w krajach bardziej rozwiniętych i praw ustanowionych przez Międzynarodową Organizację Pracy. Ustawa ta była bardzo korzystna dla pracowników sektora prywatnego. Pracownicy tego sektora cierpieli z powodu niekorzystnych warunków pracy z powodu braku aktualnych przepisów. Do tej pory obowiązywało Rozporządzenie VII z 1868 r. w odniesieniu do pracowników sektora prywatnego.

Niestety ustawa CERA z 1952 r. nie zawierała żadnych przepisów dotyczących żądań pracownic. Kobiety nie otrzymywały takiej samej płacy jak mężczyźni; prawo do zawarcia małżeństwa i kontynuowania pracy nie zostało przyznane i nie zapewniono im ochrony w czasie ciąży. niesprawiedliwością tą zajęto się ostatecznie w 1976 r., kiedy to pracownice uzyskały równe płace i prawa, co mężczyźni. Związek wprowadzał to, co głosił, pierwsze pracownice zatrudnione przez Związek w 1945 roku, otrzymały te same prawa i płace, co ich koledzy. Panie nie zostały zmuszone do rezygnacji z pracy po zawarciu małżeństwa.

Ogólny Związek Zawodowy Pracowników wraz z Sekretarzem Generalnym Reggie'm Millerem odegrał znaczącą rolę w Zgromadzeniu Narodowym mającym miejsce od stycznia 1945 do 3 marca 1947 roku. Został on później wybrany na stanowisko sekretarza tego Zgromadzenia. Podczas dyskusji nad nową konstytucją GWU wraz z Maltań-

REGGIE MILLER 1898 – 1970 r.

Reggie Miller urodził się w nadmorskim mieście Sliema dnia 1 listopada 1898 roku. W wieku 16 lat wstąpił na Uniwersytet, ale z powodu problemów finansowych rodziny nie ukończył studiów uniwersyteckich. W lutym 1917 r. rozpoczął pracę jako urzędnik w Admiralicji Marynarki Wojennej. Miller był obecny podczas zamieszek 7 czerwca 1919 roku. Tego dnia brytyjskie oddziały strzelały do tłumu, zabijając czterech Maltańczyków.

W 1930 r. Miller uczestniczył w pierwszym spotkaniu Związku Zawodowego organizowanym przez Stowarzyszenie Urzędników Służby Cywilnej. W 1931 r. został wybrany jego sekretarzem. Uważał, że aby osiągnąć lepsze warunki pracy, wszystkie kategorie pracowników muszą się zjednoczyć. Wysokie koszty utrzymania spowodowane wybuchem II wojny światowej zmusiły związki maltańskie do ubiegania się o premię wojenną. Miller został wybrany na sekretarza komitetu celem jej omówienia. To właśnie w tym czasie wpadł na pomysł założenia Ogólnego Związku Zawodowego Pracowników. Jego marzenie spełniło się dnia 5 października 1943 roku wraz z założeniem tej organizacji. Po przejściu na emeryturę Miller przeniósł się do Anglii, gdzie zmarł dnia 21 lipca 1970 roku.

JESMOND MARSHALL

ską Partią Pracy zaproponowało zniesienie głosowania pluralistycznego (zbiorowego). Miał zostać wprowadzony jeden głos dla każdego mężczyzny z kobiety. Większość w Zgromadzeniu zgodziła się, że prawo głosu powinno być przyznane wszystkim mężczyznom, którzy ukończą 21 lat. Kościół i inne konserwatywne środowiska były przeciwne głosowaniu przez kobiety. Wreszcie, w 1945 r. Zgromadzenie Narodowe uzgodniło, że kobiety otrzymają prawo do głosowania i prawo do kandydowania na urząd publiczny. Kobiety po raz pierwszy oddały głos w 1947 roku.

Od momentu powstania Związek przywiązywał dużą wagę do problemu kosztów i poziomu życia. Podczas pierwszych w historii spotkań z władzami Związek zwracał uwagę na to, aby domagać się podwyżek płac, aby pracownicy mogli wieść godne życie. Chciał zapewnić, aby w przypadku braku odpowiednich usług socjalnych pracownicy zarabiali wystarczająco dużo pieniędzy na wypadek sytuacji nadzwyczajnych, takich jak dolegliwości, emerytura lub bezrobocie.

5 stycznia 1946 roku, po nieudanych rozmowach na temat podwyżek płac i innych nierozwiązanych kwestii, takich jak prawo do arbitrażu. Związek wezwał do narodowego protestu,

który przerodził się w strajk generalny. Ten strajk doprowadził do zastoju w kraju. Sklepy zostały zamknięte, transport publiczny przestał działać, a wszyscy, od pracowników wykwalifikowanych po robotników najemnych, pozostali w domu zgodnie ze związkową dyrektywą, aby nie zgłaszać się do pracy. Przez cały dzień nie zgłoszono żadnych incydentów. Ten dzień protestu zarządzanego przez GWU jest uważany za pierwszy strajk generalny w historii Malty. W czasie swojego istnienia związek zarządził jeszcze dwa kolejne strajki generalne, jeden w dniu 28 kwietnia 1958 roku i drugi 25 października 1994 roku.

Po kilku spotkaniach i strajku generalnym w styczniu 1946 roku władze brytyjskie poddały się i zaakceptowały podwyżkę płac zaproponowaną przez Związek Zawodowy Pracowników. Minimalne wynagrodzenie

Zamieszki
28 kwietnia 1958 r.

dla pracowników British Services i stoczni miało wynosić trzy liry maltańskie tygodniowo (równowartość 7,00 euro). W tym czasie sektor prywatny opart wzrost płac na wynagrodzeniach pracowników British Services i stoczni. Pracownicy otrzymywali jedynie 75% tej pensji, co było dla Związku nie do przyjęcia.

Podczas spotkania GWU w 1943 r. Reggie Miller powiedział, że jedynym rozwiązaniem, które zapewni pracownikom maltańskim takie same warunki i standard życia pracowników brytyjskich jest integracja z Wielką Brytanią. Malta znajdowała się pod rządami brytyjskimi od 1800 roku. Partia Pracy w swoim manifestie wyborczym z 1955 r. zaproponowała dwie alternatywy dla stosunków Malty z Anglią: Integracja lub samostanowienie (niezależność). GWU zachęciło swoich członków do wspierania Partii Pracy w tych wyborach. Po wygraniu wyborów, rząd Partii Pracy zwołał referendum dla Maltańczyków, aby zdecydować, czy chcą integracji z Wielką Brytanią. GWU wspierał wezwanie do integracji. 75% głosowało za integracją z Anglią; jednak plan rządu maltańskiego załamał się, ponieważ rząd brytyjski nigdy nie zamierzał przyznać Maltańczykom takich samych praw co Brytyjczykom. Gdy plan integracji nie powiódł się, GWU wraz z Maltańską Partią Pracy założyły Ruch Wolności. Malta uzyskała niepodległość w dniu 21 września 1964 roku, stała się Republiką 14 grudnia 1974 roku, a do 31 marca 1979 roku stała się całkowicie wolna i suwerenna. Podczas oficjalnych obchodów 31 marca 1979 roku premier Dom Mintoff i sekretarz generalny GWU George Agius wspólnie zapalili pochodnię wolności.

To, co na początku lat 40. zaczęło się jako marzenie kilku stoczniovców, przekształciło się w najważniejszy ruch związkowy na Malcie. Mając ponad 40 000 członków, Związek obejmuje 10% ludności maltańskiej. Dzięki temu ruchowi związkowemu Maltańczycy osiągnęli wielkie postępy, nie tylko w zakresie warunków zatrudnienia, ale także swobód obywatelskich. GWU zawsze znajdowało się w czołówce, jeśli chodzi o prawa mniejszości. W 2018 r. pod hasłem „Przyszłość jest teraz” związkowcy świętowali 75 rok narodzin swojej organizacji.

JESMOND MARSHALL

31 MARCA 1979 R. – DZIEŃ WOLNOŚCI

Do 1979 r. Malta stała się wystarczająco silna, by poradzić sobie bez potrzeby wynajmowania swojej ziemi obcym mocarstwom na bazy wojskowe. Brytyjska baza wojskowa została zamknięta po tym, jak w 1979 roku rząd brytyjski odmówił płacenia należnego czynszu. O północy 31 marca 1979 r. na pomniku zbudowanym specjalnie na tę okazję na nabrzeżu Vittoriosa odbyły się obchody tego wydarzenia. Opuszczono brytyjską flagę, a zawieszono maltańską. Premier Duminku Mintoff i sekretarz generalny Ogólnego Związku Zawodowego Pracowników George Agius zapalili pochodnię wolności. Wielkie uroczystości odbywały się na Malcie i Gozo. 1 kwietnia w Valletta Harbour dr Anton Buttigieg – prezydent Republiki, pozdrowił HMS London – ostatni

brytyjski statek wojenny, który wypłynął z Grand Harbour. Odwieczne marzenie maltańskich patriotów stało się rzeczywistością. Po latach służby kolejnym obcym mocarstwom, Maltańczycy mieli całkowitą suwerenność we własnym kraju. Dzień Wolności jest jednym z pięciu świąt publicznych obchodzonych na Malcie. Pozostałe dni to Dzień Niepodległości, 7 czerwca, święto upamiętniające zamieszki z 1919 roku, Dzień Zwycięstwa i Dzień Republiki.

JESMOND MARSHALL

Premier Mintoff i sekretarz GWU Agius zapalają pochodnię wolności

1 kwietnia 1979 r. – ostatni angielski okręt wojenny opuszczający wybrzeża wyspy

Obraz Jana Matejki z roku 1891 przedstawiający pochód posłów z Zamku Królewskiego w celu zaprzysiężenia wraz z królem tekstu konstytucji uchwalonej 3 maja 1791 r. przez Sejm Czteroletni

KONSTYTUCJA 3 MAJA

była pierwszą w Europie i drugą na świecie (po konstytucji amerykańskiej z 1787 r.). Wprowadziła polityczne zrównanie mieszczań i szlachty oraz stawiała chłopów pod ochroną państwa. Konstytucja 3 maja praktycznie nigdy nie weszła w życie, terytorium Polski zajęły Rosja, Prusy i Austria.

ZABÓR PRUSKI 1811 r.

zniesiono pańszczyznę na mocy edyktów z lat 1811–1850 r.

ZABÓR AUSTRIACKI 1848 r.

zniesiono pańszczyznę na mocy patentu z 17 kwietnia 1848 r.

ZABÓR ROSYJSKI 1861 r.

zniesiono pańszczyznę na terenie Królestwa Polskiego. Problem własności ziemi został rozwiązany dopiero w 1944 r.

8 GODZIN PRACY

Dekret o 8-godzinnym dniu pracy i 46-godzinnym tygodniu pracy, z 6-godzinną sobotą pracującą. Do wydłużenia czasu pracy do 48 godzin doszło w 1933 roku.

1791

1808

KODEKS NAPOLEONA OBOWIĄZYWAŁ

m.in. od 1808 r. w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (formalnie wolnym, zależnym od Cesarstwa Francuskiego w latach 1807–1815) i później. Ostatnie przepisy Kodeksu Napoleona utraciły w Polsce moc w 1946 r.

1811

ZNIESIENIE PAŃSZCZYZNY

Pańszczyzna to forma renty feudalnej polegająca na bezpłatnej i przymusowej pracy chłopów na rzecz właściciela ziemskiego, forma pół-niewolnictwa. Zlikwidowały ją dopiero władze państw, które dokonały zaborów Polski.

1848

1861

1918

ODZYSKANIE NIEPODLEGŁOŚCI

Niepodległa Polska tworzy instytucje i struktury demokratyczne od początku, na bazie systemów prawnych trzech różnych państw zaborczych. Na początku przeprowadzono szereg postępowych reform. Jednak po przewrocie w 1926 r. ograniczono demokrację. W wielonarodowym państwie narastały konflikty społeczne i narodowościowe.

1918

1918

PRAWA WYBORCZE KOBIEC

Bierne i czynne prawa wyborcze kobiet zostały wprowadzone dekretem Tymczasowego Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego.

PAŃSTWOWA INSPEKCJA PRACY

została powołana dekretem Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. Dekret nadawał Inspekcji bardzo szerokie uprawnienia kontrolne.

UKŁADY ZBIOROWE PRACY

Dwie ustawy z 1919 roku o zatwierdzeniu zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi. Problematyka układów została uregulowana kompleksowo 14 kwietnia 1937 roku.

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE

19 maja 1920 r. opublikowano ustawę o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby. W 1934 r. weszła w życie Ustawa o ubezpieczeniu społecznym. Uregulowane zostały powszechne ubezpieczenia emerytalne.

16 MARCA 1922 r. URLOPY

Ustawa o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu. Miesiąc urlopu dla pracowników umysłowych, od 8 do 15 dni dla fizycznych. W 1933 r. ograniczenie prawa do urlopu.

PRAWA SOCJALNE KOBIET

Ustawa z 1924 roku, stosowana w odniesieniu do zatrudnionych w przemyśle i handlu zakazywała zatrudniania kobiet pod ziemią, przy pracach niebezpiecznych lub szkodliwych a także we nocy. Zakaz pracy kobiet w nocy i pod ziemią w kopalniach został uchylony w 1951 r. Wprowadzono ochronę trwałości zatrudnienia kobiet w ciąży i zakaz rozwiązywania bez wypowiedzenia stosunku pracy.

SĄDY PRACY

Powołanie sądów pracy w Polsce 22 marca 1928 roku. Orzeczenia zapadały przy udziale sędziego zawodowego oraz dwóch ławników – przedstawicieli pracowników i pracodawców.

Działaczki centrolewicowego wiecu w 1930 r. Partie demokratyczne demonstrują przeciwko „Sanacji” – autorytarnym rządów Józefa Piłsudskiego. Pośrodku Justyna Budzińska-Tylicka, działaczka feministyczna i socjalistyczna, członkini Polskiej Partii Socjalistycznej oraz radna w Radzie Miasta Warszawy.

1919

DEKRET NACZELNIKA PAŃSTWA Z „W PRZEDMIOCIE TYMCZASOWYCH PRZEPISÓW O PRACOWNICZYCH ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH”

Pierwsze związki zawodowe zaczęły powstawać na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku (w państwach, które dokonały rozbiorów Polski). Wśród nich w 1892 r. Stowarzyszenie Robotników Budowlanych dla Galicji i Śląska Cieszyńskiego, poprzednik działającego obecnie Związku Zawodowego „Budowlani”.

Początek zorganizowanego ruchu związków zawodowych pracowników budowlanych

1919

1920

1921

KONSTYTUCJA MARCOWA (USTAWA Z DNIA 17 MARCA 1921 r. – KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ) – Obowiązywała do 23 kwietnia 1935 r. Pierwsza nowoczesna polska konstytucja. Wprowadzała egalitarny ustroj republiki demokratycznej o parlamentarno-gabinetowym systemie rządów. Obywatele mieli zapewnioną równość wobec prawa względem innych obywateli, nietykalność własności prywatnej, ochronę życia, wolność, tajność korespondencji oraz brak cenzury.

1922

1924

ZAKAZ PRACY DZIECI

Polskie prawo pracy okresu międzywojennego zakazywało od 1918 r. pracy dzieci. Ustawa z 1924 roku zakazywała zatrudniania młodzieży poniżej 15 roku.

1924

1928

UMOWY O PRACĘ W II RP

Dwa rozporządzenia o umowie o pracę robotników oraz pracowników umysłowych nadawały duże uprawnienia ochronne. Nie obejmowały one robotników rolnych, nauczycieli i wychowawcy, służby domowej.

1928

1932

PRAWO DO ABORCJI

Aborcja do 1932 r. bezwzględnie podlegała karze. W treści Kodeksu karnego z 1932 r. znalazły się dwa wyjątki od tej karalności, tj. z powodu ścisłych wskazań medycznych i gdy ciąża zaistniała w wyniku zgwałcenia, kazirodztwa bądź współżycia z nieletnią poniżej lat 15.

FUNDUSZ PRACY

Podjął się organizacji zakrojonych na szeroką skalę robót publicznych. W ramach wsparcia socjalnego bezrobotni otrzymywali zasiłki oraz pomoc ze strony zajmujących się tym instytucji.

OGRANICZENIE WOLNOŚCI PRASY

Wprowadzono cenzurę prewencyjną.

MANIFEST PKWN

Odezwa związanego z ZSRR rządu tymczasowego. W Manifestie zakładano utworzenie systemu płacy minimalnej, rozbudowę systemu ubezpieczeń społecznych opartego na zasadzie samorządności i rozwiązywanie kwestii mieszkaniowej. Obiecywano wprowadzenie bezpłatnego, powszechnego szkolnictwa na wszystkich szczeblach.

CENZURA PREWENCYJNA

Dekret o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. W 1990 r. cenzura prewencyjna została zniesiona.

KONSTYTUCJA POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

22 lipca 1952 r., zmieniona z dniem 31 grudnia 1989 r. w Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej. Formalnie zapisano w niej wszystkie podstawowe wolności i prawa, z których miał korzystać „lud pracujący miast i wsi”. Faktycznie liczyła się jedynie jej interpretacja przez rządzącą formację.

„ODWILŻ”

Koniec stalinizmu, przez kilka lat zwiększyły się swobody demokratyczne, łącznie z namiastką wolności słowa. Okres „demokratyzacji” szybko się skończył.

1934

POLSKI KODEKS ZOBOWIĄZAŃ

Kompleksowa regulacja stosunków pracy – przepisy dotyczące obowiązków stron i zasad wynagradzania oraz zakaz pracy bezpłatnej.

1934

1935

KONSTYTUCJA KWIETNIOWA

W Polsce wprowadzono system prezydencki o charakterze autorytarnym.

1938

1939-

WOJNA I OKUPACJA

Likwidacja wszystkich instytucji państwa polskiego, w tym infrastruktury socjalnej, edukacyjnej i kulturalnej. Eksterminacja ludności, głównie żydowskiej przez nazistów.

1944

1944-

OKRES WALKI O WŁADZĘ

Stopniowa eliminacja ugrupowań opozycyjnych przez stalinistów. Rozpoczyna się planowa przebudowa struktury społecznej w celu zapewnienie władzom poparcia robotników i znacznej części chłopów.

1948

Reforma rolna
po drugiej wojnie światowej

1944

1944

REFORMA ROLNA

Dekret o przeprowadzeniu reformy rolnej. Reforma rolna poprawiała radykalnie sytuację ekonomiczną i społeczną ubogich chłopów, co miało decydujące znaczenie dla ich poparcia nowych władz w Polsce, związanych z ZSRR.

1946

1948-

OKRES STALINIZMU

Okres władzy totalitarnej opartej na represjach, bezwzględnie zwalczającej opozycję polityczną. Jednocześnie okres wprowadzania planowania centralnego w gospodarce, wielkich inwestycji przemysłowych, polityki awansu społecznego robotników i chłopów a także polityki tworzenia „nowej inteligencji socjalistycznej”.

1956

1952

1956

SZERSZE PRAWO DO ABORCJI

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania wprowadziła możliwość dokonywania aborcji na żądanie. Zmiana tej ustawy następuje w 1993 r. ograniczając dopuszczalność aborcji do przypadków zagrożenia zdrowia i życia kobiety, dużego prawdopodobieństwa upośledzenia płodu i ciąży powstałej w wyniku czynu zabronionego. Ustawodawstwo polskie jest jednym z najbardziej restrykcyjnych w Europie.

1956-

1958

MARZEC 1968 r.

Pogarszająca się sytuacja gospodarcza, walki wewnętrzne w PZPR i rozczarowanie inteligencji odejściem od demokratyzacji powodują protesty. Reakcją władz jest od 1967 do 1968 r. kampania antyinteligencka i antysemita. Rok 1968 uważa się za początek tworzenia ugrupowań opozycyjnych w Polsce.

KODEKS PRACY

Kodeks pracy wszedł w życie 1 stycznia 1975 r. Zawierał szereg dobrych, korzystnych dla pracowników przepisów. Po 1989 r. kodeks został dostosowany do warunków gospodarki rynkowej i był nowelizowany blisko 80 razy. Po 2000 r. wprowadzano regulacje, które ograniczały prawa pracowników.

STAN WOJENNY

Stan nadzwyczajny wprowadzony 13 grudnia 1981 roku. Zawieszono prawa obywatelskie, w tym działalność wszystkich związków zawodowych i przejęto ich majątek.

Stan wojenny 1981 r.

PLAN BALCEROWICZA miał umożliwić transformację z gospodarki centralnie sterowanej do rynkowej. Doprowadził do opanowania kryzysu, ale też pogłębiającego się rozwarstwienia społecznego.

40 GODZIN PRACY

Ustawa nowelizująca Kodeks pracy z 1 marca 2001 r. skróciła czas pracy do przeciętnie 40 godzin w pięciodniowym tygodniu pracy.

PRAWA MNIEJSZOŚCI

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

1968

1971-

1980

1974

1980

DEKADA GIERKA

Grupa polityczna w PZPR skupiona wokół Edwarda Gierka odsuwa od władzy Władysława Gomułkę. Polska prowadzi odtąd odważną, lecz ryzykowną politykę inwestycyjną. W ciągu tego dziesięciolecia dochodzi do wielkich ruchów migracyjnych ze wsi do miast (w wyniku planowej polityki przemysłowej i mieszkaniowej).

NIEZALEŻNY RUCH ZWIĄZKOWY

Po wielu strajkach robotniczych władze zgodziły się na legalizację Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Był związkiem zawodowym i ruchem społecznym, jedną z największych organizacji masowych, działających w PRL (liczyła ok. 10 milionów członków).

1981-

1983

1989

OKRĄGŁY STÓŁ

Negocjacje prowadzone przez przedstawicieli władz, demokratycznej opozycji oraz strony kościelnej, które doprowadziły do częściowo wolnych wyborów parlamentarnych w czerwcu 1989 r. i zmiany systemu politycznego Polski.

Okrągły Stół i transformacja systemowa, 1989 r.

1990

1997

KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Polska jest państwem prawa realizującym zasady sprawiedliwości społecznej i społecznej gospodarki rynkowej.

2001

2003

ROZSZERZONY ZAKAZ DYSKRYMINACJI W STOSUNKACH PRACY

Nowelizacja Kodeksu pracy z listopada 2003 r. Zakaz dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, religię, wyznanie, niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną. Zakaz molestowania.

2005

2015

RADA DIALOGU SPOŁECZNEGO

Trójstronny organ, którego zadaniem jest prowadzenie dialogu społecznego. Ma także realizować zasadę partycypacji i solidarności społecznej w zakresie stosunków zatrudnienia. Rada zastąpiła krytykowaną przez związki i pracodawców, funkcjonującą od 1994 r. Trójstronną Komisję ds. Społeczno-Gospodarczych.

100 LAT POLSKIEJ INSPEKCJI PRACY

Inspekcja pracy w Polsce zawsze pełniła szczególną rolę. 3 stycznia 1919 r., kilka miesięcy po odzyskaniu po ponad 120 latach niepodległości przez Polskę, Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podpisał „Dekret tymczasowy o urządzeniu i działalności inspekcji pracy”. Powstała Inspekcja o bardzo szerokich kompetencjach działająca w ramach administracji rządowej.

Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podpisuje dekret o utworzeniu Inspekcji Pracy w roku 1919.

Józef Piłsudski, pierwotnie radykalny socjalista, miał bardzo postępowe poglądy w pierwszym okresie swojej działalności państwowej. Zmieniły się one dopiero w 2 połowie lat dwudziestych, gdy po przewrocie wojskowym w 1926 r. zaczął budować ustrój autorytarny. Inspekcja pracy zawsze jednak była przez niego wspierana i w XX leciu międzywojennym stanowiła bardzo ważny element kształtowania rynku pracy chroniącego pracownika. Inspekcja miała charakter terytorialny. 14 lipca 1927 r. zostało wydane Rozporządzenie Prezydenta RP o inspekcji pracy, rozszerzające dotychczasowy zakres działania inspekcji.

Inspekcja działała do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. W ramach eliminacji urzędników państwowych przez okupantów wielu inspektorów pracy straciło życie. Legendą polskiej inspekcji jest Halina Krahelska. W obozie koncentracyjnym w Ravensbrück tuż przed swoją śmiercią w 1945 roku opracowała „Wytyczne w sprawie organizacji Inspekcji Pracy w Polsce Niepodległej po II wojnie światowej”. Wiele z jej uwag zostało

uwzględnionych w czasie odbudowy Inspekcji po II wojnie. Nagroda im. H. Krahelskiej jest dziś najwyższym wyróżnieniem w obszarze ochrony pracy.

Po drugiej wojnie światowej w 1946 r. nadzór nad całokształtem spraw związanych z bezpieczeństwem, higieną i ochroną pracy powierzono Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej. Powołana została również Międzyministerialna Centralna Komisja Bezpieczeństwa i Higieny Pracy wraz z jej odpowiednikami w 20 branżach. Prowadziła między innymi kontrole w zakładach o najwyższym poziomie zagrożeń. Inspekcja zmienia swoje podporządkowanie 20 marca 1950 r. z mocy Ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej oddając swoje zwierzchnictwo radom narodowym. W 1950 rok powstaje Ośrodek Szkolenia Państwowej Inspekcji Pracy we Wrocławiu, pełniący w przyszłości bardzo ważną rolę w szkoleniu, ale też badaniach i standaryzacji działań inspekcji. Okres stalinizmu w Polsce ogranicza działania inspekcji. Priorytetem dla stalinowskich władz jest wzrost produkcji, odbudowa kraju i współzawodnictwo

pracy – bardzo często kosztem zdrowia i bezpieczeństwa pracowników. W tej sytuacji Inspekcja Pracy z formalnie szerokimi uprawnieniami, ma w rzeczywistości ograniczone możliwości działania.

10 listopada 1954 r. Na mocy „Dekretu o przejściu przez związki zawodowe zadań w dziedzinie wykonywania ustaw o ochronie, bezpieczeństwie i higienie pracy oraz sprawowania inspekcji pracy”, inspekcja stała się służbą działającą w strukturach związków zawodowych. Dotychczasową terenową inspekcję pracy przekształcono w techniczną inspekcję pracy opartą na zasadzie branżowej. Pozorne obniżenie rangi inspekcji, w rzeczywistości wzmacnia szanse jej oddziaływania. Związki zawodowe, politycznie zależne od władzy, mają dużą autonomię działania zakładach pracy, co daje możliwość skuteczniejszej pracy Inspekcji. Po strajkach w 1980 r. i powstaniu niezależnego ruchu związkowego 6 marca 1981 r. uchwalona zostaje ustawa o Państwowej Inspekcji Pracy, organie powołanym do nadzoru i kontroli przestrzegania prawa pracy, w szczególności bezpieczeństwa i higieny pracy. Intencją władz jest „przejęcie” Inspekcji i pozbawienie niezależnych związków wpływu na jej działanie. Inspekcja podlega odtąd Radzie Państwa. W trakcie zmian systemu politycznego 29 maja 1989 r. Państwowa Inspekcja Pracy zostaje podporządkowana Sejmowi. To unikalne rozwiązanie podporządkowujące inspekcję parlamentowi utrzymuje się do dziś, mimo prób przejęcia kontroli nad Inspekcją przez rząd.

Do nadzoru nad warunkami pracy i działalnością Państwowej Inspekcji Pracy powołano w 1990 r. Radę Ochrony Pracy. Jest strukturą doradczą Marszałka Sejmu. Tworzą ją parlamentarzyści, przedstawiciele rządu, związków zawodowych, organizacji pracodawców, a także przez innych organizacji społecznych zajmujące się problemami

tyką ochrony pracy. W skład Rady powołuje się także ekspertów i przedstawicieli nauki.

Od 1 maja 2004 r. po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Państwowa Inspekcja Pracy staje się pełnoprawnym członkiem Komitetu Wyższych Inspektorów Pracy.

13 kwietnia 2007 r. uchwalona zostaje nowa ustawy o Państwowej Inspekcji Pracy, która między innymi rozszerzyła zakres kompetencji inspekcji o kontrolę legalności zatrudnienia. Państwowa Inspekcja Pracy w Polsce ma bardzo szeroki zakres uprawnień i kompetencji. Kontroluje szeroko rozumiane warunki pracy (nie tylko pod kątem bezpieczeństwa i zdrowia), jest instytucją łącznikową w sprawach delegowania, kontroluje częściowo stosowanie niebezpiecznych substancji w gospodarce, nadzoruje legalność zatrudnienia migrantów. Mimo wpływu rządu na proces powoływania Głównego Inspektora, jest instytucją w dużej mierze niezależną od rządu. W Polsce, w której system układów zbiorowych pracy jest bardzo słaby, Inspekcja jest naturalnym sojusznikiem związków zawodowych i z reguły taką rolę pełni. Inspekcja, na poziomie centralnym i okręgowym tworzy branżowe Rady Bezpieczeństwa Pracy (min. w budownictwie i rolnictwie) będące forami dialogu społecznego. Zastrzeżenia do niezależności działań Inspekcji ze strony pracowników zdarzają się stosunkowo rzadko.

Dla związków zawodowych interwencje Inspekcji Pracy są oprócz strajku jedynym skutecznym instrumentem oddziaływania w sytuacji ostrych konfliktów z pracodawcami.

JAKUB KUS

KODEKS PRACY CZY UKŁADY ZBIOROWE? – DYLEMAT POLSKICH STOSUNKÓW PRZEMYSŁOWYCH

POLSKA od wielu lat jest „białą plamą” na mapie branżowych układów zbiorowych w Europie. Układami branżowymi objęte są tylko nieliczne grupy pracowników. Ponadzakładowymi układami zbiorowymi pracy objęci są m.in.: niektórzy pracownicy samorządowi, pracownicy państwowej sfery budżetowej (wojska, leśnictwa i gospodarki wodnej), a także przemysłu energetycznego i górnictwa węgla brunatnego. Dlaczego tak mało?

Przyczyn jest wiele. Wśród nich wymieniamy niską liczbę członków związków zawodowych i słabość związków pracodawców. To spowodowane jest min. brakiem możliwości efektywnego działania związków w małych firmach i brakiem atrakcyjności zrzeszania się w związkach pracodawców. Brakuje reprezentatywnych organizacji pracodawców w wielu sektorach. Prawo w Polsce nie zachęca do opierania stosunków przemysłowych na układach zbiorowych pracy. Ich liczba powoli maleje – także na poziomie zakładów pracy. Układ zbiorowy bardzo trudno jest zawrzeć i bardzo łatwo jest wypowiedzieć. Trudno zawrzeć, bo układ zbiorowy musi zawierać korzystniejsze dla pracowników rozwiązania niż Kodeks Pracy. A polski Kodeks Pracy jest bardzo szczegółowy. To ciekawy akt prawny. Został przyjęty w 1974 r. – w czasach tzw. „realnego socjalizmu”. I okazał się na tyle dobry, że dostosowano go po prostu do nowego ustroju i gospodarki rynkowej po 1989 r. Do dziś był jednak nowelizowany blisko 80 razy. Niedawno załamały się prace nad nowym kodeksem pracy. Partnerzy społeczni nie mogli uzyskać zgody co do jego treści a rząd nie podjął ryzyka forsowania projektu prawa bez ich zgody. Mówi się, że związki zawodowe, gdy w latach 90-tych XX wieku miały bardzo duży wpływ na proces stanowienia prawa, popełniły błąd – stawiając na bardzo szczegółowe i silnie propracowane rozwiązania prawne i nie popierając rozwiązań wzmacniających dialog autonomiczny i trójstronny. To, przy niekorzystnych ustawach o związkach zawodowych i związkach pracodawców, zahamowało rozwój negocjacji zbiorowych. Czy tak było

naprawdę – trudno powiedzieć. Faktem jest, że obecne układy zbiorowe w firmach niewiele różnią się od zapisów Kodeksu Pracy i często nie zawierają taryfikatorów płac. Dziś związki zawodowe w przedsiębiorstwach często wyżej niż układy zbiorowe stawiają możliwość negocjacji regulaminów pracy, które muszą być wprowadzone przez pracodawcę w firmach powyżej 50 zatrudnionych. Pierwszy regulamin wprowadza pracodawca po konsultacji ze związkami zawodowymi. Ale na każdą kolejną zmianę w regulaminie związki muszą już wyrazić zgodę. To otwiera pole do negocjacji. Związki zawodowe i organizacje pracodawców zawierają w Polsce inne porozumienia, nie będące układami zbiorowymi i stające się raczej rekomendacjami dla sektorowych rynków pracy. Pewne nadzieje wiąże się z tworzeniem sektorowych rad ds. kompetencji, które poprzez branżowe ramy kwalifikacji mogą pomóc w tworzeniu sektorowych taryfikatorów płac. To być może otworzy nowy rozdział w dialogu branżowym. Ale do zmian jest bardzo daleka droga.

JAKUB KUS

Konstytucja Hiszpanii z roku 1812, nazywanej potocznie La Pepa

PIERWSZA KONSTYTUCJA HISZPAŃSKA

Konstytucja ta została ogłoszona przez zgromadzenie konstytucyjne obradujące w Kadyksie – w mieście, w którym Hiszpanie po raz pierwszy oficjalnie domagali się uznania ich suwerenności narodowej. Była to jedna z najbardziej liberalnych konstytucji tamtych czasów: wprowadzała wolność druku i niezawisłość sądów.

PIERWSZY STRAJK GENERALNY W HISZPANII

Zorganizowany z powodu pozbawienia organizacji robotniczych podmiotowości prawnej. Strajk odbywał głównie w Katalonii i zakończyło go przyjęcie ustawy, która nie obejmowała roszczeń pracowniczych.

USTAWA BENOT

Jej uchwalenie oznaczało początek ustawodawstwa w zakresie prawa pracy w Hiszpanii. Prawo to chroniło dzieci przed pracą w warunkach stanowiących wykorzystywanie ich pracy i wprowadzało w życie przepisy BHP.

Pracujące dzieci

PRAWO O STOWARZYSZENIACH

Po raz pierwszy prawo do zrzeszania się zostało ujęte w formie ustawy. Prawo to uznało stowarzyszenia religijne, polityczne, naukowe, pracodawców i pracowników.

PRAWO O WYPADKACH PRZY PRACY

Główną zastugą tego aktu prawnego (zwanego Ustawą Dato) było ustanowienie doktryny ryzyka zawodowego, blisko związanej z instytucją ubezpieczenia od wypadków związanych z pracą.

1812

Zdjęcie pracowników i właścicieli linii kolejowej Barcelona-Mataró, 1848 r.

1844

ROZPORZĄDZENIE KRÓLEWSKIE W SPRAWIE UTWORZENIA KOLEI

Pierwsza linia kolejowa: Barcelona-Mataró. Otwarta w 1848 roku. (Później otworzono linie Madryt-Aranjuez i Gijón-Langreo). Rozwój tych linii kolejowych oznaczał nie tylko rozwój transportu towarów oraz obszarów przez które przebiegały, ale także podstawę umożliwiającą połączenie kolejami różnych regionów kraju.

1855

1857

PIERWSZA USTAWA O SZKOLNICTWIE PUBLICZNYM

To nowe prawo (zwane Ustawą Moyano) oznaczało ujednolicenie poziomów systemu edukacji, uregulowanie problemu edukacji publicznej i prywatnej oraz formy dostępu do publicznych materiałów dydaktycznych.

Claudio Moyano – minister edukacji

1873

1876

WOLNY INSTYTUT NAUKOWY

Ta nowa instytucja (Institución Libre de Enseñanza) została założona przez grupę profesorów, którzy broniąc wolności akademickiej odmówili dostosowania swoich metod nauczania do oficjalnych dogmatów w sprawach religijnych, politycznych lub moralnych odeszli z Uniwersytetu.

1887

1890

USTANOWIENIE POWSZECHNEGO PRAWA WYBORCZEGO DLA MĘŻCZYZN

Z prawnego i teoretycznego punktu widzenia Hiszpania stała się monarchią demokratyczną.

1900

Biuletyn Szkoły Nowoczesnej (Boletín de la Escuela Moderna) z dnia 31 grudnia 1905 r. Po raz pierwszy ukazał się w październiku 1901 r. i został opracowany przez Francisco Ferrera.

SZKOŁA NOWOCZESNA W BARCELONIE

Ta nowa szkoła (*Escuela Moderna*), założona przez Ferrera Guardię stosuje nauczanie inspirowane wolną myślą poprzez wspólną edukację obu płci oraz różnych klas społecznych. W sposób rewolucyjny zerwała z tradycyjnymi metodami.

KODEKS PRACY

Opracowanie, kompilacja i przekształcenie przepisów prawnych dotyczących pracy, poprzez systematyczne uporządkowanie tematów z zakresu prawa pracy.

KONSTYTUCJA HISZPANII

Jej przyjęcie to krok do przodu w obronie praw człowieka: uznanie prawa wyborczego kobiet, formalne uznanie równości kobiet i mężczyzn. Władzę ustawodawczą przekazano ludowi, a monarchia nie zachowała zwierzchnictwa nad narodem.

PRAWO STOSUNKÓW PRACY

Zapewniło bardzo wysoki poziom indywidualnych praw pracowniczych (zatrudnianie, zwalnianie...). (Poprawa w zakresie praw zbiorowych nie była możliwa w czasach, gdy nie istniała wolność zrzeszania się).

PRAWO O ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH

Uznano prawo istnienia organizacji zawodowych pracowników i pracodawców, w każdej dziedzinie działalności.

DEKRET KRÓLEWSKI O STOSUNKACH PRACY

Wyraźnie uznał i uregulował prawo do strajku, podobnie jak lokaut.

1901

1918

ZAŁOŻENIE KRAJOWEGO STOWARZYSZENIA KOBIET HISZPAŃSKICH

Jego celem było promowanie praw kobiet, głównie prawa do głosowania, choć promowało również inicjatywy prawne, edukacyjne i społeczne.

1919

STRAJK W LA CANADIENSE

Strajk w firmie elektrycznej należącej do barcelońskiej firmy *Traction, Light and Power Company*. Trwał 44 dni i przerodził się w strajk generalny. Zakończył się po długich i ciężkich starciach wprowadzeniem 8-godzinnego dnia pracy.

1926

1929

USTANOWIENIE OBOWIĄZKOWEGO UBEZPIECZENIA MACIERZYŃSKIEGO

To wprowadzone w życie w 1931 roku ubezpieczenie doprowadziło do rozwoju systemów ubezpieczeń społecznych oraz utworzenia publicznych funduszy charytatywnych, których zadaniem było wprowadzenie istotnych zmian w ustawodawstwie hiszpańskim.

1931

1931

USTAWA O UMOWACH O PRACĘ

Ustanowiła obowiązkowe normy dotyczące zawierania umów o pracę i regulowanych układów zbiorowych.

1932

1976

PRAWO ROZWODOWE

Przyjęte w czasie II Republiki Hiszpańskiej, było pierwszą ustawą, która regulowała rozwód w tym kraju.

Lokal wyborczy w Toledo, 15 czerwca 1977 r.

1977

1977

1977

PIERWSZE WOLNE WYBORY OD CZASÓW II REPUBLIKI

Celem było zakończenie procesu reform politycznych poprzez opracowanie projektu Konstytucji, który ostatecznie ujrzał światło dzienne w 1978 r.

LEGALIZACJA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH I PARTII LEWICOWYCH

Zalegalizowano partię PSOE (Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza), PCE (Komunistyczna Partia Hiszpanii) oraz związki zawodowe UGT (Powszechny Związek Robotników) i CCOO (*Comisiones Obreras* – Komisje Robotnicze)

Uroczystość zakończenia pierwszego święta Komunistycznej Partii Hiszpanii (PCE), które odbyło się w Casa de Campo w Madrycie w 1977 r.

STATUT PRACOWNICZY

Reguluje on indywidualne stosunki pracy, prawa do zgromadzeń i reprezentacji w przedsiębiorstwie, a także negocjowanie układów zbiorowych.

PRAWO ROZWODOWE

Pierwsze prawo rozwodowe zostało zawieszone w 1939 roku, a ten akt prawny stanowi prawo obecnie obowiązujące.

Demonstracja zorganizowana przez grupę feministek w ramach poparcia członków Demokratycznego Stowarzyszenia Kobiet (ADM)

USTAWA O ZDROWIU

Wszyscy obywatele hiszpańscy i obcokrajowcy mają prawo do korzystania z usług służby zdrowia.

USTAWA ORGANICZNA O KOMPLEKSOWEJ OCHRONIE PRZED PRZEMOCĄ NA TLE PŁCIOWYM

Ustanowiła ona integralne środki ochronne, których celem jest zapobieganie, karanie i eliminowanie przemocy ze względu na płeć oraz udzielanie pomocy ofiarom. W kwestii miejsc pracy obejmuje ona szereg praw pracowniczych i świadczeń z tytułu ubezpieczeń społecznych.

PRAWO NA RZECZ SKUTECZNEJ RÓWNOŚCI KOBIEC I MĘŻCZYZN

Jego celem jest zwalczanie wszelkich przejawów dyskryminacji, bezpośredniej lub pośredniej, ze względu na płeć oraz promowanie rzeczywistej równości kobiet i mężczyzn. Ustanawia obowiązek negocjowania planów na rzecz równości w przedsiębiorstwach zatrudniających 250 lub więcej pracowników.

1977

1977

PAKTY Z MONCLOA

Porozumienie zawarte pomiędzy głównymi partiami politycznymi z reprezentacją parlamentu, stowarzyszeniami przedsiębiorców i związkami zawodowymi dotyczące procesu porozumienia społecznego. Pakt ten umożliwił Hiszpanii wejście na drogę modernizacji, która doprowadzi ją do przystąpienia do Unii Europejskiej.

1978

KONSTYTUCJA HISZPANII

Nowy system prawny, który doprowadził do uznania różnych praw i wolności: edukacji, zdrowia, systemów ochrony.... W dziedzinie pracy oznaczał uznanie praw do negocjacji zbiorowych, wolności zrzeszania się i strajku.

Pierwsza strona hiszpańskiej konstytucji z roku 1978

1980

1985

NOWA USTAWA O ABORCJI

Dekryminalizacja aborcji w trzech przypadkach: gwałtu, zagrożenia dla zdrowia fizycznego i psychicznego matki oraz deformacji płodu.

1985

PRAWO ORGANICZNE W ZAKRESIE WOLNOŚCI ZWIĄZKOWEJ

Uregulowało i ochroniło wolność zrzeszania się, a także działalność związków zawodowych

1986

2004

Marzec 2005 r., uczestnicy Pride Day świętujący przyjęcie nowej ustawy o uznaniu małżeństw osób tej samej płci

2005

UZNAWIE PRAWA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA PRZEZ PARY TEJ SAMEJ PŁCI

Ustawa została uchwalona bezwzględną większością głosów i została uznana za bardzo postępową, ponieważ pozwala również na adopcję dzieci.

2007

2010

PRAWO O TRYMESTRACH (ZWIĄZANE Z ABORCJĄ)

Dekryminalizacja praktyki dobrowolnego przerwania ciąży w ciągu pierwszych 14 tygodni.

HISZPANIA BYŁA PIERWSZYM KRAJEM NA ŚWIECIE, KTÓRY USTANOWIŁ 8-GODZINNY DZIEŃ PRACY

W 1919 r. walka robotników *La Canadiense* (Kanadyjczyk) doprowadziła do ustanowienia 8-godzinnego dnia pracy, przy czym Hiszpania jest pierwszym krajem na świecie, który wprowadził to prawo w drodze ustawy.

Pod koniec Wielkiej Wojny Hiszpania przeżyła silny kryzys gospodarczy, który można podsumować następująco: spadek popytu wraz z zamknięciem przedsiębiorstw, wzrost bezrobocia i redukcja wynagrodzeń. Sytuacja ta spowodowała nasilenie konfliktu społecznego w czasie apogeum Rewolucji Październikowej. Wraz z zakończeniem wojny w 1918 r. nastąpiło drastyczne zahamowanie produkcji, a także pogorszenie warunków socjoekonomicznych pracowników. Było mniej pracy, identyczne niskie płace i dni przynoszące zmęczenie, ale także atmosfera entuzjazmu wywodząca się z ruchów europejskich i konsolidacji triumfu bolszewików. Niezadowoloniem pracowników kierowały związki zawodowe: UGT i CNT. Zintensyfikowano działania związków na obszarach wiejskich, w strefach przemysłowych i w dużych miastach.

W Barcelonie najwyższy poziom przemocy miał miejsce w latach 1919–1923 ze względu na siłę CNT oraz ostrą reakcję pracodawców. Pracodawcy zostali podzieleni na dwa sektory: przemysłu włókienniczego, bardziej skłonnego do negocjacji ze związkami zawodowymi i otwartego na reformy rynku pracy; oraz budownictwa, zwolenników stosowania siły. Przed nasilającymi się atakami i strajkami w przemyśle, przywódcy obu sektorów spotkali się z szefem rządu w

1919

Kolejka po węgiel podczas przerw w dostawach prądu spowodowanych konfliktem *La Canadiense*

Madrycie, hrabią Romanones, który chociaż wolął pozostać na uboczu, to jednak przychylił się do żądań Milana de Boscha, Generała Kapitana Katalonii, oraz cywilnego gubernatora Gonzáleza Rothwosa, który domagał się zawieszenia gwarancji konstytucyjnych w mieście do czasu, aż napięta sytuacja nie uspokoi się i przeminą echa niemieckiego Powstania Spartakusa. W dniu 16 stycznia 1919 r. dokonano tego. Nie

trzeba było wyjaśniać, kogo się zatrzymuje. Dokonano wielu aresztowań miejscowych pracowników.

W tym momencie wielki konflikt rozgorzał w *La Canadiense*. *Electricity Company of Irrigation and Forces of the Ebro*, znane jako *La Canadiense*, ze względu na fakt, iż głównym akcjonariuszem spółki był Kanadyjski Bank Handlowy w Toronto, był zaan-

Zdjęcie *somatén* – członków ochotniczej organizacji powołanej w obronie pracodawców

Starcia podczas strajku *La Canadiense*

Wojsko zapala lampy na ulicy La Rambla podczas strajku

gażowany w dostawy energii elektrycznej dla Barcelony. Konflikt rozgorzał, gdy pracownicy postanowili zorganizować się, prowokując w ten sposób reakcję kierownika firmy, który próbował nie dopuścić do tego. Konfrontację skomplikowało zwolnienie z pracy tych, którzy utworzyli związek.

Spółka zawiązuje strajk 5 lutego 1919 roku, solidaryzując się z 8 pracownikami zwolnionymi trzy dni wcześniej. Wkrótce cała siła robocza przyłączyła się do strajku. Ludzie wyszli na ulicę, rozmawiali z gubernatorem, który obiecał interweniować, a kiedy chcieli wrócić na swoje stanowiska pracy, stanęli przed policją uniemożliwiającą im wejście do zakładu. Wydarzenia te wywołały reakcję tańcuchową w Barcelonie.

21 lutego strajk poparty wszystkie firmy z grupy, a 27 lutego dołączyli pracownicy z całego sektora energetycznego i wielu innych, paraliżując tym samym pracę 70% przemysłu w Katalonii. Strajk trwał 44 dni i sparaliżował pracę tramwajów, gazet, dystrybucję wody...

W celu przywrócenia dostaw Generał Kaptan Milans del Bosch ogłosił militaryzację fabryk. Kiedy wydano rozkaz, żaden z pracowników powołanych pod broń nie podjął działań w kierunku wykonania rozkazu. Aresztowano od osiemset do pięciu tysięcy osób, a trzy tysiące pracowników zostało uwięzionych. W połowie marca ogłoszono stan wojny i kontrolę mediów.

Strajk kończy się po zawarciu porozumienia, które obejmuje zwolnienie więźniów, przywrócenie zwolnionych pracowników, ośmiodzinny dzień pracy, podwyżkę płac i wypłatę połowy wynagrodzenia za dni obejmujące strajk w celu uniknięcia zwolnienia strajku generalnego w całym kraju w razie braku rozwiązania konfliktu w Barcelonie. Umowa zostaje zaakceptowana po zwolnieniu wszystkich uwięzionych pracowników i po tym, jak Salvador Seguí (*Noi del Sucre*) w dniu 19 marca wyjaśnił jej treści 20 000 pracownikom.

W dniu 3 kwietnia 1919 roku hrabia Romanones, premier rządu centralnego, podpisał dekret, który wprowadzał od października

Zakłady *Canadiense*, charakterystyczne trzy kominy

tego samego roku ośmiodzinny dzień pracy dla wszystkich pracowników w Hiszpanii. Po złożeniu podpisu pod aktem prawnym zrezygnował z pełnionej funkcji.

Strajk w *La Canadiense* zapamiętano jako wielki triumf klasy robotniczej i jako model organizacji unionizmu. Hiszpania była zatem pierwszym państwem na świecie, w którym ustawowo ustanowiono ośmiodzinny dzień pracy.

BARCELONA PO STRAJKU W LA CANADIENSE

KONFLIKT w *La Canadiense* spolaryzował kontekst społeczny: nikt nie wyrażał stanowiska pośredniego. Patronal Federation of Barcelona, która reprezentowała elitę przemysłową, zawiązała sojusz z najbardziej ekstremistycznymi elementami w armii w regionie. Ponadto ówczesny Generał Kaptan Barcelony, Joaquín Milans del Bosch, podburzony przez Federację Pracodawców, odmó-

Wojskowy kontrolujące pracę służb energetycznych

wić zwolnienia członków CNT osadzonych w areszcie wojskowym, próbując obalić porozumienie zawarte z *La Canadiense* i spowodować konfrontację ze związkami zawodowymi.

Dlatego też rok 1919 był przykładem tego, jak duża część władz traktowała sprawy pracownicze, jako problem porządku publicznego. Chociaż Republikanie i Socjaliści próbowali doprowadzić do niezadowolonych z powodu umów międzynarodowych zawartych w ramach Międzynarodowej Organizacji Pracy, wrogość biznesmenów do interwencji państwa w przemysł, a także umocnienie autorytarnych stanowisk najbardziej reakcyjnych grup w społeczeństwie hiszpańskim sprawiło, że żadna próba nie przyniosła rezultatów.

W tym kontekście miasto zostało zmilitaryzowane, zarządzono godzinę policyjną po 23.00, a ulice patroloowało prawie 10 000 mężczyzn uzbrojonych w karabiny. Byli to *Somatén*, ludzie którzy prześladowali związkowców. To wywołało najliczniejszy strajk w historii miasta – obejmujący wielu pracowników, od tramwajów, doków poczynając, a

kończąc na robotnikach w fabrykach, właścicielach zakładów pogrzebowych, kupcach i kelnerach hotelowych, a zakończonym na zmęczeniu strajkujących, zmuszając ich do powrotu na stanowiska pracy.

Pracodawcy uznali się za usprawiedliwionych do podwojenia presji wywieranej na podwładnych i do przeprowadzenia kilku lokautów, czyli zamknięć zakładów ze szkodą dla pracowników. Z powodu wprowadzenia tej taktyki w grudniu 1919 roku od 150 000 do 300 000 pracowników straciło pracę na kilka tygodni. Starcia między obiema grupami doprowadziły w kolejnych latach do eskalacji przemocy, obejmującej ataki z obu stron, których skutkiem było ponad 250 ofiar śmiertelnych do 1923 r., czyli roku zaprowadzenia w Hiszpanii dyktatury Primo de Rivera.

MARÍA ÁNGELES ROMERO CAMBRA

Materiały źródłowe tylko w języku hiszpańskim: *La efectividad de la acción directa: la huelga de La Canadiense y sus consecuencias*. Dostępne na stronie internetowej: <https://www.elsaltodiario.com/anarcosindicalismo/efectividad-accion-directa-huelga-canadiense>

Ale jak rozwinęła się idea ośmiogodzinnego dnia pracy?

Osiągnięcie ośmiu godzin codziennej pracy w Hiszpanii (która w dekrety z 1919 r. uwzględniała 48 godzin pracy tygodniowo, czyli sześć dni roboczych) stanowiło kulminację działań globalnego ruchu, który rozwijał się przez dziesięciolecia. Obchody 1 maja jako Święta Pracy zostały ustanowione pod koniec XIX wieku dla upamiętnienia walki robotników z Chicago w 1886 roku o ośmiogodzinny dzień pracy, a w tym samym roku, w którym Hiszpania przyjęła ten środek, nadano formę Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP), która postawiła sobie go za jeden ze swoich celów.

Jednakże, czy taki dzień pracy rzeczywiście został wdrożony w praktyce? I czy pozostał niezmienny, aż do dzisiaj? Na papierze owszem, odpowiada Antonio Rivera, profesor historii na Uniwersytecie Kraju Basków. Ani w okresie dyktatury Primo de Rivera, ani w okresie dyktatury Franco nie został zniesiony. W wyniku zatwierdzenia dekretu omówiono, które przedsiębiorstwa i sektory mogły skorzystać z wyjątków i jak zarządzać pracą w godzinach nadliczbowych. Choć w końcu wypełnienie dnia zależało od zdolności do wywierania presji przez związki zawodowe. Zdaniem profesora: „Tak samo jest teraz.” To od zdolności organizacyjnej zależało, czy pracownicy skończą pracę po 10 czy 12 godzinach, choć na papierze widniało, że po 8 godzinach”.

MARÍA ÁNGELES ROMERO CAMBRA

Materiały źródłowe tylko w języku hiszpańskim:

http://escuelasindical.ccoo.es/noticia:359933--Lucha_por_las_8_horas_de_trabajo

https://www.elconfidencial.com/cultura/2019-01-19/jornada-ocho-horas-huelga-canadiense-centenario_1767114/

<https://www.nuevatribuna.es/articulo/historia/huelga-canadiense/20160216195450125464.html>

https://www.eldiario.es/catalunya/huelga-Canadiense-consiguio-jornada-labora_0_863014014.html

<https://anarquismoanarcosindicalismoyotrotemas.wordpress.com/2015/07/06/el-pistolismo-y-el-terrorismo-patronal-en-la-rosa-de-foc/>

Filmik ze strajku (w języku hiszpańskim):

<https://www.youtube.com/watch?v=xDTer93w8kU>

SALVADOR SEGUÍ

Salvador Seguí Rubinat
(ur. w Tornabous, 23 grudnia 1886 r., zamordowany w Barcelonie 10 marca 1923 r.)
jeden z najważniejszych przywódców anarcho-syndykalistycznej Krajowej Konfederacji Pracy w Katalonii na początku XX wieku

Seguí było zarówno jednym z najlepszych wyrazicieli ostatecznego rezultatu strajku w *La Canadiense*, jak i jednym z jego najwybitniejszych uczestników.

Salvador Seguí urodził się w 1886 r. w rodzinie wiejskiej w prowincji Lleida, która rok później wyemigrowała do Barcelony. *Noi del sucre* (Cukierkowy Chłopiec) odszedł ze szkoły w wieku 12 lat, aby uczyć się zawodu malarza, z którego utrzymywał się do końca życia. Jednakże, dzięki temu, że korzystał z rozległej sieci bibliotek i ateneów bibliotecznych, które w owym czasie rozsiały się na mapie Barcelony wykształcił się kulturowo do tego stopnia, że stał się doskonałym mówcą, polemistą oraz autorem kilku prac w zakresie związków zawodowych, napisał krótką powieść pt. „Szkoła rebelii” oraz niezliczoną liczbę artykułów w gazetach różnych orientacji politycznych.

Te dwie idee – kultura jako dźwignia wyzwolenia osobistego i zjednoczenie jako narzędzie zbiorowego wyzwolenia – ukształtowały ideologię Seguí, a jego praca już wkrótce wydała owoce. Zaproponował zniesienie federacji opartych na związkach zawodowych i utworzenie związków zawodowych w celu zgrupowania wszystkich pracowników jednej gałęzi produkcyjnej. Pozwoliło to anarchizmowi pracowniczemu przejść od strategii oporu w celu realizacji postulatu społeczeństwa opartego wyłącznie na związkach zdolnych do organizowania wszystkich aspektów produkcji gospodarczej i życia społecznego.

Seguí wziął w wielu ważnych wydarzeniach w Barcelonie zanim został zamordowany w 1923 r. z polecenia stowarzyszenia pracodawców *Fomento del Trabajo Nacional* (Promocja pracy narodowej) przez kilku uzbrojonych ludzi. Prawdopodobnie jednak najważniejszym dziedzictwem Seguí była promowana przez niego sieć związków zawodowych.

MARÍA ÁNGELES ROMERO CAMBRA

Materiały źródłowe tylko w języku hiszpańskim:

¿Sabes por qué trabajas 8 horas? Los 44 días que cambiaron la historia de España. Dostępne na stronie internetowej: https://www.elconfidencial.com/cultura/2019-01-19/jornada-ocho-horas-huelga-canadiense-centenario_1767114/

Salvador Seguí, el chico que hizo madurar al sindicalismo. Dostępne na stronie internetowej: <https://www.elsaltodiario.com/anarcosindicalismo/quien-fue-salvador-segui-noi-sucre>

UTWORZENIE SZWAJCARSKIEGO PAŃSTWA FEDERALNEGO

Szwajcaria otrzymuje pierwszą konstytucję federalną, w której zawarte są podstawowe wartości rewolucji francuskiej, takie jak równość wobec prawa, podział władzy i wolności obywatelskie.

Tak więc w środku Europy rządzonej przez monarchie i pośród nieudanych rewolucji istniało demokratyczne państwo z prawem głosu, parlamentem z dwiema izbami i prawami podstawowymi. Jednak dopiero po poprawkach w 1874 r. powstała dzisiejsza „nowoczesna” szwajcarska konstytucja z rozszerzeniem praw podstawowych, w tym prawa do inicjatywy konstytucyjnej (referendum powszechne).

PIERWSZA USTAWA FABRYCZNA W REFERENDUM POWSZECHNYM

Po 1848 r. szereg innych kantonów poszło w ślady kantonu Glarus, aż w końcu bezpieczeństwo i higiena pracy zostały zapisane w prawie na szczeblu krajowym. W referendum ledwo i przy oporze przemysłu przyjęto pierwszą federalną ustawę o fabrykach (kodeks pracy). Ustawa obejmowała m.in. zakaz zatrudniania dzieci poniżej 14 roku życia, kobiet przed i po rozwiązaniu, 11-godzinnego dnia pracy oraz zakaz pracy w nocy i w niedziele.

UTWORZENIE SOCJALDEMOKRATYCZNEJ PARTII SZWAJCARI

Przed założeniem Narodowej Partii Socjaldemokratycznej w XIX wieku powstały różne organizacje pracownicze, takie jak Związek Grütli, Federacja Szwajcarskich Związków Zawodowych i kilka regionalnych partii socjaldemokratycznych w Szwajcarii. Jednak partie pracownicze istniały zazwyczaj tylko przez krótki czas. Program partii deklarował poparcie dla demokracji, odrzucić aspiracje rewolucyjne i szukać demokratycznych rozwiązań na rzecz poprawy warunków społecznych.

II MIĘDZYNARODOWY KONGRES BAZYLEJSKI (KONGRES POKOJU)

Nadzwyczajny Kongres Socjalistyczny w Bazylei w 1912 r. miał na celu zapobieganie wojnie wszelkimi sposobami i zademonstrowanie tego opinii publicznej. Kongres odbył się na tle wojen bałkańskich z lat 1912/13 i rosnącego strachu przed konfliktem zbrojnym pomiędzy wielkimi potęgami w Europie.

Plakat Kongresu Pokoju

Oryginał Konstytucji
Federalnej z 1848 r.

ZAKAZ ZATRUDNIANIA DZIECI PONIŻEJ 12 ROKU ŻYCIA

W kantonie Glarus przedsiębiorstwa przemysłu włókienniczego osiedliły się wcześniej; towarzyszyły im typowe problemy wczesnej industrializacji, takie jak praca dzieci, długie godziny pracy i ryzyko wypadków. W tym roku uchwalono jedno z pierwszych europejskich praw dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy, zakazujące nie tylko zatrudniania dzieci poniżej 12 roku życia, ale również regulujące maksymalny wymiar czasu pracy w przypadku pracy dziennej i pracy w systemie zmianowym.

UTWORZENIE FEDERACJI SZWAJCARSKICH ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Ponieważ poprzedni związek różnych organizacji pracowniczych, Federacja Pracowników, po udanej walce o kodeks pracy, był zagrożony rozpadem, w Olten powstała Federacja Szwajcarskich Związków Zawodowych (SGB). W 1907 r. nastąpiło połączenie chrześcijańsko ukierunkowanych związków w chrześcijańsko-społeczną federację związków zawodowych. W 1920 r. około 10% ludności pracującej było zrzeszonych w związkach zawodowych.

UBEZPIECZENIA WYPADKOWE I ZDROWOTNE

Stworzenie konstytucyjnych podstaw do ubezpieczeń wypadkowych i zdrowotnych. Ekspansja pracy zarobkowej zwiększyła również związane z tym ryzyko utraty zarobków, które w Szwajcarii są w większości objęte ubezpieczeniem. Jednak przyjęcie odpowiedniej ustawy (1912 r.) zajęło ponad 20 lat.

Strajk generalny, demonstracja
w Winterthur dnia 31 sierpnia 1918 r.

STRAJK NARODOWY

11 listopada tzw. Komitet Działań Olten, łączący SPS i związki zawodowe, ogłasza strajk generalny. Żądania: ordynacja proporcjonalna, prawo kobiet do głosowania, maksymalny tygodniowy czas pracy, ubezpieczenie emerytalne i rentowe. Pod ogromną presją, strajk zostaje przerwany po trzech dniach. Przerwanie strajku było z jednej strony porażką, ale z drugiej strony traktowane jako sukces, ponieważ w 1919 r. wprowadzono ordynację proporcjonalną w Radzie Narodowej, a w 1925 r. utworzono konstytucyjne podstawy ubezpieczenia emerytalnego i rentowego.

POROZUMIENIE POKOJOWE W PRZEMYŚLE METALOWYM, MASZYNOWYM I ZEGARMISTRZOWSKIM

Ten pierwszy, ogólnokrajowy układ zbiorowy jest ciągle rodzajem umowy typu standstill z odstąpieniem od strajku, bez normatywnych regulacji, takich jak płace ustalone w ramach układu zbiorowego.

W 1938 r. zostało zawarte pierwsze ogólnokrajowe porozumienie zbiorowe dla przemysłu budowlanego z przepisami dotyczącymi minimalnego wynagrodzenia i czasu pracy. Do początku lat 50-tych

XX w. dochodziło do wielkich ruchów strajkowych, zwłaszcza w budownictwie i przemyśle chemicznym. W rezultacie powstają liczne nowe układy zbiorowe.

PIERWSZA WYPŁATA PAŃSTWOWYCH ŚWIADCZEŃ EMERYTALNYCH

Po stworzeniu w 1925 r. konstytucyjnych podstaw systemu emerytalnego, projekt ustawy nie powiódł się w 1931 r.; dopiero druga próba przyjęcia go w 1947 r. przez większość uprawnionych do głosowania mężczyzn zakończyła się sukcesem. Świadczenia zostały rozszerzone po różnych poprawkach, tak że AHV stanowi podstawę do zapewnienia środków do życia po zakończeniu pracy zarobkowej. W 1966 roku nastąpiła poprawa warunków życia: W celu ograniczenia ubóstwa osób starszych przyznano prawo do świadczeń uzupełniających.

KSENOFOBICZNE UDERZENIE, KTÓREMU LEDWIE UDAŁO SIĘ ZAPOBIEC

Po latach 60-tych XX stulecia, kiedy nastroje przeciwko imigrantom zaczęły narastać, powstał prawicowy sojusz narodowy, który był w stanie poddać pod głosowanie popularną inicjatywę. Ta pierwsza inicjatywa skierowana przeciwko obcym, nazwana na cześć inicjatora Jamesa Schwarzenbacha, została odrzucona 54 procentami głosów. Jej przyjęcie oznaczałoby przymusowe wydalenie kilkuset tysięcy osób.

NOWA FAŁA STRAJKÓW

Wzrost liczby strajków w następstwie załamania gospodarczego. Z wyjątkiem strajku tynkarskiego z 1963 roku, w ciągu dziesięcioleci powojennej koniunktury gospodarczej w Szwajcarii praktycznie nie było już strajków. W 1976 roku, w wyniku pierwszego masowego załamania gospodarczego, po raz pierwszy miały miejsce duże ruchy strajkowe przedsiębiorstw. Okazało się, że dzięki tej ostatecznej krytyce protestacyjnej możliwe jest egzekwowanie zmian.

ARTYKUŁ DOTYCZĄCY RÓWNOŚCI W KONSTYTUCJI FEDERALNEJ

Po czynnym i biernym prawie wyborczym dla kobiet, kolejny pilnie potrzebny krok został zabezpieczony na mocy prawa konstytucyjnego.

Potwierdza to indywidualne prawo do równej płacy za taką samą pracę lub pracę o takiej samej wartości. Jednak nawet w przypadku tej zasady (i późniejszego prawodawstwa) daleko jeszcze do osiągnięcia równości wynagrodzeń.

1937

1938

JĘZYK RETOROMAŃSKI STAJE SIĘ CZWARTYM JĘZYKIEM NARODOWYM

20 lutego Szwajcarzy przyjęli język retoromański jako czwarty język narodowy w konstytucji; głosy na tak oddało 91,6 procent wyborców. W kontekście faszyzmu niemieckiego i włoskiego było to imponujące potwierdzenie demokratycznego modelu Szwajcarii z jej różnorodnością języków i kultur.

1948

1968

PRZEBUDZENIE SPOŁECZNO-KULTUROWE

Lata wokół i po 1968 r. symbolizują również wyrwanie się z wartości konserwatywnych i odejście w kierunku innego porządku społecznego w Szwajcarii. W większych miastach odbywały się koncerty rockowe i wiele demonstracji. Pojawiła się „nowa lewica”, z którą częściowo walczone za pomocą szeroko zakrojonych akcji policyjnych. Pojawiły się nowe partie, a ruchy społeczne cieszyły się coraz większą popularnością.

1970

1971

WPROWADZENIE CZYNNEGO I BIERNEGO PRAWA WYBORCZEGO DLA KOBIET

Szwajcaria jest jednym z ostatnich krajów, które wprowadziły prawo wyborcze dla kobiet. Długa walka ruchu kobiecego przyniosła wreszcie aprobatę męskich wyborców dla tych podstawowych demokratycznych praw przysługujących kobietom.

„Czy takie mają być kobiety przyszłości? Nie dla prawa głosu dla kobiet!” Plakat upamiętniający rocznicę uzyskania przez kobiety prawa do głosu, przywołujący kampanię przeciwko sufrażystkom z 1920 roku.

1981

1981

WPROWADZENIE OBOWIĄZKOWEGO UBEZPIECZENIA WYPADKOWEGO

Cała ludność pracująca jest ostatecznie objęta obowiązkowym ubezpieczeniem od wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Każdy, kto pracuje dłużej niż osiem godzin tygodniowo, jest również ubezpieczony od wypadków niezwiązanych z pracą. Zwyczajowo składki z tytułu wypadków niezwiązanych z pracą obciążają pracowników, ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków pokrywa pracodawca.

KOBIETY WYWIERAJĄ PRESJĘ

Ze względu na niezwykle nieśmiałe wdrożenie artykułu mówiącego o równości, ponad pół miliona kobiet bierze udział w ogólnokrajowym proteście i strajku. Motto brzmiało: „*Wenn Frau will, steht alles still*” [pol. Kiedy kobieta zechce, wszystko stoi w miejscu]. Skutkiem tego pamiętnego dnia, było procedowanie ustawy o równości. Weszła ona w życie z dniem 1 stycznia 1996 r. i w szczególności zakazuje wszelkich form dyskryminacji ze względu na płeć.

PRAWO DO ZABEZPIECZENIA BYTU

Może ono teraz być uznawane za podstawową treść szwajcarskich praw podstawowych. Artykuł 12 stanowi, że osoby, które nie są w stanie same o siebie zadbać lub znajdują się w potrzebie, mają „prawo do pomocy i opieki oraz do środków niezbędnych do godnego życia”. Oczywiście dotyczy to wszystkich osób zamieszkałych na terytorium Szwajcarii.

DWUSTRONNA UMOWA Z UE

Pierwsza umowa dwustronna z UE została w sposób jasny przyjęta w referendum i weszła w życie w 2002 roku. Oprócz innych obszarów, obejmuje ona przede wszystkim swobodny przepływ osób. W ramach przeciwdziałania dyskryminacji i zaniżeniu płac opracowywane jest prawo dotyczące delegowania pracowników w celu poprawy kontroli minimalnych warunków prawa pracy. Pozwoliło to Szwajcarii utrzymać wysoki poziom płac w porównaniu z innymi krajami europejskimi. W nadchodzących latach umowa dwustronna zostanie przedłużona i przyjęta również w odniesieniu do krajów UE Europy Środkowej i Wschodniej.

POŁĄCZENIE TRZECH GŁÓWNYCH ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Związki zawodowe SGB w sektorze maszynowym i metalowym (SMUV), w sektorze budowlano-chemicznym (GBI) oraz w sektorze usług (VHTL) łączą siły z kilkoma mniejszymi związkami w celu utworzenia nowego dużego związku zawodowego UNIA. Miało to na celu wzmocnienie wpływu związków zawodowych, zwłaszcza w sektorze usług, nie tylko w odniesieniu do układów zbiorowych, ale także w kategoriach politycznych.

Ponad 500 tys. kobiet uczestniczących w strajku kobiet w roku 2019, tutaj demonstracja w Bernie

STRAJK KOBIET 14 CZERWCA

Po corocznych dniach protestów ruchu kobiecego podjęto próbę pójścia o krok dalej i zorganizowania prawdziwego dnia strajku, na wzór innych państw europejskich. Mobilizacja odniosła sukces i wykazano, że ruch społeczny kobiet nadal zyskuje na znaczeniu i może osiągać sukcesy.

1991

1992

DWUSTRONNA UMOWA Z UE

Przystąpienie do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) zostaje prawie odrzucone w drodze referendum. Szwajcaria rozpoczyna negocjacje w sprawie własnej umowy dwustronnej z UE. W tak zwanym pakiecie *Swisslex* różne dyrektywy i rozporządzenia UE są następnie rozumiane w sposób „autonomiczny”. Kodeks pracy zostanie poprawiony pod kątem informowania/konsultacji z pracownikami oraz bezpieczeństwa i higieny pracy i dostosowany do (ówczesnej) normy UE.

Szwajcarska Partia Ludowa SVP protestująca przeciwko włączeniu do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG), 1992 r.

2000

2003

PRZEFORSOWANIE EMERYTURY W WIEKU 60 LAT DLA PRACOWNIKÓW BUDOWLANYCH

Elastyczne przechodzenie na emeryturę po ukończeniu 60 roku życia w ramach układu zbiorowego pracy w budownictwie to prawdopodobnie największy sukces związków zawodowych w okresie powojennym. Po trudnych negocjacjach i ogólnokrajowym strajku na budowach i blokadach autostrad, pracodawcy i związki zawodowe zgodziły się obniżyć wiek emerytalny dla wszystkich pracowników budowlanych. Gwarantowane jest 65 procent ostatniego wynagrodzenia podstawowego, maksymalnie 5.688 CHF (stan na 2019 r.).

2004

2005

PŁATNY URLOP MACIERZYŃSKI

Wprowadzenie 14-tygodniowego urlopu macierzyńskiego w wysokości 80 procent dotychczasowego wynagrodzenia. Ochrona macierzyństwa sięga XIX-wiecznego ustawodawstwa fabrycznego, a w 1904 r. złożony pierwszy wniosek. W 1945 roku ruch kobiet zdołał włączyć swoje żądania do konstytucji. Dłuższy urlop wychowawczy lub urlop ojcowski analogiczny do istniejącego w UE nadal nie jest prawnie zagwarantowany.

2019

Ilustracja upamiętniająca wejście w życie pierwszej Konstytucji Federalnej z dnia 12 września 1848 r.

KONSTYTUCJA FEDERALNA KONFEDERACJI SZWAJCARSKIEJ Z 1848 ROKU

Przyjęta w 1848 roku Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej przekształciła konfederację w jedno demokratyczne państwo federalne, tworząc nowoczesną Szwajcarię. Był to nie tylko milowy krok dla Konfederacji Szwajcarskiej, ale także niezwykle osiągnięcie na skalę europejską, a nawet międzynarodową.

Jednym z najbardziej rewolucyjnych aspektów konstytucji z 1848 roku był fakt, iż dokument ten doprowadził do powstania prawdziwie demokratycznego państwa, które charakteryzowało się między innymi: powszechnym prawem wyborczym, własnym parlamentem, swobodnym przepływem osób oraz prawem do swobody działalności gospodarczej. Państwo powstało w Europie zdominowanej przez monarchię, na gruzach stłumionej rewolucji niemieckiej. Dziś historycy zgodnie twierdzą, iż państwo

szwajcarskie zostało ustanowione w 1848 roku, nie zaś w 1291 roku (kiedy to złożono przysięgę w Rütli), jak podają narodowe mity, powielane do dziś w niektórych podręcznikach szkolnych.

Pod wpływem trwającej do 1803 roku okupacji francuskiej, podczas której utworzona została scentralizowana Republika Helwecja, fundamentalne wartości Rewolucji Francuskiej, takie jak równość wobec prawa, podział władzy oraz wolności obywatelskie, zostały zamieszczone w konstytucji. Dwuizbowy system parlamentarny był rozwiązaniem zapożyczonym z konstytucji Stanów Zjednoczonych. Mimo to, szwajcarska konstytucja federalna stanowiła kom-

1848

promis, w którym uwzględniono również postulaty bardziej konserwatywnych kantonów. Choć w czasie szwajcarskiej wojny domowej frakcje liberalno-progresywne dominowały nad siłami konserwatywnymi (których ośrodki znajdowały się na wsiach), treść ustawy zasadniczej musiała być formułowana ostrożnie, tak, aby mogła zostać zaakceptowana przez większość jednostek administracyjnych. Komentując proces głosowania nad konstytucją, szwajcarski historyk Peter Dürrenmatt stwierdza: „Zatwardziali radykalowie nie byli zadowoleni z kompromisowego charakteru treści konstytucji, natomiast konserwatyści uważali, iż jej postanowienia są zbyt liberalne.” Przykładowo: swoboda

Artykuł 2. Celem Konfederacji jest zachowanie zewnętrznej niezależności ojczyzny, utrzymanie wewnętrznego pokoju i porządku, ochrona wolności i praw konfederatów oraz wspieranie ich wspólnego dobrobytu.”

Z Konstytucji Federalnej Konfederacji Szwajcarskiej z 1848 roku

„Artykuł 90. Rada Federalna (...) będzie składać Zgromadzeniu Federalnemu sprawozdanie ze swojej działalności oraz przedstawiać raporty dotyczące wewnętrznego i zewnętrznego stanu Konfederacji, jak również (...) będzie zwracać uwagę Zgromadzenia Federalnego na środki, które wedle jej uznania mogłyby przyczynić się do wspólnego dobrobytu.”

Z Konstytucji Federalnej Konfederacji Szwajcarskiej z 1848 roku

przedsiębiorczości została przyznana tylko chrześcijanom, a ludność żydowska mogła mieszkać i pracować tylko w określonych regionach. Dopiero w zmienionej konstytucji z 1874 r. swobody obywatelskie zostały rozszerzone na wszystkich obywateli Szwajcarii.

Robert Grimm, który zorganizował stynną konferencję w Zimmerwaldzie w 1915 r. oraz poprowadził strajk generalny w 1918 r., opisał akt prawny z 1848 r. jako „duży krok naprzód w porównaniu z poprzednią sytuacją”; jego zdaniem wciąż była to jednak „zachowawcza, konserwatywna konstytucja”. Grimm stwierdził również, iż podczas gdy inne ustawy zasadnicze z epoki rewolucji determinowały bieg wydarzeń oraz określały ramy zarówno dla życia państwowego, jak i społecznego, w nowej konstytucji federalnej nie zamieszczono więcej zapisów niż było to absolutnie niezbędne.

Mimo iż ustawa zasadnicza gwarantowała podstawowe prawa, jedynym celem społecznym (w wąskim tego słowa znaczeniu),

wspomnianym przez rząd federalny było „wspieranie wspólnego dobrobytu”.

W art. 41 poprawionej konstytucji z 1874 roku dokonano redefinicji pojęcia praw podstawowych, jednocześnie upoważniając rząd federalny do podjęcia działań w dziedzinie bezpieczeństwa pracy oraz polityki społecznej. Niektóre liberalne kantony przeprowadziły podobne działania jeszcze przed rokiem 1874. Już w roku 1848 (roku powstania państwa federalnego) zmiany w polityce społecznej wprowadzone w kantonie Glarus zapisaty się na kartach historii. W Glarus założonych zostało wiele przedsiębiorstw włókienniczych, co skutkowało powstaniem problemów typowych dla wczesnego okresu industrializacji, jak na przykład praca dzieci, zbyt długi czas pracy oraz ryzyko wypadków. W 1848 r. przyjęta została ustawa w sprawie fabryk, jedna z pierwszych takich ustaw w Europie, w której nie tylko zakazano zatrudniania dzieci w wieku poniżej 12 lat, ale również określono maksymalny wymiar dziennego czasu pracy w

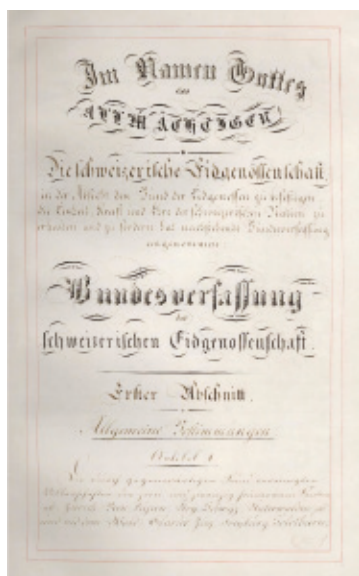
systemie zmianowym. Z biegiem lat kilka innych kantonów podążyło śladem Glarus, aż w końcu zapisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy zostały włączone do konstytucji federalnej.

Jednym z największych ówczesnych zwolenników niepodległej demokratycznej Szwajcarii był poeta Gottfried Keller, którego twórczość literacka (np. *The Banner of the Upright Seven*) oraz teksty o tematyce politycznej wywarły znaczący wpływ na debatę konstytucyjną. Keller pełnił nawet funkcję drugiego sekretarza Rady Konstytucyjnej, co umożliwiło mu bezpośredni udział w dyskusjach nad treścią ustawy zasadniczej. Poeta odegrał również ważną rolę w późniejszej rewizji tego aktu prawnego, podczas której bronił demokracji bezpośredniej, chcąc zrównoważyć rosnące wpływy przemysłu i banków.

Założone w 1838 r. stowarzyszenie Grütli, będące prekursorem Socjaldemokratycznej Partii Szwajcarii (SP), aż do 1848 r. nie miało większego wpływu na debatę konstytucyjną. Stowarzyszenie Grütli (niem. *Grütliverein*) było wówczas raczej bierną i drobnomieszczańską organizacją, która posiadała swój własny pomysł na reformę społeczną. Członkami stowarzyszenia mogli zostać jedynie obywatele Szwajcarii. W latach czterdziestych XIX wieku, bardziej bojowo nastawionymi organizacjami, a jednocześnie prekursorami związków zawodowych, były niemieckie stowarzyszenia zawodowe i edukacyjne, na czele których stali imigranci – rewolucjoniści, którzy zostali zmuszeni do ucieczki z Niemiec. Pierwsze organizacje pracownicze uzyskały znaczny wpływ na debatę konstytucyjną dopiero po roku 1848; mimo to wywarły znaczny wpływ na kształt przepisów w kantonach w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Ustawa zasadnicza z 1848 roku nie przewidywała bezpośrednich form demokracji takich jak referenda, które są dziś przecież uważane za typowe dla Szwajcarii, chociaż gwarantują możliwość dokonania przez naród rewizji konstytucji. Mimo to, idea demokracji bezpośredniej była jednak zakorzeniona w indywidualnych konstytucjach w kantonach. W kolejnych latach, siły polityczne skłaniające się ku prawom obywatelskim na szczeblu federalnym przeważały nad zwolennikami demokracji pośredniej. Waż-

Konstytucja Federalna
z roku 1848

nią rolę odegrała tu krytyka systemu Eschera. Alfred Escher był jednym z najważniejszych przedsiębiorców tamtego okresu oraz jednym z pierwszych uczestników debaty konstytucyjnej. W pierwszych wyborach parlamentarnych, które miały miejsce w 1848 roku, został wybrany członkiem nowo założonej Rady Narodowej. Po swoim osobistym sukcesie gospodarczym (budowa kolei, założenie *Schweizerische Kreditanstalt* (obecnie *Crédit Suisse*)), Escher został nazwany „królem Alfredem I” oraz „Księciem”, ponieważ w plutokratyczny sposób powiązał swoje wpływy gospodarcze z władzą polityczną. Jego krytyczne podejście doprowadziło do znacznej ekspansji demokracji bezpośredniej za pośrednictwem poprawionej konstytucji z 1874 roku.

HANS BAUMANN

Bibliografia:

Peter Dürrenmatt: *Schweizer Geschichte*, Zurich 1963 r.

Working Group for the History of the Swiss Labour Movement, Zurich 1975 r.

Robert Grimm: *Geschichte der Schweiz in Klassenkämpfen*, Zurich 1976 r.

Ulrich Häfelin, Walter Haller, Helen Keller: *Schweizerisches Bundesstaatsrecht*, Zurich-Bazylea-Genewa 2008 r.

PONIŻSZY WYBÓR CYTATÓW Z DOKUMENTÓW, utworów literackich oraz archiwów, powinien dać ogólny pogląd na okres w historii Szwajcarii przed uchwaleniem konstytucji (*Tagsatzung*, albo czas rządów parlamentu Konfederacji Szwajcarskiej po Kongresie wiedeńskim) oraz na okres zaraz po jej uchwaleniu (prawa społeczne w konstytucji kantonu Glarus, azyl dla uchodźców) oraz powinien zachęcić do dalszej lektury.

ROLF GEHRING

TAGSATZUNG (Parlament Konfederacji Szwajcarskiej) (1814 – 1848 r.)

„Parlament uległ naciskom zwycięskich mocarstw europejskich i zakończył mediację 29 grudnia 1813 roku. Kongres Wiedeński uznał utworzoną 7 sierpnia 1815 r. konfederację oraz neutralność Szwajcarii. Traktat federalny umożliwił kantonom powrót do samostanowienia; przywrócone zostało obywatelstwo kantonalne. Jedyną scentralizowaną strukturą państwową było zgromadzenie przedstawicieli kantonów – parlament, tzw. *Tagsatzung*, który podejmował decyzje w kwestiach dotyczących wojska oraz polityki zagranicznej.”

Źródło: Szwajcarskie Archiwa Federalne – <https://www.bar.admin.ch/bar/en/home/research/searching/topics/die-moderne-schweiz/epoche-des-wandels--die-schweiz-zwischen-1798-und-1848.html>
– Archiwa te zapewniają dostęp do obszernego zbioru dokumentów dotyczących historii Szwajcarii.

Z KONSTYTUCJI KANTONU GLARUS

(W przeciwieństwie do Konstytucji Federalnej, konstytucja stanowa kantonu Glarus z 1842 r. ustanowiła swobodę wykonywania zawodu - r.G.)

Sekcja 3. Wszyscy obywatele podlegają tym samym przepisom prawnym i mogą korzystać z tych samych praw politycznych, poza wyjątkami określonymi w sekcji 25. W związku z tym, w kantonie nie obowiązują żadne przywileje związane z wyznaniem, miejscem zamieszkania, urodzeniem, statusem społecznym, rodziną ani majątkiem.

Sekcja 9. Sprzedaż i handel są wolne, z zastrzeżeniem suwerennego prawa i przepisów prawnych służących wspólnemu dobru. Z tej samej swobody praktykowania handlu korzystają również obywatele innych kantonów oraz obywatele innych krajów, w których obywatele Glarus mają zagwarantowane takie same prawa.

www.verfassungen.de/ch/glarus/verf42-i.htm

„Poprzez edukację do wolności”, flaga *Grütliverein*, Arosa, 1897 r.

„Nadrzędnym celem Stowarzyszenia Grütli jest rozwój, który umożliwia obywatelom Szwajcarii aktywny, a zarazem optymalny udział w życiu publicznym...”

Ze statutu Stowarzyszenia Grütli

„Po ogólnej porażce europejskiej Wiosny Ludów, **POLITYKA SZWAJCARII W ZAKRESIE UCHODźCÓW** była wyjątkowo liberalna: tysiące niemieckich i włoskich liberałów lub republikańskich Francuzów przybyło do kraju. Z drugiej strony, państwa sąsiednie wywierały presję, między innymi przez rozmieszczenie wojsk na granicach. W teorii, Rada Federalna energicznie broniła liberalnego ustawodawstwa azylowego, jednak w praktyce przeprowadzała deportację uchodźców do Anglii lub Ameryki, jeżeli chcieli kontynuować polityczną walkę z rządem w swoim kraju przebywając wciąż w Szwajcarii, tworząc w ten sposób zagrożenie dla „bezpieczeństwa wewnętrznego lub zewnętrznego Konfederacji”.

Thomas Maissen: *History of Switzerland*

ZALECANE LEKTURY

Istnieje wiele dzieł literackich poświęconych historii Szwajcarii. Polecane przez nas dzieła dotyczące roku 1848 i najbliższych lat to *Uli the Farmhand* oraz *Uli the Tenant* autorstwa Jeremiasa Gotthelfa, protestanckiego pastora o konserwatywnych poglądach, oraz *The Banner of the Upright Seven* ze zbioru nowel liberalnego pisarza i polityka Gottfried Kellera.

NAGRODA DLA SZEFOW
I ICH USŁUGODAWCÓW

Gotthelf, konserwatywny pastor, napisał dzieło o perspektywach człowieka nie posiadającego majątku ani edukacji. Bohater *Uli, the Farmhand* nie dysponuje ani własną ziemią, ani pieniędzmi; nie ma też żadnych widoków na spadek po krewnych. Co składa się na jego wykształcenie? Rzadki kontakt ze słowem drukowanym, umiejętność dodawania i odejmowania oraz katechizm. Uli nie jest wykształcony, jest jednak zdrowy, przyzwyczajony do ciężkiej pracy oraz posiada umiejętność praktycznego myślenia. Udaje mu się znaleźć zatrudnienie u właściciela ziemskiego, u którego może rzetelnie pracować oraz uczyć się. Jego pracodawca jest nie tylko posiadaczem włości, lecz również przedsiębiorcą, potrzebny jest mu więc bystry służący. W utworze klasyczna relacja pan-sługa zostaje przekształcona w bardziej swobodną relację umowną, gdzie pan staje się po prostu szefem, a sługa – dostawcą usług. W gospodarstwie domowym zbiegają się wszystkie aspekty życia na wsi: codzienna praca, biznes, zwykłe ludzkie problemy, narodziny i śmierć. Gospodyni domowa

zna je wszystkie – i martwi się o wszystko. Opowieść rozpoczyna wypowiedź żony pracodawcy głównego bohatera, która radzi młodemu mężczyźnie, aby znalazł dla siebie odpowiednie zajęcie i ciężką pracą zdobył wysoką pozycję w społeczeństwie. Krótko mówiąc, nawet nędzarz może stać się kimś poprzez pracę i dyscyplinę lub poprzez przedsiębiorczość oraz umiejętność nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi. Dziedziczenie własności, na przykład wiejskich posiadłości, może prowadzić do lenistwa. Niestety, rozsądni, praktycznie myślący mężczyźni oraz dobre, mądre kobiety z niższych warstw społecznych mogą stać się „szefami” oraz bogatymi właścicielami, chociaż jest to bardzo trudne.

PRZYJAŻŃ W WOLNOŚCI

W utworze *Banner of the Upright Seven*, Gottfried Keller ukazuje panoramę społeczną całej Szwajcarii. Uwaga czytelnika skupiona jest na mieszczaństwie; bohaterów – niezależnie od tego, czy posiadają majątek czy też nie – łączy fakt, iż są to odważne jednostki, obywatele nowo powstałego państwa federalnego, którzy dążą do zdobycia majątku poprzez pracę i aktywne uczestnictwo w życiu publicznym. Być może uda im się go zdobyć. Tytułowy sztandar (ang. *banner* – sztandar) to niestrużeni sympatycy partii, gotowi działać w jej imieniu, mając przed sobą wizję liberalnej konstytucji oraz wykonując pracę która (ze względu na swój poufny charakter) nie może zostać powierzona płatnym pracownikom. W tamtych czasach, wielu Szwajcarów miało w swoich szafach strzelbę. W książce, mistrz krawiecki Hediger chce zarobić na życie pracą

The Banner of the Upright Seven
(Sztandar prawej siódemki)

własnych rąk, będąc jednocześnie traktowanym na równi z innymi obywatelami Szwajcarii, natomiast pracownik tartaku Frymann chciałby wzbogacić się poprzez nabycie nieruchomości. Młodsze pokolenie poszukuje (i odnajduje) własną tożsamość poprzez sprzeciwianie się woli i planom dorosłych. Tak jak u Gotthelfa, inteligentne kobiety potrafią umiejętnie zarządzać majątkiem, wykorzystując do tego swoją praktyczną wiedzę o życiu i świecie oraz przetwarzając konwenanse dotyczące biernej postawy kobiet wobec życia. Historia kończy się pojedynkiem, podczas którego Karl udowadnia swoją wartość, dzięki czemu ojcowie ostatecznie zgadzają się na zawarcie małżeństwa. Dialog na końcu utworu charakteryzuje wyczuwalny ton złamanego optymizmu. Karl pyta Hermine: „.....więc co z putkiem? Naprawdę chcesz mną dyrygować?” Na co Hermine odpowiada: „Jak najbardziej! Ustanowimy w naszym związku coś na kształt systemu prawnego i konstytucji – jakoś uda nam się to wszystko poukładać.”.

Utwory pochodzą z dwóch różnych środowisk oraz są odbiciem dwóch różnych poglądów filozoficznych – ich wspólnym mianownikiem jest idea „dobrego życia”, które nie oznacza przecież realizacji jakiegoś ideału ani też dążenia do przywództwa czy dominacji. Punktem zwrotnym w procesie rozwoju charakteru postaci jest nabycie umiejętności okazania szacunku drugiemu człowiekowi. W dzisiejszych czasach mogłoby to zostać określone mianem zdolności człowieka do nawiązania współpracy oraz możliwości osiągnięcia porozumienia.

MARTIN FOCHLER, ALFRED KÜSTLER

Hans Bachmann (1852-1917 r.):
Ilustracja *Uli the Farmhand*

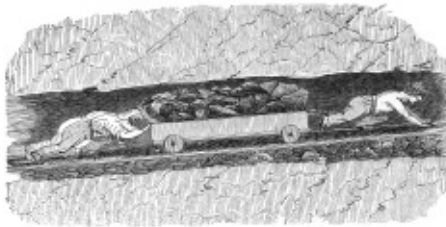

HEALTH AND MORALS OF APPRENTICES ACT (USTAWA O ZDROWIU I MORALNOŚCI PRAKTYKANTÓW)

Ograniczyła niektóre przypadki wykorzystywania pracy dzieci w przemyśle bawełnianym. Wyznaczyła bardzo ograniczone standardy w zakresie ogrzewania, oświetlenia i wentylacji. Ograniczyła czas pracy do 12 godzin dziennie. Przewidywała oddzielenie pomieszczeń sypialnych chłopców i dziewcząt. Zapewniła również pewną formę edukacji dzieci.

KONTROLA PRACY DZIECI

Zjawisko pracy dzieci w fabrykach miało zbadać Komisja Królewska powołana w tym celu wskutek żądań zgłoszonych przez reformatory. Zostali powołani pierwsi czterej inspektorzy pracy ponieważ magistraty nie wywiązały się z wykonania wprowadzonych wcześniej w życie przepisów oraz kontroli rzeczywistej liczby godzin pracy dzieci i młodzieży. Ustawa wprowadziła 10 godzinny dzień pracy dla osób w wieku od 13 do 18 lat. Od tej pory przepisami ustawowymi objęto zakłady włókiennicze i lniane, jak również bawełniane. Prawo to jednak nie objęło fabryk spoza przemysłu włókienniczego.

UTWORZONO TRADES UNION CONGRESS (TUC) (KONGRES ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH)

W latach 60-tych XIX w. w wielu miastach przemysłowych powstały lokalne rady związków zawodowych, których przywódcy spotkali się w Manchesterze, aby omówić plan powołania organizacji, która zapewniałaby jednolity głos w obronie praw związkowych. 34 delegatów zgodziło się na utworzenie TUC i organizowanie każdego roku konferencji w celu omówienia kwestii istotnych dla ruchu robotniczego.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRACODAWCÓW

Ustawa o odpowiedzialności pracodawców wraz z zasadą wywodzącą się z prawa powszechnego przeniosła na poszkodowanego obowiązek udowodnienia swoich racji przed sądami cywilnymi, gdzie zaniechanie ze strony pracodawcy miało stanowić podstawowy dowód, na którym opierało się pozw. Następnie w latach 1897–1945 uchwalono różne ustawy o odszkodowaniach dla pracowników.

1802

1832

ROZSZERZONE PRAWO GŁOSU

Ustawa reformująca miała na celu przyciągnięcie szerszego elektoratu, jednakże prawo do głosowania zostało ograniczone do grupy mężczyzn posiadających majątek, tak że tylko co siódmy dorosły mężczyzna mógł głosować. Liczba 650 000 wyborców spośród 14 milionowej populacji stanowiła jedynie niewielki odsetek uprawnionych do głosowania.

1833

1842

MINES REGULATIONS ACT (USTAWA W SPRAWIE REGULACJI FUNKCJONOWANIA KOPALNI)

Zabroniono właścicielom zatrudniania kobiet i dzieci do prac pod ziemią.

1848

SKRÓCONY CZAS PRACY

Godziny pracy zarówno dla kobiet, jak i dla młodzieży ograniczono do 10 godzin dziennie.

1867

MASTER & SERVANTS ACT (USTAWA O PRACODAWCACH I PRACOWNIKACH)

Związki zawodowe były niezadowolone z wąsko zdefiniowanych praw do negocjowania płac i warunków pracy. Zgodnie z warunkami tej ustawy pracownika można było oskarżyć z powodu naruszenia warunków umowy.

1868

1871

STATUS PRAWNY ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Ustawa o związkach zawodowych nadała status prawny związkom zawodowym. Zrzeszanie się nie miało już stanowić spisku przeciw władzy. Uchylono prawo powszechne w zakresie ograniczania działalności związkowej przez związki zawodowe, a one same otrzymały pełną ochronę dla swoich funduszy i pozostałego mienia.

1880

Godło i akt przynależności do
National Amalgamated Union of Labour, 1895 r.

LEPSZE BEZPIECZEŃSTWO I OCHRONA ZDROWIA

Factories & Workshops Consolidation Act (Ustawa o konsolidacji fabryk i warsztatów). Po raz pierwszy uchwalono obszerny kodeks z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy. Był to sukces związków zawodowych, zwłaszcza górników i pracowników sektora bawełnianego, sprzymierzonych z radykalnymi reformatorami w obliczu propozycji rządu dążącego do osłabienia kontroli ustawowej.

ODSZKODOWANIA Z TYTUŁU CHOROÓB ZAWODOWYCH

Od tej pory Ustawa o odszkodowaniach dla pracowników obejmuje niektóre choroby zawodowe oraz wypadki przy pracy.

POWSZECHNE PRAWO WYBORCZE

Od tej pory mogły głosować wszystkie kobiety od 21 roku życia. Do elektoratu dołączyło pięć milionów kobiet, które w wyborach w 1929 r. stanowiły 52% ogółu wyborców, jako że w czasie I Wojny Światowej zginęło wielu mężczyzn.

POLITYKA PRZEMYSŁOWA NA RZECZ POTRZEB SPOŁECZNYCH

Przyjęty w 1946 roku Program Nacjonalizacji i Planowania (*Nationalisation and Planning programme*) zaproponowany przez nowo wybrany Rząd Laburzystowski poddał Bank Anglii pod kontrolę państwa. Znacjonalizowany w 1947 roku przemysł węglowy, gazowy i elektroenergetyczny, stanowiący mniej więcej 20% gospodarki krajowej, zatrudniający 2 miliony pracowników, znalazł się pod kontrolą państwa.

Ulotka, 1948 r.

SŁUŻBA ZDROWIA

Ustawa o Narodowej Służbie Zdrowia – kompleksowa usługa dla wszystkich obywateli, w razie potrzeby bezpłatna, zapewniająca wszelką opiekę medyczną i chirurgiczną oraz opiekę stomatologiczną i okulistyczną. Dalekosiężnym celem Partii Pracy i Kongresu Związków Zawodowych (TUC) było zapewnienie wszystkim świadczeń socjalnych wypłacanych „od kołyski, aż po grób”. Pozostaje ona kamieniem węgielnym polityki społecznej w Wielkiej Brytanii.

REDUNDANCY PAYMENTS ACT (USTAWA O ODPRAWACH Z TYTUŁU ZWOLNIEŃ GRUPOWYCH)

Zapewniła możliwość konsultacji ze związkami zawodowymi przed rozwiązaniem umowy o pracę. Pracownikom przyznano prawo do otrzymania powiadomienia o zwolnieniu oraz rekompensatę finansową za utratę pracy.

1901

1906

TRADES DISPUTES ACT (USTAWA O SPORACH HANDLOWYCH)

Po wyborach powszechnych w 1906 r. nowy rząd przyjął ustawę, która zniósła odpowiedzialność związków zawodowych za straty spowodowane strajkiem ich członków.

1907

1918

QUALIFICATION OF WOMEN (USTAWA PRYZNAJĄCA PRAWO GŁOSOWANIA KBIETOM)

Parlament przyjął ustawę przyznającą prawo głosowania kobietom w wieku powyżej 30 lat, właścicielkom domów, żonom właścicieli domów oraz kobietom, które były właścicielkami nieruchomości o wysokim czynszu rocznym lub absolwentkami brytyjskich uniwersytetów.

Rok 1905 – Annie Kenney i Christabel Pankhurst – kampania na rzecz prawa kobiet do głosowania

1928

1945

1946

ZADOŚĆUCZYNIENIE DLA OSÓB POSZKODOWANYCH

Ustawa o ubezpieczeniach społecznych (*Industrial Injuries*) uaktualniającą ustawę o odszkodowaniach dla pracowników z 1907 r. była całkowicie nową koncepcją odszkodowania dla poszkodowanych z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej. Teraz po raz pierwszy włączono do niej kobiety. Nowym systemem zarządzało państwo. Odszkodowanie w postaci zasiłku z tytułu niezdolności do pracy miało być wypłacane z „podatku” pobieranego w formie składki na ubezpieczenie społeczne, płaconej przez pracowników i ich pracodawców.

1947

1963

USTAWA O UMOWACH O PRACĘ

Nowe przepisy przyznały pracownikom prawo do otrzymania pisemnych warunków zatrudnienia oraz minimalnego okresu wypowiedzenia w chwili rozwiązania stosunku pracy.

1965

1968

USTAWA O STOSUNKACH RASOWYCH (W CELU ZAPOBIEGANIA DYSKRYMINACJI ZE WZGLĘDU NA RASĘ)

Ta nowa ustawa oraz późniejsza ustawa (*The Sex Discrimination Act 1975*) o dyskryminacji ze względu na płeć (1975 r.) chroniła mężczyzn i kobiety przed dyskryminacją ze względu na rasę, płeć lub stan cywilny i stała się podstawą do równego traktowania mężczyzn i kobiet wszystkich grup etnicznych w zatrudnieniu.

„Minispódniczki tak, minimalne wynagrodzenie nie”, plakat, 1968 r.

JEDNAKOWE WYNAGRODZENIE

Ustawa o jednakowym wynagrodzeniu (*Equal Pay Act*) wymagająca od pracodawców respektowania zasady jednakowego wynagrodzenia dla kobiet i mężczyzn za jednakową pracę.

WIELKA BRITANIA PRZYSTĘPUJE DO EUROPEJSKIEJ WSPÓLNOTY GOSPODARCZEJ

Od tej pory to Instytucje Europejskie, a nie rząd brytyjski, będą źródłem większości praw pracowniczych.

CZŁONKOSTWO W UNII EUROPEJSKIEJ

W 1975 r. miało miejsce referendum w sprawie dalszego członkostwa w EWG. Na „Tak” zagłosowało 67,2% uczestników, a na „Nie” 32,8%.

ZWIĄZKOWI PRZEDSTAWICIELE DS. BEZPIECZEŃSTWA

Przepisy dotyczące przedstawicieli ds. bezpieczeństwa i komitetów ds. bezpieczeństwa spowodowały ogromne różnice w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy dzięki związkowym przedstawicielom i wspólnym komitetom. W ciągu dwóch lat poprzedzających ich wdrożenie w październiku 1978 r., związki zawodowe zrzeszone w Konfederacji Związków Zawodowych przeszkoliły 70 000 nowych przedstawicieli pracowników ds. bezpieczeństwa.

NATIONAL MINIMUM WAGE ACT (USTAWA O KRAJOWEJ PŁACY MINIMALNEJ)

Stanowiła realizację sztafardowej polityki nowo wybranego Rządu Laburzystowskiego, przynoszącą zysk dla co najmniej 1,5 miliona nisko opłacanych robotników. Corocznie dopasowywana stawka – określona jest obecnie w 2019 r. na kwotę na 8,21 GBP (9,50 EUR/godz.). Osoby poniżej 25 roku życia są wynagradzane według niższych stawek.

PRZECIWDZIAŁANIE DYSKRYMINACJI

Ustawa o równości (*Equality Act*) zebrła ponad 116 odrębnych ustaw w jeden akt prawny. Obecnie istnieją nowe ramy prawne dotyczące równości, dyskryminacji ze względu na płeć, rasę i niepełnosprawność oraz równych szans na zatrudnienie bez względu na religię, światopogląd lub orientację seksualną.

SWOBODA ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW PRZEZ PARY TEJ SAMEJ PŁCI

Ustawa o swobodzie zawierania małżeństw zezwala w Anglii, Walii i Szkocji na zawieranie małżeństw przez pary tej samej płci od 2014 r. Irlandia Północna nie zalegalizowała małżeństw tej samej płci, ponieważ projekt ustawy czeka na zatwierdzenie Zgromadzenia Irlandii Północnej.

1969

PRAWA WYBORCZE DLA MŁODZIEŻY

Ordynacja wyborcza (*Representation of the People Act*) obniżyła wiek uprawniający do głosowania z 21 do 18 lat.

1970

1971

USTAWA O STOSUNKACH PRACY

Ustawa o stosunkach pracy (*Industrial Relations Act*) dążyła do ustanowienia prawnych ograniczeń w działaniach związków zawodowych, wprowadziła prawo zakazujące niesprawiedliwego rozwiązywania stosunku pracy.

1973

1974

USTAWA O BEZPIECZEŃSTWIE I HIGIENIE PRACY (HEALTH & SAFETY AT WORK ACT)

Ta ustawa przyniosła istotne zmiany w porównaniu z poprzednimi przepisami. Wszystkie gałęzie przemysłu oraz usług zostały poddane jednakowym zasadom, które objęły wcześniej nie uwzględnionych 5 milionów pracowników. Wśród nowych przepisów znalazły się uprawnienia inspektorów do wydawania poleceń poprawy warunków bezpieczeństwa w przypadku stwierdzenia zagrożenia w miejscu pracy oraz natychmiastowego zakazu pracy w miejscach stwarzających bezpośrednie ryzyko poważnych obrażeń. Zapewnienie wyboru związkowych przedstawicieli ds. bezpieczeństwa spośród pracowników.

„Nowe przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy” – broszura TUC, 1976 r.

1975

1978

1998

PRZEPISY DOTYCZĄCE CZASU PRACY

Nowe rozporządzenie ustanowiło maksymalny tydzień pracy, średnio 17 tygodni po 48 godzin tygodniowo oraz minimalny dzienny okres odpoczynku poza godzinami pracy i przerwy na odpoczynek w czasie pracy. Dodatkową ochronę w odniesieniu do pracowników w wieku poniżej 18 lat.

1998

2004

USTAWA O ZWIĄZKACH PARTNERSKICH

Ustawa ta daje parom tej samej płci takie same prawa i obowiązki, jak w przypadku małżeństw cywilnych – partnerom przysługują obecnie takie same prawa majątkowe jak parom małżeńskim oraz takie same ulgi podatkowe od spadków, ubezpieczeń społecznych i świadczeń emerytalnych, a także możliwość uzyskania odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci partnera, jak również odpowiedzialność za godziwe utrzymanie partnera i jego dzieci. Istnieje formalna procedura rozwiązywania związków partnerskich przypominająca rozwód.

2010

2013

PIERWSZE ŁAŹNIE I PRALNIE PUBLICZNE

W 1832 r. epidemia cholery szalejąca na całym świecie dotarła do Liverpoolu. W tym samym roku irlandzki imigrant i „żona robotnika” Catherine „Kitty” Wilkinson została „Świątą Slumsów”.

Kitty była jedyną osobą w swojej okolicy, która miała kociot, więc zaprosiła osoby z zainfekowanymi ubraniami lub bielizną do używania go, ratując w ten sposób wiele ludzkich istnień. To była pierwsza publiczna myjnia w mieście. Dziesięć lat później, przy pomocy środków publicznych, jej wysiłki zaowocowały otwarciem pierwszych w Wielkiej Brytanii potężnych łaźni i pralni.

Dzisiaj, ponad 175 lat później, grupa kobiet w Liverpoolu założyła spółdzielczą pralnię w hołdzie Kitty. *Kitty's Launderette* będzie to pierwsza niekomercyjna pralnia w mieście od wielu dziesięcioleci i zaspokozi potrzeby jednej z najbardziej potrzebujących społeczności europejskich: Everton.

PANDEMIA W XIX WIEKU

W 1826 r. epidemia cholery rozprzestrzeniła się z Bengal, Indii, do Persji (współczesnego Iranu) i Afganistanu, a następnie przez dawne szlaki karawan przeszła do potężnej Rosji. W 1830 r. ucierpiła cała Europa Wschodnia. W sierpniu 1831 r. cholera rozprzestrzeniła się z Polski do Prus. Wybuchła w Berlinie i portach nadbałtyckich.

Pasażerowie podróżujący z Morza Bałtyckiego do Sunderland w północno-wschodniej Anglii we wrześniu 1831 r. przeniesli

1842

chorobę do Wielkiej Brytanii, gdzie szybko rozprzestrzeniła się, sięgając 431 miast w ciągu roku. W sumie 82 528 Brytyjczyków zachorowało na tę chorobę, a 31 376 zmarło.

Na początku lat trzydziestych XIX wieku Liverpool był głównym portem. Irlandia cierpiąca z powodu klęski głodu, dlatego wielu Irlandczyków udało się do Liverpoolu w poszukiwaniu pracy. W przepętnionych slumsach miasta, gdzie dominowały złe warunki sanitarne i brak higieny wśród ludności rozprzestrzeniła się choroba, było tylko kwestią czasu.

Pierwszy przypadek cholery w mieście potwierdzono w maju 1832 roku. Władze musiały założyć szpitale, w których ofiary mogły otrzymać bezpłatne leczenie, ale lekarze nie mieli pojęcia, co spowodowało chorobę i jak ją wyleczyć.

Co gorsza, nie ciesząc się zaufaniem publicznym lekarze, wierząc, że celowo pozwalają pacjentom umrzeć, aby mogli przeprowadzać w laboratoriach anatomicznych sekcję ich ciał. Wybuchły zamieszki. W rezultacie lekarze i pielęgniarki-wolontariuszki musieli uciekać przed tłumami, a siły policyjne musiały zostać wzmocnione. Wózki, które zabierały ofiary do szpitala, zniszczono, a lekarzom uniemożliwiono wejście do domów chorych na cholere. Niepokoje trwały prawie dwa tygodnie.

KAMPANIA

Wiadomo było, że gotowanie ubrań, bielizny pościelowej i innych domowych pralni z chlorkiem wapna zabija bakterie cholery. W związku z tym Kitty przejęła inicjatywę i zaprosiła swoich sąsiadów do korzystania z kotła, pralni i podwórza, umożliwiając im umycie się i wysuszenie ubrań za cenę jednego pensa na tydzień.

Wiadomości o sukcesie jej działalności szybko rozpowszechniły się, a władze zaczęły wspierać je w ramach kampanii. Rodzina Rathbone również ponownie zaangażowała swoją pomoc (zob. „Irlandzki imi-

RUCH SANITARNY powstał w pierwszej połowie XIX wieku w odpowiedzi na obecność śmieci, brudu i odchodów na każdym kroku, brak obiektów przeznaczonych do dbania o higienę osobistą i rozprzestrzenianie się chorób. Ruch ten jest związany z rozwojem podejścia do zdrowia publicznego, obejmującego higienę uliczną, systemy kanalizacyjne, toalety i dostawy świeżej wody. W 1842 r. reformator społeczny Edwin Chadwick opublikował swój *Raport na temat stanu sanitarnego ludności pracującej w Wielkiej Brytanii (Report on The Sanitary Condition of the Labouring Population of Great Britain)*, który stał się impulsem do utworzenia Stowarzyszenia „Zdrowie w miastach”, a następnie do uchwalenia w 1848 r. ustawy o zdrowiu publicznym oraz utworzenia lokalnych rad zdrowia.

Źródła: Wikipedia i Rosen, George (1958 r.) *A History of Public Health*, Johns Hopkins University Press

grant”). Kitty przekonana, że czystość jest niezbędna w walce z chorobami, naciskała również na stworzenie łaźni publicznych dla biednych ludzi.

W 1842 r. przy ulicy Fredericka w Liverpoolu otwarto pierwszą w Wielkiej Brytanii łaźnię i pralnię publiczną. W 1846 r. zarządzanie łaźniami powierzono Wilkinsonom. Pralnie publiczne stały się ważną usługą publiczną dla rodzin należących do klasy robotniczej. Nie tylko stworzyły czystsze warunki życia, ale także zapewniły kobietom miejsce spotkań podczas prania, gdzie mogły dzielić się swoimi problemami i obawami oraz rozwijać ducha wspólnoty.

W uznaniu dla swojej działalności Kitty Wilkinson otrzymała od królowej Wiktorii srebrny imbryk za swoje osiągnięcia jako „Święta Slumsów”.

BILL LAWRENCE, EVA DETSCHER

Wnętrze pralni przy Frederick Street (1914 r.). Pierwsza publiczna pralnia w Wielkiej Brytanii; rok budowy: 1842.

IRLANDZKI IMIGRANT

KITTY WILKINSON urodziła się w 1786 roku jako Catherine Seaward w hrabstwie Londonderry, Irlandia (dzisiejsza Irlandia Północna). W wieku 9 lat przyjechała z rodzicami do Liverpoolu. Jej ojciec i siostra utonęli, gdy ich statek wpadł na mieliznę.

Kiedy skończyła 12 lat, została praktykantką w przędzalni bawełny w pobliżu Preston w Lancashire. Osiem lat później, po zakończeniu kontraktu, wróciła do Liverpoolu, gdzie wyszła za mąż za francuskiego marynarza Emanuela Demontee.

Nim doszło do tragedii, w której jej mąż utonął w morzu urodziła dwoje dzieci. Następnie została pokojówką rodziny Rathbone, krewnych właścicieli fabryki, w której pracowała będąc nastolatką. Rodzina dała jej maglownicę, dzięki której mogła pracować jako pracznia.

W 1823 roku Kitty wyszła za mąż za Toma Wilkinsona, który pracował w tej samej przędzalni bawełny. Również przeprowadził się do Liverpoolu, aby pracować w magazynie, który również należał do rodziny Rathbone.

EVA DETSCHER

KITTY WILKINSON NA ŁAWCE PAMIĄTKOWEJ W EVERTON PARK
Ławka w Everton Park przedstawia wizerunki trzech „bohaterskich” postaci: Kitty; Molly Bushell, która była znana ze swoich toffi i nadała klubowi piłkarskiemu Premier League Everton FC przydomek *Toffees*; oraz doker z Liverpool.

Literatura uzupełniająca:

Kelly, Michael, *The Life of Kitty Wilkinson* [2000], <http://www.michaelkelly.org.uk/page2.php>

Pralnia Kitty's *Laundrette* [nowy projekt] <http://kittyslaundrette.org.uk/>

Pidd, Helen, *The Observer* (tygodnik), 6 czerwca 2018 r., „społeczność Liverpoolu uhonorowała Świętą Slumsów”, <http://www.theguardian.com/uk-news-/2018/Jun/16/kitty-wilkinson>

PRALNIA WSPÓLNOTOWA UCZCIŁA PAMIĘĆ KOBIET Z KLASY ROBOTNICZEJ

Czasy publicznych łaźni i pralni dawno już minęły – ostatnie tego rodzaju miejsca w Liverpoolu zamknięto w 1995 roku – jednak okazuje się, że w dzisiejszych czasach znów stały się potrzebne. Pamięć o Kitty Wilkinson pozostaje żywa za sprawą nowej pralni *Kitty's Launderette*.

W 2010 r. Liverpool uhonorował Kitty pomnikiem w słynnej Sali św. Jerzego. Jest ona jedyną kobietą, która dostąpiła tego zaszczytu. Rzeźba Kitty wyróżnia się na tle innych: ma podwinięte rękawy, jest gotowa, aby zanurzyć ręce w balii. Pozostałe rzeźby przedstawiają postacie męskie uchwycone w patetycznych pozach, jakby właśnie mieli zacząć wygłaszać kazanie lub przemówić do tłumu.

Teraz Kitty Wilkinson zostanie upamiętniona w całkowicie odmienny sposób – za sprawą pralni „ochrzczonej” jej imieniem. *Kitty's Launderette*, założona przez wspólnotę młodych aktywistów oraz członków lokalnej społeczności stanowić będzie udogodnienie dla miejscowych rodzin z jednej z najbiedniejszych regionów Europy – w obszarze śródmiejskim prawie połowa dzieci dorasta w ubóstwie, a średni dochód przypadający na pojedynczą rodzinę wynosi mniej niż £ 17,597 (€ 20 000) rocznie. Wiele rodzin nie może sobie pozwolić na zakup pralki i zmuszeni są dokonać wyboru między wypożyczalnią sprzętów elektrycznych a miejską pralnią samoobsługową. Badanie przeprowadzone przez *Financial Conduct Authority*, organ publiczny zajmujący się sprawami związanymi z finansami, wykazało, iż klienci lokalnych wypożyczalni zapłacili sumę przekraczającą £ 1,500 (€ 1,700) za urządzenia, które w innych miejscach wypożyczane są za mniej niż £ 300 (€ 350).

Zdaniem przedstawicieli wspólnoty: – Tego rodzaju firmy utrudniają wielu ludziom codzienną egzystencję. Taka działalność jest jedną z ukrytych konsekwencji trudnej sytuacji ekonomicznej, ma to jednak znaczący wpływ na życie wielu rodzin. – Nowa pralnia stawia sobie za cel utrzymanie cen na niższym poziomie niż konkurencja, a wszelkie zyski czerpane z działalności trafiają z powrotem do społeczności. Wspólnota chce również uczynić z pralni „ciepłe, przyjazne miejsce sprzyjające działalności artystycznej i społecznej”. W pralni organizowane będą wystawy, projekty z zakresu historii społecznej, zajęcia dla dzieci oraz nocne seanse filmowe. Mieszkańcy będą mieli wiele powodów, by tu zaglądać, między innymi ze względu na niewielką przestrzeń barową, w której serwowane będą lekkie przekąski oraz zapewniony zostanie dostęp do sieci Wi-Fi.

EVA DETSCHER

Czasy się zmieniają, technika idzie do przodu, a pralnia pozostaje miejscem higieny i spotkań.

„CO I JAK” PRODUKCJI przechodzi przez historię działalności gospodarczej, aczkolwiek w zmieniających się konstelacjach. Tam, gdzie egzystencjalna trudna sytuacja odpowiada na każde pytanie i wyklucza możliwości, sytuacja jest jasna: nie ma wątpliwości co należy zrobić. Możliwości pojawiają się, gdy wydajność jest wysoka, a produkcja przemysłowa scentralizowana. RADA WIELKIEGO LONDYNU skupiła się na zaangażowaniu obywateli w administrację miasta i planowanie gospodarcze. LUCAS AEROSPACE opowiada historię podobnej inspiracji. Historia BELGÓW Z BIRTLEY zagłębia się w historię, gdzie idea nawrócenia zdołała zaistnieć dopiero po obu wojnach światowych.

PIERWSZE WYBORY DO „RADY WIELKIEGO LONDYNU”

Utworzenie „Rady Wielkiego Londynu” (*Greater London Council – GLC*) stanowiło reformę strukturalną zainicjowaną przez rząd konserwatywny, motywowaną potrzebą holistycznego podejścia do planowania przestrzennego.

Ukrytym motywem politycznym Partii Konserwatywnej była możliwość zwolnienia w ten sposób Partii Pracy z wszelkiej odpowiedzialności za stolicę Zjednoczonego Królestwa. Tradycyjnie cieszyła się ona silnym poparciem w centralnych dzielnicach Londynu, ale włączenie zewnętrznych, tradycyjnie konserwatywnych obszarów miało zrujnować jej wpływy. Plan konserwatystów nie powiódł się jednak, ponieważ Partia Pracy wygrała pierwsze wybory do GLC.¹ Każda dzielnica Londynu była w Radzie reprezentowana przez dwóch członków. Budowa dróg, zarządzanie ruchem, mieszkalnictwo, rekreacja lokalna i transport publiczny były koordynowane operacyjnie przez GLC. Opracowano plany rozwoju Wielkiego Londynu, ukierunkowane na rozwój gospodarczy miasta. Rada istniała od 1965 do 1986 roku, aż do jej zniesienia przez rząd konserwatywny kierowany przez Margaret Thatcher, wraz ze zniesieniem innych rad miejskich w całym kraju.²

Nie była to jedynie kolejna jednostka administracyjna, ale również organ powołany w celu wykorzystania wiedzy z innych podsystemów społecznych. W tym względzie musiała być otwarta na nowe formy uczestnictwa obywateli. Decydującym momentem okazały się wybory lokalne przeprowadzone w maju 1981 roku, które wygrała Partia Pracy, nalezycie mianując Kena Livingstone’a liderem „Rady Wielkiego Londynu”, który wcześniej działał z pozycji mniejszości, nie popierając oficjalnego manifestu

wyborczego. Oprócz jednej krótkiej przerwy, Livingstone przewodniczył jej od 1981 roku, aż do likwidacji w 1986 roku.

Oprócz popularnych środków, takich jak 25-procentowe obniżenie opłat za transport publiczny, to właśnie cele programowe GLC, a przede wszystkim formy uczestnictwa, wyznaczyły zmianę w stosunku do tradycyjnych praktyk. Zgodnie ze swoim programem Rada realizowała politykę uznawania mniejszości, zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć i koncentrowania się na produkcji społecznie użytecznej. W pewnym sensie ogłosił Londyn strefą wolną od broni jądrowej.

Dla zaangażowanych podmiotów udział obywateli był niezbędny, aby procesy planowania okazały się skuteczne. W tym celu Wydział Planowania Przestrzennego stworzył programy, dla realizacji których zapewniono również wsparcie edukacyjne i organizacyjne.

Szczególnie w kontekście kryzysów strukturalnych dotyczących gospodarkę Zjednoczonego Królestwa, środki koncentrowały się na rewitalizacji lokalnych struktur gospodarczych, które nie ograniczały się do usług, ale obejmowały również produkcję towarów. Wsparcie finansowe przyznano lokalnym inicjatywom na rzecz zatrudnienia w celu ożywienia lokalnych struktur gospodarczych, ale także projektem badawczym mającym na celu ocenę potrzeb lub ustawiczne szkolenie w zakresie „procesów gospodarczych”. Celem było wykorzystanie istniejących umiejętności ludzi i przyjęcie

podejścia „dobra społeczne na potrzeby społeczne. W tym celu zorganizowano również współpracę z naukowcami (patrz artykuł na temat Lucas Aerospace).

Rama „Rady Wielkiego Londynu” mająca na celu angażowanie i umożliwianie ludziom odgrywania aktywnej roli w lokalnych procesach rozwojowych oraz zapewnienie formalnych i administracyjnych struktur niezbędnych do tego, aby stało się to możliwe, wywołała falę w całym kraju. W różnych miejscach, w tym w Tyne & Wear, gdzie rozgrywała się podobna historia Belgów z Birtley, powołano Wielkie Rady oraz struktury związkowe, które obejmowały również rozwój regionalny i lokalny. Koncepty oparte na modelu *Popular Planning* oraz podejście polegające na skupieniu się na perspektywach rozwoju regionalnego lub lokalnego zostały opracowane również w innych krajach europejskich.

ROLF GEHRING

1 Konserwatyści i Partia Pracy wygrały kolejne wybory w Londynie. W większości przypadków zwyciężcą była opozycja polityczna, a nie partia rządząca.

2 W 1999 r., po referendum, Partia Pracy powołała *Greater London Authority (GLA)* jako nadrzędny organ administracyjny dla Londynu.

Źródła:

Powstanie i upadek GLC – BBC News:
<http://www.bbc.com/news/uk-england-london-35716693>

Titus Alexander. *Werte für Menschen – Erwachsenenbildung und Popular Planning* (Wartości dla ludzi – Kształcenie dorosłych i planowanie przestrzenne); seria *Local Economics*, nr 13, Technologie-Netzwerk Berlin 1992.

1964

Ulica Elizabethville,
Birtley, 1916 – 1918

Fabryka amunicji

DAWNO NIE PRZYWOŁYWANA HISTORIA BELGÓW Z BIRTLEY

Gdy latem 1914 r. Wielkie Mocarstwa planowały wojnę, socjaliści i robotnicy opowiadali się za pokojem. Byli wśród nich „chłopcy z Seraing”.

Seraing to zarówno miasto nad rzeką Meuse w pobliżu Liège, jak i nazwa elektrowni należącej do belgijskiej firmy produkującej ciężkie maszyny i stal Cockerill. Uprzemysłowanie Walonii, francuskojęzycznej części Belgii, rozpoczęło się w latach dwudziestych XIX wieku, kiedy to dostępny był tani węgiel. To tanie źródło energii przyciągnęło wielu przedsiębiorców, w tym urodzonego w Anglii Johna Cockerilla, którego działalność związana z produkcją broni i artylerii była konkurencją dla niemieckiego Kruppa i brytyjskiego Armstronga pod koniec XIX wieku.

W 1866 r. związki zawodowe zostały prawnie uznane w Belgii. W kwietniu 1869 r. strajk w fabryce Cockerill został brutalnie spacyfikowany przez belgijską Straż Obywatelską, z

ręk której padło zabitych wielu pracowników. W następnym miesiącu, Karol Marks napisał: „W cywilizowanym świecie istnieje tylko jeden kraj, w którym każdy strajk jest chętnie i radośnie zamieniany w pretekst do oficjalnej masakry klasy robotniczej. Ten kraj jedynego błogostawieństwa to Belgia!” W ciągu następnych 30 lat w Walonii odbyły się również strajki w celu wezwania do reform politycznych. W ich trakcie zastrzelono ponad 90 strajkujących Belgów. Duch walki „chłopców z Seraju” był legendarny: pokojowy wiec, który odbył się w potowie lipca 1914 r., z wybitnymi mówcami, wywołał falę w całej Europie, upamiętniając zabitych robotników. To właśnie niemiecki komunista Karl Liebknecht ukuł pojęcie „masakra w Seraing”.

Trzy tygodnie później Niemcy wypowiedziały wojnę Serbii, a kilka dni później Brytyjczycy dotaczyli do jej przeciwników, walcząc m.in. na terytorium Belgii, ale trzy tygodnie później oddziały armii brytyjskiej wycofały się

po bitwie pod Mons, co spowodowało natychmiastowy exodus belgijskich uchodźców. Tysiące ludzi uciekło przez morze z portu w Antwerpii do Anglii, a wkrótce potem ranni żołnierze, w tym „chłopcy z Seraing”, jak nazywano inżynierów z Cockerill. Belgowie udali się do nowo wybudowanej fabryki broni w miejscowości Birtley nad rzeką Tyne w północno-wschodniej Anglii.

Fabryka i jej społeczność w Elisabethville – nowej wiosce nazwanej na cześć królowej Belgii – stała się domem i miejscem pracy 7000 Belgów aż do końca wojny. Wyjątkowo zarządzał nim belgijski personel cywilny i wojskowy, a fabryka była prowadzona przez belgijskich inżynierów. Ci zmęczeni wojną ludzie wyprodukowali 2,75 miliona naboju, nadając tempo produkcji przekraczające tempo jakiegokolwiek innej fabryki w Wielkiej Brytanii. Belgowie wnieśli ze sobą nie tylko swoją wiedzę, ale także ducha walki.

W Elisabethville związki zawodowe były bardzo aktywne pomimo Ustawy o obronie królestwa (ustawa obowiązująca w całej Wielkiej Brytanii i mająca na celu ochronę zdolności obronnych kraju), co utrudniało wszelką działalność związków zawodowych w Wielkiej Brytanii. Belgowie wyłudzili specjalne koncesje od kraju przyjmującego. Pracownicy Birtley zjednoczyli się tak bardzo, że w na Kongresach Związków Zawodowych w 1917 i 1918 r. napisano: „Birtley był w Wielkiej Brytanii najsilniejszym z nich wszystkich”.

Repatriacja robotników do Belgii rozpoczęła się kilka dni po zakończeniu wojny. Ostatni Belg opuścił Elisabethville dnia 5 lutego 1919 roku. Historia tej kobiety ukazała się w 1919 roku z trójjęzyczną przedmową jako *Nos, Hors-Combat' a Elisabethville-Birtley Camille'a Fabry'ego* w serii *Pages Héroïques de la Grande Guerre*. Fabry została później postem Walońskiego Zgromadzenia Narodowego, przewodniczyła Związkowi Weteranów Wojennych i była oficerem rekrutacyjnym ruchu oporu w czasie II wojny światowej, a także była redaktorem prasy podziemnej i sabotażystką. W innym eseju napisanym w 1920 r. Fabry zapewniła również Karłowi Liebknechtowi i jego wezwaniu do pokoju dla belgijskich robotników z Seraing miejsce w historii.

Przez kilka lat w latach dwudziestych XX wieku fabryka służyła za zakład samochodowy, choć nie zawsze odnosila sukcesy. Do końca lat 30. XX wieku fabryka była zamknięta, zanim ponownie przeznaczono ją do produkcji broni. Rzeczywiście, fabryka służyła jako swego rodzaju zakład produkcyjny do roku 2012, kiedy to wybudowano nowy zakład. „Zabytkowy” budynek został następnie rozebrany, aby ustąpić miejsca nowym budynkom mieszkalnym.

BILL LAWRENCE

Uwaga: Przez ponad 80 lat historia „Belgów z Birtley” była zapomniana, jednak pamięć o „chłopcach z Seraing” zostanie przywołana na nowo za sprawą publikacji Billa Lawrence’a poświęconej tym postaciom.

PLAN PRZEKSZTAŁCENIA DLA LUCAS AEROSPACE

W styczniu 1976 r. pracownicy Lucas Aerospace w Wielkiej Brytanii przedstawili plan przekształcenia całej firmy, mający na celu przejście z produkcji wojskowej na cywilną.

Firma założona w latach 50-tych XIX wieku przez Josepha Lucasa, początkowo produkowała lampy naftowe, a później komponenty elektryczne dla przemysłu motoryzacyjnego, ale w coraz większym stopniu rozwijała się jako grupa zbrojeniowa. W związku z tak przyjętą orientacją i ogłoszeniem przez kierownictwo zamiaru zwolnienia tysięcy pracowników, pracownicy wszystkich kategorii i w ramach istniejących struktur związkowych pracowali razem nad opracowaniem alternatywnych produkty i koncepcji produkcji.

Mike Cooley, główny projektant w Lucas Aerospace, który przewodniczył również lokalnemu oddziałowi technicznego związku zawodowego TASS, był siłą napędową w firmie, stojącą za dążeniem do konwersji. Wspólnie z ekspertami zewnętrznymi przez rok pracowano nad różnymi koncepcjami. Jedną z nich była *British Society for Social Responsibility in Science* (BSSRS – https://en.wikipedia.org/wiki/British_Society_for_Social_Responsibility_in_Science).

Pracownicy oddziału Lucas Industries' Shaftmoor Lane w Birmingham, 1970 r.

Rezultat prac nad nią przedstawiono w sześciu tomach liczących łącznie 1000 stron. Opracowano około 150 alternatywnych produktów, które mogły zostać wyprodukowane przy wykorzystaniu istniejących umiejętności pracowników i istniejącej infrastruktury technicznej. W ramach inicjatywy na rzecz pracowników wybrano 12 produktów, które następnie przekazano kierownictwu. Jednakże kierownictwo odrzuciło wszystkie przedstawione propozycje.

Niemniej jednak koncepcja opracowana w Lucas Aerospace została przyjęta przez różne regionalne rady związków zawodowych i „Radę Wielkiego Londynu”, a także w wielu krajach europejskich. Głównymi hasłami związanymi z tą koncepcją jest produkcja produktów społecznych zaspokajających potrzeby społeczne, konwersja z rynku wojskowego na cywilny oraz zaangażowanie pracowników w rozwój produktów. Podejście to ustanowiło trwały punkt odniesienia dla krytyki produktów, udziału pracowników i samoorganizacji. W 2016 r. konferencja, która odbyła się w Birmingham, wykorzystata 40. rocznicę „Planu Lucasa” jako okazję do podsumowania i dokonania szczegółowych rozważań.

ROLF GEHRING

Ulotka informująca o konferencji dotyczącej przekształceń w zakładach Lucas, która odbyła się 26 listopada 2016 roku w BVSC w Birmingham

<http://lucasplan.org.uk/>

EUROPEJSKA RADA ZAKŁADOWA JEST UMOCOWANA W PRAWIE

Francuski socjolog Robert Castel napisał*, że uwzględnienie obaw pracowników jest warunkiem koniecznym do uznania ich za pełnoprawnych obywateli (wybory): godność i emancypacja są osiągnięte poprzez prawne umocowanie praw ochronnych, egzekwowanie układów zbiorowych i wreszcie ustanowienie organów przedstawicielskich. – Nie jest przypadkiem, że pierwsza niemiecka ustawa o Radzie Zakładowej została przyjęta w trakcie rewolucji listopadowej.

Podobnie, każde państwo w Europie rozwinęło system stosunków przemysłowych regulujący reprezentację i udział pracowników w sprawach gospodarczych i społecznych przedsiębiorstw. Systemy te działają bardzo różnie i przyznają odmienne prawa. Praktyki stosowane w miejscach pracy również bardzo różnią się od siebie. Jednak kwestie, którymi rzeczywiście należy się zająć, są do siebie podobne. Rozwój przedsiębiorstw międzynarodowych, złożony międzynarodowy podział pracy, transgraniczne łańcuchy dostaw i ekspansja europejskiego rynku wewnętrznego, a także transgraniczna współpraca związków zawodowych stworzyły sytuację, w której rośnie zapotrzebowanie na ponadnarodowe struktury przedstawicielskie i porozumienia. Te struktury i umowy mają na celu ułatwienie reakcji na rozwój strategii, coraz szybszą restrukturyzację przedsiębiorstw, zamykanie zakładów i inne sytuacje. Pierwsze porozumienia w sprawie międzynarodowych struktur reprezentacji pracowników zostały wprowadzone w życie w latach 80-tych i 90-tych.

Przyjęcie w dniu 22 września 1994 r. europejskiej dyrektywy w sprawie informowania i przeprowadzania konsultacji z pracowni-

kami przedsiębiorstw wielonarodowych stworzyło ogólną podstawę prawną dla reprezentacji pracowników w Europie. Europejskie rady zakładowe mogą być obecnie tworzone w przedsiębiorstwach zatrudniających ponad 1000 pracowników (i co najmniej 150 pracowników w każdym z dwóch krajów).

Pomimo poważnych trudności utworzono wiele europejskich rad zakładowych: Europejska Konfederacja Związków Zawodowych (ETUC) ogłosiła, że w 2015 r. działało 1071 europejskich rad zakładowych. Dyrektywa utorowała drogę do nowych form współpracy między pracownikami, a także między związkami zawodowymi. Nieczęste, ale regularne spotkania przedstawicieli pracowników wzbudzały zainteresowanie innymi krajami, ich systemami stosunków pracy i warunków pracy.

Jakie problemy mogą być rozwiązane przez Europejskie Rady Zakładowe? Przepisy uzupełniające wymienione w załączniku 1 do dyrektywy określają minimalne obszary kompetencji europejskich rad zakładowych. Choć dotyczą one przede wszystkim spraw gospodarczych, ERZ mogą również zajmować się innymi kwestiami. W 2015 r. 28% umów w sprawie ERZ wyraźnie przewidywało rozszerzenie zakresu ich kompetencji. Problemy, którymi często zajmują się dziś europejskie rady zakładowe, obejmują kwestie bezpieczeństwa i higieny pracy, ustawicznego szkolenia, ochrony środowiska, równego traktowania i spraw kadrowych.

Wraz z utworzeniem europejskich rad zakładowych powstała nowa instytucja prawna w zakresie ponadnarodowych umów zakładowych. Tego rodzaju umowy były praktycznie nieznane przed 2000 r., ale od tego czasu ich liczba znacznie wzrosła.

1994

Badanie Europejskiej Konfederacji Związków Zawodowych wykazało, że w 2011 r. zawarto 244 takie umowy, z których połowa miała zasięg europejski, a połowa globalny. Na liście opublikowanej przez Komisję Europejską wskazano, że do kwietnia 2015 r. zawartych zostało około 282 umów. Umowy te mogą pod wieloma względami opierać się na konwencjach MOP, ale ich podstawą są: odesłanie do źródeł, określenie żądań, negocjacje i porozumienie. W pewnym sensie są one blisko ludzi. Podczas gdy wewnątrz związków zawodowych toczyła się zażarta dyskusja na temat tego, czy porozumienia zakładowe mogą podważać funkcję układów zbiorowych, w ostatecznym rozrachunku okazało się, że nie mogą one zostać zawarte bez zaangażowania związków zawodowych. W związku z tym (potencjalnie) opracowywana jest praktyka ustanawiania i wdrażania norm, wymogów i praw pracowników w umowach na skalę europejską, a nawet światową. Kolejna pojawiająca się tendencja: obecnie około 2% europejskich rad zakładowych działa jako globalne rady zakładowe.

ROLF GEHRING

Źródła:

Baza danych Komisji Europejskiej: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=978&langId=en>.

European Works Councils and SE Works Councils in 2015. Facts and figures; ETUI, Bruksela, 2015 – dostępne w kilku językach: <https://www.etui.org/Publications2/Books/European-Works-Councils-and-SE-Works-Councils-in-2015.-Facts-and-figures>

* Robert Castel: *The Rise of Uncertainties*.

Der Betriebsrat (Rada pracownicza), 1927 r., obraz autorstwa Jakoba Steinhardta

RUCH RAD I KONIEC NIEMIECKIEGO PAŃSTWA AUTORYTARNEGO

Mimo że ogłoszono prawa człowieka, a ruch robotniczy był w pełnym rozkwicie, ludzie żyjący w założonej w 1871 r. Rzeszy Niemieckiej byli przede wszystkim poddani. Zasady porządku państwa absolutystycznego – góra i dół, rozkazy i posłuszeństwo – przetrwały w wojsku, gdzie sprawdziła się wynikająca z tego mechanizacja. W rezultacie główne organy gospodarcze i państwowe przyjęły te same zasady. Łańcuchy dowodzenia powstawały wszędzie, od okrętów wojennych po koleje i huty żelaza i stali. Słowa Goethego oddają dominujący sposób myślenia tej nowej ery: „Aby zakończyć największą zaprojektowaną pracę, tysiąc rąk potrzebuje tylko jednego umysłu.” (Faust II). To, do czego należało dążyć, stało się rzeczywistością.

W październiku 1918 r., kiedy marynarze dowiedzieli się, że flota cesarska zamierza wypłynąć do Anglii na ostatnią bitwę, tańcuch dowodzenia uległ załamaniu. Marynarze wyznaczyli przedstawicieli i domagali się zawarcia pokoju. W konsekwencji rady stały się siłą polityczną liczącą się w świecie.

Spółeczeństwo zamieszkujące duże aglomeracje miejskie było zmęczone wojną i skore do zawarcia pokoju. W rezultacie, po masowym wiecu pokojowym zorganizowanym w Monachium w dniu 6 listopada 1918 r. przez przedstawicieli szerokiego spektrum partii, Niezależna Partia Socjaldemokratyczna (USPD) i to, co dziś nazywamy grupami lewicowymi, wywołały protesty poza koszarami. Narodziło się braterstwo, na fali którego powołano rady żołnierskie. Zgodnie ze starym prawem, takie działania zostałyby uznane za bunt i skutkowałyby natychmiastowymi egzekucjami i haniebną śmiercią. W związku z tym konieczne było ustanowienie nowego porządku politycznego. Tej samej nocy rozmowy między radami a różnymi partiami opozycyjnymi doprowadziły do

utworzenia rządu w Bawarii, a Kurt Eisner z USPD został mianowany premierem. Nowy rząd połączył legalną, uporządkowaną i reprezentatywną demokrację z władzą rad. Oznaczało to, że wyspecjalizowani urzędnicy – zwolnieni z przysięgi na obecnie pozbawionego legitymacji władzy Cesarza – mogli sprawować swoje funkcje na podstawie obowiązujących przepisów prawa i pod nadzorem rad, mogli zostać zmuszeni do wykonywania pilnych zadań, takich jak demobilizacja i zaopatrzenie.

Prawo do informacji i konsultacji było podstawowym prawem nadawanym radom robotniczym, chłopskim i żołnierskim na mocy statutów przyjętych przez nowy rząd. Eisner wielokrotnie podkreślał, że dzięki informacjom i konsultacjom ruch masowy będzie miał lepszy wgląd w sprawy publiczne i nauczy się, jak sobie z nimi radzić.

Jednak wybory do parlamentu krajowego, które odbyły się w styczniu 1919 r., zgodnie z powszechnym i równym prawem wyborczym, przesunęły równowagę sił z rad na demo-

krację przedstawicielską. Zdaniem Eisnera oznaczało to jednak, że proces rewolucyjny nie został jeszcze zakończony. Widział możliwość wywierania wzajemnego wpływu przez instytucje rady, masową mobilizację i parlamentarną opozycję, a także był osobiście przygotowany do popierania tej strategii na poziomie parlamentu krajowego jako zwykły poseł do parlamentu*

Kiedy 21 lutego 1919 roku zamordowano zmierzającego do bawarskiego parlamentu państwowego Kurta Eisnera, ruch rewolucyjny stracił wszelką nadzieję na uznanie. Zagrożeń zagładą zwolennicy ruchu podnieśli broń, nieuchronnie domagając się całej władzy i zostali pokonani przez sojusz skrajnych reakcjonistów i zwolenników demokracji przedstawicielskiej. 1 maja 1919 r. oddziały partyzanckie i rządowe wkroczyły do Monachium, powodując straszliwe zniszczenia.

Jednakże koncepcja polityczna stojąca za Ruchem Rad – koncepcja zinstytucjonalizowanej przeciwwagi dla władzy gospodarczej i politycznej nie zamierzała umrzeć (zob. konstytucja weimarska, art. 165). Niemniej jednak, kiedy narodowi socjaliści doszli do władzy, zorganizowali ponownie społeczeństwo jako łańcuch dowodzenia („rozkazy Führera”, który nas prowadzi”) i dlatego byli w stanie wykorzystać wszystkie instytucje publiczne jako narzędzia do popełniania zbrodni wcześniej leżących poza wyobrażeniem człowieka.

Obecnie – częściowo dzięki temu doświadczeniu – prawo do organizowania się w przedsiębiorstwach i w życiu obywatelskim jest uznawane za oczywiste.

Bez praw gwarantujących możliwość uczestnictwa w spółkach oraz obowiązku ujawniania informacji przez władze, przejrzystość i uczestnictwo to tylko puste słowa. Tak byłoby również, gdyby nie istniało prawo do strajku lub prawo do referendum w celu przeciwdziałania arogancji potężnych sił, gdy pojawiają się konflikty dotyczące odpowiedzialności spraw gospodarczych lub cywilnych.

MARTIN FOCHLER

Ważny zbiór źródeł: Franz J. Bauer, *Die Regierung Eisner 1918/1919: Ministerratsprotokolle und Dokumente*, s. 444

* Przemówienie Eisnera na spotkaniu rad robotników, żołnierzy i chłopów w Bawarii w dniu 20 lutego 1919 r.

ZAPOBIEGANIE KONKURENCJI MIĘDZY LOKALIZACJAMI: PRACA ERZ W JUNGHEINRICH AG

JUNGHEINRICH AG jest jednym z trzech największych producentów wózków widłowych na świecie i prowadzi bezpośrednią sprzedaż w ponad 30 krajach na całym świecie. Zanim dyrektywa w sprawie ERZ została wdrożona w 1996 r., kierownictwo firmy wykorzystywało wszystkie absurdalne wymówki, aby zapobiec wymianie informacji pomiędzy przedstawicielstwami pracowników Jungheinrich w różnych krajach europejskich. Żaden pretekst nie był zbyt nieodpowiedni: twierdzili na przykład, że słabe połączenia transportowe utrudniają dotarcie do zakładu w Normandii, a „ci komuniści” z CGT i tak nie chcieli rozmawiać z przedstawicielami IG Metall. Od tego czasu zwyczajową praktyką europejskich rad zakładowych stało się spotkanie się pracowników z różnych krajów europejskich i konsultowanie się z nimi.

Oprócz ustawowego prawa ERZ do informacji, przedstawiciele pracowników w Jungheinrich zajmują się w szczególności zapobieganiem konkurencji między lokalizacjami biznesowymi i obroną interesów całej siły roboczej przedsiębiorstwa. Chociaż pracownicy przedsiębiorstwa mają bardzo różne warunki pracy, kwalifikacje i zakresy działania, mają wiele wspólnych interesów: na przykład utrzymanie i tworzenie miejsc pracy oraz stałe zatrudnienie po odbyciu praktyki zawodowej. Niezależnie od tego z jakiego kraju pochodzą, wszyscy przywiązują dużą wagę

do wykonywania interesującej, zróżnicowanej pracy i – ponieważ to jest to, nad czym pracują, w końcu zapewnia stały, wysoki dochód i stabilne świadczenia. Ponadto, pracownicy Jungheinrich chcą demokratycznych praw w miejscu pracy: chcą być szanowani jako istoty ludzkie i swobodnie zrzeszać się w związkach zawodowych. Zapewnienie wszystkich tych warunków jest zadaniem Jungheinrich EWC.

Może ono być jednak zrealizowane tylko wtedy, gdy weźmie się pod uwagę różnice pomiędzy poszczególnymi pracownikami, kategoriami pracowników i kulturami. Z biegiem lat udało się to w dużej mierze osiągnąć, ponieważ pracownicy niemieccy, francuscy i brytyjscy współpracowali ze sobą w sposób oficjalny i osobisty. – Jednak w 2003 i 2004 roku ich współpraca została poddana próbie. ERZ była dwukrotnie informowana o planach zamknięcia zakładu Jungheinrich w innym kraju europejskim. Po raz pierwszy Zarząd ogłosił zamiar przeniesienia linii produkcyjnej z Leighton Buzzard leżącego na północ od Londynu, do Moosburga, niedaleko Monachium. Za drugim razem na linii ognia znalazła się fabryka MIC w Argentan, w Normandii. Zakład miał zostać zamknięty, a jego działalność produkcyjna przeniesiona do Chin.

Utrata francuskiego zakładu produkcyjnego była szczególnie ciężkim ciosem dla pracowników z Francji. MIC należał do Jungheinrich przez około 30 lat i nadal był największym na świecie producentem ręcznych wózków paletowych. Pracowników i członków ERZ opanował smutek i gniew, zwłaszcza że niebezpieczeństwo, że MIC może zbankrutować wisiło nad ich głowami i wywierano na nich ogromną presję. Protesty prowadzone przez pełnych energii pracowników firmy w całej Europie zmusiły kapitalistyczną radę Jungheinricha do negocjacji. Chociaż elektrownia została zamknięta, wypłata z tytułu zwolnień była przynajmniej znacznie wyższa, niż zazwyczaj miałyby to miejsce we Francji.

KARL-HELMUT LECHNER

W styczniu 2004 r. delegacja pracowników z Jungheinrich miała możliwość wesprzeć swoich kolegów w MIC w Argentynie pod auspicjami ERZ. Wspólnie zaprotestowali przeciwko planom zamknięcia i wyrazili solidarność.

DYREKTYWY ANTYDYSKRYMINACYJNE UE – POMOC PRAWNA W WALCE Z DYSKRYMINACJĄ

Historia Europy to także historia migracji wywołanych wojną i względami ekonomicznymi, powodujących spotkania między różnymi kulturami, zwyczajami, procedurami i zachowaniami. Stanowiący mniejszości imigranci, którzy nie zakończyli prowadzonej wojny jako zwycięzcy (a prawdopodobnie nawet ci, którzy się nimi okazali), musieli walczyć o uznanie ich „rodzaju”, stylu życia i odmienności. Każdy ruch migracyjny, taki jak ruch polskich pracowników przybywających do pracy jako

górnicy w Zagłębiu Ruhry w

Niemczech, czy częste migracje w Europie, takie jak pracowników wiejskich podejmujących pracę w przemyśle,

potencjalnie prowadzi do procesów adaptacyjnych i uznawania, ale także

do dyskryminacji. Społeczeństwo przemysłowe, które charakteryzuje się globalnym podziałem pracy, doprowadziło do powstania różnic społecznych, ale jednocześnie stworzyło również pole manewru dla nowych stylów życia i nowych form socjalizacji, które mogą także powodować wykluczenie i dyskryminację.

Różnicowanie stylów życia lub tradycyjnych przypisać ról może prowadzić do ostrych starć i ucisku ze strony większości. Na przykład, ruch homoseksualny potrzebował ponad sto lat, aby zyskać nikłe uznanie w społeczeństwie, a walka o równość wynagrodzeń dla kobiet toczy się od dziesięcioleci. Europejska polityka antydyskryminacyjna, ruchy i formy działania w dużym stopniu opierają się na ich odpowiednikach w USA. Ponadto forma, jaką przybrały działania Stanów Zjednoczonych, ukształtowała europejskie ruchy antydyskryminacyjne. Szeroka i bardzo silna mobilizacja czarnej ludności w USA doprowadziła do przyjęcia w 1964 r. ustawy o prawach obywatelskich, która zakazuje dyskryminacji w miejscu pracy ze względu na rasę, kolor skóry, pochodzenie narodowe, religię lub płeć – które są w rzeczywistości podstawowymi

tematami konstytucji Stanów Zjednoczonych. Prawo zagwarantowało równe prawa nie tylko w miejscu pracy, ale także w miejscach publicznych.

WDROŻENIE DO PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ

„Dyskryminacja w miejscu pracy” została zapisana jako kwestia w traktatach europejskich przyjętych w 1957 roku. Od 1975 r. (dyrektywa 75/117/EWG) państwa członkowskie UE są prawnie zobowiązane do unieważnienia wszelkich przepisów prawnych, czy to zawartych w przepisach ustawowych, czy też przepisach wykonawczych lub administracyjnych, które prowadzą do dyskryminacji płacowej. Zostały one również zobowiązane do podjęcia kroków w celu unieważnienia wszelkiej dyskryminacji w układach zbiorowych, płacach i taryfikato-

W lutym 1966 r. w strajku w fabryce National w Herstal, niedaleko Liège w Belgii bierze udział 3000 pracowników. Zgodnie z traktatami rzymskimi z 1957 r. wezwano do „równej płacy za taką samą pracę”. Ich akcja strajkowa trwała 12 długich tygodni, co było punktem zwrotnym w historii Europy w walce o równą płacę za taką samą pracę i równość płci.

MATTHIAS PAYKOWSKI

WALKA Z DYSKRYMINACJĄ HOMOSEKSUALISTÓW W NIEMCZACH

PARAGRAF 175 (ściganie karne homoseksualizmu) niemieckiego kodeksu karnego został wprowadzony w 1872 roku. Wyroki skazujące wydane na jego podstawie mogą również prowadzić do pozbawienia praw obywatelskich (np. prawa do głosowania).

Walka o jego zniesienie trwała prawie 100 lat, chociaż był kwestionowany od samego początku. Jednym z pionierów równego traktowania gejów był lekarz i seksuolog Magnus Hirschfeld, który w 1897 r. założył Komitet Naukowo-Humanitarny, działający na rzecz praw homoseksualistów. Już wtedy wystosowano kilka petycji wzywających do zniesienia tego paragrafu, ale bez powodzenia.

W latach 1950-1965 około 45.000 osób w Republice Federalnej Niemiec zostało skazanych na podstawie paragrafu 175. Pierwsza reforma prawa karnego z 1969 r. i druga z 1973 r. jedynie obniżyły wiek „cudzołóstwa” między mężczyznami. Dopiero w 1994 r. usunięto z niemieckiego kodeksu karnego ten paragraf.

Ochrona prawna wolnej orientacji seksualnej nie prowadzi automatycznie do jej społecznego uznania. Szczególną rolę odgrywają tu przestrzenie publiczne, a szczególnie ważne są kolorowe *Christopher Street Days*.

Bodźcem dla tej formy zajmowania przestrzeni publicznej były Stany Zjednoczone, gdzie dnia 28 czerwca 1969 roku homoseksualiści zgromadzeni w Stonewall Inn, barze położonym przy Christopher Street w Nowym Jorku, po raz pierwszy obronili się przed nękaniami i brutalnością ze strony funkcjonariuszy policji. Pierwsza demonstracja homoseksualistów w Republice Federalnej Niemiec odbyła się w Münster w 1972 roku.

ROLF GEHRING

Podczas demonstracji homoseksualistów w Republice Federalnej Niemiec głoszone są hasła o wolności i krytykowany kapitalizm; pierwsza demonstracja homoseksualistów w Münster w 1972 roku

rach płacowych oraz podobnych dokumentach. W tamtych czasach Francja była główną siłą napędową tych zmian.

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, podpisana przez Radę Europejską w 2000 r., określa szereg podstawowych praw obywatelskich i indywidualnych, w tym art. 21, który głosi prawo do niedyskryminacji i wymienia różne jej cechy („dyskryminacja w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”). Następnie, w latach 2000, 2002 i 2004, instytucje UE przyjęły cztery dyrektywy, które transponują to ogólne prawo do przepisów szczegółowych. Było to możliwe, ponieważ traktat amsterdamski (1997 r.) rozszerzył kompetencje Wspólnoty o dziedzinę zwalczania dyskryminacji.

W 2004 r. została przyjęta dyrektywa wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania kobiet i mężczyzn (2004/113/WE) w dziedzinach niezwiązanych z pracą, a mianowicie w zakresie dostępu do towarów i usług dostępnych na rynku oraz dostarczania towarów i usług (w tym mieszkań). Chociaż to unijne prawodawstwo antydyskryminacyjne ograniczało się do niektórych dziedzin, naruszyło ono krajowe prawo umów (podstawowe prawo do swobody zawierania umów i swobodnego wyboru wykonawców), nakładając na nie określone

ramy. Dyrektywy przewidywały obowiązkowe „kary odstrasżające” oraz środki pozytywne zapobiegające dyskryminacji lub rekompensujące straty wynikające z niej. Wszystkie te dyrektywy przewidywały wspólny ciężar dowodu oraz że organizacje i stowarzyszenia będą występować na drogę sądową w imieniu powodów.

Transpozycja dyrektyw antydyskryminacyjnych UE do prawa krajowego pozostawiła pewne pole manewru. Było ono niezbędne dla ich uznania w społeczeństwie i jego praktykach. Walka z dyskryminacją dalej ma charakter ciągły, ponieważ historia pokazała nam, że stale powraca ona pod różnymi postaciami. Ważną rolę w tym kontekście odgrywają również instytucje wspierające wysiłki na rzecz zwalczania dyskryminacji oraz Europejski Trybunał Sprawiedliwości (ETS). ETS oddalił skargi dotyczące „parytetu”, tj. sprzeciw wobec awansu kobiet wykwalifikowanych tak samo jak mężczyźni i opracował koncepcję prawną dyskryminacji pośredniej, która znalazła się w dyrektywach UE.

ROLF GEHRING

W okresie od 2000 r. do 15 marca 2017 r. ETS wydał orzeczenia w szeregu spraw w następujących dziedzinach:
wiek: 22, niepełnosprawność: 5, pochodzenie etniczne: 2, orientacja seksualna: 5, płeć/ciąża: 12 i religia/światopogląd: 1.

INSTYTUCJONALNE ZAKOTWICZENIE NIEDYSKRYMINACJI W UE

AGENCJA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ (FRA).

Misją założonej w 2007 r. i mającej siedzibę w Wiedniu Agencji Praw Podstawowych jest zapewnienie „niezależnego, opartego na dowodach doradztwa w zakresie praw podstawowych”. „Agencja pomaga zapewnić ochronę praw podstawowych osób mieszkających w UE.”

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej wykonuje następujące główne zadania: – gromadzenie i analizowanie informacji i danych dotyczących kwestii związanych z prawami podstawowymi; – tworzenie sieci kontaktów z organizacjami partnerskimi i rozpowszechnianie wyników badań, upewniając się, że docierają one do odpowiednich zainteresowanych stron; – przedstawianie zaleceń organizacjom partnerskim i ogółowi społeczeństwa.

EUROPEJSKA SIEĆ PRZECIWKO RASIZMOWI (ENAR).

ENAR wspiera równość wszystkich ludzi i ułatwia współpracę między podmiotami społeczeństwa obywatelskiego działającymi na rzecz zwalczania rasizmu. Organizacja została utworzona w 1998 r., a jej celem było prowadzenie zmian prawnych na poziomie europejskim oraz osiągnięcie decydującego postępu prowadzącego do równości rasowej we wszystkich państwach członkowskich UE.

KAMPANIA UE: ZA RÓŻNORODNOŚCIĄ. PRZECIW DYSKRYMINACJI.

Obecnie na szczeblu europejskim realizowane są różne działania i programy, w tym na przykład inicjatywa Komisji Europejskiej Za różnorodnością. Przeciw dyskryminacji”. W jej ramach wydano między innymi serię publikacji (Europejski przegląd antydyskryminacyjny), niektóre z nich w kilku językach, w których analizuje się prawodawstwo i orzecznictwo w państwach członkowskich UE, a także zawiera informacje na przykład na temat sytuacji grup dotkniętych dyskryminacją.

ROLF GEHRING

Marsz w obronie praw człowieka w roku 1963 w Washingtonie, D.C., pisarz James Baldwin w towarzystwie aktorów Marlonem Brando i Charltonem Hestonem

ZALECANY FILM: „NIE JESTEM TWOIM MURZYNEM”

Pod koniec lat 70 ubiegłego wieku pisarz James Baldwin (1924-1987 r., patrz obraz), ku czci trzech zamordowanych przyjaciół: prawnika zajmującego się prawami człowieka Medgara Eversa (zamordowanego w 1963 r.), Malcolma X (zamordowanego w 1965 r.) i Martina Luthera Kinga Jr (zamordowanego w 1968 r.), a przede wszystkim przez wzgląd na własne bolesne doświadczenia, odwiedził miejsca ważne dla ruchów antyrasistowskich i praw obywatelskich w Stanach Zjednoczonych. Nie dożył końca swojej relacji z tej podróży, projektu zatytułowanego „Remember This House”. Haityjski reżyser Raoul Peck przełożył rękopis Baldwina na film szczególnego rodzaju: kolaż archiwalnych obrazów, fragmentów filmów i klipów informacyjnych, który Max Mohr w programie ARD *Titel, Thesen, Temperamente* określił jako „genialny i bardzo potrzebny odpowiednik amerykańskiego marzenia o białym głównym nurcie”.

„Problemem nie jest to, co dzieje się z czarnymi ludźmi. Prawdziwym problemem jest to, co dzieje się z tym krajem.”

James Baldwin, 1968 r.

„W ten sposób Raoul Peck oraz montażysta Alexandra Strauss wnieśli swój wkład w historię czarnych ludzi złapanych w sidła rutyny powtarzania tych samych starych scenariuszy od czasu, gdy czarnoskórych zaczęto porywać w niewolę w XVII wieku. Tak właśnie opisał to Baldwin, co doprowadziło go do wniosku, że nie ma powodu do nadziei, nie tylko dla czarnych ludzi w Ameryce, ale i dla całej ludzkości. Jednocześnie jednak był człowiekiem, który emanował pasją do życia, a także przeciwko niesprawiedliwości, niegodziwości, morderstwu, apartheidowi i białej supremacji. Pasją, która w ten czy inny sposób przenikała każde napisane przez niego zdanie” (Verena Lueken pisząca we *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) w dniu 1 kwietnia 2017 r.)

EVA DETSCHER

DYREKTYWY ANTYDYSKRYMINACYJNE UE – linki prowadzą do bazy danych Eur-Lex zapewniającej dostęp do prawa europejskiego, gdzie dyrektywy są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0043> – Dyrektywa 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078> – Dyrektywa 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002L0073> – Dyrektywa 2002/73/WE z dnia 23 września 2002 r.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0113> – Dyrektywa 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r.

ODNIESIENIE DO ŹRÓDŁA OBRAZU

- I Teaching situation in Thyborøn
<https://www.berlingske.dk/samfund/skolen-er-en-forslaet-foedselar-med-en-lugt-af-sure-sokker>
- I Procession to the Hambach Festival
Historisches Museum der Pfalz, Speyer / Peter Haag-Kirchner, HMP Speyer [CC BY-NC-SA]
- I Demonstration Italy
Cisl, "Conquiste del lavoro", nn. 34-35, September 1969.
- I Hungary 1958
Archives of the General Workers' Union
- I Poster International Socialist Congress
Genossenschafts-Buchdruckerei Basel
- I Demonstration Finland 1968
Finnish National Archives
- I Painting Eugène Delacroix
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugène_Delacroix_-_Le_28_Juillet_La_Liberté_guidant_le_peuple.jpg
- I Women workers 1914
Trade union movement in Bulgaria 1878-1974, Publishing house "Profizdat", 1976.
- I Women activists 1930
Trade Union Budowlani Archive
- I Hungarian newspaper cover page
fortepan.hu
- I Painting Hans Tegner
Hans Tegner ([https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Page_405_of_Fairy_tales_and_stories_\(Andersen,_Tegner\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Page_405_of_Fairy_tales_and_stories_(Andersen,_Tegner).png))
- I Child labour
Nowy Kurjer / 18.04.1934 / Poznań / Year 45, No. 88: „Żyrardów is hell for a Polish worker”
- I Coron du Grand-Hornu
caracascom.com
- I Gay pride 2005
(Original uploader= Raystorm) (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gay_March_celebrating_2005_Pride_Day_and_Same-Sex_Marriage_Law_in_Spain.jpg), „Gay March celebrating 2005 Pride Day and Same-Sex Marriage Law in Spain”, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>
- I Frederick Street wash house
Berdwin (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1914_INTERIOR_OF_UPPER_FREDERICK_STREET_WASH_HOUSE.jpg), <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>
- I Poster workplace safety
Filca-Cisl Historical Archive
- 2/3 Europe
iStock/denys
- 4 Grand-Hornu
caracascom.com
- 4 150-hours course
<http://www.hotpotatoes.it/2018/04/25/piu-polvere-in-casa-meno-polvere-nel-cervello-di-marcella-toscani/>
- 4 L'Aurore 1898
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:J'accuse.jpg>
- 4 Poster International Socialist Congress
Genossenschafts-Buchdruckerei Basel
- 4 1936 strike
Carhop, www.carhop.be
- 5 Il Quarto Stato, Giuseppe Pellizza da Volpedo, 1901
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Quarto_Stato.jpg
- 5 Demonstration Finland 1972
The People's Archives, Helsinki
- 5 TUC Pamphlet cover
http://www.unionhistory.info/timeline/1960_2000.php
- 5 Pram march in Bern
Regula Bühlmann / SGB | USS, <https://photos.sgb-uss.ch/alben/frauenstreik-greve-des-femmes-2019/inhalte/kinderwagen-demo-in-bern/>
- 5 2017 Same Sex marriage
GWU Archive, photographer Roger Azzopardi
- 6 Painting Robert Koehler
Robert Koehler artist QS:P170,Q1799631 (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Der_Streik_von_Robert_Koehler.jpg)
- 7 Rerum Novarum
KADOC
- 7 Poster eight hour working day
- 8 1936 strike
Carhop, www.carhop.be
- 8 Trade union action
KADOC
- 9 Women's rights
ACV bouw - industrie & energie, 125 Jahre ACV
- 9 Antidiscrimination
KADOC
- 10 Sculpture Constantin Meunier
- 12 Grand-Hornu complex
caracascom.com
- 12 Grand-Hornu postcard
caracascom.com
- 12 UNESCO World Heritage
caracascom.com
- 13 1 May celebration
Trade union movement in Bulgaria 1878-1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 13 Child labour
Trade union movement in Bulgaria 1878-1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 13 Union congress delegates
Trade union movement in Bulgaria 1878 - 1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 15 Strikes in Bulgaria (1901-1903)
Trade union movement in Bulgaria 1878-1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 15 Trade union flag
Trade union movement in Bulgaria 1878-1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 16 Strike Bulgaria 1906
Trade union movement in Bulgaria 1878-1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 16 Stamp
Trade union movement in Bulgaria 1878 - 1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 16 Women delegates
Trade union movement in Bulgaria 1878 - 1974, Publishing house "Profizdat", 1976
- 17 National strike 2004
25 years CITUB - history and assessment, CITUB, 2015
- 17 Teachers' strike 2007
25 years CITUB - history and assessment, CITUB, 2015
- 18 Painting Erik Henningsen
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:En_agitator_\(Henningsen\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:En_agitator_(Henningsen).jpg)
- 18 M. C. Lyngsie
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 18 Cartoon
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 18 Photo International Workers' Congress
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 19 Karl Kristian Steinke
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karl_Kristian_Steincke.jpg
- 19 Carlsberg workers
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 20 Workers in Ulvedalene
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 20 Bricklayers
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 21 Facsimile Overenskomst
Arbejdermuseet, The Workers Museum, Copenhagen
- 21 Søren Kierkegaard
<http://www.kb.dk/en/nb/tema/webudstillinger/sk-mss/sk-portraetter/marstrand.html>
- 22 Illustration Hans Tegner
Hans Tegner ([https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Page_405_of_Fairy_tales_and_stories_\(Andersen,_Tegner\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Page_405_of_Fairy_tales_and_stories_(Andersen,_Tegner).png))
- 23 Teaching situation in Thyborøn
<https://www.berlingske.dk/samfund/skolen-er-en-forslaet-foedselar-med-en-lugt-af-sure-sokker>
- 25 N. S. F. Grundtvig
<http://www.kb.dk/images/billed/2010/okt/billeder/subject2251/da/>
- 26 First female members of parliament 1907
Workers Archive Werstas, Tampere
- 26 General Strike Committee, Tampere 1905
Finnish Labour Museum Werstas, Tampere
- 27 Protest Helsinki 1917
Workers Archive Werstas, Tampere
- 27 Poster 40 years of women's suffrage
The People's Archives, Helsinki
- 27 Poster workplace safety
The People's Archives, Helsinki
- 28 Strike 1991
Finnish Labour Museum Werstas, Tampere
- 28 Poster north pride
Finnish Labour Museum Werstas, Tampere
- 29 General strike 1905
The People's Archives, Helsinki
- 30 The Red Declaration
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Punainen_julistus.jpg

The list of references has been carefully prepared. However, we have not been able to find a source for all the individual illustrations. If we made a mistake while searching for the source, we kindly ask you to contact us.

- 31 Striking textile workers
Workers Archive Werstas, Tampere
- 31 Aura Kiiskinen
The People's Archives, Helsinki
- 32 Demonstration in Helsinki 1968
Finnish National Archives
- 33 Demonstration in Finland 1972
The People's Archives, Helsinki
- 34 Newspaper front page
Workers Archive Werstas, Tampere
- 35 Painting Eugène Delacroix
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugène_Delacroix_-_Le_28_Juillet,_La_Liberté_guidant_le_peuple.jpg
- 36 Declaration of Human Rights
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_Barbier_Dichiarazione_dei_diritti_dell'uomo.jpg
- 36 Civil Code
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Code_civil_des_Français.jpg
- 36 Pierre Waldeck-Rousseau
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pierre_Waldeck-Rousseau_by_Nadar.jpg
- 37 Factory interior
Archives départementales de Loir-et-Cher, Fonds Borner. - 24 Fi 50. AD41
- 37 Sécurité sociale
<http://www.communcommune.com/2017/06/une-autre-histoire-de-la-securite-sociale-par-bernard-friot-et-christine-jakse.html>
- 38 Poster Occupational safety
Poster, Occupational safety, IISG, International Institute of Social History, Amsterdam – BG D38/986
- 39 Le Père Duchêne, 10 March 1871
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PereDuchene1871_4_1a.png
- 39 Le Cri du peuple, 28 Mars 1871
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Le_Cri_du_Peuple.jpg
- 40 Freedom of press
Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5657561d.textelimage>
- 40 Famous inventions
Private archive Rolf Gehring
- 41 L'Aurore, 13 January 1898
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:J'accuse.jpg>
- 41 Facsimile, J'Accuse!, January 1898
Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8451622d/f13.image>
- 42 Théodore Géricault
Théodore Géricault, Quatre études de têtes coupées, inv. 2157, © Besançon, musée des beaux-arts et d'archéologie – Photographie P. Guenat
- 43 Cesare Beccaria cover
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beccaria_-_Dei_delitti_e_delle_pene_-_6043967_A.jpg
- 44 Robert Badinter
<http://abracadablog.canalblog.com/archives/2015/09/17/32639892.html>
- 45 Painting Adolph Menzel
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adolf_Friedrich_Erdmann_von_Menzel_005.jpg
- 45 Ferdinand Lassalle
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-R66693,_Ferdinand_Lassalle.jpg), „Bundesarchiv Bild 183-R66693, Ferdinand Lassalle“, als gemeinfrei gekennzeichnet, Details auf Wikimedia Commons: <https://commons.wikimedia.org/wiki/Template:PD-old>
- 45 August Bebel
Bundesarchiv, Bild 183-14077-0005 / CC-BY-SA 3.0 (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-14077-0005,_August_Bebel.jpg), „Bundesarchiv Bild 183-14077-0005, August Bebel“, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>
- 46 Poster
Fritz Gottfried Kirchbach [1888-1942], (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:SPD-Plakat_1919.jpg)
- 46 Red Ruhr Army
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rote_Ruhrarmee_1920.jpg
- 47 Hans Böckler
www.boeckler.de
- 47 Campaign poster
DGB
- 47 Easter March
Konrad Tempel (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ostermarsch_1960.jpg)
- 48 Procession to the Hambach Festival
Historisches Museum der Pfalz, Speyer/Peter Haag-Kirchner, HMP Speyer [CC BY-NC-SA]
- 50 J. W. von Goethe: Tree of liberty
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Freiheitsbaum.jpg>
- 50 Frankfurt National Assembly
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Frankfurt_Nationalversammlung_1848.jpg
- 51 Robert Blum
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Robert_Blum_by_August_Hunger.jpg
- 52 Factory in the early 1900s
fortepan.hu
- 53 Demonstration 1930
fortepan.hu
- 53 Newspaper cover page
fortepan.hu
- 54 Demonstration, 1 May 1950
fortepan.hu
- 54 Activists 1956
fortepan.hu
- 54 Parade, 1 May 1983
fortepan.hu
- 55 Construction workers in Debrecen
EFEDOSZSZ
- 56 Poster
Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltár (Archives of Political History and Trade Unions)
- 56 Károly Peyer
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peyer_Károly.png
- 56 Bethlen István
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bethlen_István_1930s.jpg
- 57 Clashes 1930
Atheaneum Press, Budapest
- 57 Strike headquarters
EFEDOSZSZ
- 58 Photo Bricklayers from Milan
Filca-Cisl Lombardia, De Vecchi G., Treu C., The construction workers' organizations in Lombardy 1860-1914, Nuove edizioni operaie, 1979
- 58 Painting Emilio Longoni
Collection: Banca di Credito Cooperativo di Barlassina
- 59 Poster workplace safety
Filca-Cisl Historical Archive
- 60 Construction workers' strike 1969
Photo Ravagli, Fillea Cgil Archive
- 60 Demonstration 1973
Photo Ravagli, Fillea Cgil Archive
- 61 Manual „L'ambiente di lavoro“
<https://www.etui.org/Topics/Health-Safety-working-conditions/News-list/The-struggle-for-health-at-work-the-Italian-workers-model-of-the-1970s-as-a-source-of-inspiration>
- 64 Fabbrica e stato – Inchiesta
inchiestaonline.it
- 65 Photos 150-hours course
<http://www.hotpotatoes.it/2018/04/25/piu-polvere-in-casa-meno-polvere-nel-cervello-di-marcella-toscani/>
- 65 Pier Paolo Pasolini
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pier_Paolo_Pasolini.jpg
- 66 GWU Manifestation
Archives of the General Workers' Union
- 67 Agatha Barbara
Archives of the General Workers' Union
- 67 Independence Day celebrations
Archives of the General Workers' Union
- 68 Republic Day
Archives of the General Workers' Union
- 68 Improved social services
GWU Archive, photographer Roger Azzopardi
- 68 Divorce referendum
Archives of the General Workers' Union
- 69 General Workers' Union Building Monument
Ethan Doyle White (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Memorial_of_the_General_Workers'_Union_in_Valletta.jpg), <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>
- 70 Reggie Miller
Archives of the General Workers' Union
- 70 Clashes 1958
Archives of the General Workers' Union
- 71 Freedom torch
Archives of the General Workers' Union
- 71 Last warship leaves
The National Archives of Malta, https://www.flickr.com/photos/national_archives_malta/4278176773

ODNIESIENIE DO ŹRÓDŁA OBRAZU

- 72 Painting Jan Matejko
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Konstytucja_3_Maja.jpg
- 73 Beginnings of Trade Unions
Trade Union Budowlani Archive
- 73 Child labour
Nowy Kurjer / 18.04.1934 / Poznań / Year 45, No. 88: „Żyrardów is hell for a Polish worker”
- 73 Women activists 1930
Trade Union Budowlani Archive
- 74 Facsimile
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PKWN_Manifest.jpg
- 74 Land reform
Polish Press Agency/Central Photo Agency
- 75 Martial law 1981
- 75 Round table 1989
Wikimedia Commons
- 76 Józef Piłsudski
Wikimedia Commons
- 78 Spanish constitution 1812
- 78 Barcelona-Mataró line 1848
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ImpulsorsTrenMataro.jpg>
- 78 Child labour
https://guillermoaramayona.wordpress.com/2011/06/18/trabajo_infantil/
- 78 Claudio Moyano
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Claudio_Moyano_en_La_Ilustración_Española_y_Americana.jpg
- 79 Facsimile Boletín de la Escuela Moderna
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Escuela_Moderna.jpg
- 79 Allegory of the republic
<https://www.flickr.com/photos/antoniomarinsegovia/19480195181>
- 79 Polling station 1977
Magica (<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ToledoElecciones15Jun77.jpg>), „ToledoElecciones15Jun77”, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>
- 80 Closing ceremony 1977
Nemo (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fiesta_del_PCE_003.jpg), „Fiesta del PCE 003”, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>
- 80 Facsimile Spanish Constitution of 1978
Infinauta (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Primera_página_de_la_Constitución_española_de_1978_con_escudo_de_1981.jpg)
- 80 Feminist demonstration
- 80 Celebration march 2005
[Original uploader= Raystorm] (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gay_March_celebrating_2005_Pride_Day_and_Same-Sex_Marriage_Law_in_Spain.jpg), „Gay March celebrating 2005 Pride Day and Same-Sex Marriage Law in Spain”, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>
- 81 Queuing for coal
Fondo Brangulí, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
- 81 Employers’ militia
Fondo Josep Maria Sagarra i Plana, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
- 81 Canadiense strike clashes
Fondo Josep Maria Sagarra i Plana, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
- 81 Military on the Ramblas
Fondo Josep Maria Sagarra i Plana, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
- 82 Military action
Fondo Josep Maria Sagarra i Plana, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
- 82 Canadiense plant
Fondo Brangulí, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
- 83 Salvador Seguí Rubinat
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salvador_Segui_\(CNT\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salvador_Segui_(CNT).JPG)
- 84 Facsimile Swiss Federal Constitution 1848
Swiss Federal Archives, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/Bundesverfassung_1848_-_CH-BAR_-_3529242.pdf
- 84 Poster International Socialist Congress
Genossenschafts-Buchdruckerei Basel
- 84 General strike 1918
Schweizerisches Sozialarchiv, F-Fb-0016-41
- 85 Poster anti-women’s suffrage
Schweizerisches Sozialarchiv, F-Pe-1594
- 86 SVP stand
keystone-SDA
- 86 Pram march in Bern
Regula Bühlmann / SGB | USS, <https://photos.sgb-uss.ch/alben/frauenstreik-greve-des-femmes-2019/inhalte/kinderwagen-demo-in-bern/>
- 87 Swiss 1848 Confederal Constitution
Burgerbibliothek Bern, GR.D.63
- 88 Facsimile Swiss Federal Constitution 1848
Swiss Federal Archives, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/Bundesverfassung_1848_-_CH-BAR_-_3529242.pdf
- 89 Banner Arosa Grütli Association
Adrian Michael (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grütliverein_Fahne.JPG), „Grütliverein Fahne”, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>
- 90 Illustration Hans Bachmann
Burgerbibliothek Bern, GR.C.780
- 91 The Condition and Treatment of the Children employed in the Mines and Colliers of the United Kingdom
<https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/child-labour>
- 91 Emblem and membership certificate
http://www.unionhistory.info/timeline/1850_1880.php
- 92 Annie Kenney and Christabel Pankhurst
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Annie_Kenney_and_Christabel_Pankhurst.jpg
- 92 Leaflet National Health Service
<http://museum.hackney.gov.uk/object9232>
- 93 Poster Welcome
http://www.unionhistory.info/timeline/1960_2000.php
- 93 TUC pamphlet cover
http://www.unionhistory.info/timeline/1960_2000.php
- 94/95 Frederick Street wash house
Berdwin (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1914_INTERIOR_OF_UPPER_FREDERICK_STREET_WASH_HOUSE.jpg), <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>
- 95 Kitty Wilkinson
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kitty_Wilkinson.jpg
- 95 Bench in Everton Park
Photo: James Ward
- 96 Kitty Wilkinson wash salon today
<https://kittyslaundrette.org.uk/>
- 98 Street in Elizabethville
Dirk Musschoot
- 98 Factory
Dirk Musschoot
- 99 Flyer Lucas Plan Conference
lucasplan.org.uk
- 99 Lucas workers
lucasmemories.co.uk
- 101 Painting Jakob Steinhardt
The Israel Museum, Jerusalem
- 102 European Works Council at Jungheinrich
Private archive Helmut Lechner
- 103 Female strike in Herstal/Belgium
Carhop, www.carhop.be
- 104 Gay rights march
Rosa Geschichten. Schwul-lesbisches Archiv Münster.
- 105 Civil rights march on Washington
U.S. Information Agency, Press and Publications Service. [ca. 1953 - ca. 1978] (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heston_Baldwin_Brando_Civil_Rights_March_1963.jpg)

THE COMPLETION OF THIS BOOK would not have been possible without the active support of many people and institutions. We would especially like to thank archives, editors, museums, the (German) Association for Political Education, Left Criticism and Communication other institutions and supporters who helped us by providing material and approving the printing of illustrations.

PYTANIA dotyczące sprawiedliwości, wolności i równości zajmują ludzkość od momentu powstania najwcześniejszych formacji społecznych. Działania podejmowane w celu zapewnienia tych ogólnych wartości mają różne formy i zależą od miejsca oraz zaangażowanych podmiotów. Można rzec, że postęp społeczny nie przebiega wszędzie w oparciu o jeden uniwersalny plan.

Europejskie ruchy, które doprowadziły i nadal dążą do zapewnienia lepszych warunków socjalnych, napędzane są wieloma bodźcami i rozwijają się w różnych kierunkach. Do postępu społecznego i emancypacji w krajach europejskich przyczyniły się takie idee i prądy jak humanizm, oświecenie, ruch robotniczy i kobiecy czy ogólny ruch na rzecz praw obywatelskich, międzynarodowy ruch na rzecz pokoju oraz wiele innych, mniejszych i większych nurtów i inicjatyw. Wspólne cele – różne sposoby na ich osiągnięcie!

Celem zbioru jest zilustrowanie procesu rozwoju idei społecznych na przykładzie trzynastu krajów europejskich. Ma to służyć promowaniu wzajemnego uczenia się od siebie i zachęcić do dalszego poznawania historii postępu społecznego w poszczególnych krajach kontynentu. Taki był i jest zamysł wszystkich osób zaangażowanych w projekt. Dostrzeżenie i akceptacja podobieństw i różnic jest jednym z warunków niezbędnych dla rozwoju zrównoważonych idei i programów na rzecz świadomego społecznie, sprawiedliwego i pokojowego życia w Europie i dla Europy.

European Federation
of Building
and Woodworkers

EFBWW
Europejską Federacją Pracowników
Budownictwa i Przemysłu Drzewnego
Rue Royale 45
1000 Bruksela
Belgia
Tel. +32 2 227 10 40
info@efbww.eu
www.efbww.eu